

**Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**

Amaç ve Kapsam: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi'nin amacı, sosyal bilim alanlarında ve disiplinlerarası çalışmalarda yüksek akademik standartlarda bilime katkı sağlamak, global bir bakış açısıyla özgür bilimsel düşünce gücünü desteklemek, meslek kuruluşları ve bireylerin ulusal ve uluslararası gelişmelerine yardımcı olmak, alanındaki gelişmeleri takip etmek ve bu alanlarda Türkçe ve İngilizce akademik kaynak oluşturmaktır.

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Arkeoloji, Antropoloji, Psikoloji, Felsefe, Sosyoloji, Coğrafya, Edebiyat, Dil, Eğitim Bilimleri, İşletme, Girişimcilik, Örgütsel Davranış, İktisat, Turizm, İstatistik, Hukuk, Siyaset Bilimi, Kamu Yönetimi, Uluslararası İlişkiler, İletişim, Tarih, Sanat Tarihi, Güzel Sanatlar ve Spor Yönetimi gibi sosyal bilim alanlarındaki bilimsel çalışmaların yanı sıra disiplinlerarası çalışmalara da yer veren uluslararası hakemli bir dergidir. Derginin yayım dili Türkçe, İngilizce ve Almanca'dır.

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, uluslararası hakemli dergi statüsünde yılda iki kez yayımlanmaktadır.

Telif Hakkı: Dergide yayımlandıktan sonra, yayımlanan yazıların telif hakkı Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsüne aittir. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün yazılı izni olmaksızın dergide yayımlanan hiçbir materyal herhangi bir şekilde basılamaz, çoğaltılamaz, fotokopi veya taksir edilemez. Dergide yayımlanan yazıların bilimsel ve hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir.

Editör Yazışma ve Abonelik Adresi

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü, 2000 Evler Mah. Zübeyde Hanım Cad. 50300 Nevşehir, TÜRKİYE
Tel:+90 384 2281000 Faks:+90 384 2281039
e-posta: sbedergi@nevsehir.edu.tr

Baskı: SİMTEL OFSET MATBAACILIK
Basım Yayın Teks.Mob.San. ve Tic.Ltd.Şti
Kapak Tasarım: Bülent BİLGİN

**Nevşehir Hacı Bektaş Veli University
Journal of Social Sciences**

Aim and Scope: The aim of Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences is to contribute in the fields of social science and multidisciplinary studies with high standards of academics, to support the power of free scientific thought on a global perspective, to assist the development of professional organizations and individuals in national and international scales, to follow developments in the fields of social science and to create Turkish and English academic source for the fields.

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences is an international double blind peer-reviewed journal that covers multidisciplinary studies in addition to the fields of social sciences such as Archeology, Anthropology, Psychology, Philosophical, Sociology, Geography, Literature, Linguistics, Educational Sciences, Business Management, Organizational Behavior, Entrepreneurship, Economics, Tourism Management, Statistics, Law, Political Science, Public Administration, International Affairs, Communication Sciences, General History, History of Art, Fine Arts, Sport Management and multidisciplinary studies. The languages of the Journal are Turkish, English and German.

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences is published twice a year and is an international peer-reviewed journal.

Copyright: After publication, the copyrights of articles belong to Nevşehir Hacı Bektaş Veli University-Graduate School of Social Sciences. No material published in this journal may be reproduced, stored, transmitted or disseminated in any forms or by any means without obtaining written permission from Nevşehir Hacı Bektaş Veli University-Graduate School of Social Sciences. Legal and scientific responsibility for articles belongs to the authors themselves.

Editorial Correspondence and Subscription Address

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Graduate School of Social Sciences, 2000 Evler Mah. Zübeyde Hanım Cad. 50300 Nevşehir, TURKIYE
Tel:+90 384 2281000 Fax:+90 384 2281039
e-mail: sbedergi@nevsehir.edu.tr

Tel: +90 384 2133866 Fax: +90 384 2129883
Karasoku Mah. Meydan Sk.No.3 NEVŞEHİR

ISSN: 2146-782X

NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, Index COPERNICUS International Veri Tabanı'nda indekslenmektedir. Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences is indexed in the Index COPERNICUS International.

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, DOAJ Veri Tabanı'nda indekslenmektedir. Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences is indexed in the DOAJ.

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, ASOS Index Veri Tabanı'nda indekslenmektedir. Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences is indexed in the ASOS Index Database.

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi yılda iki kez yayınlanan uluslararası hakemli bir dergidir.

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences is published twice a year and is an international peer-reviewed journal.

Cilt 3, Sayı 2, Ocak-Haziran 2014
Vol. 3, Number 2, January-June 2014

ISSN: 2146-782X

NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ UNIVERSITY
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Sahibi (Owner)

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Adına
Prof. Dr. Filiz KILIÇ (Rektör/Rector)

Editör (Editor-in-Chief)

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü (Managing Editor)
Doç. Dr. Alper ASLAN

Eş Editör (Co-Editor)

Dr. Ahmet TANÇ

Sekreteryaya (Secretariat)

Habip İDİZ

Danışma Kurulu (Editorial Board)

- Prof. Dr. H. Bahadır AKIN (*University of Aksaray, Türkiye*)
Prof. Dr. Zeynep ASLAN (*University of Nevşehir Hacı Bektaş Veli, Türkiye*)
Prof. Dr. İsmail BEKÇİ (*University of Nevşehir Hacı Bektaş Veli, Türkiye*)
Prof. Dr. Celil ÇAKICI (*University of Mersin, Türkiye*)
Prof. Dr. Orhan ÇOBAN (*University of Selçuk, Türkiye*)
Prof. Dr. Emir ERDEN (*University of Nevşehir Hacı Bektaş Veli, Türkiye*)
Prof. Dr. Muhsin HALİS (*University of Manas, Kyrgyzstan*)
Prof. Dr. H. Bayram KAÇMAZOĞLU (*University of İnönü, Türkiye*)
Prof. Dr. Nimet KARATAŞ (*University of Nevşehir Hacı Bektaş Veli, Türkiye*)
Prof. Dr. Orhan KOCAGÖZ (*FOM University of Applied Sciences, Germany*)
Prof. Dr. Doğan N. LEBLEBİCİ (*University of Hacettepe, Türkiye*)
Prof. Dr. Selçuk MÜLAYİM (*University of Marmara, Türkiye*)
Prof. Dr. Fevzi OKUMUŞ (*The University of Central Florida, USA*)
Prof. Dr. Mahmut ÖZDEVECİOĞLU (*University of Erciyes, Türkiye*)
Prof. Dr. Çetin PEKACAR (*University of Nevşehir Hacı Bektaş Veli, Türkiye*)
Prof. Dr. Korkut TUNA (*University of İstanbul, Türkiye*)
Prof. Dr. Mustafa TÜMER (*Eastern Mediterranean University, Cyprus*)
Doç. Dr. Gül Gültekin DEMİR (*University of Ege, Türkiye*)
Doç. Dr. Mehmet Dursun ERDEM (*University of Erzincan, Türkiye*)
Dr. Daba Brata Narayan CHOWDHURY (*University of Plymouth, UK*)
Dr. G. Özlem AYAYDIN CEBE (*University of Nevşehir Hacı Bektaş Veli, Türkiye*)

Bu Sayının Hakem Listesi (List of Reviewers for Vol. 3 No. 2)

The Editor wish to thank the following reviewers for their anonymous evaluations of papers on which decisions were made from 1 January 2014 through 30 May 2014.

- Prof. Dr. Yusuf AKBULUT (*Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi*)
Prof. Dr. Mustafa Servet AKPOLAT (*Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi*)
Prof. Dr. Tahsin AKTAŞ (*Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi*)
Prof. Dr. Emir ERDEN (*Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi*)
Prof. Dr. Zahide İMER (*Konya Ticaret Odası Karatay Üniversitesi*)
Doç. Dr. Veysel AYHAN (*Abant İzzet Baysal Üniversitesi*)
Doç. Dr. Şemsettin EDEER (*Anadolu Üniversitesi*)
Doç. Dr. Kenan GÜLLÜ (*Erciyes Üniversitesi*)
Doç. Dr. Mustafa GÜNDÜZ (*Yıldız Teknik Üniversitesi*)
Doç. Dr. Batuhan GÜVEMLİ (*Trakya Üniversitesi*)
Doç. Dr. Mustafa ŞANAL (*Erciyes Üniversitesi*)
Doç. Dr. Can Tansel TUĞÇU (*Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi*)
Dr. Nurtuğ Barışeri AHMETHAN (*Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi*)
Dr. Gürhan AKTAŞ (*Dokuz Eylül Üniversitesi*)
Dr. Halil İbrahim ALPASLAN (*Marmara Üniversitesi*)
Dr. Duygu EREN (*Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi*)
Dr. Bahar İŞİGÜZEL (*Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi*)
Dr. İbrahim MAZMAN (*Kırıkkale Üniversitesi*)
Dr. Oğuz ÖCAL (*Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi*)
Dr. Nilüfer Şahin PERÇİN (*Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi*)
Dr. Şükran GÜNGÖR TANÇ (*Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi*)
Dr. Özden TAŞĞİN (*Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi*)
Dr. Atila TÜRKER (*Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi*)
Dr. Nurbiye UZ (*Anadolu Üniversitesi*)
Dr. Handan YILDIZHAN (*Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi*)

İÇİNDEKİLER (CONTENTS)

Sayfa
Page

Refugee Crisis Next Door: Turkey And The Syrian Refugees <i>Devrim ÜMİT</i>	1
İşgörenlerin Tükenmişlik Düzeylerinin İşten Ayrılma Niyeti Üzerine Etkisi: İstanbul'daki Seyahat Acentalarında Bir Araştırma <i>Zeynep ASLAN</i>	19
Turizm Sektöründe Çok Amaçlı Kullanılan Medikal Turizm: Bir Sağlık Kuruluşunda Araştırma <i>Ayhan SEYFULLAHOĞULLARI</i>	41
Yeşil Pazarlama Karmasına Yönelik Tüketici Tutumlarının Demografik Özelliklere Göre Farklaşması: Ahi Evran Üniversitesi Örneği <i>Suzan ÇOBAN ve Yahya SÖNMEZ</i>	65
Is There A Strong Long Run Relation Between Official and Black Market Exchange Rates? Panel Evidence from The Mena Countries <i>Ferit KULA ve Alper ASLAN</i>	83
Bilinçli Bir Sanat İzler Kitleleri İçin Alternatif Öğrenme Yöntemlerinin Sanat Eğitimindeki Önemi: Müze ve Sanat Galerileri <i>Ayfer UZ</i>	90
Obsidian And Its Significance For Cappadocian Pre-Pottery Neolithic <i>Fevzi Volkan GÜNGÖRDÜ</i>	103
İlköğretim Dergisinde Yayımlanan Öğretmenlik Mesleği İle İlgili Makalelerin Değerlendirilmesi (1939-1966) <i>Mustafa GÜÇLÜ</i>	111
Yabancı Dil Öğretiminde Yapılandırmacı Kuram <i>Tahsin AKTAŞ ve Bahar İŞİGÜZEL</i>	128
Satranç Hikâyesinde Kişiler Dünyası <i>Bülent KIRMIZI</i>	146
KİTAP TANITIMI Türk Tezkirecilik Tarihinde Yeni Bir Sayfa: Azerbaycan Tezkirecilik Tarihi <i>Murat GÜR</i>	166

ISSN: 2146-782X

D. Ümit / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
3(2014) 1-18
D.Ümit / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences 3(2014)
1-18

REFUGEE CRISIS NEXT DOOR: TURKEY AND THE SYRIAN REFUGEES¹

Assist. Prof. Devrim ÜMİT²

Karabuk University, Faculty of Economics and Administrative Sciences
devrimumit@live.com

ABSTRACT

While globalization and global security are leading to a people-centered security approach and while Turkey is emerging as a significant regional and international player, the country has become more responsive not only to the conflicts in its region, but also to the resulting humanitarian crises such as the ongoing Syrian humanitarian crisis following the outbreak of the civil war in Syria which completed the severe third year on 15 March 2014 with two and a half million refugees fleeing to neighboring countries and six and a half million internally displaced people within Syria. Tens of thousands of people in a short span of time had to run off the atrocities and massacres committed by the Syrian state to find shelter in bordering countries while leaving their loved ones, homes, and jobs behind which they hoped to return to before too long. Turkey has opened its doors since late April 2011 for safe haven and humanitarian aid to the massive influx of refugees of diverse ethnic, religious, and sectarian backgrounds from all walks of life regardless of age, gender, social status, and political affiliation fleeing from the violent civil war that has been continuing with harsh records of imprisonment, torture, and persecution. Passed only by Lebanon, as a host country for the second largest bulk of the Syrian refugees, Turkey has been endeavoring with legal, social, cultural, political, financial, and security tools to manage the task of providing the Syrian refugees with temporary protection, based on open door policy and the principle of non-refoulement, on a sustainable pattern taking into account the high possibility of the long-tenure of the broader Syrian crisis and the consequent refugee crisis, the worst humanitarian crisis in years. Therefore, this paper will shed some light on the changing dynamics and parameters of the Turkish foreign policy as the country has been burgeoning as an important peace broker in regional conflicts and a key player in the Middle East while putting the Syrian refugees in Turkey in the spotlight.

Keywords: Turkish foreign policy, Syrian refugee crisis, global security, humanitarian assistance

---

¹ Part of this study with a focus on the case of Hatay, namely, “Turkey’s Humanitarian Response to Crisis in Syria: The Case of Hatay,” was presented in Human Security: Humanitarian Perspectives and Responses Conference, Istanbul, 24-27 October 2013.

² Assist. Prof. Devrim ÜMİT is Founding and Former Chair in the Department of International Relations at the Faculty of Economics and Administrative Sciences in Karabuk University, Turkey. She received her PhD from the Department of History at Columbia University in the City of New York in 2008.

BİTİŞİKTEKİ MÜLTECİ KRİZİ: TÜRKİYE VE SURİYELİ MÜLTECİLER

ÖZET

Küreselleşme ve küresel güvenlik, insan merkezli güvenlik yaklaşımını beraberinde getirirken ve Türkiye önemli bir bölgesel ve uluslararası oyuncu olarak ortaya çıkarken, ülke sadece bölgesindeki çatışmalara karşı değil, aynı zamanda, 15 Mart 2014 tarihinde üçüncü yılını tamamlayan ve komşu ülkelere iki buçuk milyondan fazla mültecinin sığınması ile ülke içinde altı buçuk milyon insanın yerinden olmasına neden olan Suriye'deki iç savaşın neticesinde ortaya çıkan Suriye insani krizi gibi insani krizlere karşı da daha duyarlı hale gelmiştir. Kısa süre içerisinde on binlerce insan, çok da fazla sürmeden birgün dönebileceklerini umut ettikleri sevdiklerini, evlerini ve işlerini arkalarında bırakarak, Suriye devleti tarafından gerçekleştirilen vahşet ve katliamlardan kaçarak sınır ülkelerine sığındı. Türkiye, 2011 Nisan sonu itibarıyla, tutuklama, işkence ve idam gibi ciddi uygulamaların yaşandığı Suriye iç savaşından kaçan farklı din, etnik ve mezheplerden mültecilere, yaş, cinsiyet, sosyal statü ve siyasi görüş ayrımı gözetmeksizin, güvenli bölge ve insani yardım temin etmek üzere kapılarını açmıştır. Lübnan'dan sonra en fazla Suriyeli mülteciye ev sahipliği yapan Türkiye, Suriye krizi ile bunun neticesi olarak ortaya çıkan ve son zamanların en kötü insani krizi olan Suriye insani krizinin uzun sürebileceğini de gözönünde bulundurarak, mültecilere açık kapı politikası ve geri göndermeme ilkesine dayananan geçici korumayı, tüm hukuki, sosyal, kültürel, politik, finans ve güvenlik araçlarıyla birlikte, düzenli bir şekilde sağlayabilmek için büyük bir çaba sarf etmektedir. Bu nedenle, bu çalışma, Türk dış politikasının değişen dinamik ve parametrelerini, Türkiye'nin son zamanlarda bölgesel çatışmalarda önemli bir arabulucu ve Ortadoğu'da anahtar bir oyuncu olarak ortaya çıkmasını gözönünde bulundurarak, Türkiye'deki Suriyeli mülteci krizi etrafında ele alacaktır.

Anahtar kelimeler: Türk dış politikası, Suriyeli mülteci krizi, küresel güvenlik, insani yardım

1. INTRODUCTION

In the post Cold War period, upon the collapse of the Eastern Bloc with the fall of the Berlin Wall in 1989 and with the dissolution of the Soviet Union in 1991, while the political, military, and economic prowess of the United States came forward unrivaled at the world stage, the strategic importance of Turkey and the value of its partnership with the United States were called into question given the likelihood of minimized role of the North Atlantic Treaty Organization (NATO) in the face of the new realities and historical transformations sweeping the globe. However, in the immediate aftermath of the Second Gulf War of 1991, Turkey played an active role through providing the Iraqi refugees of largely Kurdish stock escaping the violent regime of Saddam Hussein in Iraq with safe haven and channeling

D. Ümit / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
3(2014) 1-18
D.Ümit / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences 3(2014)
1-18

them humanitarian aid and assistance. Accordingly, Turkey as well as the Middle East have proved to be of enduring importance given the realpolitik of the post Cold War era renovating the strategic importance of the NATO and the new parameters and dynamics of the global affairs. In the post 9/11 world, subsequent to the end of Cold War, the United States was in pressing need to repair its badly damaged relations with the Muslim world due to its War on Terror as articulated upon the 11 September 2001 terrorist attacks of al-Qaeda, targeting the financial and political centers of the United States, and the succeeding American military operations in Afganistan and Iraq as implemented by US President George Bush (r.2001-2008). Concurrently, the rapprochement between the United States and Turkey, spotted as a model country for the union of Islam and democracy, provided the latter not only with a venue to better and vary its relations with the former, but also with a precious prospect to pursue an effective and independent track in the Middle East. This came at a time when the United States appeared to be retreating from the region towards the end of the first decade of the twenty-first century following the disastrous financial and political outcomes of the two successive wars.

Global and comprehensive character of foreign policy in an age of rapid and comprehensive changes as well as being located at the epicenter of diverse regions of importance and complexity urged the Turkish decision makers in early 2000s under the rule of Justice and Development Party, JDP (*Adalet ve Kalkınma Partisi, AKP*) to acquire an international and multidimensional perspective. Representing a secular democracy with Muslim majority, Turkey mobilized all its means and abilities to conduct an active, effective, and holistic foreign policy based on its soft and hard power capacities including primarily close dialogue and collaborative partnership at regional and worldwide level. Globalization has been offering opportunities and initiatives as well as risks and challenges for the Turkish decision makers while the country has been adopting itself to the evolving conditions and realities of the post Cold War and post 9/11 world and has been proving itself as a prevailing asset for and as an integral part of international affairs and global security. Syrian refugee crisis of 2011 has been one of those venues attaching Turkey to both opportunities and threats.

Arap Revolutions, the wave of public uprisings in the Middle East and North Africa (MENA) region from Tunisia to Bahrain starting in late 2010 and the subsequent overthrow of autocratic regimes of decades one after another in North Africa, introduced new parameters not only to the global affairs, but also to the Turkish foreign policy in terms of developing its relations with the United States on a sustainable pattern and becoming a hegemonic power in the Middle East. US-Turkey bilateral relations have largely been on the rocks since early 2000s, given Turkey's initially not

allowing the US troops for Iraq on the eve of the US invasion of the country in March 2003³ and the Joint Declaration signed by Iran, Turkey, and Brazil on nuclear weapons in May 2010 which was followed by the Gaza flotilla aid crisis the same month and Turkey's no vote in the United Nations Security Council against sanctions to Iran in June 2010. The problematic nature of relations appeared to have a break with the cool and brief, yet promising meeting between US President Barack Obama and Turkish Prime Minister Recep Tayyip Erdoğan⁴ in the summit of G-20 in Toronto in June 2010. Subsequently, the two countries enjoyed the prospect of a common ground for new channels of dialogue and cooperation when the Obama and Erdoğan administrations took place on the same side with the Arab revolts and made calls against the despotic regimes. Cognizant of Turkey's high capacities and abilities in the face of new realities in its region and the world, Turkish foreign policy makers kept the country's active policy intact. Endorsing the people movements and sharing their legitimate demands to change their respective despotic systems for democratic rules based on justice, freedom, and welfare, the Turkish government positioned itself with the streets despite its strong political, cultural, and financial ties with the regimes of the Arab world. Where the center of gravity was shifting towards

---

³ Despite the generally tumultuous nature of the Turkish-American relations in the first decade of the twenty-first century, bilateral relations did not miss moments like when President Obama, upon taking office in the White House, made his first official overseas visit to Turkey in April 2009 and became the first American President to call to the Turkish nation in the Turkish Grand National Assembly with a quite constructive and promising speech. In his speech, Obama recognized Turkey as a "critical ally" while manifesting the determination of the United States to rebuild its ties with the Muslim world. For the speech text of President Obama at the Turkish Grand National Assembly on 6 April 2009, see <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/remarks-president-obama-turkish-parliament> date of access: 02.03.2014. During his visit, President Obama formulated the concept of "model partnership," based on new and multiple venues of cooperation and collaboration and this was welcomed by the Turkish decision makers. The new formulation of bilateral relations was not only an attempt to strengthen and diversify the relations between the two countries, but also an indication to acknowledge the rising of Turkey as a significant player in its region and the world, thereby displaying the will and resources to consolidate the relations based on mutual respect and interests. At the top of all, the new concept, indicating the American pledge to maintain and develop the relations between the United States, a "predominantly Christian and [Western] nation" and Turkey, a "predominantly Muslim nation [straddling two continents], was a microcosm to the bettering of relations between a world, which is largely shaped by Western and Christian values and a world, which is mainly shaped by Eastern and Islamic values. This was an attempt to defy the clash of cultures through the establishment of a common ground transcending the cultural boundaries and embracing the diversity in all respects at a time when the parameters of the post 9/11 world were in need of urgent amendment. For the introduction of "model partnership," see <http://politicalticker.blogs.cnn.com/2009/04/06/obama-in-turkey-model-partnership-can-send-message-to-world/> date of access: 02.03.2014.

⁴ Turkish person names are provided with their original spelling.

D. Ümit / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
3(2014) 1-18
D.Ümit / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences 3(2014)
1-18

the public demands, Turkish decision makers adjusted its pose towards those demands. The Arab Revolutions, irreversibly transforming the MENA region in social and political terms, added a new dynamic to the Turkish foreign policy which has been undergoing its own transformation over a decade not only in content, but also in terms of tools and methods applied as a manifestation of the country's rising activism and search for functionalism at regional and global level.

2. SYRIAN REFUGEE CRISIS

The management of the Syrian refugee crisis has been the reflection of both basic tenets of the decade-old active and effective Turkish foreign policy in the Middle East and worldwide in general and also how the Turkish decision makers have been approaching the Syrian crisis since the outset in particular. In the new age of Turkish foreign policy, the foreign agenda has been backed by a self-confidence given the economic boost that Turkey has been enjoying for a decade and has been seen as a venue by the JDP government to display itself to the world and to raise its strategic position in global affairs. Therefore, geographical boundaries of foreign policy have been extended globally stretching from the Caucasus to Australia including areas like Latin America, Africa, and East Asia that have not been previously covered by the foreign policy makers and thereby achieving a bona fide amalgamation of the Western and Eastern worlds. Turkish foreign agenda has no longer been confined to the conventional issues of membership to the European Union, relations with Greece and Bulgaria, and the Turkish Republic of Northern Cyprus. Those issues certainly have yet been excluded, but have become the peripheries in the newly shaping foreign policy outline. The newly-fangled Turkish stance in the Middle East has demonstrated Turkey's vivid distancing itself from Israel to the extent of callous rhetoric exchanges between Ankara and Tel Aviv and carving it out from the parameters of Turkey's relations with the United States. Given the deep historical, cultural, religious, and social ties in the region, new policy has been articulated within the terms of "zero problems with neighbors" and has aimed at achieving the effective implementation of the tools of economic interdependence, high-level political dialogue, development assistance, and cultural and public diplomacies (Fidan, 2013). Therefore, Turkey managed to take positive steps such as the visa exemption agreements in order to develop and diversify its relations with the Middle East to the most possible extent.

Syria was no exception to this newly shaping Turkish foreign policy despite the fact that bilateral relations were complicated in 1990s even to the degree that the two countries returned from the blink of a war in 1998. Following the death of his father, Hafez al-Assad, who ruled the country

with an ironclad since his coup d'état under the Baath Party in 1970, Beshir Hafez al-Assad took office in 2000 and became the new President of the country. Thanks to the efforts provided by Premier Erdoğan and the new Syrian President al-Assad, a chain of meetings were held at Presidential, Prime Ministerial, and Ministerial level in different locations of both countries and bore fruits in social, political, and financial venues, such as the abolition of visa requirements, economic interdependence, and further strategic relations. However, things started to take a sharp turn in late 2010 with the Arab Revolutions and the Turkish government's taking a side with the justifiable demands of peoples against their own oppressive rules in Tunisia, Egypt, and Libya. The case of Syria, when the popular uprisings burst out in March 2011, was the hardest to handle given the stage of deepened bilateral relations even to the extent that Erdoğan and Assad families became friends. However, the streets in Syria were also asking President Assad to resign. The futility of multiple visits of Turkish Minister of Foreign Affairs, Ahmet Davutoğlu, to the Syrian capital to urge the Assad regime to make reforms and mainly the usage of chemical weapons on opposition groups along with the resultant amassing of people alongside the Syrian borders with a high possibility of affecting Turkey before too long urged the Turkish decision makers to alter their stance towards the Assad regime from a cautious mode to an anti-regime one.

The booming industrial economy, being ranked the world's largest sixteenth economy, and commercial opportunities were crowned with successive victories in national elections with continuously increasing votes including a third term in June 2011. This encouraged the JDP government to dominate the political sphere during the Arab uprisings comprising those in Syria. The self-confidence of the new Turkish stance was evident in the words of Davutoğlu: "Turkey would henceforth lead the movement for change in the Middle East and we will be its owner, leader, and servant...Irrespective what others say, the new order's leader and spokesperson will be Turkey" [Mecliste Gergin Suriye Oturumu (*Tensed Syria Session in the Assembly*), 2012].⁵ Turkish decision makers wanted to stand against the wind blowing neither in the MENA region nor in Syria with much optimism that Assad like Ben Ali of Tunisia, Mubarak of Egypt,

---

⁵ In the same Turkish Assembly session on Syria overlapping with almost the first anniversary of the accomodation of the Syrian refugees in Turkey, Davutoğlu further stated, "to explain the events through conspiracies would be a disgrace to the people of the region. We are taking side not with minority governments, but with people who have been trying to determine their own future....According to us, the roots, which are based on ethnicity, religion, and sect in this region, are richness....Turkey's taking side with people who demand elections in Syria is praise-worthy. We will not show the impotence to ask those to return [to Syria] who have taken refuge in our country fleeing from persecution" (translated). Ibid.

and Gaddafi of Libya would disappear soon sans showing any resilience which would otherwise unleash disastrous inter-sectarian and inter-ethnic clashes in the region that might engulf Turkey as well. The fact of the matter is that the ongoing civil war in Syria with an ever escalating violence resulting in the worst humanitarian and refugee crisis in years, the Syrian refugee crisis, which has been pressing Turkey in financial, political, and social terms, has proved the Turkish optimism wrong with unpredictable consequences in an unforeseen future.

Syrian refugee crisis is not the first massive influx of people that the Turkish government faced in the history of Republic of Turkey. In 1989 and 1991, Turkey accommodated a great number of people forced to leave or take refuge on its territories. On the eve of the fall of the Eastern Bloc, given the systematic policies of the Bulgarian state under President Todor Hristov Zhivkov imposing the Turkish population to leave the country, nearly more than half a million Turkish Bulgarians in 1989, through the initiatives of Turgut Özal government, passed the Turkish border while leaving their histories and belongings behind to start a new life in Turkey. In the immediate aftermath of the Second Gulf War in 1991, Turkey once again opened its doors, this time, to Kurdish refugees, leaving their homeland and fleeing in mass from the defeated Iraq and the brutal policies of its despotic leader, Saddam Hussein, to find safe haven in Turkey arranged by the Özal government. In 2011, the Erdoğan government allowed nearly, announced officially as of now, 800,000 Syrian refugees to cross the Turkish border to find shelter in the country escaping the atrocities and massacres committed by the Assad regime. Syrian refugee crisis distinguishes from those earlier massive influxes of people in certain aspects. First, Syrian refugees have been fleeing from a country with which Turkey has its longest border, nearly 900 km, which makes it imperative to handle the refugee question cautiously and delicately. The number of the refugees, according to the numbers of February 2014, with a daily passage of more than 500 people, sometimes as many as 1,000-2,000, makes the situation more complicated (United Nations High Commissioner for Refugees, UNHCR, 2014a).⁶ It is essential that Syrian refugees in Turkey be taken into consideration in a broader context including those, nearly more than two and a half million refugees in other neighboring countries, such as Lebanon, Jordan, Iraq, and Egypt and nearly

---

⁶ See also, Republic of Turkey Prime Ministry Disaster and Emergency Assistance Presidency (*Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı, AFAD*). (2013a). Barınma merkezlerinde son durum 30 Aralık 2013 tarihi itibarıyla (*Current status in accomodation centers as of 30 December 2013*), www.afad.gov.tr/TR/IcerikDetay1.aspx?IcerikID=848&ID=16 date of access: 14.03.4014. Information on the websites of UNHCR and AFAD is updated on a regular basis. Most of the statistical information presented by UNHCR is based on the information provided by AFAD.

7 million “internally displaced people”⁷ within Syria (United States Agency for International Development, USAID, 2014). Those who find refuge in Turkey live either in refugee camps operated by the leading Turkish governmental agency, namely, the Disaster and Emergency Assistance Presidency (*Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı, AFAD*) under the auspices of the Prime Ministry or in urban locations as varied as Kilis and Istanbul⁸ either as registered or unregistered refugees based on meeting the requirements for legal documentation.⁹ In the case of non-camp refugees, the number has reached to an alarming level that it has become more of a national concern rather than a local problem. Second, Syrian refugees have been of all ethnic, religious, and sectarian backgrounds including Kurds, Arabs, and Turkmen as well as Sunnis, Nusayris, and Syriac Christians and have been from all walks of life regardless of age, gender, occupation, social status, and political affiliation. Third, these refugees, particularly at the outset, have been provided by the Turkish officials with safe passage in high numbers without being asked to meet the legal requirements, such as valid passports. Therefore, with 2 billion US dollars so far, excluding the expanses and expenditures met by various municipalities and NGOs, in venues such as health care, education, and food, the Syrian refugee crisis is the one to which the Turkish government has committed the largest amount of humanitarian aid and assistance through the active and efficient involvement of AFAD. Last, but not least, Syrian refugees have been provided temporary protection status (European Union, 2001) based on open door policy and the principle of non-refoulement without being forced to return to Syria for any given

---

⁷ By definition, an internally displaced person is someone who is forced to flee his or her country, but continues to remain within the borders of his or her country. This term is often confused with “refugee,” yet do not fall into the category of the latter as these two terms are legally different from each other with different implied legal obligations.

⁸ Turkish place names are provided with their Turkish spelling such as Şanlıurfa instead of Sanliurfa except those which are provided with their widely used spelling such as Istanbul instead of İstanbul.

⁹ Registration, in principle, depends on the valid documents such as passports and results in the issue of IDs by the Turkish Police Department in collaboration with AFAD which enables the holder to have access to health and education facilities as well as to aid and assistance, such as food, clothing, and other basic life supplies provided by the Turkish authorities. Unregistered Syrians generally live in border cities like Şanlıurfa, Hatay, Gaziantep, and Kilis. Syrians, who generally cannot afford renting apartments in cities, usually live in camps and receive governmental assistance, which is not extended to non-camp refugees, who are, aside from their personal savings, assisted to a variety of degree by various local organizations and, mostly, by Turkish NGOs. It is reported that people who are left behind in Syria are generally those who even do not have the means to make to the border. Özden, Şenay (2013). Syrian refugees in Turkey: MPC research report 2013/05. Robert Schuman Centre for Advanced Studies. San Domenico di Fiesole (FI): European University Institute.

reason.¹⁰ As an innovation of the Turkish government, “zero point humanitarian assistance delivery” policy further makes it possible to extend the humanitarian aid and assistance from the Turkish side to the dozens of make-shift camps established in northern Syria alongside the Turkish-Syrian border packed with internally displaced people and sometimes to areas beyond within Syria as distributed by the Syrian locals. Given this innovative system, which serves as a de facto safe haven on a daily basis, the Turkish aid and assistance of the aforementioned amount expand to the region of the northern Syria as well which is the closest area to the Turkish border.

Initially endorsed as “guests,” Syrian refugees have only recently been admitted as such, that is, refugee (*mülteci*) by the Turkish authorities (Republic of Turkey Prime Ministry Disaster and Emergency Management Presidency, 2014a:5) and have always been asked to get registered with and to receive IDs issued by the Turkish police in collaboration with AFAD in order to be eligible for support inside the camps in Turkey.¹¹ For the refugees living outside the camps, there established in the field, as of now, 12 mobile registration centers by AFAD for residence permits issued by the Turkish officials upon meeting the official requirement for legal documentation. Turkey is a signatory of the 1951 Convention on the Status of Refugees and initially accepted the Convention with reservations on both time and geography. However, upon the adoption of the 1967 Protocol, Turkey, while taking off the reservations on time, but keeping them on geography, accepted to grant the status of refugee only to asylum seekers (*sığınmacı*) who have become refugees as a result of events occurring in Europe. Accordingly, those, who are granted refugee status, will be resettled in a third country in cooperation with UNHCR while those, who seek asylum from outside of Europe, will be evaluated in collaboration with UNHCR and will be granted temporary protection until a decision is reached.¹² Therefore,

¹⁰Turkey has been applying the terms of the European Council Directive, 2001/55/EC, of the European Union since October 2011. See, http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/free_movement_of_persons_asylum_immigration/133124_en.htm date of access: 13.03.2014.

¹¹ As of now, reported by AFAD, there are 22 camps in 10 provinces, namely, Gaziantep, Şanlıurfa, Hatay, Kilis, Mardin, Kahramanmaraş, Osmaniye, Adana, Adıyaman, and Malatya in the order of the largest number of refugees. See, <file:///C:/Users/Devrim%20Umit/Downloads/UNHCRTurkeySyriaSitrep03April2014.pdf> date of access: 04.04.2014.

¹² Refugee and asylum seeker are often confused and sometimes, inaccurately, employed interchangeably. “[A]n asylum-seeker is someone who says he or she is a refugee, but whose claim has not yet been definitively evaluated.” See, <http://www.unhcr.org/pages/49c3646c137.html> date of access: 04.04.2014. Therefore, under the terms of 1951 Refugee Convention on the Status of Refugees, an asylum seeker will remain as such unless his/her application to become a refugee is accepted by national and international authorities provided he/she has a well-founded fear of persecution on the account of race, religion, nationality, political belief or membership of a particular social group upon return to his/her country of origin.

technically speaking, neither the Syrian “refugees” are refugees nor the “refugee camps” are refugee camps in the sheer legal framework. The Turkish authorities, thus, prefer to employ “tent city,” “container city,” “center” or merely “camp” instead of “refugee camp” per se and make it crystal clear that they use the term, refugee, for “[t]he Syrian citizens under temporary protection status in Turkey.”¹³

Furthermore, Turkey, in the midst of massive influx of people into its territories, managed to adopt a migration law for the very first time in its history. The Law on Foreigners and International Protection (*Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu*) of April 2013, which in general comes into effect in April 2014 [Resmi Gazete (*Official Gazette*), 2013],¹⁴ carries particular importance for being the first of its kind while ruling the establishment of General Directorate for Migration Management (*Göç İdaresi Genel Müdürlüğü*) under the auspices of Ministry of Interior Affairs and for being accepted while Turkey has been accommodating large number of Syrian refugees in its territories. Despite the fact that the new Law keeps the temporary protection status as well as the geographical limitations of the 1951 Convention, it attracts international applause, first and foremost from the UN Refugee Agency (Turkish law on protection of foreigners wins UN praise, 2013).

On 29 April 2011, the first 252 Syrian refugees of Kurdish origin passed the Turkish border (Seven and Karataş, 2011). Currently, with nearly 650,000 registered refugees both in camps run by AFAD and in urban areas outside the camps, Turkey, subsequent to Lebanon, has been hosting the second largest bulk of Syrian refugees to be followed by Jordan, Iraq, and Egypt in that order. 22 camps have been built in 10 cities close to the Syrian

¹³ However, it is reported that Syrian refugees are not treated like those coming from outside of Europe as they cannot register with UNHCR despite the initial processing of their files by the organization for asylum in a third country because of the interception of the Turkish authorities for absolute Turkish state control over those camps without the interference of UNHCR or other international bodies. See, Şenay, 2013: 10. On one hand, in accordance with the Article 14 of the Universal Declaration of Human Rights, people have the right to seek asylum in another country. On the other hand, there might be an intention on the part of the Turkish decision makers to integrate the Syrian refugees gradually into the society of Turkey in the long run except those who might choose to go back to Syria or to settle in a third country.

¹⁴ The Law on Foreigners and International Protection came into force on 11.04.2014, a year from its publication in the Official Gazette (*Resmi Gazete*) on 11.04.2013 except a few articles which have been in force starting from the date of issue in the Gazette. For the text of the Law, see <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411-2.htm> date of access: 04.04.2014. For a discussion of the Law while it was in draft, see Soykan, C. (2012). The new draft law on foreigners and international protection in Turkey. *Oxford Monitor of Forced Migration*, II (2), 38-47, <http://oxmofm.com/wp-content/uploads/2012/11/Cavidan-FINAL.pdf> date of access: 04.04.2014.

border.¹⁵ Despite the contrary requirements of UNHCR, some camps were built to a very close distance to the border and it is reported that in spite of the lack of monitoring provided by UNHCR except for those voluntarily returning to Syria, national and international human rights organizations are encouraged to visit the camps and the city locations (Osman Bahadır, Vittoria, Elizabeth, Sema, Kemal & Elif, 2013: 10-11). Urban areas outside the camps which the refugees have opted for living instead of camps have also been those same cities where the camps are built, but have included concentration spots in other metropolitan areas such as Istanbul, Ankara, and Bursa. Family and ethnic ties as well as religious affiliations have played as a pull factor when the refugees chose living in the cities outside the camps such as Arabs deciding on Şanlıurfa and Kurds bordering areas.

At the outset of the Syrian refugee crisis, all refugees amassing the Turkish border were allowed to go into Turkey without being asked to provide the legal documentation, such as valid passports and were sent directly to the temporarily built refugee camps, which were numbered only a few then. Since October 2011, while those passing the Turkish border have been granted temporary protection, legal requirements have started been applied more strictly. However, as the flood of refugees went on in an escalating pattern, the Turkish government confined the number of refugees

---

¹⁵ Out of 2,658,902 registered Syrian refugees, while 679,697 (last updated 09.04.2014) refugees have been living in Turkey, 1,014,070 (last updated 10.04.2014) in Lebanon, 589,792 (last updated 10.04.2014) in Jordan, 219,579 (last updated 30.03.2014) in Iraq, and 136,067 (last updated 10.04.2014) in Egypt have found safe haven respectively For the statistical data on Syrian refugees in Turkey, see <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/country.php?id=224> (information provided by AFAD on 9 April 2014) date of access: 13.04.2014. According to the Turkey Syria Refugee Daily Sitrep, dated 10 April 2014, out of an estimated total number of 800,000 refugees, 679,697 refugees are either registered or with appointments to register 223,585 of whom are in the camps and 456,112 of whom are in locations outside the camps while the number of refugees outside the camps cannot be updated on a daily basis. See, file:///C:/Users/Devrim%20Umit/Downloads/UNHCRTurkeySyriaSitrep17March2014.pdf date of access: 17.03.2014. It is expected and reported that number of the refugees outside the camps could be twice the number of camp-refugees especially given the question of registration and the consequent difficulty to follow the track of the Syrian refugees inside Turkey. See, Dinçer, O. B., Federici, V., Ferris, E., Karaca, S., Kirişçi, K., & Çarmıklı, E. Ö. (November, 2013). Turkey and Syrian refugees: limits of hospitality. The Brookings Institution, Washington D.C. & International Strategic Research Organization, [http://www.brookings.edu/~media/research/files/reports/2013/11/18%20syria%20turkey%20refugees/turkey%20and%20syrian%20refugees_the%20limits%20of%20hospitality%20\(2014\).pdf](http://www.brookings.edu/~media/research/files/reports/2013/11/18%20syria%20turkey%20refugees/turkey%20and%20syrian%20refugees_the%20limits%20of%20hospitality%20(2014).pdf) date of access: 09.03.2014. Camps, where the registered Syrian refugees are located, were built in border cities as well as in cities close to the border area, namely, Gaziantep, Şanlıurfa, Hatay, Kilis, Mardin, Kahramanmaraş, Osmaniye, Adana, Adıyaman, and Malatya in the order of number of refugees, camp and non-camp refugees, hosted starting from the highest. See, file:///C:/Users/Devrim%20Umit/Downloads/UNHCRTurkeySyriaSitrep17March2014.pdf (last updated on 10.04.2014 by UNHCR based on information provided by AFAD on 09.10.2014) date of access: 13.04.2014.

which resulted in “make-shift camps” established on the Syrian side of the Turkish-Syrian border such as the city of Qah in the province of Idlib in northern Syria where many Syrians, escaping the fatal clashes between the Assad forces and the rebels, come on a daily basis to receive humanitarian aid and assistance distributed by the Turkish Crescent in coordination with AFAD. The latter also organized aid centers in cities close to the Syrian border, such as Kilis, Gaziantep, Hatay, and Şanlıurfa for the accumulation of aid and assistance to be directed to those make-shift camps (Republic of Turkey, Prime Ministry Disaster and Emergency Management Presidency, 2013b). The Assad regime’s growing brutal deal with the opposition groups, which have been fighting among themselves as well, and the increasing role of the Islamists among those groups have been the preliminary reasons for the increase in refugee numbers. It is reported that despite the strains of the Turkish government on the quantity of refugees and the existence of the make-shift camps, many Syrians have managed to cross the border to Turkey using illegal means, such as crossing the border through unofficial points or getting the help of smugglers. This is also in contrast to citizens of Turkey who have not been allowed into Syria for security reasons [Suriye’ye çıkış yok (*No way out to Syria*), 2012]. It goes without saying that the violent civil war in Syria along with the ever-increasing flux of Syrians into Turkey as well as the rapid increase in the number of camps in Turkey, especially in areas close to the border with Syria, and make-shift camps alongside the Syrian border in northern Syria puts Turkey in a more delicate and insecure position open to high prospects of threats and attacks. In fact, in the first half of 2013, there occurred, only with couple of months apart, three car bomb explosions in areas akin to the Syrian border, one was a border crossing at Cilvegözü in Reyhanlı¹⁶ and the other two was in Reyhanlı, both located in the province of Hatay, currently host to the fourth largest Syrian refugee body with five camps among ten camp cities, while leaving 70 people dead in total with many injured. Successive bombings with high casualties in Hatay not only indicated the irrefutable vulnerability of Turkey in the midst of the Syrian refugee crisis that cannot be separated from the broader Syrian crisis, but also manifested the deeper risks even to the extent of taking the country to the very heart of the civil war in Syria for taking place in a city like Hatay. The city is known for its exemplary harmonious and deeply-rooted ethnic, religious, and sectarian diversity and for its contentious place

---

¹⁶ For the first car bomb explosion at Cilvegözü border crossing in Reyhanlı town of Hatay taking place on 11 February 2013, see <http://www.cnnturkTe.com/2013/turkiye/02/11/cilvegozunde.buyuk.patlama/696063.0/> date of access: 15.03.2014 and for the two massive car bomb explosions occurring in Reyhanlı on 11 May 2013, see <http://www4.cnnturk.com/yazarlar/metin.gunes/reghanli.londra.new.york/103.6783/index.html> date of access: 15.03.2014.

D. Ümit / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
 3(2014) 1-18
D.Ümit / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences 3(2014)
 1-18

in the official history of Syria laying the blame on Turkey for carving out the city from Syria following the disputable referendum of 1939 on the eve of which Turks were arguably located in the city by the Turkish state for a favorable outcome.

Regarding the mobility of the refugees, given the freedom of movement as a fundamental human right, registered refugees can choose to live outside the camps or can go from one camp to another, yet the latter is not encouraged by the Turkish authorities.¹⁷ Non-camp refugees do not receive governmental aid and assistance like camp refugees. Rather, they mainly live on their savings and since the beyond is an uncertainty, unless they are able to find jobs, they may end up living in parks, mosques or abandoned buildings and sometimes depend on the hospitality of their relatives or acquaintances for an unforeseen future. Therefore, some NGOs¹⁸ have begun to develop aid programs, though in modest portions, to assist the non-camp refugees basically for food and rent. Refugees living outside the camps may also risk the social tension to the extent of stirring anti-Arab and anti-immigrant sentiments for a variety of reasons such as increasing the rents, lowering the wages at the expense of local residents upon entering the labor market as competitors, taken of young Syrian women as second and beyond wives or, given the hardships they have to endure, begging and committing the minor crimes.¹⁹

Camp refugees, since they are registered as such, are entitled to governmental aid and assistance which has been managed by AFAD and the Turkish Red Crescent in the amount of 40-50 US dollars per household basically for food and other basic life supplies. Due to the difficulties experienced in the process of registration, it has not been uncommon that some refugees got registered in more than one camp in order to receive

---

¹⁷ Given the security and intelligence aspects of the subject matter, registration is carried out by the Turkish Police Department in cooperation with AFAD. For non-camp refugees, 23 mobile registration units are procured by UNHCR throughout Turkey to assist AFAD in registering the non-camp refugees. See, <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/country.php?id=224> date of access: 17.03.2014.

¹⁸ Hayata Destek (*Support to Life*), Ortak Akıl Programı (*Common Mind Program*), Orda Kimse Yok mu (*Isn't There Anybody [to Help]?*), Uluslararası Mavi Hilal (*International Blue Crescent*), Deniz Feneri (*Lighthouse*), and the most renowned one, İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı, IHH (*Human Rights and Freedoms Humanitarian Relief Endowment*) are just a few to name.

¹⁹ For a discussion of the social aspects of the Syrian refugee crisis in the case study of Hatay, see Reçber, K. and Ayhan, V. (December, 2013). Türkiye ile Suriye arasındaki krizin Hatay bölgesi üzerindeki etkileri (*The effects of the crisis between Turkey and Syria on the region of Hatay*). *Alternatif Politika*, 324-340, <http://www.alternatifpolitika.com/page/docs/aralik-2013/tammetin/recber-ayhan.pdf> date of access: 16.03.2014.

multiple aids. Next to the governmental means, the World Food program has also been a source of assistance for camp refugees.

Education, particularly the education of the children, and health care are the common problems in camps and in urban areas outside the camps. For camp and non-camp refugees, to benefit from the facilities of education and healthcare in rule depends on the condition that they hold valid IDs issued by the Turkish authorities upon providing the required legal documents. Regarding education, refugee camps, given the high number of children at school age,²⁰ are providing educational facilities. Some of these camps are further offering vocational training programs like the one in Adiyaman that gives carpet courses for women in the end of which they can make a modest earning of their own while gaining and developing a talent and ability in the handicraft.²¹ In camps such as the one in Kilis, there are primary and secondary schools opened by the Turkish authorities where Turkish as medium of instruction and curriculum in accordance with the Turkish Ministry of Education (Şenay, 2013: 12) are employed and in most of the camps, primary and secondary education in Arabic are offered by the Syrian refugees themselves according to the Syrian national curriculum (Osman Bahadır, Vittoria, Elizabeth, Sema, Kemal, & Elif, 2013: 12). In the latter case, non-recognition of the diplomas, given by the Syrian schools, by the Turkish authorities poses a serious problem for the Syrian schools.²²

²⁰ 53.3% of the Syrian registered refugees in Turkey is composed of children under the age of 18. 27.5% and 25.8% of these refugees are composed of male and female respectively. See, <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/country.php?id=224> date of access: 14.04.2014. In the entire camps run by AFAD, 45,696 children and youth, male and female, have been provided with primary and secondary education in 693 classroom since late 2013. See, Republic of Turkey Prime Ministry Disaster and Emergency Assistance Presidency (AFAD, *Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı*). (2013c). Introduction, <https://www.afad.gov.tr/EN/IcerikDetay1.aspx?ID=16&IcerikID=747> date of access: 14.04.2014.

²¹ It is not uncommon that schools outside the camps may close down due to the very low attendance and students may be transferred to camp schools such as in the case of Adiyaman camp, where school attendees, therefore, make 35% of the camp population following the transfer. See, [file:///C:/Users/Devrim%20Umit/Downloads/UNHCRTurkeySyriaSitrep10April2014%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/Devrim%20Umit/Downloads/UNHCRTurkeySyriaSitrep10April2014%20(3).pdf) date of access: 14.04.2014.

²² While the recognition of diplomas, provided by the Syrian schools, by the Turkish Ministry of Education awaits a fair settlement, the fact that Turkish, in general, is the medium of instruction in primary and secondary education as well as in higher education in Turkey may further complicate the integration of the Syrian children to Turkish higher education system and Turkish society in the medium and long run. Therefore, teaching Turkish to Syrian children and youth seems to carry particular value in terms of educational and societal needs and Turkish authorities are increasingly extending their efforts to provide Turkish language courses in cooperation with Turkish universities, particularly with those close to the camp areas, such as Gaziantep University and with international organizations, such as UNICEF. However, given the suggestions by some scholars, who have done extensive research on the ground, for the foundation of a bilingual Turkish-Arab University in Hatay, Syrian schools may well pave the way to this end. "It is essential that local businessmen be encouraged for the establishment of private primary and secondary schools with Arabic-Turkish as medium of instruction. When the infrastructure is ready [for the foundation of those schools], it would be useful to provide economic stimulus for the opening of a 'Turk- Arab University' in Hatay" (translated). See, Reçber and Ayhan, 340.

D. Ümit / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
 3(2014) 1-18
D.Ümit / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences 3(2014)
 1-18

However, the recognition of certain number of diplomas of Syrian high school graduates for an access to university education is not uncommon and expected to be more in the days ahead. As for the non-camp refugees, only refugees with residence permits given by the Turkish authorities upon meeting the requirement for legal documentation are, in rule, entitled to have an access to schools in Turkey and given the fact that Turkish, most of the time, is the medium of instruction in those schools renders a handicap for Syrian school children. Therefore, education is largely a community business for non-camp refugees as Syrian schools, run by Syrian teachers in Arabic in accordance with the Syrian national curriculum, are in charge of the education of the children and the youth. Both groups of refugees, camp and non-camp alike, though on a quota, are granted with access to university education, especially in border cities, without having to prove that they have attended universities in Syria, yet upon meeting certain official criteria [Suriyeli Gençlere Sınavsız Üniversite İmkamı (*Opportunity for the Syrian Youth for University Education without Examination*), 2013].²³ Regarding the health care benefits, for camp-refugees, there exist health clinics and for non-camp refugees, this benefit in rule depends on the residence permit. However, in the first half of 2013, upon the issue of two successive governmental decrees, access to health care facilities for both groups of refugees, regardless of the status of registration, were initially provided in 11 bordering cities from Hatay to Batman and, later on, were extended accordingly to all 81 provinces in Turkey while some non-governmental agencies have been offering aid and assistance in healthcare to non-camp refugees as well. Overcrowded hospitals, particularly in border cities given the free access and the prospect of access to university education for Syrian refugees are other areas of source of social tension and constitute the adverse impacts of the refugees on everyday life in cities.

3. CONCLUSION

In the post Cold War and post 9/11 world, newly shaping Turkish foreign policy along with its basic tenets has enabled Turkish decision makers to pursue an active and efficient foreign policy in the midst of Arab revolutions transforming the MENA region, while the Syrian refugee crisis, resulting from the peculiar case of Syria engulfed by a devastating civil war, has manifested to Turkey, the host county to the second largest bulk of the Syrian refugees, currently presumably amounting to 1,000,000, that an

---

²³ Given the fact that medium of instruction in those universities is Turkish, access to university education in Turkey for Syrian refugees seems to be a higher prospect for those of Turkman origin in comparison to those of Arab origin and this may harbor the risk of ethnic tension both within the Syrian refugees and the hosting Turkish society as well. However, the expansion of Turkish language courses provided by the Turkish authorities in cooperation with various national and international organizations may well cut down this risk.

opportunity without a risk is not viable whilst putting the ever increasing political, social, cultural, and financial strains of the Syrian refugees upon the country [Türkiye'deki Suriyelilerin Sayısı 900.000'ni Aştı (*Number of the Syrians in Turkey Exceeded 900, 000*), 2014]. In its almost fourth year, what has been accomplished by the Turkish state on the accomodation of the Syrian refugees through a multitask scheme carried out by governmental agencies as well as NGOs is worth appraising, yet this should not eclipse the fact that international share burdening at governmental and non-governmental level is a must and that the settlement of the Syrian refugee crisis cannot be separated from the settlement of the broader crisis in Syria.

REFERENCES

- <http://politicalticker.blogs.cnn.com/2009/04/06/obama-in-turkey-model-partnership-can-send-message-to-world/> date of access: 02.03.2014.
- <http://www.cnnturkTe.com/2013/turkiye/02/11/cilvegozunde.buyuk.patlama/696063.0/> date of access: 15.03.2014.
- <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411-2.htm> date of access: 04.04.2014.
- <http://www4.cnnturk.com/yazarlar/metin.gunes/reghanli.londra.new.york/103.6783/index.html> date of access: 15.03.2014.
- Dinçer, O. B., Federici V., Ferris E., Karaca, S., Kirişçi, K. & Çarmıklı, E. Ö. (November, 2013). Turkey and Syrian refugees: limits of hospitality. The Brooking Institution, Washington D.C. & International Strategic Research Organization, Ankara, [http://www.brookings.edu/~media/research/files/reports/2013/11/18%20syria%20turkey%20refugees/turkey%20and%20syrian%20refugees_the%20limits%20of%20hospitality%20\(2014\).pdf](http://www.brookings.edu/~media/research/files/reports/2013/11/18%20syria%20turkey%20refugees/turkey%20and%20syrian%20refugees_the%20limits%20of%20hospitality%20(2014).pdf) date of access: 09.03.2014.
- European Union. (2001). *European Council Directive, 2001/55/EC*, http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/free_movement_of_persons_asylum_immigration/133124_en.htm date of access: 13.03.2014.
- Fidan, H. (2013). A work in progress: the new Turkish foreign policy. *Middle East Policy*. (Spring 2013, XX), <http://www.mepc.org/journal/middle-east-policy-archives/work-progress-new-turkish-foreign-policy> date of access: 02.03.2014.
- Özden, Ş. (2013). Syrian refugees in Turkey: MPC research report 2013/05. Robert Schuman Centre for Advanced Studies. San Domenico di Fiesole (FI): European University Institute, <http://www.migrationpolicycentre.eu/docs/MPC-RR-2013-05.pdf> date of access: 17.03.2014.
- Mecliste gergin Suriye oturumu (*Tensed Syria session in the assembly*) (26 April 2012). *Radikal*, http://www.radikal.com.tr/politika/mecliste_gergin_suriye_oturumu-1086125 date of access: 09.03.2014.
- Reçber, K. & Ayhan, V. (December, 2013). Türkiye ile Suriye arasındaki krizin Hatay bölgesi üzerindeki etkileri (*The effects of the crisis between Turkey*

D. Ümit / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
3(2014) 1-18
D.Ümit / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences 3(2014)
1-18

and Syria on the region of Hatay). *Alternatif Politika*, 324-340,
<http://www.alternatifpolitika.com/page/docs/aralik-2013/tammetin/recber-ayhan.pdf> date of access: 16.03.2014.

- Republic of Turkey Prime Ministry Disaster and Emergency Assistance Presidency (AFAD, *Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı*). (2013a). Barınma merkezlerinde son durum 30 Aralık 2013 tarihi itibarıyla (*Current status in accomodation centers as of 30 December 2013*), www.afad.gov.tr/TR/IcerikDetay1.aspx?IcerikID=848&ID=16 date of access: 14.03.2014.
- Republic of Turkey Prime Ministry Disaster and Emergency Assistance Presidency (AFAD, *Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı*). (2013b). Disbursement of aid at zero point, <https://www.afad.gov.tr/EN/IcerikDetay1.aspx?IcerikID=759&ID=16> date of access: 17.03.2014.
- Republic of Turkey Prime Ministry Disaster and Emergency Assistance Presidency (AFAD, *Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı*). (2013c). Introduction, <https://www.afad.gov.tr/EN/IcerikDetay1.aspx?ID=16&IcerikID=747> date of access: 14.04.2014.
- Republic of Turkey Prime Ministry Disaster and Emergency Management Presidency (AFAD, *Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı*). (2014a). *Syrian refugees in Turkey, 2013: field survey results*. Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı, https://www.afad.gov.tr/Dokuman/TR/61-2013123015505-syrian-refugees-in-turkey-2013_print_12.11.2013_eng.pdf date of access: 14.03.2014.
- Seven, E. and Karataş, A. A. (1 May 1 2011). Suriye'den büyük göç tedirginliği (*uneasiness about the great migration from Syria*). *Yenişafak*, <http://yenisafak.com.tr/Gundem/?i=316940> date of access: 14.03.2014.
- Soykan, C. (2012). The new draft law on foreigners and international protection in Turkey. *Oxford Monitor of Forced Migration*, II (2), 38-47, <http://oxmofm.com/wp-content/uploads/2012/11/Cavidan-FINAL.pdf> date of access: 04.04.2014.
- Suriye'ye çıkış yok" (*No way out to Syria*) (28 August 2012). *Star*, <http://www.stargazete.com/ekonomi/suriyeye-cikis-yok/haber647243%20date%20of%20access%2014.03.2014> date of access 14.03.2014.
- Suriyeli gençlere sınavsız üniversite imkanı (*Opportunity for the Syrian youth for university education without examination*) (24 October 2013). *Hürriyet*, <http://www.hurriyet.com.tr/egitim/24973355.asp> date of access: 13.03.2014.
- The White House. (2009). Remarks by president Obama to the Turkish parliament, <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/remarks-president-obama-turkish-parliament> date of access: 02.03.2014.
- Turkish law on protection of foreigners wins UN praise (12 April 2013). *UN News Center*, <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=44637&Cr=turkey&Cr1#.Uz7kKKh5OSo> date of access: 04.04.2014.

D. Ümit / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
3(2014) 1-18
D.Ümit / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences 3(2014)
1-18

- Türkiye'deki Suriyelilerin sayısı 900.000'ni aştı (*Number of the Syrians in Turkey exceeded 900, 000*) (16 April 2014). *Hürriyet*, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/26224120.asp> date of access: 16.04.2014.
- United Nations High Commissioner for Refugees, UNHCR. (2014a). Syria regional refugee response regional overview. *Syria Regional Refugee Response*. Inter-agency Information Sharing Agency Portal, <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/regional.php> date of access: 13.04.2014.
- United Nations High Commissioner for Refugees, UNHCR. (2014). Syria regional refugee response Turkey. *Syria Regional Refugee Response*. Inter-agency Information Sharing Agency Portal, <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/country.php?id=224> date of access: 13.04.2014.
- United Nations High Commissioner for Refugees, UNHCR. (March, 2014). UNHCR Turkey Syrian refugee daily sitrep, file:///C:/Users/Devrim%20Umit/Downloads/UNHCRTurkeySyriaSitrep17March2014.pdf date of access: 17.03.2014.
- United Nations High Commissioner for Refugees, UNHCR. (3 April 2014). UNHCR Turkey Syrian refugee daily sitrep, file:///C:/Users/Devrim%20Umit/Downloads/UNHCRTurkeySyriaSitrep03April2014.pdf date of access: 04.04.2014.
- United Nations High Commissioner for Refugees, UNHCR. (10 April 2014). UNHCR Turkey Syrian refugee daily sitrep, file:///C:/Users/Devrim%20Umit/Downloads/UNHCRTurkeySyriaSitrep10April2014%20(3).pdf date of access: 14.04.2014.
- United Nations High Commissioner for Refugees, UNHCR, <http://www.unhcr.org/pages/49c3646c137.html> date of access: 04.04.2014.
- United States Agency for International Development, USAID. (April, 2014). *Syria*, <http://www.usaid.gov/crisis/syria> date of access: 14.03.2014.

*Z. Aslan / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
3(2014) 19-40*
*Z. Aslan / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences 3(2014)
19-40*

İŞGÖRENLERİN TÜKENMİŞLİK DÜZEYLERİNİN İŞTEN AYRILMA NİYETİ ÜZERİNE ETKİSİ: İSTANBUL'DAKİ SEYAHAT ACENTALARINDA BİR ARAŞTIRMA

Prof. Dr. Zeynep ASLAN

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Turizm Fakültesi

z.aslan@nevsehir.edu.tr

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, İstanbul'daki A grubu seyahat acentalarında çalışan işgörenlerin tükenmişlik düzeyini belirlemek ve tükenmişlik düzeylerinin işten ayrılma niyeti üzerindeki etkilerini incelemektir. Bunun için yargısal örnekleme yöntemi kullanılmış ve anket formları yüz yüze görüşülerek doldurulmuştur. Maslach Tükenmişlik Envanteri, İşten Ayrılma Niyeti Envanteri ve demografik değişkenlerden oluşan anket formu sözkonusu acentalarda çalışan toplam 151 işgörene uygulanmıştır. Araştırmada, tanımlayıcı istatistikler ile regresyon, korelasyon ve güvenilirlik analizleri yapılmıştır. Anketlerden elde edilen veriler sonucunda, araştırma kapsamında yer alan seyahat acentalarında çalışanların tükenmişlik düzeylerinin ve işten ayrılma niyetlerinin oldukça düşük olduğu belirlenmiştir. Boyutlar açısından değerlendirildiğinde duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarıda düşme hissi düzeylerinin düşük olduğu tespit edilmiştir. İşten ayrılma niyetine etkisi açısından değerlendirildiğinde, tükenmişliğin duygusal tükenme boyutu işten ayrılma niyetiyle yüksek, duyarsızlaşma boyutu ile orta derecede ilişkili bulunmuştur. İşten ayrılma niyetini etkileyen tek boyutun ise duygusal tükenmişlik olduğu saptanmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen verilere dayanarak seyahat acentası yöneticilerine çeşitli önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Turizm sektörü, tükenmişlik sendromu, işten ayrılma niyeti, seyahat acentası

THE EFFECT OF EMPLOYEE BURNOUT ON INTENTION TO LEAVE: A RESEARCH ON TRAVEL AGENCIES IN ISTANBUL

ABSTRACT

The purpose of this study is to determine the level of employee burnout and to investigate the impact of employee burnout on intention to leave travel agencies which were group agencies and located in İstanbul. In line with the aim of this study, judgmental sampling method was used and the data was gathered via face-to-face survey. The questionnaire consisted of Maslach Burnout Inventory; Intention to Leave Inventory and demographic characteristics was conducted on 151 employees in travel agencies. To analyze the data, frequencies, descriptives, regression and correlation analyses were used. Results indicated that the levels of employee burnout

and intention to leave were low in travel agencies. In terms of burnout dimensions, results indicated that the levels of emotional exhaustion, depersonalization and reduced personal accomplishment were all low. Results of correlation analysis showed that while emotional exhaustion was highly associated with intention to leave, depersonalization was moderately so. Also, it was found that the only dimension, emotional exhaustion, affected intention to leave the travel agencies. Based on the data obtained from the current study, various suggestions were made to the travel agencies' managers.

Keywords: Tourism industry, burnout syndrome, intention to continue, travel agencies

1. GİRİŞ

Yaşamın her alanında görülebilecek bir durum olan tükenmişlik sendromu, tüm işletme çalışanlarında görülebileceği gibi özellikle hizmet sektöründe faaliyet gösteren işletmelerde çalışan işgörenler açısından önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Bir hizmet sektörü olan turizm sektörünün önemli işletme türlerinden biri de seyahat acentalarıdır. Seyahat acentalarında çalışanlar ise hem turizm sektörünün hem de acentaların kendine özgü özelliklerinin getirdiği çalışma koşulları ile iç içedir. Seyahat acentası işgöreni, sürekli olarak müşterilerle iletişim içerisinde, müşterilere yardım ve onların sorunlarını çözmeyi gerektirecek işleri yapmaktadır ve müşteri ile yüzyüze çalışmaktadır. Temelde arz ve talebi buluşturan ve bir tür aracılık işi yapan seyahat acentalarında çalışanlar, hem çalıştıkları kurumun hem de müşterilerin taleplerini yerine getirme baskısından dolayı tükenmişlik yaşayabilmektedir.

Tükenmişlik düzeyinin artması ise işgörenlerin fiziksel, duygusal ve iş yaşamını etkileyen bazı olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Yorgunluk, bitkinlik, uyku bozuklukları, baş ağrısı, uyuşukluk, solunum güçlüğü, deri şikâyetleri, sindirim güçlükleri vb. tükenmişliğin fiziksel sonuçları; duygusal tükenme, çabuk öfkelenme, içe kapanma, negatif duygular, alınganlık vb. tükenmişliğin duygusal sonuçları olarak ortaya çıkmaktadır. Hizmet kalitesinde düşme, işe gelmeme isteği, işten ayrılma isteği, iş kazaları, performans miktarı ve kalitesinde düşme ise sendromun örgüt ortamında yarattığı zararlı sonuçlar arasında sayılmaktadır. Görüldüğü gibi işgörenlerde ortaya çıkan tükenmişliğin yarattığı olumsuz sonuçlardan biride işten ayrılma niyetidir ve işgörenin, çalıştığı işletmede kalma niyetinin ölçüsü olarak tanımlanmaktadır. İşten ayrılma niyeti gerçek devamsızlığın bir ön belirtisidir ve işletmelere önemli ölçüde maliyetler getirmektedir. İşten ayrılma niyetini etkileyen faktörlerin belirlenmesiyle birlikte araştırmacılar, işten ayrılma davranışlarını önceden tahmin etmekte ve açıklamakta, yöneticiler de potansiyel ayrılmaları önlemek için önlemler geliştirmektedir. Tükenmişlik ise, araştırmacılar tarafından işten ayrılma niyetini etkileyen en

önemli faktörlerden biri olarak gösterilmektedir. Bu nedenle tükenmişliğin örgüt ve kişi açısından ciddi sonuçlarının olduğu göz önünde bulundurularak iş yerinde tükenmişliğin ve işten ayrılma niyeti üzerine etkisinin belirlenmesinin önemli olduğu düşünülmüştür.

Türkçe ve yabancı yazın taraması sonucunda, tükenmişlik konusuyla ilgili hemen her alanda oldukça fazla araştırmanın yapıldığı görülmüştür. Ancak turizm sektöründe çalışan işgörenlerin tükenmişlik düzeylerinin işten ayrılma niyeti üzerine etkisini belirlemeye yönelik sınırlı sayıda araştırmaya rastlanmıştır. Ayrıca turizm sektörünün aracı kuruluşlarından biri olan seyahat acentalarında özellikle de İstanbul'daki A grubu seyahat acentalarında çalışan işgörenlerin tükenmişlik düzeyini belirleyen ve tükenmişlik ile işten ayrılma eğiliminin birlikte analiz edildiği herhangi bir araştırmanın olmadığı rastlanmamıştır. Bu nedenle çalışmanın yazındaki söz konusu eksikliğin giderilmesi açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Seyahat acentası işgörenlerinin işten ayrılma eğilimlerinin azaltılması için araştırmalar yapmak, işgörenin ayrılma eğilimini azaltmak için çözüm önerileri getirmek gerekmektedir. Buradan yola çıkarak bu araştırmanın temel amacını; seyahat acentası işgörenlerinin tükenmişlik düzeylerinin belirlenmesi ve işten ayrılma eğilimi üzerindeki etkilerinin incelenmesi oluşturmaktadır. Bu amaçla hazırlanan araştırmanın teorik kısmında tükenmişlik sendromu ve işten ayrılma niyeti kavramları açıklanmaya çalışılmıştır. Araştırmanın ampirik kısmında ise, İstanbul'daki A grubu seyahat acentası işgörenlerini kapsayan, ankete dayalı bir araştırmaya yer verilmiştir. Araştırmanın sonucunda elde edilen bilgiler doğrultusunda, seyahat acentası işgörenlerinin yaşadıkları tükenmişlik sendromunun işten ayrılma niyetine etkileri saptanmaya çalışılmış ve sonuçlara ilişkin değerlendirmeler yapılmıştır. Bu anlamda Türkçe yazına da katkı sağlanması amaçlanmıştır.

2. TÜKENMİŞLİK KAVRAMI

Son 35 yıldır gerek psikoloji gerekse örgütsel davranış alanlarında sıkça tartışılan bir kavram olan tükenmişlik, hem kişi hem de örgütler açısından önemli etki ve sonuçlar yaratmaktadır (Arı, Bal ve Bal, 2010). Tükenmişlik olgusu, sosyal bir sorun olarak öneminin anlaşılmasıyla birlikte araştırmacılar tarafından ilgi duyulan bir araştırma konusu olmuştur. İngilizce'de "job burnout" ya da "staff burnout" olarak tanımlanan kavram Türkçe'de "tükenmişlik-tükeniş sendromu-mesleki tükenmişlik" kavramları ile ifade edilmektedir (Arı ve Bal, 2008).

Tükenmişliğin "mesleki bir tehlike" olarak ilk klinik tanımlamalarından biri, bir sağlık hizmeti kuruluşunda psikolog olarak çalışan ve sağlık çalışanları arasında görülen yorgunluk, hayal kırıklığı ve işi

bırakmayla ilgili bir durumu tanımlamak için Herbert Freudenberger (1974) tarafından yapılmıştır (Yıldırım ve İçerli, 2010). Freudenberger, tükenmişliği “başarısız olma, yıpranma, aşırı yüklenme sonucu enerji ve gücün azalması veya karşılanamayan istekler sonucunda kişinin iç kaynaklarında meydana gelen tükenme durumu” (Freudenberger, 1974: 159) olarak tanımlamış ve nedeni ne olursa olsun kişiyi etkisiz hale getirdiğini belirtmiştir.

Tükenmişlik, ilk tanımlanışından bugüne kadar üzerinde birçok araştırma yapılmış ve tanımlar geliştirilmiş bir kavramdır. Ancak günümüzde tükenmişliğin en yaygın ve kabul gören tanımının, konuya ilişkin çok sayıda makalesi bulunan ve bu konuda geliştirmiş olduğu ölçekle sıkça referans gösterilen Maslach’a ait olduğu belirtilmektedir (Arı, Bal ve Bal, 2010; Altay ve Akgül, 2010). Maslach ve Jackson’ un (1981) geliştirmiş olduğu tanımına göre tükenmişlik “iş gereği yoğun duygusal taleplere maruz kalan ve sürekli diğer insanlarla yüz yüze çalışmak durumunda olan kişilerde görülen fiziksel bitkinlik, uzun süreli yorgunluk, çaresizlik ve umutsuzluk duygularının, yapılan işe, yaşama ve diğer insanlara karşı olumsuz tutumlarla yansması ile oluşan bir sendrom”dur (Maslach ve Jackson, 1981: 99). Daha yalın bir ifadeyle Maslach tükenmişliği “iş gereği insanlarla yoğun bir ilişki içerisinde olan kişilerde görülen duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve düşük kişisel başarı hissi” olarak tanımlamıştır (Maslach ve Zimbardo, 1982: 3’den aktaran Budak ve Sürgevil, 2005: 96). Bu tanıma göre tükenmişlik kavramı, duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarıda düşme hissi olarak üç alt boyuttan oluşmaktadır.

Duygusal tükenme, yorgunluk, enerji eksikliği duygusal yönden kendini yıpranmış hissetme, hizmet verilen kişilere geçmişte olduğu kadar verici ve sorumlu davranmama, gerginlik ve engellenmişlik hissetme ile kendini gösterir (Arı, Bal ve Bal, 2010). Duygusal tükenme dar anlamda, işgörenlerde mesleki idealizmin sonuna gelme durumu öne çıkarken; geniş anlamda ise, işgörenin iş performansı, işyerine karşı bağlılık/sadakat duyguları ve hizmet götürülen kesimlere yönelik tavırlarda ciddi sorunlar ortaya çıkar (Dolgun, 2010). Bu boyut literatürde tükenmişliğin en kritik ve en belirleyici boyutu olarak ifade edilmektedir (Arı ve Bal, 2008). Tükenmişliğin ikinci boyutu olan duyarsızlaşmada işgören, hem çalışılan örgüte hem de hizmet vermekte oldukları kişilere karşı soğuk, ilgisiz ve katı bir davranış sergiler (Dolgun, 2010). Küçültücü bir dil kullanma, insanları kategorize etme, katı kurallara göre iş yapma ve endişe duyarsızlaşmanın belirtileri arasındadır (Arı ve Bal, 2008). Duygusal tükenme, kişi için tükenmişliğin içsel boyutunu ifade ederken, duyarsızlaşma, tükenmişliğin kişilerarası boyutunu ifade etmektedir (Budak ve Sürgevil, 2005). Kişinin çevresindeki diğer kişilere yönelik olumsuzluk ve saldırganlık içeren düşünce ve davranışları, kişisel başarıda düşme boyutunda artık kendisine yönelmeye başlar (Dolgun, 2010). Kişi aşırı yıprandığı için kendine olan

güvenini kaybetmiştir ve bu nedenle sürekli olumsuzluk ve başarısızlık hissi yaşamaktadır (Maslach, Schaufeli ve Leiter, 2001'den aktaran Berberoğlu ve Sağlam, 2010). Kişisel başarıda düşme hissini diğer iki tükenmişlik boyutunu izlemesinden çok, onlara paralel olarak geliştiği görülmüştür (Çalgan, Yeğenoğlu ve Aslan, 2009).

3. İŞTEN AYRILMA NİYETİ VE İŞTEN AYRILMA NİYETİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

İşgörenler çalıştıkları iş yerinden ayrılmadan önce kendilerinde buna yönelik bir niyet oluşmaktadır. İşten ayrılmak konusundaki bilinçli ve temkinli bir karar veya niyet (Polat ve Meydan, 2010: 146' dan Barlett, 1999: 70) olarak ifade edilen bu durum işten ayrılma niyeti olarak isimlendirilmektedir. Rusbelt vd. (1998), ise işten ayrılma niyetini, "işgörenlerin iş koşullarından tatminsiz olmaları durumunda göstermiş oldukları yıkıcı ve aktif bir eylem" olarak tanımlamaktadır (Ökten, 2008: 35).

İşten ayrılma niyeti, işten ayrılma davranışının bir öncülü olarak örgütsel davranış yazınında geniş yer bulmuş bir kavram olarak belirtilmektedir. Bazı araştırmalarda ise, işten ayrılma niyetinin işten ayrılma davranışı üzerinde en fazla etkili olan faktör olduğu ifade edilmektedir (Polat ve Meydan, 2010). İşten ayrılma eğiliminin yüksek işgücü devriyle de yakından ilişkisi bulunmaktadır (Tükeltürk, 2008). İşgücü devri, o örgüte giren ve çıkan işgücü hareketidir (Alıca, 2008). İşten ayrılma eğilimi kavramının anlaşılması işgören devrinin anlaşılmasına da olanak sağlamaktadır. İş bırakma eğilimi, işgören devrini etkileyen en önemli faktör olarak belirlenmiştir. Aynı zamanda, bir davranışa eğilimin gerçek davranışın temeli olduğu teorisinden hareketle, işgören devrinin gerçek göstergesi olan faktörün işi bırakma eğilimi olduğu belirtilmektedir (Avcı ve Küçükusta, 2009). Bu nedenle işletmedeki yöneticiler işgücü devrinin gerçekleşmesine olanak vermeden işgörende oluşan işten ayrılma niyetini önceden sezmeli ve bunun altındaki nedenleri iyi bir şekilde analiz etmelidir (Kaya, 2010). İşten ayrılma niyetini etkileyen faktörlerin belirlenmesiyle birlikte araştırmacılar işten ayrılma davranışlarını önceden tahmin etmekte ve açıklamakta, yöneticiler de potansiyel ayrılmaları önlemek için önlemler geliştirmektedirler (Gül, Oktay ve Gökçe, 2008). İşgörenlerde işten ayrılma düşüncesinin oluşmasına etki eden faktörleri kişisel, örgütsel ve çevresel faktörler olmak üzere üç gruba ayırarak değerlendirmek mümkündür.

İşten ayrılma eğilimini belirleyen kişisel faktörlerin başında kişilik özellikleri gelmektedir. Buna göre, düşük düzeyde *yumuşak başlılık* ve yüksek düzeyde *deneyime açıklık* ve *duygusal istikrarsızlığın* işten ayrılma niyeti üzerinde olumlu etkisinin olduğu belirtilmektedir (Zimmerman, 2008).

Ayrıca, *yumuşak başlı* kişilerin, nazik, kibar, fedakâr, ince ruhlu, uzlaşmacı, çözüm odaklı ve diğerleriyle tatmin edici ve olumlu ilişkilerde bulunma eğilimlerinden dolayı işlerinden ayrılma eğilimlerine sahip olmadıkları vurgulanmaktadır (Barrick, Stewart ve Piotrowski, 2002; Goldberg, 1990; Organ ve Lingl, 1995; Zimmerman, 2008). Kişilik özellikleri yanında kişinin genel anlamda çalışmaya ilişkin tutumu, cinsiyeti, medeni durumu, yaşı gibi özellikleri de işten ayrılma niyetine etki eden faktörler arasında sayılmaktadır (Alıca, 2008). Ayrıca, yaşam şartlarındaki değişiklikler, başka bir işe duyulan sempati, aile ilişkilerindeki değişimler (evlenme, ölüm vb.), yaşla ilgili zorunluluklar (emeklilik, maluliyet vb.), çeşitli psikolojik ve fiziksel nedenler (sağlık durumu vb.), işle ilgili olarak beklenti ve ideallerin gerçekleşmemesi de işten ayrılma niyetine etki eden kişisel faktörler arasında yer almaktadır (Kaya, 2010).

İşgörenin işyerinden ayrılma düşünceleri üzerine etki eden örgütsel nedenlerin belli başlılarını ise; örgütsel bağlılık, iş tatmini, örgütsel özdeşleşme, iş güvencesi, örgüt kültürü, örgüt iklimi, iş arkadaşları ile ilişkiler, yönetici ile ilişkiler, iş/rol talep ve beklentileri, kariyer geliştirme olanakları, otonomi, ödüllendirme yapıları, işin kendisi, ücret, tükenmişlik, stres kaynakları, çalışma koşulları, örgütsel adalet algısı, örgütsel destek algısı ile eğitim faaliyetlerine ilişkin algılamalar, çalışma saatleri, çalışma yerinin fiziksel koşulları, iş yükü ile ilerleme ve gelişme olanakları şeklinde sıralamak mümkündür (Alıca, 2008; Eren, 2007; Polat ve Meydan, 2010; Poyraz ve Kama, 2008; Gül, Oktay ve Gökçe, 2008; Çarıkçı ve Çelikkol, 2009; Kaya, 2010).

İşyerlerinde herhangi bir sorun yaşamasa bile, ekonomik ve sosyal kaynaklı birtakım çevresel faktörler işgörenlerin işten ayrılma niyetlerini etkileyebilmektedir. Örneğin ülkenin ekonomik durumu, dışarıdaki iş olanakları, işe ulaşım olanaklarındaki değişiklik, (Alıca, 2008) eşlerin çalışma yerinde meydana gelen değişiklik ve çocukların eğitim ihtiyaçları gibi aileden kaynaklanan nedenler işgörenlerin işten ayrılma niyetlerini etkiler. Ancak bu nedenlerden dolayı işgücü çıkışlarını engellemek çoğu zaman işletmeler için mümkün olmamaktadır. Çünkü söz konusu sorunların boyutları işletmeleri aşmaktadır (Kaya, 2010).

Bu üç ayırım uygulamada iç içe geçmiş bir görünümde dir. Söz konusu nedenler süreç içerisinde birbirini etkileyip bütünleyerek, kişiyi alacağı karara doğru sürükler (Kaya, 2010). İşten ayrılma eğilimi sürecinin nasıl geliştiği, nelerin etken faktör olduğu belirlendiğinde, bu eğilimin ortadan kaldırılması için çabaların yürütülmesine olanak sağlayacaktır. Böylece, işe yerleştirilen, uyum sağlayan, takımın bir parçası olan ve yatırım yapılan önemli bir üretim kaynağı olan nitelikli işgören işletmelerde tutulabilecek ve etkin kullanım olanağı sağlanabilecektir (Avcı ve Küçükusta, 2009).

4. LİTERATÜR TARAMASI

Türkiye’de ve yurt dışında diğer sektörlerde ve turizm sektöründe işten ayrılma niyetine etki eden faktörler ve bunlardan biri olarak tükenmişlik konularında yapılmış görgül araştırmalar bulunmaktadır. Konu öncelikle turizm sektörü dışındaki sektörler açısından incelendiğinde özellikle eğitim, sağlık, bilişim, sigorta, ilaç, kimya, mobilya, bankacılık, savunma ve tekstil sektörlerinde birçok araştırmanın olduğu görülmektedir (Gupchup vd., 1998; Weisberg ve Sagie, 1999; Shalley, Gilson ve Blum, 2000; Cohen, 2000; Ceylan ve Demircan, 2002; Uyguç ve Çımrın, 2004; Biçer, 2005; Çekmeceliolu, 2007; Sabuncuoğlu, 2007; Parè ve Tremblay, 2007; Poyraz ve Kama, 2008; Gül, Oktay ve Gökçe, 2008; Gutknecht, 2008; Ökten, 2008; Karabağ ve Özgen, 2008; Öz ve Bulutlar, 2009; Çarıkcı ve Çelikkol, 2009; Arı, Bal ve Bal, 2010; Turunç ve Çelik, 2010; Polat ve Meydan, 2010; Kaya, 2010; Turunç ve Çel, 2010; Dığın ve Ünsar, 2010; Kervancı, 2011; Turunç, 2011; Bute, 2011; Kıdak, 2011; Ünsar, 2011).

Yerli ve yabancı literatür taraması sonucunda özellikle turizm sektöründe işten ayrılma niyetine etki eden faktörler ve bunlardan biri olan tükenmişlik konusunda oldukça sınırlı sayıda araştırmanın olduğu görülmektedir. Bu alanda yapılan araştırmalardan biri Iverson ve Deery (1997) tarafından gerçekleştirilmiştir. 5 yıldızlı bir otelde çalışan işgörenler üzerinde gerçekleştirilen araştırmada, yapısal değişken olarak yönetici desteği ve iş arkadaşlarının desteği değişkeninin, iş stresi değişkenini modere ettiği, örgüte bağlılık oranları yüksek olan işgörenlerde daha az iş arama davranışını meydana getirdiği ve bu işgörenlerin işten ayrılma niyetlerinin daha düşük olduğu sonucuna varılmıştır.

Birdir ve Tepeci (2003) otel genel müdürlerinde tükenmişlik sendromu ve tükenmişliğin genel müdürlerin işlerini değiştirme eğilimlerine etkileri konulu bir araştırma yapmıştır. Bu araştırma, Türkiye genelinde faaliyet gösteren ve turizm işletme belgeli 3-4-5 yıldızlı otellerin genel müdürlerinden toplanan veriler ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre otel genel müdürlerinin tükenmişlik sendromunu fazla yaşamadıkları bulunmuştur. Bu sonucun nedenleri arasında ise otel genel müdürlerinin ülkenin genel ekonomik şartlarına göre iyi ücret almaları, otel genel müdürlüğünün günümüz şartlarında prestijli bir meslek olması ve iş ortamının genel müdürlere sağladığı diğer avantajlar gösterilmiştir. Tükeltürk (2008), Ege ve Akdeniz Bölgesinde bulunan turizm işletme belgesine sahip toplam 25 adet 4 ve 5 yıldızlı otel işletmelerinde bir araştırma gerçekleştirmiştir. Aynı konumdaki işgörenlerin kendi aralarında ve ast-üst arasında çatışma yaşadığı görülmüştür. İşgörenlerin büyük çoğunluğunun daha önceki işyerinde hiç çatışma yaşamadığı, işyerinden kendi isteğiyle ayrıldığı ve çatışma nedeniyle işten ayrılmayı düşünmediği

belirlenmiştir. İşletmede yaşanan çatışmalar nedeniyle işten ayrılma arasında ilişkinin olmadığı sonucuna varılmıştır.

Avcı ve Küçükusta (2009), konaklama işletmelerinde örgütsel öğrenmenin, örgütsel bağlılık ve işten ayrılma eğilimi üzerindeki etkilerini analiz etmiştir. Bu kapsamda Çeşme’de faaliyet gösteren 5 adet 5 yıldızlı otel çalışanları araştırmaya dahil edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre, örgütsel öğrenme ile örgütsel bağlılık arasında pozitif yönlü, örgütsel öğrenme ile işten ayrılma eğilimi arasında negatif yönlü bir ilişki vardır. Demir (2009) ise duygusal zekâ, örgütsel sapma ve iş yaşamı kalitesi ile işten ayrılma eğilimi arasındaki ilişkiyi saptamak amacıyla bir araştırma gerçekleştirmiştir. Bu araştırma kapsamında Muğla Bölgesinde beş yıldızlı otellerde çalışan işgörenlere anket uygulanmıştır. Duygusal zeka, örgütsel sapma ve iş yaşamı kalitesi ile işten ayrılma eğilimi arasındaki ilişkiyi belirlemek için korelasyon analizi yapılmış ve sapma değişkenleri ile işten ayrılma eğilimi arasında pozitif yönlü güçlü bir ilişki olduğu saptanmıştır. Diğer yandan, iş yaşamı kalitesi ile işte ayrılma eğiliminde olduğu gibi duygusal zekâ ile işten ayrılma eğilimi arasında da negatif ve güçlü bir ilişki olduğu bulunmuştur. Yazıcıoğlu (2009), tarafından yapılan araştırmada konaklama işletmelerinde çalışan işgörenlerin örgütsel güven düzeyleri ile iş tatmini ve işten ayrılma niyetleri arasındaki ilişkinin belirlenmesi ve bu ilişkinin cinsiyet, yaş, kıdem yılı ve eğitim değişkenleri açısından farklılaşp farklılaşmadığının incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda Ankara ilinde faaliyet gösteren 4 ve 5 yıldızlı konaklama işletmelerinden tesadüfî olarak seçilmiş 9 konaklama işletmesinde görev yapan işgörenler üzerinde örgüte duyulan güven, iş tatmini ile işten ayrılma niyetlerini belirlemeye yönelik bir anket uygulanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre örgüte duyulan güven, iş tatmini ve işten ayrılma niyeti arasında anlamlı bir ilişkinin var olduğu belirlenmiştir.

Onay ve Kılıcı (2011), iş stresi, tükenmişlik duygusu, işten ayrılma niyeti değişkenlerinin ve alt boyutlarının birbirleriyle olan ilişkilerini incelemek ve birbirlerini nasıl etkilediğini ortaya koymak amacıyla bir araştırma yapmıştır. İzmir-Alsancak semtinde 4 ve 5 yıldızlı otellerde garsonlar ve aşçıbaşılar üzerinde yapılan araştırma sonuçlarına göre; işe ilişkin stres kaynaklarından en fazla kişisel ve örgütsel nedenli stres kaynakları işten ayrılma niyetini etkilemektedir. Araştırmada elde edilen diğer önemli bulgu ise, duygusal tükenmişlik duygusunun işten ayrılma niyetini pozitif yönde etkilediğidir. Duyarsızlaşma ile işten ayrılma niyeti arasında ise anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Yürür ve Ünlü (2011), Yalova ilinde müşterilere birebir hizmet sunan otel çalışanlarının duygusal emek davranışlarının (derin davranış ve yüzeysel davranış) duygusal tükenme ve işten ayrılma niyeti üzerindeki etkilerini ve bu etkiler bakımından farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için bir araştırma yapmıştır. Sonuçta,

duygusal emek davranışlarından yüzeysel davranış ile işten ayrılma niyeti arasında anlamlı pozitif bir ilişkinin var olduğu saptanmış; buna karşın derin davranış ile işten ayrılma niyeti ve duygusal tükenme arasında anlamlı ilişki olmadığı görülmüştür. Şahin (2011), tarafından yapılan araştırmanın amacı ise, lider-üye etkileşimi ile işten ayrılma niyeti arasındaki ilişki üzerinde cinsiyetin etkisini belirlemektir. Araştırma, Muğla ilinde turizm, gıda ve taşımacılık alanlarında faaliyette bulunan işletmelerde çalışanlar üzerinde gerçekleştirilmiştir. Yapılan analizler sonucunda, lider-üye etkileşimi ile işten ayrılma niyeti arasında anlamlı ve negatif yönde bir ilişki olduğu bulunmuştur. Ayrıca, cinsiyetin ve lider-üye etkileşiminin işten ayrılma niyetini önemli ölçüde etkilediği ortaya çıkmıştır. Sonuç olarak, işten ayrılma niyetinin anlaşılması açısından hem cinsiyetin hem de lider-üye etkileşiminin dikkate alınması gereği vurgulanmaktadır.

İşten ayrılma eğilimini etkileyen faktörleri inceleyen araştırmacılar tarafından üzerinde en fazla durulan değişkenlerin, iş tatmini, örgütsel bağlılık, çalışma koşulları, örgütsel özdeşleşme vb. olduğu görülmektedir. Bu konuda yapılmış yüzlerce araştırma bulunmaktadır (Avcı ve Küçükusta, 2009). Ancak özellikle turizm sektöründe tükenmişliğin işten ayrılma niyeti üzerine etkisi üzerinde sınırlı sayıda araştırmanın olduğu görülmektedir. Dolayısıyla çalışma literatürdeki önemli bir eksikliği giderecek ve boşluğu dolduracaktır.

5. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Alan araştırmasında, seyahat acentalarında çalışanların tükenmişlik düzeyinin işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisini ölçmek için İstanbul ilinde bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmaya ilişkin yöntem bilimsel açıklamalar aşağıda yer almaktadır.

5.1. Araştırmanın Değişkenleri ve Ölçümü

Bu araştırmanın bağımsız değişkeni seyahat acentalarında çalışanların tükenmişliği, bağımlı değişkeni ise işten ayrılma niyetidir. Araştırmanın bağımsız değişkeni olan tükenmişliği ölçmek için Maslach ve Jackson (1981) tarafından geliştirilen ve Ergin (1993) tarafından Türkçe'ye uyarlanan 'Maslach Tükenmişlik Ölçeği' kullanılmıştır. Ölçekteki 1,2,3,6,8,13,14,16 ve 20. sorular duygusal tükenmişliği, 5,10,11,15,22. sorular duyarsızlaşmayı, 4,7,9,12,17,18,19,21. sorular kişisel başarıda düşme hissini ölçmektedir. Tükenmişliğin alt boyutları arasındaki kavramsal farklar nedeniyle tek bir tükenmişlik puanı yerine üç ayrı alt boyut çerçevesinde tükenmişlik düzeyi belirlenmektedir. (Arı, Bal ve Bal, 2010). Duygusal tükenme ve duyarsızlaşma ve kişisel başarıda düşme puanlarının yüksek olması tükenmeyi göstermektedir. Kişisel başarıda düşme alt boyut puanı bu

alt boyuttaki 8 maddeye verilen cevapların ters kodlanması ile elde edilmektedir. Toplam puana ise üç alt boyut puanının eklenmesiyle ulaşılmaktadır (Başol ve Altay, 2009). Bağımlı değişken olan işten ayrılma niyetini ölçmek için ise Carson vd., (1999) tarafından geliştirilen üç soruluk ölçek kullanılmıştır. Bu araştırmada anketi cevaplayan işgörenlerin demografik ve diğer özellikleri de yer almaktadır (EK 1).

5.2. Evren ve Örneklem

Bu araştırmada İstanbul'daki A grubu seyahat acentası çalışanlarından bilgi toplanmıştır. Örneklem yöntemi olarak tesadüfi olmayan örneklem yöntemlerinden amaca göre örneklem yöntemi, diğer adıyla yargısal örneklem yöntemi tercih edilmiştir. Bu örneklem yönteminde ana kütleyi temsil ettiğine inanılan bir grup tesadüfi olmayan bir şekilde seçilmektedir (Kuşlvan ve Kuşlvan, 2005). Coğrafi olarak İstanbul'da seyahat acentalarının yoğun olarak bulunduğu Kadıköy, Taksim, Harbiye ve Sultan Ahmet'te bulunan A grubu seyahat acentaları çalışanları örneklem dahil edilmiştir. Anket, söz konusu seyahat acentası çalışanlarına yüz yüze uygulanmıştır.

5.3. Veri Toplama Aracı

Bu araştırmada veri toplama aracı olarak üç bölümden oluşan bir anket formu kullanılmıştır. EK 1'de yer alan ve Maslach Tükenmişlik Ölçeği, İşten Ayrılma Niyeti Ölçeği ve işgörenlerin demografik verilerini ve bazı özelliklerini kapsayan anket, araştırmacı tarafından yüz yüze uygulanmıştır. Verilerin, Kadıköy, Taksim, Harbiye ve Sultan Ahmet'te bulunan A grubu seyahat acentalarında çalışan toplam 151 işgörenden toplandığı araştırma 2012 yılının Şubat ayı içerisinde gerçekleştirilmiştir.

5.4. Ölçeklerin Güvenilirlikleri

Tablo 1'de araştırmada kullanılan ölçeklerin ve alt ölçeklerin önerme sayıları ve güvenilirlik katsayıları (Cronbach Alpha) verilmiştir. Tabloda görüldüğü üzere, araştırmada kullanılan ölçeklerin büyük çoğunluğunun güvenilirlik katsayısının yüksek ve tatmin edici düzeyde ($\alpha > 0.70$) olduğu gözlenmiştir. Sadece tükenmişliğin kişisel başarıda düşme hissi boyutu bu sınırın çok az altında (0.65) kalmıştır.

Tablo 1: Tükenmişliğin ve İşten Ayrılma Niyeti Ölçeklerinin Güvenilirlikleri

Tükenmişlik Boyutları	Önerme Sayısı	Cronbach Alpha Katsayısı
Duygusal Tükenmişlik	9	0,84
Duyarsızlaşma	5	0,65
Kişisel Başarıda Düşme Hissi	8	0,77
Tükenmişlik Genel Güvenilirlik	22	0,75
İşten Ayrılma Niyeti	3	0,91

6. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

6.1.İşgörenlere İlişkin Genel Bilgiler

Tablo 2’de ve Tablo 3’de anketi cevaplayan seyahat acentaları işgörenleri ile ilgili demografik ve diğer özelliklere yer verilmiştir. Anketi cevaplayan işgörenlerin yaklaşık yarısı erkek, yarısı kadındır. Katılımcıların büyük çoğunluğu bekârdır (% 64). Katılımcıların ağırlıklı olarak lisans (%40), ön lisans (%24,5) ve lise (%20,5) düzeyinde eğitim aldığı görülmektedir. Anketi cevaplayanların çoğu (%64) turizm eğitimi almıştır ve daha ziyade satış-pazarlama, biletleme, rezervasyon ve operasyon bölümlerinde çalışmaktadırlar. İşgörenlerin çoğu (%97) daimi personeldir ve isteyerek (%68) bu mesleği seçmiştir.

Tablo 2: İşgörenlere İlişkin Genel Bilgiler

Özellikler	N	Kategoriler	Frekans	Yüzde(%)
Cinsiyet	151	Erkek	73	47,7
		Kadın	78	51,7
Medeni Durum	151	Evli	54	35,8
		Bekar	97	64,2
Eğitim	151	İlkokul	2	1,3
		Ortaokul	3	2,0
		Lise	31	20,5
		Önlisans	37	24,5
		Lisans	61	40,4
		Yüksek Lisans	16	10,6
Turizm Eğitimi Alıp Almadığı	151	Evet	97	64,2
		Hayır	54	35,8
Turizm Eğitimi Düzeyi	151	Turizm Kursları	19	19,2
		Turizm Lisesi	6	6,1
		Önlisans	27	27,3
		Lisans	31	31,3
		Yüksek Lisans	15	15,2
		Doktora	1	1,0

Çalıştığı Bölüm	151	Satış-pazarlama	46	30,5
		Biletleme	21	13,9
		Rezervasyon	34	22,5
		Operasyon	26	17,2
		Muhasebe	4	2,6
		Sekreterlik	1	0,7
		Yönetim	16	10,6
		Bilgi-İşlem	3	2,0
Çalışma Statüsü	151	Daimi	146	96,7
		Geçici	3	2,0
		Stajyer	1	0,7
		İhtiyaç Duyulduğunda Çağrılan	1	0,7
Mesleği Nasıl Seçtiği	151	İsteyerek	103	68,2
		Tesadüfen	33	21,9
		Mecburi	8	5,3
		Diğer Nedenler	7	4,6

Tablo 3: İşgörenlerle İlgili Bazı Özellikler

Özellikler	N	Ortalama	Standart Sapma	Mod
Yaş	151	30,4	7,3	23
Turizm Sektöründe Çalışma Yılı	151	9,3	7,2	5
Seyahat Acentalarında Çalışma Yılı	151	6,7	5,7	2
Mevcut İşletmede Çalışma Yılı	151	4,1	4,2	1
Çalışma Saati	151	9,7	1,3	10
Ücret	151	1813	1163	1000

Araştırmaya katılanların yaş ortalaması 30, turizm sektöründe ortalama çalışma süresi 9, çalıştıkları işletmede ortalama çalışma süreleri de 4 yıldır. İşgörenlerin ortalama günlük çalışma süresi 10 saat, ortalama gelirleri de 1813 TL dir.

Tablo 4: İşgörenlerin Tükenmişlik Düzeyi

	Ortalama	Standart Sapma	Mod
Duygusal Tükenme			
1-İşimden soğduğumu hissediyorum	2,1	1,0	1
2-İş dönüşü ruhen kendimi tükenmiş hissediyorum	2,5	1,0	3
3-Sabah kalktığımda bir gün daha bu işi kaldıramayacağımı hissediyorum	1,9	1,0	1
6-Bütün gün insanlarla uğraşmak benim için gerçekten çok yıpratıcı	2,4	0,9	3
8-Yaptığım işten yıldığımı hissediyorum.	2,1	1,0	1

Z. Aslan / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
3(2014) 19-40
Z. Aslan / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences 3(2014)
19-40

13-İşimin beni kısıtladığını hissediyorum	2,5	1,2	3
14-İşimde çok fazla çalıştığımı hissediyorum	3,1	1,2	3
16-Doğrudan doğruya insanlarla çalışmak bende çok fazla stres yaratıyor	2,3	1,0	2
20-İşimde yolun sonuna geldiğimi hissediyorum	2,4	1,0	3
Genel Ortalama	2,3		
Duyarsızlık			
5-İşim gereği hizmet verdiğim bazı kimselere sanki insan değillermiş gibi davrandığımı hissediyorum	1,6	0,9	1
10-Bu işte çalışmaya başladığımdan beri insanlara karşı sertleştim	2,0	1,1	1
11-Bu işin beni giderek katılaştırmasından korkuyorum.	1,8	1,1	1
15-İşim gereği hizmet verdiğim insanlara ne olduğu umurumda değil	1,4	0,8	1
22-İşim gereği hizmet verdiğim insanların bazı problemlerini ben yaratmışım gibi davrandıklarımı hissediyorum	2,4	1,0	3
Genel Ortalama	1,8		
Kişisel Başarıda Düşme*			
4-İşim gereği hizmet verdiğim insanların ne hissettiğini hemen anlarım	1,8	0,8	2
7-İşim gereği hizmet verdiğim insanların sorunlarına en uygun çözüm yollarını bulurum	1,8	0,9	2
9-Yaptığım iş sayesinde insanların yaşamına katkıda bulunduğuma inanıyorum	2,1	1,1	2
12-Çok şeyler yapabilecek güçteyim	1,7	0,9	1
17-İşim gereği hizmet verdiğim insanlarla aramda rahat bir ortam yaratıyorum	2	1,0	2
18-İnsanlarla yakın çalışmadan sonra kendimi canlanmış hissedirim.	2,1	1,0	2
19-Bu işte kayda değer birçok başarı elde ettim.	2,2	1,0	2
21-İşimdeki duygusal sorunlara serinkanlılıkla yaklaşırım.	2,1	1,0	2
Genel Ortalama	1,9		

1=Hiçbir zaman, 2=Çok nadir, 3=Bazen, 4=Çoğu zaman, 5=Her zaman

N=151

*Bu maddeler tersten kodlanmıştır. 5=Hiçbir zaman, 4=Çok Nadir, 3= Bazen, 2=Çoğu zaman, 1=Her zaman

Tablo 5: İşgörenlerin İşten Ayrılma Niyeti

	Ortalama	Standart Sapma	Mod
İşten Ayrılma Niyeti			
Çalıştığım işi bırakmayı düşünüyorum.	1,9	1,1	1
Yaptığım işi bırakma niyetim var.	1,8	1,1	1
Başka bir iş bulursam işimden ayrılmayı düşünüyorum.	1,9	1,2	1
Genel Ortalama	1,8		

1=Hiçbir zaman, 2=Çok nadir, 3=Bazen, 4=Çoğu zaman, 5=Her zaman N=151

6.2. İşgörenlerin Tükenmişlik Düzeyi ve İşten Ayrılma Niyetlerinin Değerlendirilmesi

Tablo 4’de işgörenlerin tükenmişlik düzeyleri verilmiştir. Tabloda da görüldüğü üzere seyahat acentalarında çalışanların duygusal tükenmişlikleri oldukça düşük düzeydedir. Bir başka deyişle seyahat acentaları çalışanlarında duygusal tükenmişlik bu araştırmada gözlenmemektedir. Benzer şekilde işgörenlerin işlerine ve hizmet verdiği insanlara karşı duyarsızlık düzeyi de düşüktür. Bu sonuç da işgörenlerin tükenmişlik düzeyinin çok düşük olduğunu göstermektedir. Bu bulgulara paralel olarak işgörenlerin başarısında düşme hissi de düşük düzeydedir ki bu durum da tükenmişliğin yaşanmadığına işaret etmektedir. Özet olarak araştırmaya katılan işgörenlerde tükenmişlik belirtileri büyük ölçüde görülmemektedir. Bu durum turizm ve ağırlama endüstrisindeki bulgularla örtüşmemektedir. Otel ve yiyecek- içecek işletmelerinde yapılan birçok araştırma işgörenlerin tükenmişlik düzeylerinin yüksek olduğunu göstermektedir

Tablo 5’de araştırmaya katılanların işten ayrılma niyetleri gösterilmektedir. Tabloda da görüldüğü üzere tükenmişlik düzeylerinin düşüklüğüne paralel olarak seyahat acentası işgörenlerinin işten ayrılma niyetleri de oldukça düşük düzeydedir. Kısacası araştırma kapsamındaki A grubu seyahat acentalarında çalışma şartlarının ve iş tatmininin iyi düzeyde olduğu, tükenmişliğin ve işten ayrılma niyetinin yaşanmadığı söylenebilir.

6.3. Tükenmişlik ve İşten Ayrılma Niyeti İlişkisi

Tablo 6’da işgörenlerin tükenmişlik düzeyi ile işten ayrılma niyeti arasındaki ilişkiyi ortaya koyan korelasyon katsayıları verilmiştir. İşten ayrılma niyeti ile tükenmişliğin duygusal tükenmişlik boyutu arasında yüksek düzeyde ($r=0,72$), duyarsızlaşma boyutu ile orta düzeyde ($0,47$) pozitif korelasyon söz konusudur. Kişisel başarıda düşme boyutu ile işten ayrılma niyeti arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişki olmadığı

görülmüştür. Genel olarak tükenmişlik ile işten ayrılma niyeti arasında yüksek korelasyon ($r=0,66$) saptanmıştır. Literatürde de vurgulandığı üzere tükenmişlik arttıkça işten ayrılma niyeti de artmaktadır. Tükenmişliğin işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisini anlamak için tükenmişliğin boyutları bağımsız değişkenler, işten ayrılma niyeti ise bağımlı değişken olarak ele alınıp regresyon analizi yapılmıştır.

Tablo 6: Tükenmişlik Boyutları ve İşten Ayrılma Niyeti Arasındaki Korelasyonlar

	İşten Ayrılma Niyeti
Duygusal Tükenmişlik	0,72**
Duyarsızlaşma	0,47**
Kişisel Başarıda Düşme	0,15
Tükenmişlik Toplam	0,66**

**Korelasyon 0,01 anlamlılık düzeyinde önemlidir (Çift yönlü)

*Korelasyon 0,05 anlamlılık düzeyinde önemlidir (Çift Yönlü)

Tükenmişliğin işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisini ve açıklayıcılığını test etmek için çoklu regresyon analizi yapılmıştır. Araştırma modeli test edilmeden önce bağımsız değişkenler arasında çoklu bağlantı problemi olup olmadığı incelenmiştir. Bağımsız değişkenler arasında çoklu bağlantı olup olmadığını belirlemek için varyans artış faktörüne (VIF) ve tolerans değerlerine bakılmıştır. Varyans artış faktörü 10,0'dan büyük ve tolerans değeri de 0,10'dan küçük olursa çoklu bağlantı probleminin olduğu kabul edilir (Hair vd.1998: 193). Yapılan analiz sonucuna göre, bağımsız değişkenlerin varyans artış faktörleri 10,0'dan küçük ve tolerans değerleri ise 0,10'dan büyüktür. Dolayısıyla bağımsız değişkenler arasında çoklu bağlantı sorununun olmadığı sonucuna varılmıştır.

Regresyon analizinin sonuçları Tablo 7 de gösterilmektedir. Tabloda da görüldüğü üzere $F=199,370$, $p=0,00$ olduğundan kurulan regresyon modeli anlamlı bulunmuştur.

Tablo 7: Tükenmişliğin İşten Ayrılma Niyeti Üzerindeki Etkileri

Araştırma Modelinin Özet İstatistikleri (Uyum İyiliği)			
Çoklu R katsayısı = 0,757			
$R^2 = 0,572$			
Uyarlanmış $R^2 = 0,569$			
Standart hata = 0,727			
$F=199,370$, $p=0,00$			
	Standartlaştırılmış β	T	Sig.(Önem düzeyi)
Sabit		-3,917	,000
Duygusal Tükenmişlik	,757	14,120	,000

Regresyon analizi sonuçlarına göre işten ayrılma niyetindeki değişimlerin %57'sinin tükenmişlik boyutları tarafından açıklandığı görülmektedir ($R^2=0,57$). Tükenmişliğin sadece Duygusal Tükenme boyutu işten ayrılma niyetini etkilemektedir. Duygusal olarak tükendiğini hisseden işgörenlerin işten ayrılmak istedikleri söylenebilir. Duyarsızlaşma ve başarıda düşme hissini işten ayrılma niyeti üzerinde etkisi görülmemiştir.

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

Tükenmişlik konusu son yıllarda birçok sektörde incelenmesine karşın, ülkemizde turizm sektöründe aracılık görevi yapan seyahat acentalarında, özellikle de A grubu seyahat acentalarında çalışan işgören üzerinde çok fazla incelenmediği, işten ayrılma niyetine etkisi üzerinde ise hiçbir çalışmanın olmadığı dikkat çekmektedir. Unutulmamalıdır ki işten ayrılma niyetine sahip olmak, işten ayrılma gerçekleşme de ayrılmak istemek, ancak o işte kalmak zorunda olmak, hem işgören hem de örgüt için işi bırakmaktan çok daha yıkıcı sonuçlara sahip bir durum olarak değerlendirilmelidir. İşveren açısından bakıldığında işten ayrılma niyeti ayrılmadan daha önemlidir. İşverenlerin, ayrılma gerçekleşikten sonra yapabilecekleri fazla bir şey yoktur. Tükenmişlik olgusu da, hem kişisel hem de örgütsel yaşamda büyük sorunlar yaratması nedeniyle araştırmacıların önemle üzerinde durduğu konulardan biridir. Hizmet sektörünün birçok alanını ilgilendiren tükenmişlik sendromu gizli bir tehlike olarak ortaya çıkmaktadır. Gerek hizmet kalitesinde yarattığı aksaklıklar, gerekse işgörenlerin sık iş değiştirme, işe devamsızlık hatta sağlık sorunları ile oluşturduğu ekonomik zararlar kayda değer sorunlar olarak gündeme gelmektedir. Konunun öneminden yola çıkılarak belirlenen bu araştırmada tükenmişlik sendromunun duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarıda düşme boyutlarının işten ayrılma niyeti üzerindeki etkilerinin ortaya konulması amaçlanmıştır.

Anket tekniği kullanılarak toplanan verilerin analizi sonucunda, araştırma kapsamında yer alan seyahat acentası işletmelerinde çalışanların tükenmişlik düzeylerinin ve işten ayrılma niyetlerinin oldukça düşük olduğu belirlenmiştir. Boyutlar açısından değerlendirildiğinde duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarıda düşme hissi düzeylerinin hepsinin düşük olduğu sonucuna varılmıştır. İşten ayrılma niyetine etkisi açısından değerlendirildiğinde, tükenmişliğin duygusal tükenme boyutu işten ayrılma niyetiyle yüksek, duyarsızlaşma boyutu ile orta derecede ilişkili bulunmuştur. İşten ayrılma niyetini etkileyen tek boyutun ise duygusal tükenmişlik olduğu saptanmıştır. Araştırma sonucunda beklenenin aksine işgörenlerin tükenmişlik düzeylerinin oldukça düşük olduğu görülmüştür. Ortaya çıkan bu sonuçtan yola çıkarak araştırma kapsamına giren acentaların insan kaynakları yönetimi uygulamalarının iyi bir düzeyde olduğunu

söylemek mümkündür. Seyahat acentalarında araştırmacı tarafından yüzyüze gerçekleştirilen anket uygulaması sırasında işgörenlerle yapılan görüşmede, işgörenler genel olarak memnuniyetlerini sözlü olarak da araştırmacıya ifade etmiştir. Bu memnuniyetlerini de; acenta işgörenlerinin eğitim düzeylerinin yüksek olmasına, çok fazla kişiye bağlı olarak çalışmamalarına, vardiye usulü çalışma sistemlerinin olmamasına, turizm sektörünün diğer işletmelerine göre çalışma saatlerinin çok uzun olmamasına, fiziksel ortamlarının daha rahat olmasına, çalışma ortamının çok yoğun olmamasına, çok fazla insanla yüzyüze iletişime girmek zorunda olmamalarına bağlamışlardır.

Araştırmada her ne kadar tükenmişlik düzeyi düşük çıkmış olsa da unutulmamalıdır ki, tükenmişlik bir süreçtir ve bir gecede ortaya çıkan bir durum değildir. Bu nedenle sinyalleri doğru algılamak, farkındalık ve zamanında müdahale konusunda özellikle yöneticiler ve örgütlere önemli görevler düşmektedir. Genellikle kişisel, örgütsel ve hatta sistemden kaynaklanan etmenlerin bir arada rol oynaması ile ortaya çıkan tükenmişlik, bir sendrom ve sistem sorunu olarak ele alınmalıdır. En önemlisi baştan ortaya çıkarıcı etmenlerin giderilmesi, bu olmuyorsa erken dönemde tanınarak hızla müdahale edilmesidir. En azından mevcut durumun korunması gerekmektedir. Dolayısıyla mevcut durumu korumak, en önemlisi de baştan ortaya çıkmasını önleyebilmek için tükenmişlik ile mücadelede örgütsel düzeyde dikkate alınması gereken bazı unsurlar ve bu sorunun üstesinden gelmek üzere örgütlere önerilebilecek bazı çözüm yolları söz konusudur. Araştırma sonuçlarından yola çıkarak örgütlere sunulabilecek öneriler ise aşağıda yer almaktadır;

Özellikle kişilik özellikleri ile tükenmişlik ve işten ayrılma eğilimi arasında önemli bir ilişki bulunduğu konu ile ilgili literatür tarandığında ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle örgütlerin işgören seçimlerinde ve işe yerleştirmelerde mutlaka kişilik özellikleri ölçekleri kullanarak işgören seçimi yapmaları ve çıkan sonuçlara göre işgörenleri uygun pozisyonlara yerleştirmeleri gerekmektedir. İşgörenler işe alınırken, dikkatli bir işe alım sürecinden geçirilmesi, ileride karşılaşılabilecek tükenmişlik sorunlarını, yolun başında önlemek açısından son derece önemlidir. İşletmede öngörüşmeyi yapan insan kaynakları uzmanı, soracağı sorularla adayın geçmişini ve tükenmişlik potansiyelini inceleyebilir. Böyle bir uygulama zamanla oluşabilecek işten ayrılma eğiliminin veya işten ayrılmaların önüne geçilmesini de sağlayabilecektir.

İşgörenler işe alındıktan sonra ise tükenmişlik tanıtılmalı, süreç ile ilgili bilgiler verilmeli, belirtilere karşı duyarlı ve tedbirli olmaları sağlanmalı, tükenmişliği önlemek için yapılabilecekler anlatılmalıdır. İşgörenlerin psikolojik sorunlarının çözümü için uygun ortam yönetim tarafından oluşturulmalıdır. Bu amaçla insan kaynakları bölümü daha aktif

hale getirilerek psikolojik danışmanlık hizmeti sunulabilir. Psikolojik danışmanlar tarafından işgörenlerin tükenmişlik sorunlarının ortadan kaldırılmasına yardımcı olmak amacıyla bu kapsamda stresle ve tükenmişlikle baş etme yöntemleri eğitimleri verilebilir.

İşgörenlerin görev ve yetkilerinin açık ve net olarak belirtilmesi, ödül kaynaklarının artırılması, hoşgörülü, esnek ve katılımcı bir yönetim anlayışının esas alınması, işyerindeki fiziksel koşulların insan sağlığı standartlarına uygun hale getirilmesi, verilen hizmet karşılığında alınan ücretin günümüz ekonomik şartlarına uygun olarak iyileştirilmesi, mesleki ve teknolojik gelişmelerle ilgili hizmet içi eğitim faaliyetleri düzenlenerek bilgi ve becerilerin geliştirilmesi, işgörenlerle periyodik aralıklarla sorun çözme toplantıları yapılarak öneri ve eleştirilerin düzenli olarak izlenmesi de tükenmişliği önlemede gerçekleştirilebilecek örgütsel düzenlemeler arasında sayılabilir.

Sonuç olarak bu araştırma, İstanbul’ daki A grubu seyahat acentalarında görev yapan işgörenlerin tükenmişlik düzeyleri ve bunun işten ayrılma niyetine etkisi hakkında bilgiler sunmaktadır. Araştırmanın sadece İstanbul’ daki A grubu seyahat acentalarında yapılmış olması, sonuçların diğer illerdeki A grubu seyahat acentası personeline genellenememesi araştırmanın en önemli kısıtlılığını oluşturmaktadır. Bu araştırmanın daha geniş katılımcı grupları ile farklı illerde tekrar edilmesi mesleki tükenmişlik yazınına zenginleştirecektir.

KAYNAKÇA

- Alica, E. (2008). *İş Tatmini ve Örgütsel Bağlılığın İşten Ayrılma Eğilimi Üzerine Etkisinin Belirlenmesine Yönelik Bir Alan Araştırması: Bir Kamu Bankası Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Altay, H. ve Akgül, V. (2010). “Seyahat Acentaları Çalışanlarının Tükenmişlik Düzeyi: Hatay Örneği”. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(14), 87-112.
- Arı, G. S. ve Bal, E. Ç. (2008). “Tükenmişlik Kavramı: Bireyler ve Örgütler Açısından Önemi” . *Yönetim ve Ekonomi*, 15(1),131–148.
- Arı, G.S., Bal, H. ve Bal, E.Ç. (2010). “İşe Bağlılığın Tükenmişlik ve İşten Ayrılma Niyeti İlişkisindeki Aracılık Etkisi: Yatırım Uzmanları Üzerinde Bir Uygulama”. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(3), 143-166.
- Avcı, N. ve Küçükusta, D. (2009). “Konaklama İşletmelerinde Örgütsel Öğrenme, Örgütsel Bağlılık ve İşten Ayrılma Eğilimi Arasındaki İlişki”. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 20(1), 33-44.

Z. Aslan / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
3(2014) 19-40
Z. Aslan / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences 3(2014)
19-40

- Barlett, K.R. (1999). *The Relationship Between Training and Organizational Commitment in the Health Care Field*. The Degree of Doctor of Philosophy, The University of Illinois, Urbana.
- Barrick, M.R., Stewart, G.L. & Piotrowski, M. (2002). "Personality and job performance: Test of the mediating effects of motivation among sales representatives". *Journal of Applied Psychology*, 87(1), 1-9.
- Başol, G. ve Altay, M. (2009). "Eğitim Yöneticisi ve Öğretmenlerin Mesleki Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesi". *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 15(58), 191-216.
- Berberoğlu, M. ve Sağlam, B. (2010). "Meslek Yüksekokulu Akademik Personellerinin Tükenmişliği ve İş Tatmini Üzerine Bir Araştırma". *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, 2, 102-118.
- Biçer, M. (2005). *Satış Elemanlarının İş Tatmini, Örgüt Bağlılığı ve İşten Ayrılma Niyetinin Etik İklim İle İlişkisi: Sigorta ve İlaç Sektörlerinde Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Birdir, K. ve Tepeci, M. (2003). "Otel Genel Müdürlerinde Tükenmişlik Sendromu ve Tükenmişliğin Genel Müdürlerin İşlerini Değiştirme Eğilimlerine Etkisi". *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 14(2), 93-106.
- Budak, G. ve Sürgevil, O. (2005). "Tükenmişlik ve Tükenmişliği Etkileyen Örgütsel Faktörlerin Analizine İlişkin Akademik Personel Üzerinde Bir Uygulama". *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(2), 95-108.
- Bute, M. (2011). "Kayırmacılık Algısı İle İş Tatmini, Olumsuz Söz Söyleme ve İşten Ayrılma Niyeti Arasındaki İlişki". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(36), 187-203.
- Carson, K.D., Carson, P.P., Roe, C.W., Birkenmeier, B.J. & Phillips, J.S. (1999). "Four Commitment Profiles and their Relationships to Empowerment, Service Recovery, and Work Attitudes". *Public Personnel Management*, 28(1).
- Ceylan, A. ve Demircan, N. (2002). "Çalışanların Örgüte Bağlılığı İle İşten Ayrılma Niyeti Arasındaki İlişkilere Yönelik Bir Araştırma". *İşletme Dergisi*, 3(1), 57-70.
- Çalgan, Z., Yeğenoğlu, S. ve Aslan, D. (2009). "Eczacılar da Mesleki Bir Sağlık Sorunu: Tükenmişlik". *Hacettepe Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Dergisi*, 29(1), 61-74.
- Çarıkcı, İ. H. ve Çelikkol, Ö. (2009). "İş-Aile Çatışmasının Örgütsel Bağlılık ve İşten Ayrılma Niyetine Etkisi". *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(9), 153-170.
- Çekmecelioğlu, H. G. (2007). "Örgüt İkliminin İş Tatmini ve İşten Ayrılma Niyeti Üzerindeki Etkisi: Bir Araştırma". *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(1), 79-97.
- Cohen, A. (2000). "The Relationship Between Commitment Forms and Work Outcomes: A Comparison of Three Models". *Human Relations*, 53, 387-417.

Z. Aslan / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
3(2014) 19-40
Z. Aslan / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences 3(2014)
19-40

- Demir, M. (2009). *Konaklama İşletmelerinde Duygusal Zeka, Örgütsel Sapma, Çalışma Yaşamı Kalitesi ve İşten Ayrılma Eğilimi Arasındaki İlişkinin Analizi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Dıgın, Ö. ve Ünsar, S. (2010). “Çalışanların İş Güvencesi Algısının Belirleyicileri ve İş Güvencesinden Memnuniyetin Organizasyonel Bağlılık, İş Stresi ve İşten Ayrılma Niyetine Etkisi”. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(26), 133-145.
- Dolgun, U. (2010). “Tükenmişlik Sendromu” (Ed.: D.E. Özler). *Örgütsel Davranışta Güncel Konular*. Bursa: Ekin Yayınevi, s. 287-310.
- Eren, A. (2007). *Gönüllü İşten Ayrılmalar Üzerine Ekonometrik Bir Yaklaşım*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Ergin, C. (1993). “Doktor ve Hemşirelerde Tükenmişlik ve Maslach Tükenmişlik Ölçeğinin Uyarlanması” VII. Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları (22–25 Eylül), (Ed.: R. Bayraktar ve İ. Dağ) Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayını, s. 143–154.
- Freudenberger, H.J. (1974). “Staff Burn-Out”. *Journal Of Social*, 30, 159-165.
- Goldberg, L. R. (1990). “An alternative "description of personality": The Big-Five factor structure”. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59, 1216-1229.
- Gupchup, G.U., Singhal, P.K., Dole, E.J. & Lively, B.T. (1998). “Burnout in a Sample of HMO Pharmacists Using the Maslach Burnout Inventory”. *Journal of Managed Care Pharmacy*, 4(5), 495-503.
- Gutknecht, S.P. *Job Satisfaction and Intention to Quit Among Swiss Military Professionals during Organizational Changes: A Longitudinal Study*, <http://www.internationalmta.org/Documents/2005/2005118P.pdf>, (Erişim Tarihi: 12.02.2008).
- Gül, H., Oktay, E. ve Gökçe, H. (2008). “İş Tatmini, Stres, Örgütsel Bağlılık, İşten Ayrılma Niyeti ve Performans Arasındaki İlişkiler: Sağlık Sektöründe Bir Uygulama. Akademik Bakış”. *Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, 15, 1-11.
- Hair, J.F., Anderson, R.E., Tahtam, R.L. & Black, W.C. (1998). *Multivariate Data Analysis*. New Jersey: Prentice-Hall International, Inc.
- Iverson, R.D. ve Deery, S.J. (1997). “Turnover Culture in The Hospitality Industry”. *Human Resource Management Journal*, 7(7).
- Karabağ, F.S. ve Özgen, H. (2008). “Küçülen İşletmelerde Çalışanların İş Ortamına ve Sosyal Mübadeleye İlişkin Algılamaların İş Tatmini-İş Stresi ve İşten Ayrılma Niyetlerine Etkisi Üzerine Bir Araştırma”. *İş, Güç; Endüstri İlişkileri Dergisi*, 10(3), 27-53.
- Kaya, N., Kaya, H., Ayık, S.E. ve Uygur, E. (2010). “Bir Devlet Hastanesinde Çalışan Hemşirelerde Tükenmişlik”. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7(1), 401-419.
- Kaya, E. (2010). *İş Stresi ve Tükenmişlik Duygusunun İşten Ayrılma Niyeti Üzerine Etkileri: Sağlık Personeli Üzerinde Bir Uygulama*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gebze İleri Teknoloji Enstitüsü, Gebze.

Z. Aslan / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
3(2014) 19-40
Z. Aslan / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences 3(2014)
19-40

- Kervancı, F. (2011). *Tükenmişlik Sendromunun Örgütsel Bağlılık ve İşten Ayrılma Niyetine Etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi, Niğde.
- Kıdak, L. B. (2011). “Örgüt İçi Stresi Kaynakları ve İşten Ayrılma Niyetine Etkisi: Eğitim Dış Hastanesinde Çalışan Dış Hekimleri Üzerine Bir Uygulama”. *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, 48(555).
- Kuşlivan, Z. ve Kuşlivan, S. (2005). “Otel İşletmelerinde İş ve İşletme İle İlgili Faktörlerin İşgören Tatmini Üzerindeki Görece Etkisi: Nevşehir Örneği”. *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, 16(2). 183-203.
- Maslach, C. ve Jackson, S.E. (1981). “The Measurement of Experienced Burnout”. *Journal of Occupational Behaviour*, 2, 99-113.
- Maslach, C. ve Zimbardo, P.G. (1982). *Burnout-The Cost Of Caring*, New Jersey :Prentice-Hall Inc.
- Maslach, C., Schaufeli, W.B. & Leiter, M.P. (2001). “Job Burnout”. *Annual Review Psychology*, 52, 397-422.
- Onay, M. ve Kılıcı, S. (2011). “İş Stresi ve Tükenmişlik Duygusunun İşten Ayrılma Niyeti Üzerine Etkileri: Garsonlar ve Aşçıbaşılar”. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 3(2) , 363-372.
- Organ, D.W. ve Lingl, A. (1995). “Personality, Satisfaction, and Organizational Citizenship Behaviors”. *The Journal of Social Psychology*, 135(3), 339-350.
- Ökten, S. S. (2008). *Güçlendirmenin İş Tatmini ve İşten Ayrılma Niyeti Üzerine Etkisinde Kalite Kültürünün Ara Değişken Olarak İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gebze İleri Teknoloji Enstitüsü, Gebze.
- Öz, E. Ü. ve Bulutlar, F. (2009). “Algılanan Kurumsal İtibar ve Kurumdan Ayrılma Niyeti Arasındaki İlişkide Bir Ara Değişken Olarak Özdeşleşmenin Rolü”. *Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 9(1), 35-52.
- Pare, G. ve Tremblay, M. (2007). “The Influence of High-Involvement Resources Practice, Organizational Commitment, and Citizenship Behaviors on Informational Technology Professionals Turnover”. *Group Organization Management*, 32, 326-357.
- Polat, M. ve Meydan, C.H. (2010). “Örgütsel Özdeşleşmenin Sinizm ve İşten Ayrılma Niyeti İle İlişkisi Üzerine Bir Araştırma”. *Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 9(1), 145-172.
- Poyraz, K. ve Kama, B. (2008). “Algılanan İş Güvencesinin İş Tatmini, Örgütsel Bağlılık ve İşten Ayrılma Niyeti Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi”. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(2), 143-164.
- Rusbelt, C.A., Farrell, D., Rogers ve Mainous. (1988). “Impact of Exchange Variables on Exit, Voice, Loyalty and Neglect: An Integrative Model of Responses to Decline Job Satisfaction”. *Academy of Management Journal*, 31(2), 599-627.

- Sabuncuoğlu, E.T. (2007). “Eğitim, Örgütsel Bağlılık ve İşten Ayrılma Niyeti Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi”. *Ege Akademik Bakış*, 7(2), 613-628.
- Shalley, C., Gilson L. ve Blum T. (2000). “Matching Creativity Requirements and Intentions To Leave”. *Academy of Management Journal*, 43(2), 215-223.
- Şahin, F. (2011). “Lider-Üye Etkileşimi İle İşten Ayrılma Niyeti Arasındaki İlişki Üzerinde Cinsiyetin Etkisi”. *Ege Akademik Bakış*, 11(2), 277-288.
- Turunç, Ö. ve Çelik, M. (2010). “Örgütsel Özdeşleşme ve Kontrol Algılamalarının Çalışanların İşten Ayrılma Niyetine ve İş Performansına Etkileri”. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 24(3), 163-181.
- Turunç, Ö. ve Çel, M. (2010). “Algılanan Örgütsel Desteğin Çalışanların İş-Aile, Aile-İş Çatışması, Örgütsel Özdeşleşme ve İşten Ayrılma Niyetine Etkisi: Savunma Sektöründe Bir Araştırma”. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(1), 209-232.
- Turunç, Ö. (2011). “Örgütsel Adaletin Çalışanların Örgütsel Özdeşleşme ve İşten Ayrılma Niyetine Etkisi: Örgütsel Özdeşleşmenin Aracılık Rolü”. *İş, Güç: Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 13(1), 143-166.
- Tükeltürk, Ş. A. (2008). *Örgütlerde Yaşanan Çatışmalar ve İşten Ayrılma Eğilimi İlişkisi: Otel İşletmeleri Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekizmart Üniversitesi, Çanakkale.
- Uyguç, N. ve Çımrın, D. (2004). DEÜ “Araştırma ve Uygulama Hastanesi Merkez Laboratuvarı Çalışanlarının Örgüte Bağlılıklarını ve İşten Ayrılma Niyetlerini Etkileyen Faktörler”. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(1), 91-99.
- Ünsar, A. S. (2011). “Çalışanların Kişilik Özelliklerinin İşten Ayrılma Eğilimine Olan Etkisi: Bir Alan Araştırması. Selçuk Üniversitesi”, *Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16(22), 255-271.
- Weisberg, J. & Sagie, A. (1999). “Teachers Physical, Mental and Emotional Burnout: 63 Impact on Intention to Quit”. *The Journal of Psychology*, 133(3), 333-339.
- Yazıcıoğlu, İ. (2009). “Konaklama İşletmelerinde İşgörenlerin Örgütsel Güven Duyguları İle İş Tatmini ve İşten Ayrılma Niyetleri Üzerine Bir Alan Araştırması”. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(30), 235-249.
- Yıldırım, M. H. ve İçerli, L. (2010). “Tükenmişlik Sendromu: Maslach ve Kopenhag Tükenmişlik Ölçeklerinin Karşılaştırmalı Analizi”. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 2(1), 123-131.
- Yürür, S. ve Ünlü, O. (2011). “Duygusal Emek, Duygusal Tükenme ve İşten Ayrılma Niyeti İlişkisi”. *İş, Güç; Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 13(2), 81-104.
- Zimmerman, R.D. (2008). “Understanding the impact of personality traits on individuals’ turnover decisions: A meta-analytic path model”. *Personnel Psychology*, 61, 309-348.

- A. Seyfullahoğulları / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 3(2014) 41-64*
A. Seyfullahoğulları / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences 3(2014) 41-64

TURİZM SEKTÖRÜNDE ÇOK AMAÇLI KULLANILAN MEDİKAL TURİZM: BİR SAĞLIK KURULUŞUNDA ARAŞTIRMA

Doç.Dr. Ayhan Seyfullahoğulları
 Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu
 cetins@marmara.edu.tr

ÖZET

Dünya gündeminde çok önemli bir yer tutan turizmden; ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda beklentileri olan Türkiye'nin turizm olgusuna bakış açısını genişletmesi gerekmektedir. Bu çalışmada, turizmin çeşitlendirilmesinde gittikçe artan bir öneme sahip olan Medikal Turizmin dünyadaki ve ülkemizdeki mevcut durumunu ortaya koymak, ülkemizin bu sektördeki payını arttırmak için yapılması gerekenleri belirlemek ve hizmet sunan sağlık personelinin hizmet sunumu açısından gerekli olan eğitim gereksinimlerini ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Veri grubuna öncelikle boyut indirgeme amacına yönelik olarak faktör analizi uygulanmış, daha sonra tanımsal analiz yapılmış ve elde edilen sonuçlar yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Medikal Turizm, Faktör Analizi, Tanımsal Analiz.

MEDICAL TOURISM WHICH IS USED WITH A VARIETY OF PURPOSE IN TOURISM SECTOR: A RESEARCH IN A HEALTH INSTITUTION

ABSTRACT

Tourism plays a very significant role in the global agenda. Turkey, which has expectations in economic, social and cultural sense, must develop the viewpoint for tourism phenomenon. In this study, it is aimed at displaying the current situation of medical tourism, which has an increasing importance in the diversification of tourism, in the world and in Turkey; at signifying what must be done in order to increase the share of Turkey in this sector and at revealing the educational needs of the service providing health staff which are necessary for the service presentation. The data group is first primarily applied factor analysis with the aim of dimension reduction and later definitional analysis applied and the gathered results have been interpreted.

Keywords: Medical Tourism, Factor Analysis, Definitional Analysis.

1. GİRİŞ

Turizm bir hizmet sektörü olduğundan, turizmde üretilen mal ve hizmetler üretildikleri yerde tüketime sunulur. Sektörde, müşteri, mal ve hizmetin üretildiği yerde tüketimde bulunur. Sektörün ürettiği mal ve hizmetlerin tüketilmesi boş zamanın yaratılması ile mümkündür. (Ürger, 1992:S.13).

Dünya'da yaklaşık 210 milyon kişiye istihdam sağlayan (küresel istihdamın % 7,6'sı) turizm sektörü, ekonomik gelişim ve değişime çok önemli bir katkı sağlamaktadır. Sektörün 2009 yılında 5.474 milyar dolar hacme ulaştığı tahmin edilmektedir. (1 Travel & Tourism Economics Impact, wtcc, 2009). WTO (World Travel Organization)'nun hazırladığı bir rapora göre, 2020 yılına turist sayısının dünya genelinde yaklaşık 1.6 milyar kişi olacağı tahmin edilmektedir. Dünya turizm parselinin mali boyutunun ise, yaklaşık 2 trilyon dolar olması beklenmektedir. (WTO Tourism 2020 Vision, 1996, s.3)

Dünyadaki turizm gelirlerinin bölgesel dağılımında Avrupa ilk sırada yer almakta, bu kıtayı sırasıyla Amerika, Asya ve Afrika izlemektedir. Turizm başta gelişmekte olan ülkeler olmak üzere, turizm potansiyeline sahip birçok ülkede; istihdama, gelir düzeyine, dış-ıç borç yükünün hafiflemesine, ödemeler dengesine ve ülke insanının refah düzeyinin yükselmesine vesile olur. (Marcouiller, Kim ve Deller, 2004, ss.1031-1050).

Medikal turizm dünyada yaşanan küreselleşme süreci, ülke sağlık sistemlerinde yaşanan problemler (uzun bekleme listeleri, yükselen maliyetler ve hizmetlerde kalite problemleri gibi) tüketicilerin bilinçlenmesi sonucu hızla büyüyen bir sektördür (Yıldırım ve Altunkaya, 2006, s.1). Medikal turizm; genel olarak cerrahi veya özel uzmanlık gerektiren diğer tıbbi müdahaleleri içeren uygulamalara ihtiyaç gösteren hastalara "maliyet etkin" özel tıbbi bakım verilmesi amacıyla turizm endüstrisi ile işbirliği yapılmasıdır. (Kiremit, 2008, s.5).

Medikal turizmde esas olan düşünce, bazı alışlagelmiş prosedürlerden kurtulup daha rahat ve konforlu bir ortamda tedavi görmek ve sağlığı destekleyen kaliteli hizmeti almaktır. Bir taraftan lüks bir otel hizmeti alırken diğer yandan da daha sağlıklı olma amacı güdülür. Bu turizmin gelişmesinde en önemli etken düşük tedavi masraflarının yanı sıra, bu ülkelerdeki gelişen tıp teknolojisi, düşük ulaştırma giderleri, ucuz otel hizmetleri ve internet pazarlaması gibi etkenlerdir. (Connell, 2006, s.1).

Medikal turizm, cerrahi, tıbbi veya diş hekimliğinin konusu içinde yer alan herhangi bir tedavi uygulamasını almak amacıyla kişilerin bir başka ülkeye gitmeleri anlamında kullanılabilir. Medikal turizm, teşhis, tedavi, rehabilitasyon uygulamaları ile otelcilik, acentecilik, tanıtım ve ekonomi gibi kavramları içerir (Kiremit, 2008, s.5).

A. Seyfullahoğulları / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 3(2014) 41-64
A. Seyfullahoğulları / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences 3(2014) 41-64

Bu süreçte hem sağlık sektörü hem de turizm sektörü rol almaktadır. Batıdaki yüksek tedavi ücretleri, uzun bekleme listeleri veya az gelişmiş ülkelerdeki tedavi imkânlarının yetersizliği gibi sebeplerle insanlar farklı ülkelere seyahat etmektedirler. Türkiye, kaliteli tedavi standartları, olağanüstü zengin tarihi, kültürü, güzel kumsalları, manzarası ve konuksever insanları ile birleşince, ülkeyi rakiplerinden ayıran bir pazar haline gelmekte ve Türkiye'ye uluslararası alanda rekabet etmek için güçlü bir temel sağlamaktadır.

Medikal turizm işini etkili ve verimli bir biçimde gerçekleştirebilmek için temelde üç unsurun varlığı gerekli olmaktadır. Bu üç unsurun varlığı, uyumu ve işletilmesi var olan potansiyelin etkili kullanımını da beraberinde getirmektedir. Bu unsurlardan birisi turizm olanakları (iklim, doğa, tarih, vb), diğeri sağlık hizmetleri olanakları (hastaneler, personel, teknolojik imkânlar, uzmanlıklar, uygun fiyatlar, vb) ve üçüncüsü de müşteri ile sağlık turizmi sektörünü buluşturacak profesyonel organizasyonların varlığıdır.

Bu çalışmanın birinci bölümünde medikal turizm kavramı tanıtılmış ve medikal turizmin dünya ve Türkiye'deki önemine dikkat çekilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde, araştırmanın amacı, kullanılan örneklem, veri toplama tekniği, verinin güvenilirlik analizi ve değişkenler arasında ilişkisiz daha az sayıda değişkene indirgeyen (boyut indirgeme) faktör analizi uygulanmıştır. Üçüncü bölümde ise, örneklem grubunda yer alan katılımcıların demografik özellikleri frekans ve yüzde tanımlayıcı istatistikleri ile gösterilmiş müteakiben yabancı müşterilerin karşılaştıkları sorunlar ile ülkemizdeki hastaneleri seçme nedenleri incelenmiştir.

2. ARAŞTIRMA VE YÖNTEM

Literatür taraması ve Türkiye'de Medikal Turizm amaçlı faaliyet gösteren örnek hastanenin yönetici kadrosu ile mevcut durumun tespiti ve geliştirilmesi için yapılması gereken konuları ortaya çıkaracak şekilde incelenecektir.

2.1. Araştırmanın Amacı

Araştırma, öncü kuruluşların geçmişten bu yana yapmış oldukları faaliyetlerde karşılaştıkları problemleri ortaya çıkarmayı ve kalıcı çözüm önerilerini bulmayı kapsamaktadır. Çalışmanın amacı, ülkemizin bu sektördeki payını arttırmak için yapılması gerekenleri belirlemek ve hizmet sunan sağlık personelinin hizmet sunumu açısından gerekli olan eğitim gereksinimlerini belirlemektir.

2.2. Araştırma Evreni ve Örneklem

Örnek hastanenin kuruluşundan itibaren, yönetim açısından, sektörde yapmış olduğu uygulamalar ve faaliyet süreci içerisindeki gelişmelere uyum sağlamak ve rekabet edebilmek için geliştirdiği politikalar ile ilgili değerlendirme yaparak, konuyu sektörde faaliyet gösteren diğer kuruluşlara örnek olması açısından incelemek doğru bir yaklaşım olacaktır. Sektörde doğru tespitler yapmak ve kalıcı çözümler üretebilecek projeler ortaya koyabilmek için yönetici kadro ile çalışma detaylandırılacaktır.

2.3. Veri Toplama Teknikleri

Örnek Hastanedeki incelemede, konunun detaylandırılması ve geçmiş tecrübelerinden yararlanılması açısından daha verimli sonuçlara ulaşılabileceği düşüncesi ile çalışma yönetici kadro ile ve yüz yüze görüşme ve hastane personeline de hizmet sunumunun etkinliği konusunda anket yöntemi uygulanacaktır.

2.4. Verilerin Analizi

Yüzü yüze görüşme ve anket yöntemiyle elde edilen bulgular SPSS paket programında analiz edilecektir. Veriler Frekans, Yüzde ve Ki-Kare analizlerine tabi tutulacak ve hipotezler test edilecektir. Ankette yabancı hastaların tercih nedenlerinin belirlenmesine yönelik olarak oluşturulan 11 sorunun güvenilirliğinin test edilmesinde Alfa Katsayısından (Cronbach Alfa) yararlanılmıştır. Yapılan analizlerde 150 katılımcıdan elde edilen veriler kullanılmıştır. Ayrıca soruların, alfa katsayısına ne derecede ve ne yönde etkide bulduklarını saptayabilmek için; “Değişken Silindiği Takdirde Ölçeğin Alfa Katsayısı” (Alpha if Item Deleted) değerleri her bir faktör için ayrı ayrı hesaplanmıştır. Söz konusu değerler, herhangi bir değişken silindiği takdirde, geri kalan değişkenlerin iç tutarlılıklarını göstermektedir.

Bu kapsamda Yabancı Hastaların Tercih Nedenleri Faktörünün güvenilirlik katsayısının $\alpha = 0,900$ olduğu gözlenmektedir.

Tablo 1. Yabancı Hastaların Tercih Nedenleri Sorusunun Güvenilirlik Değeri

Cronbach Alpha	Madde Sayısı
,900	11

Madde silindiğinde Cronbach Alpha değerleri incelendiğinde ise “Tedavi Maliyetlerinin Düşük Olması”, “Ucuz Ülke Olması” ve “Sağlık Hizmeti Yanında Turistik Özelliklerinin Fazla Olması” maddelerinin sorunun güvenilirliğini bir miktar düşürmekle birlikte ankette çıkarılmalarının güvenilirliğe çok büyük bir katkı sağlamayacağı

A. Seyfullahoğulları / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 3(2014) 41-64
A. Seyfullahoğulları / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences 3(2014) 41-64

anlaşılmaktadır. Bu çerçevede bu sorunun 11 maddelik yapısı korunarak faktör analizinin bu yapı üzerinden gerçekleştirilmesinin uygun olacağı sonucuna varılmıştır.

Tablo 2. Yabancı Hastaların Tercih Nedenleri Sorusunu Oluşturan Maddelerin Güvenilirliğine Etkileri

	Madde Silindiğinde Ölçek Ortalaması	Madde Silindiğinde Ölçek Varyansı	Düzeltilmiş Madde Bütün Korelasyonu	Madde Silindiğinde Cronbach Alpha
Tedavi Maliyetinin Düşük Olması	39,8246	61,084	,380	,910
Yüksek Standartta Sağlık Hizmeti	38,7105	57,854	,790	,883
Coğrafi Açından Yakın Olması	39,3158	59,404	,588	,894
Ucuz Ülke Olması	39,5351	61,755	,447	,902
Sağlık Hizmeti Yanında Turistik Özelliklerinin Fazla Olması	39,4737	63,384	,325	,910
Hijyene Önem Vermesi	38,7719	57,470	,791	,883
Hizmet Verme Süresi	38,7281	59,173	,673	,889
Hastanenin Teknik Donanımı	38,4912	57,757	,851	,881
Hastanenin Hekim Kadrosu	38,6316	57,792	,765	,884
Hastanenin Uluslararası Standardı	38,5000	57,597	,864	,880
Aracı Kuruluşların Yönlendirmesi	38,7018	58,618	,764	,885

Tablo 3'deki Faktör Analizi sonuçlarından anketin 3 faktörden oluştuğu anlaşılmaktadır. Ayrıca varyans değerleri incelendiğinde anketi oluşturan 3 faktörün toplam varyansın %80'sini açıkladığı, diğer bir ifade ile yabancıların ülkemizdeki hastaneleri seçme nedenlerini %80 oranında ölçtüğü söylenebilir.

Tablo 3. Yabancı Hastaların Tercih Nedenleri Sorusunun Faktör Analizi Sonuçları

Bileşen	İlk Eigendeğerler			Yüklemeler Toplamı		
	Toplam	% Varyans	Toplam %	Toplam	% Varyans	Toplam %
1	6,196	56,331	56,331	5,408	49,164	49,164
2	1,571	14,284	70,615	2,154	19,580	68,745
3	1,067	9,704	80,319	1,273	11,575	80,319
4	,481	4,374	84,693			
5	,415	3,768	88,461			
6	,389	3,533	91,994			
7	,296	2,690	94,684			
8	,220	2,003	96,687			
9	,183	1,664	98,352			
10	,126	1,143	99,494			
11	,056	,506	100,000			

Tablo 4’de verilen Temel Bileşenler analizi sonrasında elde edilen bileşen matrisinde de anketin 3 faktörden oluştuğu anlaşılmalı birlikte, belirgin bir faktör yapısı elde edilememiştir. Bu nedenle her bir faktörün yüklemelerini daha net olarak görerek faktörler arası karşılaştırmaya imkân vermek amacıyla elde edilen 3 faktörlük sonuç yönlendirmeye tabii tutulmuştur. Bu amaçla Varimax Yönlendirme metodu kullanılmıştır.

Tablo 4 Bileşen Matrisi

	Bileşen		
	1	2	3
Tedavi Maliyetinin Düşük Olması	,401	,748	-,223
Yüksek Standartta Sağlık Hizmeti	,864	-,011	-,173
Coğrafi Açından Yakın Olması	,213	,724	-,231
Ucuz Ülke Olması	,433	,714	,304
Sağlık Hizmeti Yanında Turistik Özelliklerinin Fazla Olması	,384	,036	,876
Hijyene Önem Vermesi	,869	-,187	,073
Hizmet Verme Süresi	,801	-,307	-,188
Hastanenin Teknik Donanımı	,933	-,182	-,112
Hastanenin Hekim Kadrosu	,857	-,207	,140
Hastanenin Uluslar Arası Standardı	,932	-,125	,006
Aracı Kuruluşların Yönlendirmesi	,841	-,075	-,024

Yönlendirme sonrasında, Yüksek Standartta Sağlık Hizmeti, Hijyene Önem Vermesi, Hizmet Verme Süresi, Hastanenin Teknik Donanımı, Hastanenin Hekim Kadrosu, Hastanenin Uluslar Arası Standardı, Aracı Kuruluşların Yönlendirmesi maddeleri 1 nci Faktör, Tedavi Maliyetinin Düşük Olması, Coğrafi Açından Yakın Olması, Ucuz Ülke Olması 2 nci Faktör, Sağlık Hizmeti Yanında Turistik Özelliklerinin Fazla Olması ise yalnız başına 3ncü Faktör altında yer almıştır.

Tablo 5 Yönlendirilmiş Bileşen Matrisi

	Bileşen		
	1	2	3
Tedavi Maliyetinin Düşük Olması	,112	,868	-,066
Yüksek Standartta Sağlık Hizmeti	,818	,328	,001
Coğrafi Açından Yakın Olması	,394	,739	-,054
Ucuz Ülke Olması	,077	,762	,451
Sağlık Hizmeti Yanında Turistik Özelliklerinin Fazla Olması	,206	,028	,934
Hijyene Önem Vermesi	,853	,128	,225
Hizmet Verme Süresi	,876	,036	-,054
Hastanenin Teknik Donanımı	,937	,186	,058
Hastanenin Hekim Kadrosu	,840	,095	,286
Hastanenin Uluslar Arası Standardı	,897	,219	,179
Aracı Kuruluşların Yönlendirmesi	,799	,237	,136

- A. Seyfullahoğulları / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 3(2014) 41-64*
A. Seyfullahoğulları / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences 3(2014) 41-64

Bu çerçevede 1 inci Faktör “Hizmet Kalitesi”, 2 inci Faktör “Ucuzluk ve Yakınlık”, 3 üncü Faktör ise “Turistik Özellikler” olarak adlandırılmıştır. Yapılan analizlerde anketi oluşturan diğer sorular soru ve madde bazında incelenirken, 11 soru belirlenen bu 3 faktör bazında incelenmiş ve yorumlanmıştır.

3. BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde örneklem grubunda yer alan katılımcıların demografik özellikleri frekans ve yüzde tanımlayıcı istatistikleri ile gösterilmiş müteakiben yabancı müşterilerin karşılaştıkları sorunlar ile ülkemizdeki hastaneleri seçme nedenleri incelenmiştir.

3.1. Örneklem Grubunun Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Örneklem grubunda yer alan katılımcıların, cinsiyet değişkenine göre dağılımı incelendiğinde, %31’inin bay, %69’unun bayan olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 6 Örneklem Grubunun Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplamsal Yüzde
Bay	46	30,7	30,7	30,7
Bayan	104	69,3	69,3	100,0
Top.	150	100,0	100,0	

Örneklem grubunda yer alan katılımcıların, eğitim düzeyi değişkenine göre dağılımı incelendiğinde, %1’inin ilköğretim, %24’ünün lise, %27’sinin meslek yüksekokulu, %21’inin lisans, %26’sının lisansüstü mezunu olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 7 Örneklem Grubunun Eğitim Düzeylerine Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplamsal Yüzde
İlköğretim	1	,7	,7	,7
Lise	36	24,0	24,0	24,7
Meslek Yüksek Okulu	41	27,3	27,3	52,0
Lisans	32	21,3	21,3	73,3
Lisans Üstü	39	26,0	26,0	100,0
Toplam	150	100,0	100,0	

- A. Seyfullahoğulları / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 3(2014) 41-64*
- A. Seyfullahoğulları / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences 3(2014) 41-64*

Örneklem grubunda yer alan katılımcıların, meslek değişkenine göre dağılımı incelendiğinde, %11'inin doktor, %1'inin laboratuvar görevlisi, %28'inin hemşire, %3'ünün hasta bakıcı, %12'sinin idari birim görevlisi olduğu, %43'ünün ise bu birimler dışındaki bir birimde görev yaptığı anlaşılmaktadır.

Tablo 8 Örneklem Grubunun Mesleklerine Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplamsal Yüzde
Doktor	17	11,3	11,7	11,7
Laboratuvar Görevlisi	2	1,3	1,4	13,1
Hemşire	42	28,0	29,0	42,1
Hasta Bakıcı	5	3,3	3,4	45,5
İdari Birim	17	11,3	11,7	57,2
Diğer	62	41,3	42,8	100,0
Toplam	145	96,7	100,0	
Kayıp Veri	5	3,3		
Toplam	150	100,0		

Örneklem grubunda yer alan katılımcıların, yabancı dil değişkenine göre dağılımı incelendiğinde, %21'inin İngilizceyi zayıf, %52'sinin orta, %19'unun iyi, %5'inin çok iyi düzeyde bildiği, %2'lik bir bölümün ise İngilizce dışındaki bir dili bildiği anlaşılmaktadır.

Tablo 9 Örneklem Grubunun Yabancı Dil Düzeylerine Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplamsal Yüzde
İng. Zayıf	32	21,3	21,3	21,3
İng. Orta	78	52,0	52,0	73,3
İng. İyi	29	19,3	19,3	92,7
İng. Çok İyi	8	5,3	5,3	98,0
Diğer	3	2,0	2,0	100,0
Toplam	150	100,0	100,0	

Örneklem grubunda yer alan katılımcıların, hastanede çalışma sürelerine göre dağılımı incelendiğinde, %18'inin 1 yıldan az, %52'sinin 1-3 yıl arası, %12'sinin 4-6 yıl arası, %17'sinin ise 6 yıldan fazla bir süredir hastanede çalıştıkları anlaşılmaktadır.

- A. Seyfullahoğulları / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 3(2014) 41-64*
A. Seyfullahoğulları / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences 3(2014) 41-64

Tablo 10 Örneklem Grubunun Hastanede Çalışma Sürelerine Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplamsal Yüzde
1 yıldan az	27	18,0	18,0	18,0
1-3 yıl	78	52,0	52,0	70,0
4-6 yıl	18	12,0	12,0	82,0
6 yıldan fazla	26	17,3	17,3	100,0
Toplam	150	100,0	100,0	

3.2. Örneklem Grubunun Hizmet İçi Eğitim Alma Durumlarına İlişkin Bulgular

Örneklem grubunda yer alan anlaşılmaktadır. Katılımcıların, hizmet içi eğitim alma durumuna göre dağılımı incelendiğinde, %16'sının yurtdışında eğitim alırken, %84'ünün bu eğitimi almadıkları

Tablo 11 Örneklem Grubunun Yurtdışında Hizmet İçi Eğitim Alma Durumlarına Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplamsal Yüzde
Evet	24	16,0	16,1	16,1
Hayır	125	83,3	83,9	100,0
Toplam	149	99,3	100,0	
Kayıp Veri	1	,7		
Toplam	150	100,0		

Örneklem grubunda yer alan katılımcıların, hizmet içi eğitim alma durumuna göre dağılımı incelendiğinde, %10'unun hiç eğitim almadığı, %37'sinin birkaç kez, %53'ünün ise düzenli olarak hizmet içi eğitim aldıkları anlaşılmaktadır.

Tablo 12 Örneklem Grubunun Kurumdan Hizmet İçi Eğitim Alma Durumlarına Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplamsal Yüzde
Hiç Almadım	15	10,0	10,1	10,1
Birkaç Kez	55	36,7	37,2	47,3
Düzenli Olarak	78	52,0	52,7	100,0
Toplam	148	98,7	100,0	
Kayıp Veri	2	1,3		
Toplam	150	100,0		

- A. Seyfullahoğulları / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 3(2014) 41-64*
A. Seyfullahoğulları / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences 3(2014) 41-64

Örneklem grubunda yer alan katılımcıların, yabancılara sunulacak hizmet hakkında eğitim alma durumuna göre dağılımı incelendiğinde, %61'inin bu tür bir eğitimi hiç almadığı, %29'unun birkaç kez, %10'unun ise düzenli olarak bu eğitimi aldıkları anlaşılmaktadır.

Tablo 13 Örneklem Grubunun Yabancı Hastalara Sunulacak Hizmet Hakkında Eğitim Alma Durumuna Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplamsal Yüzde
Hiç Almadım	90	60,0	61,2	61,2
Birkaç Kez	43	28,7	29,3	90,5
Düzenli Olarak	14	9,3	9,5	100,0
Toplam	147	98,0	100,0	
Kayıp Veri	3	2,0		
Toplam	150	100,0		

Örneklem grubunda yer alan katılımcılara verilen yabancı hastalara sunulacak eğitim türleri incelendiğinde, %29'unun Hastaya Sunulacak Sağlık Hizmetleri, %28'inin Hastanın Hakları, %29'unun Hastanenin Sunduğu Olanaklar, %14'ünün Yabancı Dil Eğitimi, %10'unun Hasta Yakınına Sunulan Hizmetler, %3'ünün ise Hastanın Boş Vaktinde Nereleri Gezip Göreceği ve Nerelerden Alış-Veriş Yapabileceği Konusunda Bilgiler eğitimi aldıkları anlaşılmaktadır.

Tablo 14 Örneklem Grubuna Verilen Yabancı Hastalara Sunulacak Eğitim Türleri

	Frekans	Yüzde
Hastaya Sunulacak Sağlık Hizmetleri	44	29,3
Hastanın Hakları	42	28,0
Hastanenin Sunduğu Olanaklar	44	29,3
Yabancı Dil Eğitimi	21	14,0
Hasta Yakınına Sunulan Hizmetler	15	10,0
Hastanın Boş Vaktinde Nereleri Gezip Göreceği ve Nerelerden Alış-Veriş Yapabileceği Konusunda Bilgiler	4	2,7

3.3. Örneklem Grubunun Yabancı Müşterilerin Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Değerlendirmeleri

Örneklem grubunda yer alan katılımcıların, yabancı müşterilerin Hasta ile Olan İletişimde karşılaştıkları sorunlara ilişkin görüşleri; 1 seçeneğinin “Hiç Sorun Yaşamadım”, 2 seçeneğinin “Çok Az Sorun Yaşadım”, 3 seçeneğinin “Bazen Sorun Yaşadım” 4 seçeneğinin “Sıkça

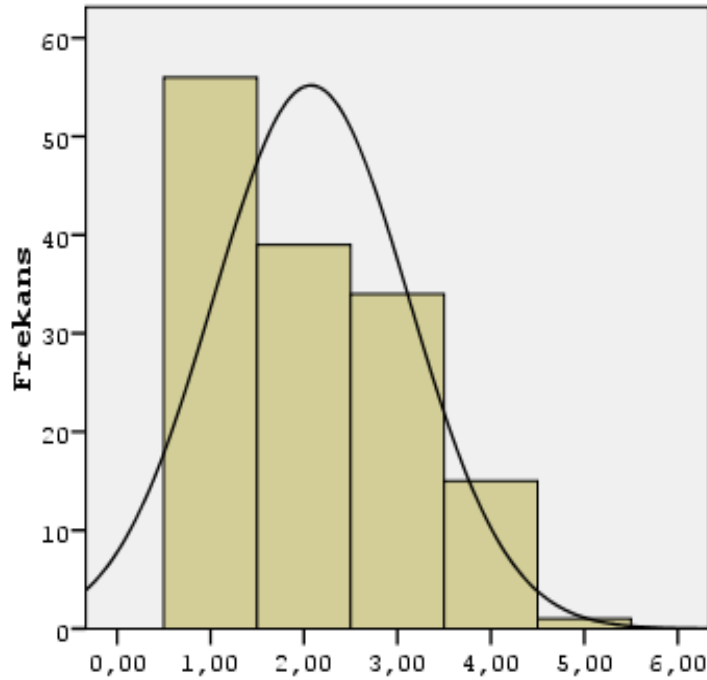
A. Seyfullahoğulları / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 3(2014) 41-64
A. Seyfullahoğulları / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences 3(2014) 41-64

Sorun Yaşadım”, 5 seçeneğinin “Hemen Her Zaman Sorun Yaşadım” ifadelerine karşılık geldiği göz önüne alınarak değerlendirildiğinde, söz konusu görüşlerin “Çok Az Sorun Yaşadım Seçeneği” üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir.

Tablo 15 Yabancıların Hasta Olan İletişimde Sorun Yaşama Durumu

	N	Değişim Aralığı	Minimum	Maksimum	Ortalama	Standart Sapma
Hasta ile Olan İletişimde	145	4,00	1,00	5,00	2,0759	1,04803

Şekil 10'daki frekans dağılımı incelendiğinde ise yabancı müşterilerin Hasta ile Olan İletişimde karşılaştıkları sorunlara ilişkin dağılımın sola çarpık bir dağılım gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu bulgulardan hareketle yabancı personelin Hasta ile Olan İletişimde çok az sorun yaşadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Şekil 1 Yabancıların Hasta Olan İletişimde Sorun Yaşama Durumu

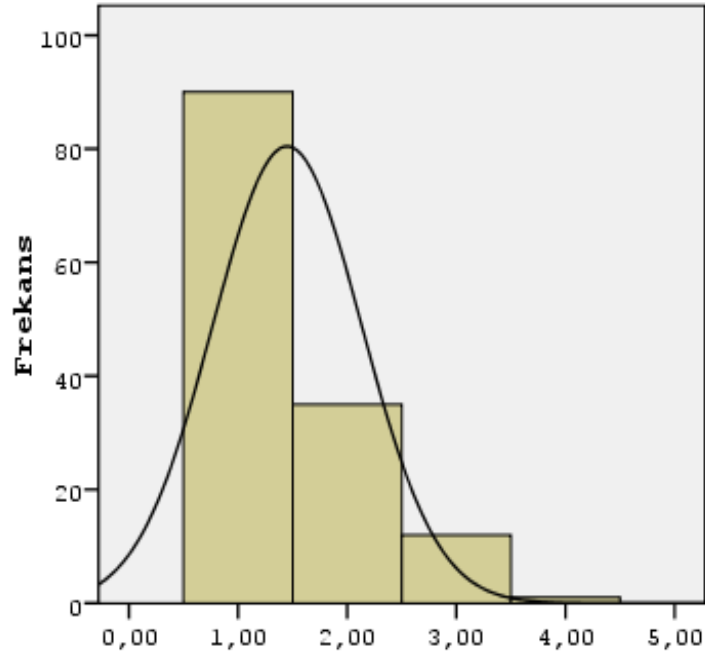
Örneklem grubunda yer alan katılımcıların, yabancı müşterilerin Hastanede Hastalara Sunulan Yemekler Konusunda karşılaştıkları sorunlara ilişkin görüşleri; 1 seçeneğinin “Hiç Sorun Yaşamadım”, 2 seçeneğinin “Çok Az Sorun Yaşadım”, 3 seçeneğinin “Bazen Sorun Yaşadım” 4 seçeneğinin

“Sıkça Sorun Yaşadım”, 5 seçeneğinin “Hemen Her Zaman Sorun Yaşadım” ifadelerine karşılık geldiği göz önüne alınarak değerlendirildiğinde, söz konusu görüşlerin Hiç Sorun Yaşamadım” ve “Çok Az Sorun Yaşadım” seçenekleri arasında yoğunlaştığı görülmektedir.

Tablo 16 Yabancıların Hastanede Hastalara Sunulan Yemekler Konusunda Sorun Yaşama Durumu

	N	Değişim Aralığı	Minimum	Maksimum	Ortalama	Standart Sapma
Hastanede Hastalara Sunulan Yemekler Konusunda	138	3,00	1,00	4,00	1,4493	,68426

Şekil 11’deki frekans dağılımı incelendiğinde ise yabancı müşterilerin hastanede hastalara sunulan yemekler konusunda karşılaştıkları sorunlara ilişkin dağılımın sola çarpık bir dağılım gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu bulgulardan hareketle yabancı personelin hastanede hastalara sunulan yemekler konusunda hemen hemen hiç sorun yaşamadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Şekil 2 Yabancıların Hastanede Hastalara Sunulan Yemekler Konusunda Sorun Yaşama Durumu

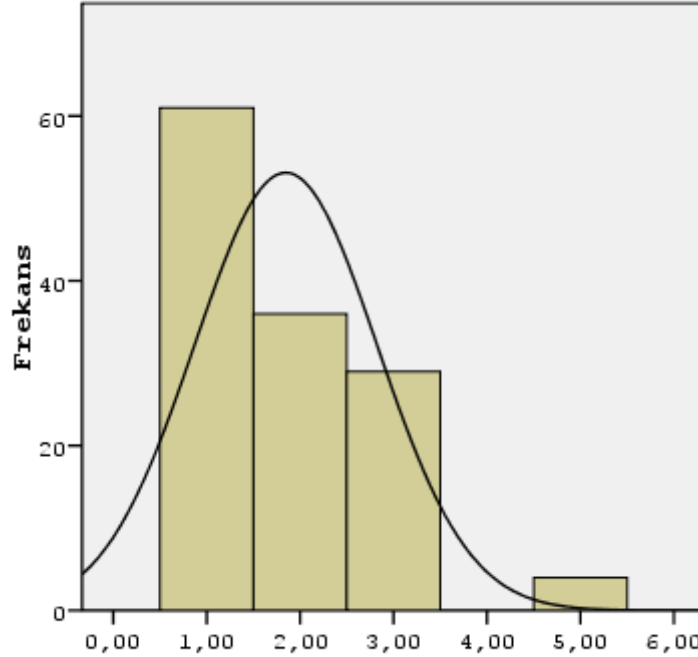
A. Seyfullahoğulları / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 3(2014) 41-64
A. Seyfullahoğulları / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences 3(2014) 41-64

Örneklem grubunda yer alan katılımcıların, yabancı müşterilerin Ödemeler Konusunda karşılaştıkları sorunlara ilişkin görüşleri; 1 seçeneğinin “Hiç Sorun Yaşamadım”, 2 seçeneğinin “Çok Az Sorun Yaşadım”, 3 seçeneğinin “Bazen Sorun Yaşadım” 4 seçeneğinin “Sıkça Sorun Yaşadım”, 5 seçeneğinin “Hemen Her Zaman Sorun Yaşadım” ifadelerine karşılık geldiği göz önüne alınarak değerlendirildiğinde, söz konusu görüşlerin Hiç Sorun Yaşamadım” ve “Çok Az Sorun Yaşadım” seçenekleri arasında, “Çok Az Sorun Yaşadım” seçeneğine yakın bir noktada yoğunlaştığı görülmektedir.

Tablo 17 Yabancıların Ödemeler Konusunda Sorun Yaşama Durumu

	N	Değişim Aralığı	Minimum	Maksimum	Ortalama	Standart Sapma
Ödemeler Konusunda	130	4,00	1,00	5,00	1,8462	,97616

Şekil 12’deki frekans dağılımı incelendiğinde ise yabancı müşterilerin Ödemeler Konusunda karşılaştıkları sorunlara ilişkin dağılımın sola çarpık bir dağılım gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu bulgulardan hareketle yabancı personelin Ödemeler Konusunda az da olsa sorun yaşadıkları sonucuna ulaşılmıştır.

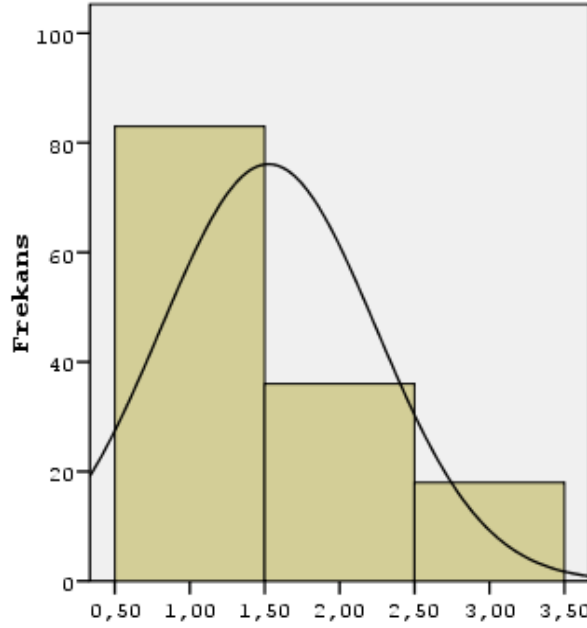
Şekil 3 Yabancıların Ödemeler Konusunda Sorun Yaşama Durumu

Örneklem grubunda yer alan katılımcıların, yabancı müşterilerin Hastane Kurallarına Uyum Konusunda karşılaştıkları sorunlara ilişkin görüşleri; 1 seçeneğinin “Hiç Sorun Yaşamadım”, 2 seçeneğinin “Çok Az Sorun Yaşadım”, 3 seçeneğinin “Bazen Sorun Yaşadım” 4 seçeneğinin “Sıkça Sorun Yaşadım”, 5 seçeneğinin “Hemen Her Zaman Sorun Yaşadım” ifadelerine karşılık geldiği göz önüne alınarak değerlendirildiğinde, söz konusu görüşlerin Hiç Sorun Yaşamadım” ve “Çok Az Sorun Yaşadım” seçenekleri arasında bir noktada yoğunlaştığı görülmektedir.

Tablo 18 Yabancıların Hastane Kurallarına Uyum Konusunda Sorun Yaşama Durumu

	N	Değişim Aralığı	Minimum	Maksimum	Ortalama	Standart Sapma
Hastane Kurallarına Uyma	137	2,00	1,00	3,00	1,5255	,71825

Şekil 13’deki frekans dağılımı incelendiğinde ise yabancı müşterilerin Hastane Kurallarına Uyum Konusunda karşılaştıkları sorunlara ilişkin dağılımın sola çarpık bir dağılım gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu bulgulardan hareketle yabancı personelin Hastane Kurallarına Uyum Konusunda büyük ölçüde sorun yaşamadıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Şekil 4 Yabancıların Hastane Kurallarına Uyum Konusunda Sorun Yaşama Durumu

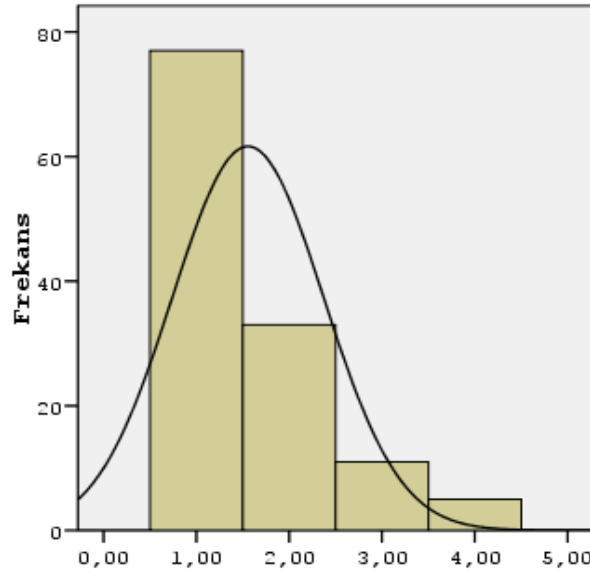
A. Seyfullahoğulları / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 3(2014) 41-64
A. Seyfullahoğulları / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences 3(2014) 41-64

Örneklem grubunda yer alan katılımcıların, yabancı müşterilerin Hastayı Getiren Aracı Kuruluşlarla İletişimde karşılaştıkları sorunlara ilişkin görüşleri; 1 seçeneğinin “Hiç Sorun Yaşamadım”, 2 seçeneğinin “Çok Az Sorun Yaşadım”, 3 seçeneğinin “Bazen Sorun Yaşadım” 4 seçeneğinin “Sıkça Sorun Yaşadım”, 5 seçeneğinin “Hemen Her Zaman Sorun Yaşadım” ifadelerine karşılık geldiği göz önüne alınarak değerlendirildiğinde, söz konusu görüşlerin Hiç Sorun Yaşamadım” ve “Çok Az Sorun Yaşadım” seçenekleri arasında bir noktada yoğunlaştığı görülmektedir.

Tablo 19 Yabancıların Hastayı Getiren Aracı Kuruluşlarla İletişimde Sorun Yaşama Durumu

	N	Değişim Aralığı	Minimum	Maksimum	Ortalama	Standart Sapma
Hastayı Getiren Aracı Kuruluşlarla İletişimde	126	3,00	1,00	4,00	1,5556	,81541

Şekil 14’deki frekans dağılımı incelendiğinde ise yabancı müşterilerin Hastayı Getiren Aracı Kuruluşlarla İletişimde karşılaştıkları sorunlara ilişkin dağılımın sola çarpık bir dağılım gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu bulgulardan hareketle yabancı personelin Hastayı Getiren Aracı Kuruluşlarla İletişimde büyük ölçüde sorun yaşamadıkları sonucuna ulaşılmıştır.

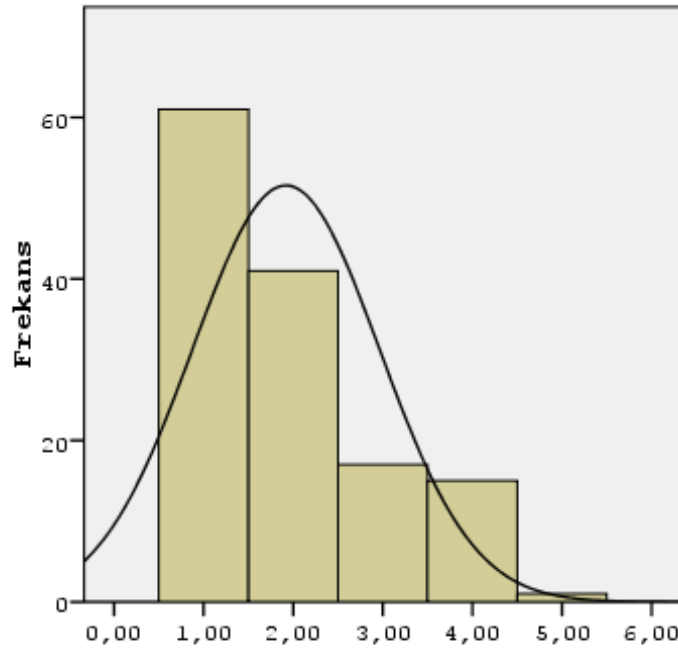
Şekil 5 Yabancıların Hastayı Getiren Aracı Kuruluşlarla İletişimde Sorun Yaşama Durumu

Örneklem grubunda yer alan katılımcıların, yabancı müşterilerin Hasta Yakınları ile Olan İletişimde karşılaştıkları sorunlara ilişkin görüşleri; 1 seçeneğinin “Hiç Sorun Yaşamadım”, 2 seçeneğinin “Çok Az Sorun Yaşadım”, 3 seçeneğinin “Bazen Sorun Yaşadım” 4 seçeneğinin “Sıkça Sorun Yaşadım”, 5 seçeneğinin “Hemen Her Zaman Sorun Yaşadım” ifadelerine karşılık geldiği göz önüne alınarak değerlendirildiğinde, söz konusu görüşlerin “Çok Az Sorun Yaşadım Seçeneği” üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir.

Tablo 20 Yabancıların Hasta Yakınları ile Olan İletişimde Sorun Yaşama Durumu

	N	Değişim Aralığı	Minimum	Maksimum	Ortalama	Standart Sapma
Hasta Yakınları ile Olan İletişimde	135	4,00	1,00	5,00	1,9185	1,04419

Şekil 15’deki frekans dağılımı incelendiğinde ise yabancı müşterilerin Hasta Yakınları ile Olan İletişimde karşılaştıkları sorunlara ilişkin dağılımın sola çarpık bir dağılım gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu bulgulardan hareketle yabancı personelin Hasta Yakınları ile Olan İletişimde çok az sorun yaşadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Şekil 6 Yabancıların Hasta Yakınları ile Olan İletişimde Sorun Yaşama Durumu

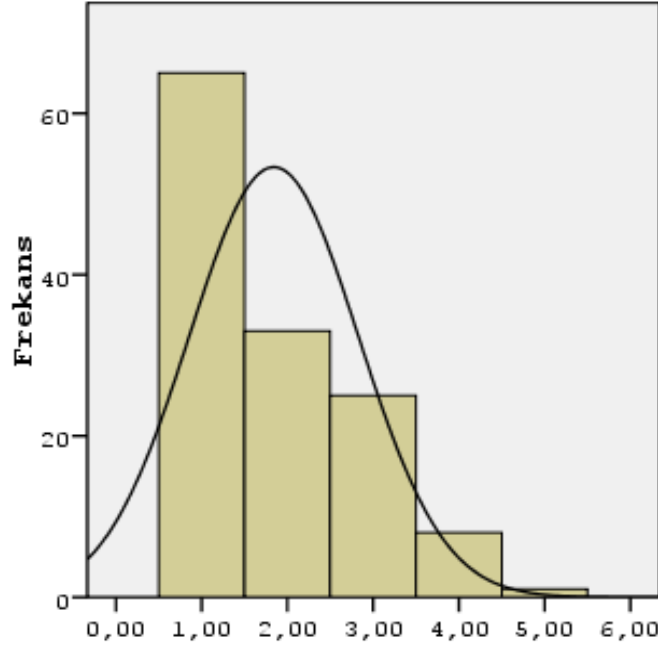
A. Seyfullahoğulları / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 3(2014) 41-64
A. Seyfullahoğulları / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences 3(2014) 41-64

Örneklem grubunda yer alan katılımcıların, yabancı müşterilerin Randevular Konusunda karşılaştıkları sorunlara ilişkin görüşleri; 1 seçeneğinin “Hiç Sorun Yaşamadım”, 2 seçeneğinin “Çok Az Sorun Yaşadım”, 3 seçeneğinin “Bazen Sorun Yaşadım” 4 seçeneğinin “Sıkça Sorun Yaşadım”, 5 seçeneğinin “Hemen Her Zaman Sorun Yaşadım” ifadelerine karşılık geldiği göz önüne alınarak değerlendirildiğinde, söz konusu görüşlerin Hiç Sorun Yaşamadım” ve “Çok Az Sorun Yaşadım” seçenekleri arasında, “Çok Az Sorun Yaşadım” seçeneğine yakın bir noktada yoğunlaştığı görülmektedir.

Tablo 21 Yabancıların Randevular Konusunda Sorun Yaşama Durumu

	N	Değişim Aralığı	Minimum	Maksimum	Ortalama	Standart Sapma
Randevular Konusunda	132	4,00	1,00	5,00	1,8409	,98717

Şekil 16'daki frekans dağılımı incelendiğinde ise yabancı müşterilerin Randevular Konusunda karşılaştıkları sorunlara ilişkin dağılımın sola çarpık bir dağılım gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu bulgulardan hareketle yabancı personelin Randevular Konusunda az da olsa sorun yaşadıkları sonucuna ulaşılmıştır.

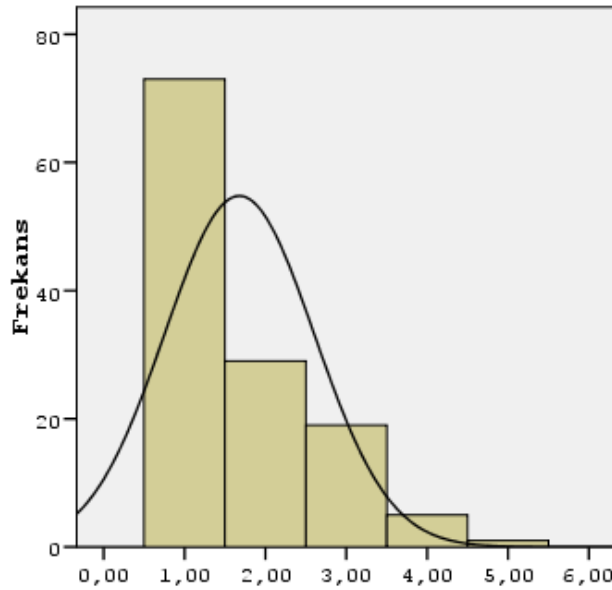
Şekil 7 Yabancıların Randevular Konusunda Sorun Yaşama Durumu

Örneklem grubunda yer alan katılımcıların, yabancı müşterilerin Kültürel ve Ülkeye Bağlı Alışkanlıklardan Dolayı karşılaştıkları sorunlara ilişkin görüşleri; 1 seçeneğinin “Hiç Sorun Yaşamadım”, 2 seçeneğinin “Çok Az Sorun Yaşadım”, 3 seçeneğinin “Bazen Sorun Yaşadım” 4 seçeneğinin “Sıkça Sorun Yaşadım”, 5 seçeneğinin “Hemen Her Zaman Sorun Yaşadım” ifadelerine karşılık geldiği göz önüne alınarak değerlendirildiğinde, söz konusu görüşlerin Hiç Sorun Yaşamadım” ve “Çok Az Sorun Yaşadım” seçenekleri arasında bir noktada yoğunlaştığı görülmektedir.

Tablo 22 Yabancıların Kültürel ve Ülkeye Bağlı Alışkanlıklardan Dolayı Sorun Yaşama Durumu

	N	Değişim Aralığı	Minimum	Maksimum	Ortalama	Standart Sapma
Kültürel ve Ülkeye Bağlı Alışkanlıklardan Dolayı	127	4,00	1,00	5,00	1,6772	,92481

Şekil 17’deki frekans dağılımı incelendiğinde ise yabancı müşterilerin kültürel ve ülkeye bağlı alışkanlıklardan dolayı karşılaştıkları sorunlara ilişkin dağılımın sola çarpık bir dağılım gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu bulgulardan hareketle yabancı personelin kültürel ve ülkeye bağlı alışkanlıklardan dolayı büyük ölçüde sorun yaşamadıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Şekil 8 Yabancıların Kültürel ve Ülkeye Bağlı Alışkanlıklardan Dolayı Sorun Yaşama Durumu

- A. Seyfullahoğulları / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 3(2014) 41-64
- A. Seyfullahoğulları / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences 3(2014) 41-64

Müşterilerin sorun yaşadıkları durumların sıklıkları arasındaki farklılıkların anlamlı olup olmadığı, aşağıdaki hipotezler kullanılarak, Friedman testi yardımıyla incelenmiştir.

H_0 =Yabancı müşterilerin sorun yaşadıkları durumların sıklıkları arasında anlamlı bir fark yoktur.

H_1 =Yabancı müşterilerin sorun yaşadıkları durumların sıklıkları arasında anlamlı bir fark vardır.

Tablo 23 Yabancı Müşterilerin Sorun Yaşadıkları Durumların Sıklıklarına İlişkin Ki-Kare Testi Sonuçları

	Ortalama Rank	Ki-Kare	df	Anlamlılık
Hasta ile Olan İletişimde	5,20	57,588	7	,000
Hastanede Hastalara Sunulan Yemekler Konusunda	3,90			
Ödemeler Konusunda	4,72			
Hastane Kurallarına Uyma	3,89	57,065	2	,000
Hastayı Getiren Aracı Kuruluşlarla İletişimde	4,09			
Hasta Yakınları ile Olan İletişimde	4,96			
Randevular Konusunda	4,67	57,065	2	,000
Kültürel ve Ülkeye Bağlı Alışkanlıklardan Dolayı	4,58			

Tablo 23'deki verilerden yabancı müşterilerin sorun yaşadıkları durumların sıklıkları arasındaki farklılıkların $p < 0,01$ düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğu anlaşılmaktadır.

Bu bulgulardan hareketle H_0 hipotezi reddedilmiş ve yabancı müşterilerin sorun yaşadıkları durumların sıklıkları arasındaki farkın anlamlı olduğu sonucuna varılmıştır. Buna göre hasta ile iletişim en önemli faktör iken bunu hasta yakınları ile iletişim takip etmektedir. Dolayısıyla iletişim konusunun en sık sorun yaşanan durum olduğu söylenebilir. İletişim konusunda yaşanan sorunları, ödemeler ve randevular ve kültürel alışkanlıklardan yaşanan sorunlar takip etmektedir. Hastayı getiren aracı kurumlarla ilişkiler, yemekler, hastane kuralları ise en az sorun yaşanan alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.4. Örneklem Grubunun Yabancı Müşterilerin Hastane Seçimini Etkileyen Faktörlere İlişkin Değerlendirmeleri

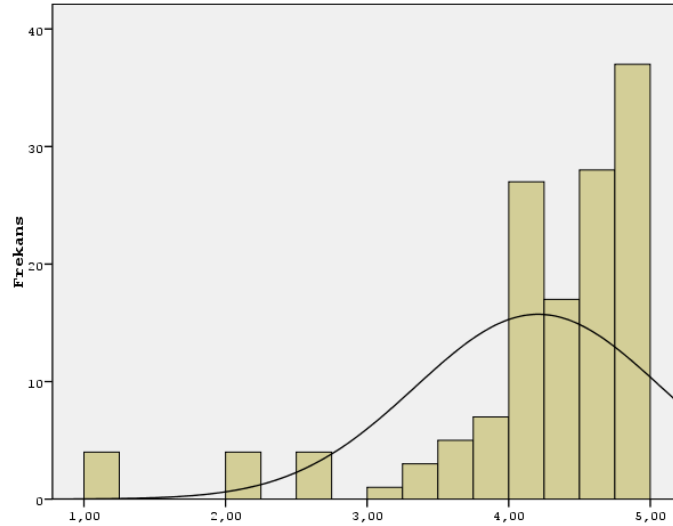
Örneklem grubunda yer alan katılımcıların, yabancı müşterilerin hizmet kalitesinin hastane seçimine etkisine ilişkin görüşleri; 1 seçeneğinin "Hiç Etken Değil", 2 seçeneğinin "Çok Az Etken", 3 seçeneğinin "Ne Etken Ne Etken Değil" 4 seçeneğinin "Oldukça Büyük Etken", 5 seçeneğinin "Son

Derece Büyük Etken” ifadelerine karşılık geldiği göz önüne alınarak değerlendirildiğinde, söz konusu görüşlerin “Oldukça Büyük Etken” seçeneği üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir.

Tablo 24 Hastane Seçiminde Hizmet Kalitesinin Etki Düzeyi

	N	Değişim Aralığı	Minimum	Maksimum	Ortalama	Standart Sapma
Hizmet Kalitesi	137	4,00	1,00	5,00	4,2076	,86880

Şekil 18’deki frekans dağılımı incelendiğinde ise yabancı müşterilerin hizmet kalitesine ilişkin görüşlerine ait dağılımın sağa çarpık bir dağılım gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu bulgulardan hareketle yabancı personelin hastane seçiminde hizmet kalitesine büyük önem verdiği sonucuna varılmıştır

Şekil 9 Hastane Seçiminde Hizmet Kalitesinin Etki Düzeyi

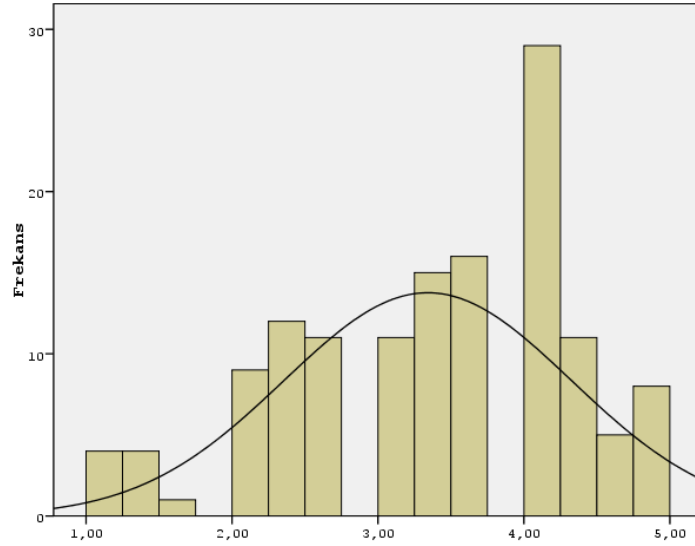
Örnekleme grubunda yer alan katılımcıların, yabancı müşterilerin ucuzluk ve ulaşım kolaylığının hastane seçimine etkisine ilişkin görüşleri; 1 seçeneğinin “Hiç Etken Değil”, 2 seçeneğinin “Çok Az Etken”, 3 seçeneğinin “Ne Etken Ne Etken Değil” 4 seçeneğinin “Oldukça Büyük Etken”, 5 seçeneğinin “Son Derece Büyük Etken” ifadelerine karşılık geldiği göz önüne alınarak değerlendirildiğinde, söz konusu görüşlerin “Ne Etken Ne Etken Değil” ile “Oldukça Büyük Etken” seçenekleri arasında, “Ne Etken Ne Etken Değil” seçeneğine yakın bir noktada yoğunlaştığı görülmektedir.

A. Seyfullahoğulları / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 3(2014) 41-64
A. Seyfullahoğulları / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences 3(2014) 41-64

Tablo 25 Hastane Seçiminde Ucuzluk ve Ulaşım Kolaylığının Etki Düzeyi

	N	Değişim Aralığı	Minimum	Maksimum	Ortalama	Standart Sapma
Ucuzluk ve Ulaşım Kolaylığı	136	4,00	1,00	5,00	3,3407	,98546

Şekil 19'daki frekans dağılımı incelendiğinde ise yabancı müşterilerin ucuzluk ve ulaşım kolaylığının hastane seçimine etkisine ilişkin görüşlerine ait dağılımın normale yakın bir dağılım gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu bulgulardan hareketle yabancı personelin hastane seçiminde ucuzluk ve ulaşım kolaylığına dikkat etmekle birlikte bu özelliği seçimine yön verecek bir faktör olarak görmediği sonucuna varılmıştır.

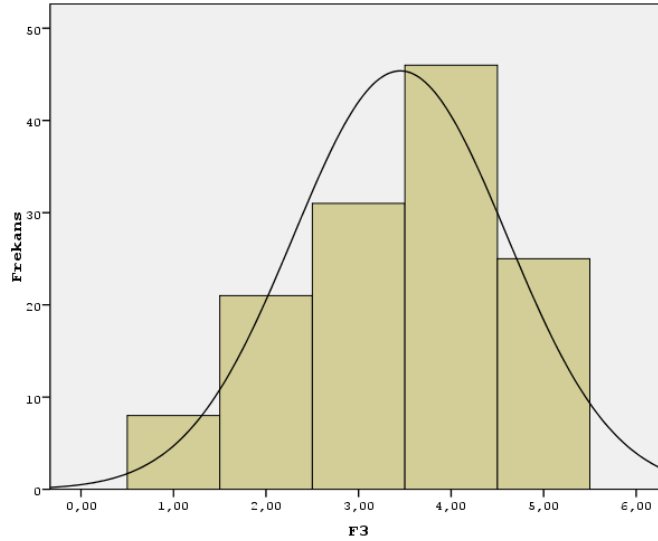
Şekil 10 Hastane Seçiminde Ucuzluk ve Ulaşım Kolaylığının Etki Düzeyi

Örneklem grubunda yer alan katılımcıların, yabancı müşterilerin ucuzluk ve ulaşım kolaylığının hastane seçimine etkisine ilişkin görüşleri; 1 seçeneğinin “Hiç Etken Değil”, 2 seçeneğinin “Çok Az Etken”, 3 seçeneğinin “Ne Etken Ne Etken Değil” 4 seçeneğinin “Oldukça Büyük Etken”, 5 seçeneğinin “Son Derece Büyük Etken” ifadelerine karşılık geldiği göz önüne alınarak değerlendirildiğinde, söz konusu görüşlerin “Ne Etken Ne Etken Değil” ile “Oldukça Büyük Etken” seçenekleri arasında yoğunlaştığı görülmektedir.

Tablo 26 Hastane Seçiminde Turistik Özelliklerin Etki Düzeyi

	N	Değişim Aralığı	Minimum	Maksimum	Ortalama	Standart Sapma
Turistik Özellikler	131	4,00	1,00	5,00	3,4504	1,15168

Şekil 20'deki frekans dağılımı incelendiğinde ise yabancı müşterilerin turistik özelliklerin hastane seçimine etkisine ilişkin görüşlerine ait dağılımın normale yakın bir dağılım gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu bulgulardan hareketle yabancı personelin hastane seçiminde turistik özelliklere kısmen de olsa önem verdiği sonucuna varılmıştır.

Şekil 11 Hastane Seçiminde Turistik Özelliklerin Etki Düzeyi

Yabancı müşterilerin tercihlerini etkileyen faktörler arasındaki farklılıkların anlamlı olup olmadığı, aşağıdaki hipotezler kullanılarak, Friedman testi yardımıyla incelenmiştir.

$H_0 =$ Yabancı müşterilerin tercihlerini etkileyen faktörlerin önem dereceleri arasında anlamlı bir fark yoktur.

$H_1 =$ Yabancı müşterilerin tercihlerini etkileyen faktörlerin önem dereceleri arasındaki fark anlamlıdır.

- A. Seyfullahoğulları / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 3(2014) 41-64*
A. Seyfullahoğulları / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences 3(2014) 41-64

Tablo 27 Yabancı Müşterilerin Tercihlerini Etkileyen Faktörlere İlişkin Ki-Kare Testi Sonuçları

	Ortalama Rank	Ki-Kare	df	Anlamlılık
Hizmet Kalitesi	2,48	57,065	2	,000
Ucuzluk ve Ulaşım Kolaylığı	1,62			
Turistik Özellikler	1,90			

Tablo 27'deki verilerden yabancı müşterilerin tercihlerini etkileyen faktörler arasındaki farklılıkların $p < 0,01$ düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğu anlaşılmaktadır.

Bu bulgulardan hareketle H_0 hipotezi reddedilmiş ve müşteri tercihlerini etkileyen faktörlerin önem dereceleri arasındaki farkın anlamlı olduğu sonucuna varılmıştır. Buna göre hizmet kalitesi en önemli faktör iken bunu turistik özellikler takip etmektedir. Ucuzluk ve ulaşım kolaylığı ise etki derecesi en düşük faktördür.

3.5. Örneklem Grubunun Müşterilerin Avantaj Durumuna İlişkin Değerlendirmeleri

Örneklem grubunda yer alan katılımcıların yerli ve yabancı müşteri gruplarının görece avantaj durumuna ilişkin değerlendirmeleri incelendiğinde katılımcıların %22'si yerli, %17'si yabancı müşterilerin avantajlı olduğunu düşünürken, %60'ının her iki grup arasında fark olmadığı görüşünde olduğu anlaşılmaktadır.

Yerli ve yabancı müşterilerin avantajlı olduğunu düşünen grupların oranlarının birbirine yakın olması ve fark etmez cevabı verenlerin % 50'nin üzerinde olması bulgularından hareketle hastanelerde yerli ve yabancı müşteriler arasında belirgin bir avantaj farkının bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 28 Müşteri Grubunun Avantaj Durumuna İlişkin Değerlendirmeler

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplamsal Yüzde
Yerli Müşteri	31	20,7	22,3	22,3
Yabancı Müşteri	24	16,0	17,3	39,6
Fark Etmez	84	56,0	60,4	100,0
Toplam	139	92,7	100,0	
Kayıp Veri	11	7,3		
Toplam	150	100,0		

4. SONUÇ

Medikal turizmi hedefleyen sağlık kuruluşlarının uluslararası akreditasyon sahibi olması gerekmektedir. Akreditasyon standartlarına sahip olmak tedavinin başarısını da arttıran bir unsurdur. İkinci olarak sağlık kuruluşunun belirli bir hasta potansiyelini yakalayabilmesi için geniş yurt dışı sigorta ağı ve yurt dışı işbirliği içinde olması gerekmektedir. Sağlık kuruluşunun bir uluslararası hasta ilişkileri departmanına sahip olması da önemli kriterlerden biridir.

Medikal Turizme hitap eden hastanelerde konuya ilişkin uzmanlar tarafından eğitim çalışmaları yapılmalı, işletmeler kadrolarında konunun uzmanlarını bulundurmalıdır. Özellikle yabancı dil bilen ve sağlık turizm eğitimi olan elemanlara ihtiyaç vardır.

Ülke ekonomisine katkı sağlayan medikal turizmin gelişmesi ve medikal turizme odaklanmak isteyen hastanelerin uluslararası turizm payından pay almaları için, hedef pazarlar iyi seçilmeli, rakiplerin pazarlama stratejileri gözden geçirilmeli, ayrıca rakiplerden farklı yanları ortaya çıkaracak pazarlama stratejileri geliştirilmelidir.

Bölgesel turizm yapılmalı, yurtdışından hasta alacak hastanelerde kalite belgesi aranmalı, ülkelerarası işbirliği geliştirilmeli, hastaneler arasında ortak bir bilgi ağı kurulmalıdır.

KAYNAKÇA

- Connell, J. (2006). "Medical tourism: Sea, sun, sand and... surgery. Tourism Management", 27.
- Kiremit, A., (2008). "Turizmin gelişiminde bir alternatif olarak medikal turizm: bir sağlık kuruluşunda araştırma", Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Marcouiller, D.W., K.K. Kim, and S.C. Deller, (2004). "Natural Amenities Tourism and Income Distribution", Annals Tourism of Research, 31(4), ss: 1031-1050.
- Ülger, Savaş (1992). "Genel Turizm Bilgisi", Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- Yıldırım, H.H. ve Altunkaya, Ü. (2006). "Türkiye'nin Sağlık Turizmi Potansiyeli Güçlükler", http://www.absaglik.com/saglik_turizmi_turkiye.pdf, (Son Erişim Tarihi: 14.07.2013).
- WTO (1996), Executive Summary, Tourism 2020 Vision, A New Forecast From The WTO, Madrid.

S. Çoban, Y. Sönmez / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 3(2014) 65-82
S. Çoban, Y. Sönmez / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences 3(2014) 65-82

YEŞİL PAZARLAMA KARMASINA YÖNELİK TÜKETİCİ TUTUMLARININ DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERE GÖRE FARKLILAŞMASI: AHI EVRAN ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ

Doç. Dr. Suzan ÇOBAN

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
 suzan@nevsehir.edu.tr

Yahya SÖNMEZ

sonmezyahya@gmail.com

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, yeşil pazarlama karmasına yönelik tüketici tutumlarının demografik özellikleri itibariyle farklılıklarını saptamaktır. Bu amaçla Ahi Evran Üniversitesi çalışanlarına yönelik anket uygulanmıştır. Araştırmada 397 katılımcıdan anket elde edilmiştir. Veri analizinde frekans dağılımı ve varyans analizi kullanılmıştır. Elde edilen başlıca bulgular şu şekilde sıralanabilir: katılımcıların eğitim durumlarına göre yeşil pazarlama karmasına yönelik tutumları anlamlı bir farklılık taşımaktadır. Eğitim durumu arttıkça özellikle yeşil ürün ve fiyata yönelik pozitif bir tutum sergilenmektedir. Gelir, kadro, yaş ve cinsiyete göre katılımcıların yeşil pazarlama karmasına yönelik tutumları genel olarak farklı olmamakla birlikte, ürün, fiyat ve dağıtım kapsamında bazı ifadeler anlamlı farklılıklar taşımaktadır. Medeni durum açısından anlamlı bir farklılık saptanmamıştır.

Anahtar kelimeler: yeşil pazarlama, yeşil pazarlama karması, tüketici tutumu.

DIVERSIFICATION OF CONSUMER ATTITUDES TOWARDS GREEN MARKETING MIX ACCORDING TO DEMOGRAPHIC CRITERIA: THE CASE STUDY IN AHI EVRAN UNIVERSITY

ABSTRACT

The purpose of this study was to determine differences in consumer's attitudes towards green marketing mix according to consumer's demographics features. For this purpose, the questionnaire was applied to Ahi University employees. In the study, 397 questionnaire were obtained. In the data analysis, frequency distribution and analysis of variance were used. The main findings can be summarized as follows: in terms of educational status, participants' attitude towards green marketing mix have a significant difference. As education level increases, especially a positive attitude towards green products and prices are exhibited. Although the participants' attitudes towards green marketing mix according to

revenue, occupied staff, age, and gender generally do not differ, some expressions in scope of product, distribution and price have significant differences. No significant difference was determined in terms of marital status.

Keywords: Green marketing, Green marketing mix, Consumer's attitude.

GİRİŞ

Önümüzdeki yıllarda işletmelerin karşılaştıkları ve çözüme kavuşturmaları gereken sorunların en başında çevreye zarar vermeyen uygulamaların gerçekleştirilmesi gelmektedir. Pek çok işletme daha büyük bir topluluğun üyeleri olduklarını ve dolayısıyla çevresel anlamda sorumluluk sahibi bir biçimde hareket etmeleri gerektiğinin farkına varmaya başlamaktadır. Bu da işletmelerin kar etme amaçlarının yanısıra, çevresel amaçları da gerçekleştirmeleri gerektiğine inandıkları anlamına gelmektedir (Ar ve Tokol, 2010: 11). Yeşil pazarlama olarak adlandırılan yönelimin en önemli nedeni, çevreyi koruma bilincinin toplumun büyük bir kesiminden destek görmesi ve tüketicilerin satınalma güçlerini kullanarak çevresel sorunlara çözüm getirmeye çalışmalarınıdır. Böylece yeşil tüketiciler olarak adlandırılan bir pazar oluşmakta ve bu pazar işletmelerin yeşil hareketi benimseyip çevreye en az zarar verecek uygulamalar geliştirmelerine neden olmaktadır. Sözkonusu faaliyetleri benimsemeye yasal düzenlemeler ve çevreci gruplar gibi dışsal etkenler itici faktörler olarak düşünülse de işletmeler, yeşil faaliyetlerden bazı faydalar da beklemektedirler. Bu faydalar, kısaca şu şekilde sıralanabilir (Nemli, 1998: 292-293): çevre açısından verimliliğin sağlanması üretim maliyetlerini azaltmakta, enerji tasarrufu ve malzemelerin yeniden kullanımıyla işletmeler maliyetlerini düşürebilmekte, tüketiciler çevreye bilinçli yaklaşan işletme ürünlerini tercih ettikleri için tüketici tatmini ve sürdürülebilirlik söz konusu olmakta, taklit edilmesi güç rekabet avantajı sunmakta, çevre dostu olmak bir işletmenin imajı bakımından önemlidir.

Yeşil pazarlama ilk kez 1975 yılında AMA (Amerikan pazarlama Birliği) tarafından düzenlenen "ekolojik pazarlama" konulu seminerde tanımlanmıştır. Bu tanıma göre yeşil pazarlama, pazarlama faaliyetlerinin çevre kirliliği, enerji tüketimi ve diğer kaynakların tüketimi üzerine olumlu veya olumsuz etkileri ile ilgili bir çalışmadır (Kinoti, 2011: 264). Günümüz uzmanları yeşil pazarlamayı tüketicilerin ve toplumun ihtiyaçlarını, karlı ve sürdürülebilir şekilde belirlemek ve tahmin etmekten sorumlu, bütünsel yönetim süreci olarak tanımlamaktadır. Böylece yeşil pazarlama, toplumun ihtiyaçlarını ve isteklerini tatmin etmeye yönelik değişimlerin meydana getirilmesi ve kolayca uygulanması amacıyla doğal çevreye en az seviyede zarar vermek suretiyle oluşturulmuş faaliyetler topluluğudur şeklinde tanımlanabilmektedir (Uydacı, 2002: 84; Polonsky 1994). Benzer bir tanıma göre yeşil pazarlama: "toplumun ve tüketicilerin ihtiyaçlarını karlı ve

- S. Çoban, Y. Sönmez / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 3(2014) 65-82*
- S. Çoban, Y. Sönmez / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences 3(2014) 65-82*

sürdürülebilir bir yolla saptamak, önceden tahmin etmek ve bu ihtiyaçları tatmin etmekle sorumlu bütünsel bir yönetim sürecidir” (Karna, Hansen and Juslin, 2003: 849). Dolayısıyla işletmeler üretim öncesi, üretim, pazarlama ve satış sonrası faaliyetlerinin bütününde çevreci olmak durumundadırlar. İşletme yöneticileri, çevre dostu ürünlere olan talebi tahmin etmek, ürünlerinin çevre duyarlılığını belirlemek, daha güvenli, sağlıklı ve daha az kirlenen ürünler ve paketleme yöntemini geliştirmek, daha az kaynak kullanan üretim süreçleri tasarlamak, tehlikeli atıkları en aza indirmek, teknolojik riskleri yöneterek, çalışanların ve toplumun sağlığını korumak gibi çalışmalar yapmak durumundadırlar.

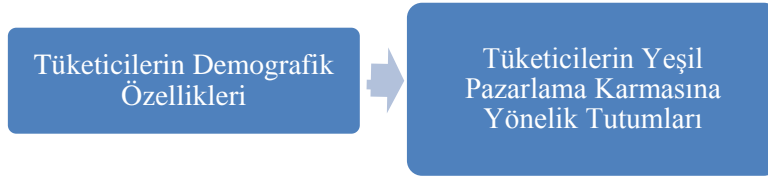
Yeşil pazarlama yönetiminde öncelikle yeşil tüketicilerden oluşan bir hedef pazar belirlemek daha sonra bu pazarın istek ve ihtiyaçlarına uygun optimal pazarlama karması geliştirmek ve uygulamak gerekmektedir. Yapılan literatür taramalarında işletmelerin yeşil pazarlama uygulamalarını ve yeşil pazarlama olgusunu tanıtan ve eleştirel yaklaşan çok sayıda çalışmaya rastlanmıştır. Ancak tüketicilerin yeşil pazarlama faaliyetlerine yönelik tutum ve davranışlarını konu edinen çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bu çalışmalardan bazıları çevreci endişe taşıyan tüketicilerin bunu satınalma davranışına yansıtıp yansıtmadıkları ile ilgili eleştirel bakış açısına yöneliktir (Crane and Peattie 1999; Üstünay 2008; Muldon 2006; Polonsky, 1994; Pettit and Shepard 1992). Sözkonusu çalışmalarda çevresel endişe taşıyan tüketicilerin bu hislerini yeşil ürün alımına yansıtmadıkları ve yeşil ürün pazar paylarında artışın olmadığı saptanmakta ve beklenmedik bir durum olarak nitelendirilmektedir. Bu durumun nedenleri ise yeşil ürünün karmaşıklığı, yeşil ısrar, yeşil pazarlamanın tüketiciler tarafından tam anlaşılabilmesi, pazarın niche görüntüsü ve genel olarak yeşil pazarlamaya yönelik güven problemi gibi sorunlar belirtilmektedir. Ayrıca tüketicilerin yeşil endişe taşımalarına rağmen alışveriş yapmamalarının nedenleri, pazarlama karması ile ilişkilendirilmekte ve şu şekilde sıralanmaktadır: (1) yeşil alternatifin fonksiyonel olarak üstün olmaması (2) yeşil alternatiflerin çok pahalı olması (3) çevreyi koruduğu iddia edilen mesajların çok da inandırıcı olmaması, (4) yeşil ürünlerin bulunmasının oldukça zor olması. Tüketiciler üzerinde yapılan çalışmaların bir kısmı ise, çevresel endişe taşıyan tüketicileri tanımlamak ile ilgilidir (Demirbaş, 1999; Alkibay, 2001; Babekoğlu, 2000; Ay ve Ecevit 2005; Gilg, Barr and Ford 2005; Nakıpoğlu, 2007; Çabuk ve diğerleri, 2008; Boztepe 2012). Ay ve Ecevit (2005) çevre bilinçli tüketiciler ile ilgili araştırma yapmıştır. Bu araştırmaya göre, tüketicilerin artan çevre bilinç düzeyi sayesinde pazarlama yönetiminde bölümlendirme stratejileri yapılırken yeşil tüketicinin hedeflenmesini ve yeşil pazar bölümlerinin tanımlanmasını zorunlu hale getirmektedir. Çevre ve çevre duyarlılığı ile ilgili gelişmeler, çevre bilinçli tüketicilerin demografik ve psikografik özelliklerinin belirlenmesini, bu doğrultuda

işletmelerin yeşil stratejileri geliştirmelerini ve rekabet gücü yaratmada kullanmalarını gerektirmektedir. Çevre ile ilgili duyarlılığı olan tüketicilerin özelliklerinin belirlenmesinde demografik ve kişilik özellikleriyle birlikte tutumlarının da belirleyici olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla bu çalışmada tüketicilerin yeşil pazarlama karmasına yönelik tutumlarını saptamak ve demografik özellikler itibarıyla düşünce farklılıklarını belirlemek hedeflenmektedir.

1. AMAÇ, HİPOTEZLER VE ARAŞTIRMA MODELİ

Bu çalışmada tüketicilerin yeşil pazarlamaya bakış açılarını tespit etmek ve ürün tercihlerini belirlemek amaçlanmaktadır. Tablo 1’de yer alan araştırma modeli kapsamında araştırmanın amacı ise, demografik özellikler ile tüketicilerin yeşil pazarlama karmasına yönelik tutumlarının farklı olup olmadığını saptamaktır. Böylece yeşil tüketici profiline anlaşılması sağlanabilir.

Tablo 1. Araştırma Modeli

Araştırma modeli kapsamında aşağıdaki hipotez ve alt hipotezler belirlenmiştir:

H: Demografik özelliklere göre katılımcıların yeşil pazarlama karmasına yönelik tutumları anlamlı bir farklılık taşımaktadır.

H₁: Cinsiyete göre katılımcıların yeşil pazarlama karmasına yönelik tutumları anlamlı bir farklılık taşımaktadır.

H₂: Yaş değişkenine göre katılımcıların yeşil pazarlama karmasına yönelik tutumları anlamlı bir farklılık taşımaktadır.

H₃: Medeni duruma göre katılımcıların yeşil pazarlama karmasına yönelik tutumları anlamlı bir farklılık taşımaktadır.

H₄: Eğitim durumuna göre katılımcıların yeşil pazarlama karmasına yönelik tutumları anlamlı bir farklılık taşımaktadır.

H₅: İşgal edilen kadroya göre katılımcıların yeşil pazarlama karmasına yönelik tutumları anlamlı bir farklılık taşımaktadır.

H₆: Gelir değişkenine göre katılımcıların yeşil pazarlama karmasına yönelik tutumları anlamlı bir farklılık taşımaktadır.

S. Çoban, Y. Sönmez / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 3(2014) 65-82
 S. Çoban, Y. Sönmez / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences 3(2014) 65-82

2. VERİ TOPLAMA, ÖRNEKLEME VE ANALİZ YÖNTEMİ

Çalışmada öncelikle teorik yapı incelenmiş ve literatürden (Demirbaş 1999; Babekoğlu 2000; Ay ve Ecevit 2005; Aslan, 2007; Keleş 2007; Ayyıldız ve Genç 2008; Fraj 2007; Çabuk ve diğerleri, 2008; Leblebici, 2008; Yılmaz ve Yağizer, 2009; Ar ve Tokol, 2010; Karaca, 2013) hareketle uygulamaya temel olan anket geliştirilmiştir. Anket üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde katılımcıların demografik özellikleri yer almaktadır ve çoktan seçmeli ve iki seçenekli sorulardan oluşmaktadır. İkinci bölümde, işletmelerin yeşil pazarlamaya yönelik faaliyette bulunması, o işletmenin ürün tercihlerine etkisi ve tercih edilen yeşil ürün kategorileri ile ilgili 2 soru yer almaktadır. Üçüncü bölüm ise, tüketicilerin yeşil pazarlama karmasına yönelik tutumlarını ölçen (ürün, fiyat, dağıtım ve tutundurma) 16 ifadeden oluşmakta ve 5'li Likert ölçeğine (1: kesinlikle katılıyorum, 2: katılıyorum, 3: ne katılıyorum ne katılmıyorum, 4: katılmıyorum, 5: kesinlikle katılmıyorum) dayanmaktadır.

Bu çalışmanın ana kütlesi Ahi Evran Üniversitesi çalışanları olarak belirlenmiştir. Anket, üniversitede çalışan akademik ve idari personele yönelik olarak uygulanmıştır. Anketin uygulanabilmesi için, Ahi Evran üniversitesinden izin alınmıştır. Personel Daire Başkanlığı'ndan alınan bilgiye göre, 2013 yılı itibarıyla üniversitede toplam 600 personel çalışmaktadır. Uygulanan 600 anketten 397 kullanılabilir anket elde edilmiştir ve geri dönüş oranı %66'dır. Ankete katılan çalışanların demografik özellikleri Tablo 2'de gösterilmektedir.

Tablo 2: Demografik özellikler (N=397)

Tanıtcı Özellikler	Sayı	%		Sayı	%
Cinsiyet			Medeni Durum		
Kadın	142	35,8	Evli	261	65,7
Erkek	255	64,2	Bekar	136	34,3
Yaş			Eğitim Durumu		
20-29 yaş	133	33,5	Lise mezunu	22	5,5
30-39 yaş	170	42,8	Üniversite mezunu	176	44,3
40-49 yaş	63	15,9	Yüksek lisans mezunu	76	19,1
50 yaş ve üzeri	31	7,8	Doktora mezunu	123	31,0
Kadro Durumu			Gelir		
İdari personel	183	46,1	1.500-2.500 TL	247	62,3
Akademik personel	214	53,9	2.501-3.500 TL	120	30,2
			3.501 TL ve üzeri	30	7,6

Anket yüz yüze görüşme yoluyla uygulanmıştır ve elde edilen veriler, bilgisayar ortamında analiz edilmiştir. Verilerin analizinde SPSS 16.00 hazır paket programından yararlanılmış ve yüzde dağılım, aritmetik ortalama ve Manova (çoklu varyans) testi kullanılmıştır. Likert ölçeğine

dayalı soruların güvenilirliğinin test edilmesinde, alfa katsayısı (Cronbach's Alpha) kullanılmıştır. Alpha katsayısı 0-1 arasında pozitif bir değerdir ve ağırlıklı standart değişimi gösterir. Bir başka ifadeyle; ölçekte yer alan ifadelerin bir bütünü oluşturup oluşturmadığını, aralarındaki homojenlik derecesini, ifadeler arasındaki benzerliği ve yakınlığı gösterir. İfadeler arasındaki korelasyon ne kadar yüksek çıkarsa, Alpha katsayısının da yüksek çıkma ihtimali o kadar yüksektir. Analiz sonucunda ölçeğin güvenilir olduğunu söyleyebilmek için alfa katsayısının 0.60'dan yüksek bir değer olması gerekmektedir (Nakip, 2006:145). Çalışmada Cronbach Alpha değeri, 0,710 olarak belirlenmiştir.

3. BULGULAR

3.1. Ürün Tercihine İlişkin Düşünceler

Tablo 3'de işletmelerin yeşil pazarlama faaliyetlerinde bulunmalarının, bu işletmelerin ürünlerinin tercih edilmesinde etkisi incelenmiştir. Buna göre katılımcıların 348'i (%87,7) yeşil pazarlama faaliyetlerinin, tüketicilerin ürün tercihlerinde etkili olduğunu düşünürken, 40'ı (%10,1) kararsız ve 9'u (%2,3) etkili olmayacağını düşünmektedir. Bu sonuçlar, işletmelerin yeşil pazarlama faaliyetlerinde bulunmasının tüketicilerin ürün tercihini olumlu yönde etkileyeceğini göstermektedir. İşletmelerin yeşil tüketicileri hedeflemeleri ve çevreci faaliyetlerde bulunmaları ürün satışını arttırabilir.

Tablo 3. İşletmelerin Yeşil Pazarlama Faaliyetlerinde Bulunması, Katılımcıların Ürün Tercihine Etkisinin Dağılımı

Yeşil Pazarlama Faaliyetlerin Ürün Tercihine Etkisi	Sayı	%
Etkili olur	348	87,7
Kararsızım	40	10,1
Etkili olmaz	9	2,3

3.2. Tercih Edilen Ürün Sınıfları

Tüketiciler bir ürün satın alırken ürünün çevreci olması ve çevreye daha az zarar vermesi kriterine göre satın alma kararı verebilmektedirler. Tablo 4'te tüketicilerin çevreci olma açısından önemli gördükleri ve tercihlerinde etkili olan ürün grupları gösterilmiştir. Buna göre katılımcıların 246'sı (%62) temizlik ürünü alırken çevreci olmasına dikkat etmektedir. Katılımcıların 195'i (%49,1) gıda, 149'u (%37,5) otomotiv, 127'si (%32) elektrik-elektronik, 96'sı (%24,2) giyim ve 10'u (%2,5) kozmetik alışverişlerinde ürünlerin çevreci olmalarına dikkat etmektedir. Bu sonuçlar, Keleş'in (2007) çalışmasında elde edilen bulguları desteklemektedir

S. Çoban, Y. Sönmez / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 3(2014) 65-82
S. Çoban, Y. Sönmez / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences 3(2014) 65-82

(tüketiciler %62 ile temizlik ürünlerini 1. derecede, %49 ile gıda ürünlerini 2. derecede ve %37,5 ile otomotiv ürünlerini 3. derecede önemsemektedir). Kısaca katılımcılar, temizlik ve gıda ürünlerinin çevreci olmasına önem vermektedirler.

Tablo 4. Katılımcıların Çevreci Olma Durumuna Dikkat Ederek Aldıkları Ürünler

Çevreci Olma Durumuna Dikkat Edilerek Alınan Ürünler	Sayı	%
Temizlik	246	62,0
Gıda	195	49,1
Otomotiv	149	37,5
Elektrik-elektronik	127	32,0
Giyim	96	24,2
Kozmetik	10	2,5

3.3. Katılımcıların Yeşil Pazarlama Karmasına İlişkin Tutumları

Tüketicilerin yeşil pazarlama karması ile ilgili tutumlarını kapsayan ifadelerle katılma durumları, Tablo 5’te gösterilmektedir. Yeşil ürün yer küreyi kirletmeyen, doğal kaynakları az tüketen, geri dönüştürülebilir veya korunabilen ürünler olarak tanımlanmakta ve tüketicilerin istek ve ihtiyaçlarının tatmini, enerji kaynaklarının devamlılığı, ürünün çevreye ve insan sağlığına zarar vermemesi ve yenilenebilir olması temel ölçütler olarak ortaya çıkmaktadır (Uysal, 2006: 89-90). Buna göre **ürünle** ilgili ifadeler incelendiğinde, “ürünün yenilenebilir olması ve çevreye daha az zarar vermesi önemlidir” düşüncesine katılımcıların 376’sı (%95) katılmakta, “yeşil ürünlerin kıt kaynaklardan üretildiğini bildiğim için yeşil ürünleri bilinçli kullanırım” düşüncesine, katılımcıların 343’ü (%86) katılmakta, “yeşil ürünü satın alırken ambalajındaki çevresel uyarılara dikkat ederim” düşüncesine katılımcıların 336’sı (%85) katılmakta ve “alacağım ürünlerin içinde kimyasal katkı maddeleri olup olmadığına dikkat ederim” düşüncesine, katılımcıların 330’ü (%83) katılmaktadırlar. Tüketiciler ürün tercihinde bulunurken, ürünlerde aradıkları özelliklerden birisi çevreye zarar vermeyecek ve yenilenebilir ürün olmasıdır.

Aslan (2007) çalışmasında da benzer sonuçlar elde edilmiştir. Bu çalışmada “Tüketicilerin çevreye zarar vermeyen ürünleri satın alma ve kullanma bilinci taşıdıkları”, “satın alınan ürünün özelliği, gereğinden fazla ambalajlanıp ambalajlanmadığı, kullanımdan sonra atıkların ne şekilde yok edildiği” tüketiciler için önem taşımaktadır. Aynı şekilde Babekoğlu (2000) tarafından yapılan çalışma bu bulguları destekler niteliktedir. Bu çalışmada şu bulgulara ulaşılmıştır: tüketicilerin bir seçim yapma olanağı olduğunda her zaman çevreye en az zarar verecek ürünleri tercih ettikleri, ürünün çevreye verdiği zararı anladıkları zaman bu ürünü satın almadıkları, kimyasal madde içeren ürünleri tercih etmedikleri ve nispeten ani satın alma

davranışında bulunmadıkları, genel olarak aşırı ambalajlı ürünleri satınalmama eğiliminde oldukları belirlenmiştir.

Yeşil ürününün fiyatı konusunda şu soruya cevap aranacaktır: fiyat, çevre dostu özelliklere sahip olmayan benzer ürünlerle aynı mı, daha düşük veya daha yüksek olarak mı belirlenecek? Maliyet tasarrufundan kaynaklanan daha düşük bir fiyat, tüketicileri bu ürünleri almaya teşvik edecektir (Türk ve Gök, 2010: 206). Fiyat aynı seviyede tutulduğunda ürününün çevreyle ilgili olumlu özellikleri bir rekabet ve ürün tercih nedeni olabilir. Fiyatın yüksek olduğu durumda ise, hem tutundurma çabalarına önem verilmeli hem de bu ürün için fazladan para ödemeye istekli tüketiciler olmalıdır (Uysal, 2006: 91). Bir araştırmada tüketicilerin yeşil ürün satın alırken üç farklı karar sergiledikleri saptanmıştır (Leblebici, 2008: 196): Benzer fiyatlı ürünler arasında yeşil olanları tercih etmek, fiyata bakmaksızın yeşil ürünleri tercih etmek ve satın almadan önce ürünlerin çevresel etkilerini araştırmak ve ona göre karar vermek. Bu çalışmada ise, “yeşil ürün satın alırken markalar arası fiyat farklılıklarına her zaman dikkate alırım” düşüncesine katılımcıların 297’si (%75) katılmakta ve “Çevreye zararlı bir ürünü fiyatı düşük olduğu için tercih etmem” düşüncesine ise katılımcıların %68’i katılmaktadır. Dolayısıyla, yeşil ürünlerin fiyat farklılıklarının katılımcılar için önem arz etmekle birlikte katılımcılar, çevreci olmayan düşük fiyatlı ürünleri de tercih etmemektedirler. Ayrıca “çevreye dost yoldan üretilen, işlenen ve paketlenen ürünlere daha fazla ödeme yapmayı kabul ederim” düşüncesine katılımcıların 259’u (% 65) katılmakta ve “yeşil ürünler uzak mağazalarda satılsa bile bu ürünleri satın almayı tercih ederim” düşüncesine katılımcıların 200’ü (%50) katılmaktadır. Katılımcılar yeşil ürünler arasında fiyat karşılaştırmaları yapmakla birlikte, yeşil olmayan ürünler ile karşılaştırıldığında yeşil ürünlerin fiyatının yüksek olması fazla önem taşımamaktadır.

Dağıtım, çevresel maliyetleri en aza indirmede üzerinde durulan önemli fonksiyonlardan birisidir (Türk ve Gök 2010: 207). Doğrudan ve dolaylı dağıtım maliyetleri, kuruluş yeri seçimi, taşıma araçlarının türü, sıklığı ve yakıt türü ve dağıtım kanallarının olabildiğince kısaltılması, tersine lojistik gibi kararların çevresel etkileri inceleme konusu yapılmalıdır. İşletmelerin yeşil dağıtıma önem vermeleri tüketiciler için önemli bir konu olabilir. Tablo 5’te yer alan dağıtım ile ilgili ifadeler incelendiğinde, “çevreye zarar vermeyen ürünlerin dağıtımında, ürünlerin en kısa yoldan bana ulaşmasını tercih ederim” düşüncesine katılımcıların 357’si (%90) katılıyor cevabını vermiştir. Kısaca, çevreye zarar vermeyen ürünlerin dağıtımında araçların çok sayıda olmaması veya tüketicilere doğrudan ulaşması çok önemlidir. Ürünlerin dağıtımı sırasında aracı sayısının artması ve bu ürünlerin dağıtımı ve taşınması sırasında çevreye olumsuz etkiler

- S. Çoban, Y. Sönmez / *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 3(2014) 65-82
- S. Çoban, Y. Sönmez / *Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences* 3(2014) 65-82

bırakması kaçınılmaz olacak ve ürününün fiyatını da etkileyecektir. Ayrıca, “firmaların çevreye yönelik uyguladıkları; katı atıkların imhası, lojistik faaliyetlerde enerji kullanımının azaltılması gibi faaliyetleri uygulamaları çevreye verdikleri önemden kaynaklanmaktadır” düşüncesine katılımcıların 257’si (%65) katılmakta ve “çevre kirliliğinin en büyük nedenlerinden biri, ürünlerin taşınması ve dağıtılması sırasında ortaya çıkmaktadır” ifadesine, katılımcıların 205’i (%52) katılmaktadır.

İşletmeler çevresel konularla ilgilendiklerini hedef kitlelerine iletmek ve çevresel konulara duyarlı oldukları imajı yaratmak amacıyla, kişisel satış, reklam, halkla ilişkiler ve doğrudan pazarlama gibi çeşitli yöntemler kullanmaktadırlar. İşletmeye yeşil bir kimlik kazandırmak için kullanılan yöntemlerin birbirleriyle uyumlu olması kadar ürün ve diğer karma elemanlarıyla da uyumlu olmasına, gerçekçi mesajları içermesine ve çevreci yöntemlerin kullanılmasına özen gösterilmelidir. Aksi halde mesaj inandırıcılıktan uzak olacaktır. Tutundurma ile ilgili ifadeler incelendiğinde ise, “reklamın, organik (doğal) ürün satın alma davranışı üzerinde etkisi vardır” düşüncesine katılımcıların 225’i (%57) katılmaktadırlar. Bu veriye göre reklamların ürün satın almada etkileyici bir araç olduğu söylenebilir. Bununla birlikte “yeşil ürünün televizyonda reklamının yapılması o ürünün güvenilir olduğunun göstergesidir” düşüncesine katılımcıların 241’i (%61) katılmamakta ve “ürünün çevre dostu olduğu imajı veren mesajlara sonuna kadar güveniyorum” düşüncesine ise katılımcıların çoğunluğu 205’i (%52) katılmamaktadırlar. Başka bir deyişle mesajlarda iletilen çevre dostuyuz, çevre bizim için önemli gibi sloganlar tüketicilere inandırıcı gelmemektedir.

Tablo 5. Katılımcıların Yeşil Pazarlama Karmasına Yönelik Tutumları

İfadeler	Katlıyorum		Ne Katlıyorum Ne Katılmıyorum		Katılmıyorum	
	n	%	n	%	n	%
Ürün						
Yeşil ürünlerin kıt kaynaklardan üretildiğini bildiğim için yeşil ürünleri bilinçli kullanırım.	343	86	35	9	19	5
Yeşil ürünü satın alırken ambalajındaki çevresel uyarılara dikkat ederim.	336	85	36	9	25	6
Alacağım ürünlerin içinde kimyasal katkı maddeleri olup olmadığına dikkat ederim.	330	83	46	12	21	5
Ürünün yenilenebilir olması ve çevreye daha az zarar vermesi önemlidir.	376	95	12	3	9	2
Fiyat						
Yeşil ürün alışverişinde fiyatı ne olursa olsun, güvendiğim ürünü alırım.	268	68	83	21	46	11
Çevreye zararlı bir ürünü fiyatı düşük olduğu için tercih etmem.	270	68	70	18	57	14
Çevreye dost yoldan üretilen, işlenen ve paketlenen ürünlere daha fazla ödeme yapmayı kabul ederim.	259	65	93	23	45	12
Yeşil ürün satın alırken markalar arası fiyat farklılıklarına her zaman dikkate alırım.	297	75	70	17	30	8
Yeşil ürünler uzak mağazalarda satılsa bile bu ürünleri satın almayı tercih ederim.	200	50	132	33	65	17
Dağıtım						
Firmaların çevreye yönelik uyguladıkları; katı atıkların imhası, lojistik faaliyetlerde enerji kullanımının azaltılması gibi faaliyetleri uygulaması çevreye verdikleri önemden kaynaklanmaktadır.	257	65	70	18	70	17
Çevre kirliliğinin en büyük nedenlerinden biri, ürünlerin taşınması ve dağıtılması sırasında ortaya çıkmaktadır.	205	52	114	29	78	19
Çevreye zarar vermeyen ürünlerin dağıtımında, ürünlerin en kısa yoldan bana ulaşmasını tercih ederim.	357	90	28	7	12	3
Tutundurma						
Ürünün çevre dostu olduğu imajı veren mesajlara sonuna kadar güveniyorum.	66	16	126	32	205	52
Yeşil ürünün televizyonda reklamının yapılması o ürünün güvenilir olduğunun göstergesidir.	53	13	103	26	241	61
Organik (doğal) ürün satın alma davranışı üzerinde reklamın etkisi vardır.	225	57	114	29	58	14
Firmaların çevreci aktivitelerini anlatan mesajları onların çevrenin korunmasına katkıda bulduklarının göstergesidir.	151	38	126	32	120	30

- S. Çoban, Y. Sönmez / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 3(2014) 65-82
- S. Çoban, Y. Sönmez / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences 3(2014) 65-82

3.4. Demografik Özelliklere Göre Katılımcıların Yeşil Pazarlama Karmasına Yönelik Tutum Farklılıkları

Eğitim durumuna göre katılımcıların yeşil pazarlama karmasına yönelik tutumları anlamlı bir farklılık taşımaktadır. Gelir, kadro, yaş ve cinsiyete göre katılımcıların yeşil pazarlama karmasına yönelik tutumları genel olarak farklı olmamakla birlikte, ürün, fiyat ve dağıtım kapsamında bazı ifadeler, anlamlı farklılıklar taşımaktadır. Medeni durum açısından ise, anlamlı bir farklılık saptanmamıştır.

3.4.1. Cinsiyet Değişkenine Göre Katılımcıların Yeşil Pazarlama Karmasına Yönelik Tutum Farklılıkları

Cinsiyete göre tüketicilerin yeşil pazarlama uygulamalarına yönelik tutumları anlamlı bir farklılık taşımamaktadır (Hotelling Trace: 0,058; p: 0,153; p>0,05). Cinsiyete göre katılımcıların, “Firmaların çevreye yönelik uyguladıkları; katı atıkların imhası, lojistik faaliyetlerde enerji kullanımının azaltılması gibi faaliyetleri uygulamaları çevreye verdikleri önemden kaynaklanmaktadır” konusundaki düşüncelerinde anlamlı farklılığa rastlanmıştır (F: 9,262; p:0,02). Analiz sonuçlarına göre kadınlar söz konusu düşünceye katılmakta (2,19) ve erkekler ise bu konuda kararsızdırlar (2,52). Boztepe’ye (2012) göre erkek tüketiciler için yeşil ürün satın alma davranışını yeşil tanıtım, çevre bilinci, yeşil fiyat, yeşil ürün özellikleri etkilerken, kadınlar için sadece yeşil promosyon satın alma davranışını etkiler. Alkibay’a göre (2001), kadınlar erkeklere göre yeşil ürünlere daha olumlu davranış göstermektedir. Çabuk ve diğerleri’ ne göre (2008) ise, kadınlar görece olarak çevreye daha hassas bir tüketici davranışı içerisindeyler.

Tablo 6. Cinsiyete Göre Katılımcıların Yeşil Pazarlama Karmasına Yönelik Tutum Farklılıkları

İfadeler	Cinsiyet		F	p
	Kadın	Erkek		
Dağıtım				
Firmaların çevreye yönelik uyguladıkları; katı atıkların imhası, lojistik faaliyetlerde enerji kullanımının azaltılması gibi faaliyetleri uygulaması çevreye verdikleri önemden kaynaklanmaktadır.	2,19	2,52	9,262	0,02
Hotelling Trace: 0,058		p: ,153 p>0,05		

3.4.2. Yaş Değişkenine Göre Katılımcıların Yeşil Pazarlama Karmasına Yönelik Tutum Farklılıkları

Tablo 7’de görüldüğü gibi yaş durumuna göre katılımcıların yeşil pazarlama uygulamalarına yönelik tutumları anlamlı bir farklılık taşımamaktadır (Hotelling Trace: 0,135; p: 0,363; p>0,05).

S. Çoban, Y. Sönmez / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 3(2014) 65-82
S. Çoban, Y. Sönmez / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences 3(2014) 65-82

Tablo 7. Yaş Değişkenine Göre Tüketicilerin Yeşil Pazarlamayla İlgili Tutumları Arasındaki Farklılıkların Dağılımı

İfadeler	Yaş				F	p
	20-29	30-39	40-49	50 ve üzeri		
Ürün						
Yeşil ürünler uzak mağazalarda satılsa bile bu ürünleri satın almayı tercih ederim.	2,78	2,39	2,58	2,54	4,143	0,007
Hoteling Trace: 0,135	p:.,363				p>0,05	

Yaş değişkenine göre katılımcıların, “Yeşil ürünler, uzak mağazalarda satılsa bile bu ürünleri satın almayı tercih ederim” konusundaki düşünceleri anlamlı farklılık taşımaktadır (F:4,143; p:0,007). Analiz sonuçlarına göre 30-39 yaş arasındaki bireyler (2,39) “Yeşil ürünler uzak mağazalarda satılsa bile bu ürünleri satın almayı tercih ederim” düşüncesine katılmakta diğer yaş gruplarına dahil katılımcılar bu konuda kararsızdırlar. Boztepe'nin (2012), çalışmasında ise çevre bilinci, ürün özellikleri ve yeşil promosyon faaliyetleri 16-35 yaş grubunun yeşil satın alma kararını etkiler, yeşil fiyat ve yeşil promosyon 36-45 yaş grubu tüketici için yeşil satın alma kararını etkiler ve 46'yaş ve üzeri için sadece yeşil promosyonun etkileyici özelliği saptanmıştır. Benzer şekilde Çabuk ve diğerleri (2008) genç grubun yeşil tüketime daha fazla duyarlı olduklarını bulgulamışlardır. Bu bulgulardan farklı olarak Gilg, Barr ve Ford (2005), yaşlı grubun yeşil tüketimi daha fazla önemsediklerini ifade etmektedirler.

3.4.3. Eğitim Durumuna Göre Katılımcıların Yeşil Pazarlama Karmasına Yönelik Tutum Farklılıkları

Eğitim durumuna göre katılımcıların yeşil pazarlama uygulamalarına yönelik tutumları anlamlı farklılık taşımaktadır (Hoteling Trace: 0,223; p: 0,001; p<0,05). Başka bir anlatımla H₄ hipotezi kabul edilmiştir. Tablo 8'e göre fiyat konusunda, “Çevreye zararlı bir ürünü fiyatı düşük olduğu için tercih etmem” ve ürün ile ilgili “Ürünün yenilebilir olması ve çevreye daha az zarar vermesi” ifadeleri, eğitim kriterine göre anlamlı bir farklılık taşımaktadır (p<0,05). “Çevreye zararlı bir ürünü fiyatı düşük olduğu için tercih etmem” düşüncesine yüksek eğitim seviyesindeki bireyler katılmakta ve lise mezunu katılımcılar bu konuda kararsızdırlar. “Ürünün yenilebilir olması ve çevreye daha az zarar vermesi” düşüncesine ise lise ve üniversite mezunu katılımcılar katılmakta lisansüstü mezunlar ise bu düşünceye kesinlikle katılmaktadırlar. Kısaca, eğitim seviyesi arttıkça ürünün çevreye zarar vermemesi fikri daha güçlü bir şekilde benimsenmektedir.

S. Çoban, Y. Sönmez / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 3(2014) 65-82
 S. Çoban, Y. Sönmez / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences 3(2014) 65-82

Tablo 8. Eğitim Durumuna Göre Katılımcıların Yeşil Pazarlama Karmasına Yönelik Tutum Farklılıkları

İfadeler	Eğitim Durumu				F	p
	Lise	Üniversite	Yüksek Lisans	Doktora		
Ürün						
Ürünün yenilenebilir olması ve çevreye daha az zarar vermesi önemlidir.	1,90	1,47	1,43	1,36	3,72	0,012
Fiyat						
Çevreye zararlı bir ürünü fiyatı düşük olduğu için tercih etmem.	3,04	2,20	2,12	2,05	4,64	0,003
Hoteling Trace: 0,223					p: ,001	p<0,05

Ay ve Ecevit (2005), Demirbaş (1999) ve Çabuk ve diğerleri (2008) tarafından yapılan çalışmalarda benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Araştırmacılar, tüketicilerin eğitim seviyesi arttıkça, yeşil ürünlere daha fazla yöneldiklerini ifade etmektedirler. Boztepe (2012) tarafından yapılan çalışmada ise, ilköğretim ve lise grubu tüketiciler için sadece yeşil promosyon faaliyetleri, yeşil satın alma kararını etkilemekte, yüksek okul mezunu tüketiciler için yeşil fiyat ve ürün özellikleri etkilemekte, yüksek lisans ve lisans mezunlarını ise çevre bilinci, yeşil ürün özellikleri ve yeşil promosyon faaliyetleri satın alma kararlarında etkileyici olduğu saptanmıştır.

3.4.4. Kadro Durumuna Göre Katılımcıların Yeşil Pazarlama Karmasına Yönelik Tutum Farklılıkları

İşgal edilen kadroya göre katılımcıların yeşil pazarlama karmasına yönelik tutumları anlamlı bir farklılık taşımamaktadır (Hoteling Trace: 0,065; p:0,082; p>0,05). Bununla birlikte Tablo 9 incelendiğinde; işgal edilen kadroya göre katılımcıların “Çevreye dost yoldan üretilen, işlenen ve paketlenen ürünlere daha fazla ödeme yapmayı kabul ederim” konusundaki düşünceleri anlamlı farklılık taşımaktadır (F:8,886; p:0,003). Analiz sonuçlarına göre akademik personel (2,30), söz konusu düşünceye kesinlikle katılmakta ve idari personel ise (2,52) katılmaktadır.

S. Çoban, Y. Sönmez / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 3(2014) 65-82
 S. Çoban, Y. Sönmez / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences 3(2014) 65-82

Tablo 9. İşgal Edilen Kadroya Göre Katılımcıların Yeşil Pazarlama Karmasına Yönelik Tutum Farklılıkları

İfadeler	Kadro		F	p
	İdari Personel	Akademik Personel		
Çevreye dost yoldan üretilen, işlenen ve paketlenen ürünlere daha fazla ödeme yapmayı kabul ederim.	2,52	2,30	8,886	0,003
Hoteling Trace: 0,065		p: ,082		p>0,05

3.4.5. Gelir Değişkenine Göre Katılımcıların Yeşil Pazarlama Karmasına Yönelik Tutum Farklılıkları

Tablo 10’da görüldüğü gibi, gelir durumuna göre katılımcıların yeşil pazarlama karmasına yönelik tutumları, anlamlı bir farklılık taşımamaktadır (Hoteling Trace:0,128; p:0,463; p>0,05). Bununla birlikte “Ürünün yenilenebilir olması ve çevreye daha az zarar vermesi önemlidir” ifadesinde, gelire göre katılımcıların düşünceleri anlamlı bir farklılık taşımaktadır (F:3,038; p:0,029). Analiz sonuçlarına göre 2.501-3.500 TL gelire sahip bireyler (1,43) bu düşünceye kesinlikle katılmakta ve diğer gelir grubuna dâhil tüketiciler ise katılmaktadırlar. Benzer çalışmalar, bu bulguları destekler niteliktedir (Ay ve Ecevit 2005; Demirbaş, 1999; Çabuk ve diğerleri 2008).

Tablo 10. Gelir Durumuna Göre Katılımcıların Yeşil Pazarlama Karmasına Yönelik Tutum Farklılıkları

İfadeler	Gelir			F	p
	1,500-2,500 TL	2,501-3,500 TL	3,501 TL ve üzeri		
Ürün					
Ürünün yenilenebilir olması ve çevreye daha az zarar vermesi önemlidir.	1,45	1,43	1,46	3,038	,029
Hoteling Trace:0,128		p: ,463		p>0,05	

SONUÇ

Yeşil pazarlama uygulamalarıyla işletmeler rekabette farklılık yaratmak, imaj oluşturmak, maliyetlerden tasarruf sağlamak, tüketici tatmini ve faaliyetlerde süreklilik sağlamak, yasal zorunlulukları yerine getirmek, pazarda önemli bir boşluğu doldurmak gibi faydalar elde etmeyi hedeflemektedirler. Bu amaçlarla işletmeler öncelikle tüketicileri analiz ederek, yeşil hedefleme yapmalı ve daha sonra cazip ve tatmin edilebilir

- S. Çoban, Y. Sönmez / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 3(2014) 65-82*
- S. Çoban, Y. Sönmez / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences 3(2014) 65-82*

yeşil tüketiciler için optimal ve uyumlu bir pazarlama karması geliştirmeli ve uygulamalıdır.

Bu çalışmada, demografik özelliklerine göre Ahi Evran Üniversitesi çalışanlarının yeşil pazarlama karmasına yönelik tutumlarında farklılık olup olmadığını saptamak amaçlanmaktadır. Ayrıca, ikincil olarak, katılımcıların yeşil pazarlamaya bakış açılarını tespit etmek ve ürün tercihlerini belirlemek hedeflenmektedir. Bu amaçlarla yapılan çalışmada başlıca şu bulgulara ulaşılmıştır:

- Katılımcılar, işletmelerin yeşil pazarlama ile ilgili faaliyetlerinin o işletmelerin ürünlerini tercih etmelerinde önemli bir etken olduğunu belirtmektedirler. Başka bir anlatımla işletmelerin yaptıkları yeşil pazarlama faaliyetleri, işletme ürünlerine olan talebi etkilemekte ve önemli bir satınalma kriteri olarak değerlendirilmektedir.
- Satın alınan ürünler arasında özellikle temizlik (%62) ve gıda ürünlerinin (%49,1) çevreci olmalarına dikkat edilmektedir.
- Katılımcılar, yeşil ürünler arasında tercih yaparken fiyat karşılaştırmaları yapmakla birlikte yeşil ürünlerin yüksek fiyatlarına karşı fazla duyarlı olmadıkları söylenebilir.
- Katılımcıların yeşil dağıtım faaliyetlerine yönelik duyarlı oldukları ve yeşil dağıtımı önemsedikleri söylenebilir.
- Tutundurma (reklam) konusunda ise, reklamın yeşil ürün tercihinin etkisi kabul edilmekle birlikte, ürünlerin yeşil olması ve bu yönde hazırlanmış mesajların inandırıcılık ve güvenilirlikten uzak olduğu düşünülmektedir.

Varyans analizi sonuçlarına göre şu bulgulara ulaşılmıştır:

Eğitim durumuna göre katılımcıların yeşil pazarlama karmasına yönelik tutumları anlamlı bir farklılık taşımaktadır. Bu farklılığın temel kaynağı yeşil ürün ve yeşil fiyata yönelik düşüncelerdir. Eğitim seviyesi yükseldikçe tüketicilerin çevreye olan hassasiyetleri artmaktadır. Dolayısıyla, yeşil pazarlamacılar için birincil öncelikli hedef kitle eğitim düzeyi yüksek tüketiciler olabilir.

Cinsiyet ile katılımcıların yeşil pazarlama uygulamalarına yönelik tutumları arasında anlamlı bir farklılık olmamakla birlikte, firmaların çevreye yönelik uyguladıkları; “katı atıkların imhası, lojistik faaliyetlerde enerji kullanımının azaltılması gibi faaliyetleri uygulamaları çevreye verdikleri önemden kaynaklanmaktadır” düşüncesi, cinsiyete göre anlamlı bir farklılık taşımaktadır. Analiz sonuçlarına göre kadınlar bu düşünceye katılmakta ve erkekler ise bu konuda kararsızdırlar.

Yaş değişkenine göre katılımcıların yeşil pazarlama uygulamalarına yönelik tutumları anlamlı bir farklılık taşımamaktadır. Ancak, yaşa göre “yeşil ürünler uzak mağazalarda satılsa bile bu ürünleri satın almayı tercih

ederim” düşüncesi, anlamlı farklılık taşımaktadır. 30-39 yaş arasındaki bireyler söz konusu düşünceye katılırken, diğer yaş gruplarına dahil katılımcılar kararsızdırlar. Söz konusu yaş grubu (genç-orta yaşlı) tüketiciler yeşil pazarlama faaliyetlerinde hedeflenebilir.

İşgal edilen kadro ile katılımcıların yeşil pazarlama uygulamalarına yönelik tutumları arasında anlamlı bir farklılık olmamakla birlikte, işgal edilen kadroya göre “Çevreye dost yoldan üretilen, işlenen ve paketlenen ürünlere daha fazla ödeme yapmayı kabul ederim” düşüncesi, anlamlı bir farklılık taşımaktadır. Akademik personelin idari personele oranla bu düşünceye katılma düzeyleri daha yüksektir.

Gelir durumuna göre katılımcıların yeşil pazarlama uygulamalarına yönelik tutumları arasında anlamlı bir farklılık yoktur. Ancak, ürün konusunda, “Ürünün yenilenebilir olması ve çevreye daha az zarar vermesi önemlidir” düşüncesi, anlamlı bir farklılık taşımaktadır. Analiz sonuçlarına göre 2.501-3.500 gelir grubuna dahil katılımcılar için ürünün yenilenebilir ve çevreye zarar vermemesi düşüncesi diğer gruplara oranla daha fazla benimsenmektedir.

Bu çalışma iki kısıt altında gerçekleştirilmiştir. Birinci kısıt, araştırmanın evrenidir. Araştırma Ahi Evran Üniversitesi akademik ve idari personelinin kapsamakta ve bu nedenle araştırma sonuçları Ahi Evran Üniversitesi kapsamında genelleştirilebilir. İkinci kısıt ise, bu konuda standart olarak kullanılan bir ankete ulaşılamamış olması ve yapılan bazı çalışmalardan esinlenerek anket formunun geliştirilmesidir. Bu kısıtlar altında tüketicilerin yeşil pazarlamaya yönelik bakış ve değerlendirmeleri ile ilgili bazı ipuçları elde edilebilir. Dolayısıyla genel bir yargıya varabilmek için yapılacak çalışmalarla ölçek niteliğinde bir anket formunun oluşturulması ve farklı örneklem üzerinde test edilmesi gerekir.

KAYNAKÇA

- Alkibay S. (2001). Yeşil Pazarlama Faaliyetlerine Üniversite Öğrencilerinin İlgisi Üzerine Bir Araştırma. *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4, 76-93.
- Ar, A. ve Tokol, T. (2010). Tekstil İşletmelerinin Yeşil Pazarlamayı Uygulama Nedenlerinin Yeşil Pazarlama Uygulamaları Üzerindeki Etkisi, *Paradoks: Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, (6), 7-29.
- Aslan, Filiz (2007). Yeşil Pazarlama Faaliyetleri Çerçevesinde Kafkas Üniversitesi Öğrencilerinin Çevreye Duyarlı Ürünleri Kullanma Eğilimlerini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma, *Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Kars.
- Ay, C. ve Ecevit, Z. (2005). Çevre Bilinçli Tüketiciler, *Akdeniz İİBF Dergisi*, Sayı: 10, 238-263.

- S. Çoban, Y. Sönmez / *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 3(2014) 65-82
- S. Çoban, Y. Sönmez / *Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences* 3(2014) 65-82

- Ayyıldız, K. Y. (2008). Genç, Çevreye Duyarlı Pazarlama: Üniversite Öğrencilerinin Çevreye Duyarlı Pazarlama Uygulamaları ile İlgili Tutum ve Davranışları Üzerine Bir Araştırma. *Atatürk Üniversitesi SBE Dergisi*, 12, 2, 505-527.
- Babekoğlu, Y. (2000). Tüketicilerin Demografik Özellikleri ve Bireysel Tutumlarının Sorumlu Tüketim Davranışları Üzerine Etkisi, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.*
- Boztepe A. (2012), Green Marketing and Its Impact on Consumer Buying Behavior. *European Journal of Economic and Political Studies* (1), <http://ejeps.fatih.edu.tr/docs/articles/146.pdf>., Erişim tarihi: 09.02.2013.
- Çabuk S., B. Nakıboğlu, C. Keleş (2008). Tüketicilerin Yeşil (Ürün) Satın Alma Davranışlarının Sosyo-Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17, 1, 85-102.
- Demirbaş M. A. (1999). Yeşil Pazarlama ve Tüketicinin Yeşil Pazarlamaya Yaklaşımı, *Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.*
- Fraj, E. and Martinez, E. (2007). Ecological Consumer Behaviour: An Empirical Analysis, *International Journal of Consumer Studies*, 31, 26-33.
- Gilg A., Barr S. and Ford N. (2005). Green Consumption or Sustainable Lifestyles? Identifying the Sustainable Consumer. *Futures*, 37, 481-504.
- Karaca, Ş. (2013). Tüketicilerin Yeşil Ürünlere İlişkin Tutumlarının İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma, *Ege Akademik Bakış*, 13 (1), 99-111.
- Karna, J., Hansen, E. and Juslin, H. (2003). Social Responsibility in Environmental Marketing Planning, *European Journal of Marketing*, 37, 848-871.
- Keleş, C. (2007). Yeşil Pazarlama Tüketicilerinin Yeşil Ürünleri Tüketme Davranışları ve Yeşil Ürünlerin Tüketiminde Kültürün Etkisi ile İlgili Bir Uygulama, *Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.*
- Kinoti, M. (2011). Green marketing Intervention Strategies and Sustainable Development: A Conceptual Paper. *International Journal of Business and Social Science*, 2 (23), 263-273.
- Leblebici, L. (2008). Yeşil Pazarlama ve Kayseri'deki İşletmeler Üzerine Bir Uygulama, *Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.*
- Muldoon, A. (2006). Where The Green Is: Examining The Paradox of Environmentally Conscious Consumption, *Electronic Green Journal*.23.
- Nakıboğlu, M.A.B. (2003). Çevreci Pazarlama Anlayışı ve Tüketicilerin Çevre Tutumlarının Tüketici Davranışları Üzerindeki Etkisi İle İlgili Bir Uygulama, *Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.*
- Nakip, M. (2006). *Pazarlama Araştırmaları, Teknikler ve (SPSS Destekli) Uygulamalar*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

- S. Çoban, Y. Sönmez / *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 3(2014) 65-82
S. Çoban, Y. Sönmez / *Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences* 3(2014) 65-82

- Nemli, E. (1998). Sürdürülebilir Kalkınma ve İşletmelerin Rolü, *M.Ü., Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4 (9), 292-293.
- Peattie, K. ve Crane, A. (2005). Green Marketing: Legend, Myth, Farce or Prophecy?, *Qualitative Market Research: An International Journal*, (8), 357-370.
- Pettit, D. and Sheppard J.P.(1992). It's not easy being Green: The Limits of Green Consumerism in Light of the Logic of Collective Action. *Queen's Quarterly*. 99/2, 328-350.
- Polonsky, M. J. (1994). An introduction to Green Marketing. *Electronic Green Journal*, 1 (2).
- Türk, M.ve Gök, A. (2010). Yeşil Pazarlama Anlayışı Açısından Üretici İşletmelerin Sosyal Sorumluluğu, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (32), 199- 220.
- Uydacı, M. (2002). *Yeşil Pazarlama-İş Ahlakı ve Çevresellik Açısından Yaklaşımlar*, İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Uysal, O.U. (2006). Yeşil Ürünlerde Konumlandırma ile İlgili Uygulama, *Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul.
- Üstünay, M. (2008). İşletmelerin Sosyal Sorumlulukları Çerçevesinde Yeşil Pazarlama Uygulamaları ve Kimya Sektörüne Yönelik Bir İnceleme, *Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Yılmaz, V., Çelik, E., Yağız, C. (2009). Çevresel Duyarlılık ve Çevresel Davranışın Ekolojik Ürün Satın Alma Davranışına Etkilerinin Yapısal Eşitlik Modeliyle Araştırılması, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (2), 1-14.

F. Kula, A. Aslan / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 3(2014) 83-89
F. Kula, A. Aslan / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences 3(2014) 83-89

IS THERE A STRONG LONG RUN RELATION BETWEEN OFFICIAL AND BLACK MARKET EXCHANGE RATES? PANEL EVIDENCE FROM THE MENA COUNTRIES

Ferit KULA

Erciyes University, The Faculty of Economics and Administrative Sciences
kulaf@erciyes.edu.tr

Alper ASLAN

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, The Faculty of Economics and Administrative Sciences
alperaslan@nevsehir.edu.tr

ABSTRACT

Using the Fully Modified Ordinary Least Squares (FMOLS) and Dynamic Ordinary Least Squares (DOLS), we illustrate that the strong relation between official and black market exchange rates is rejected for 13 Middle East and Northern African Countries (MENA) countries.

Keywords: Black market exchange rates, FMOLS, DOLS.

JEL classification: F31

I. INTRODUCTION

It is well known that illegal or black foreign exchange markets are an important component of economies of many developing countries. Especially, in the late 1980s and throughout the 1990s, black markets have become an important area in economic research. The black market for exchange rates, in particular, has received major attention. Foreign exchange controls continue to be viewed as a viable policy instrument by policymakers in many developing country. Therefore, black markets for exchange rates continue to be very active (Balioune-Lutz, 2009) and in particular for U.S. dollars, has operated continuously in those countries for the past decades.

Interactions of official market with black market exchange rates have a long tradition in world economies notably for developing ones. Although many papers have focused on the relationship between official and black market exchange rates (see for example Gupta (1981), Akgiray *et al.* (1989), Bahmani-Oskooee *et al.* (2002), Diamandis and Drakos (2005) and Love and Chandra (2007)) and confirmed this relation, a few papers have

examined the relationship degree except some studies (e.g., [Agenor and Taylor 1993], [Moore and Phylaktis 2000], and [Bahmani-Oskooee et al. 2002]).

Our research question is whether to test the long run elasticity from official to black market exchange rates equal one. To investigate the relationship between official and black market exchange rates, we use monthly observations from 1970M7 to 1998M7 for the MENA countries¹. Data are taken from the study of Reinhart and Rogoff (2004).

The outline of the paper is as follows. Section 2 presents the results of our empirical model and Section 3 provides conclusions.

II. EMPIRICAL ANALYSIS

In the empirical analysis, we first perform panel unit root tests. We use three types of panel unit root tests. The first is the IPS (Im et al., 2003) test, and the other two are the Fisher type tests developed by Maddala and Wu (1999).

Table 1 reports the findings from three tests for unit roots in panels. Test result suggest that our variables are integrated of order one in all cases. Therefore, we can implement a test for panel cointegration between official and black market exchange rates.

Table 1: Panel Unit Root Test Results

Method	Level				First Differences			
	OEX		BMEX		OEX		BMEX	
	With Trend	Without Trend	With Trend	Without Trend	With Trend	Without Trend	With Trend	Without Trend
IPS	0.669 (0.748)	4.523 (1.000)	0.271 (0.606)	6.139 (1.000)	-42.180 (0.000)	-39.779 (0.000)	-69.560 (0.000)	-64.849 (0.000)
Fisher chi-square (ADF)	23.607 (0.598)	21.946 (0.691)	26.263 (0.448)	8.285 (0.999)	1154.25 (0.000)	1093.69 (0.000)	1857.37 (0.000)	1629.25 (0.000)
Fisher chi-square (PP)	18.005 (0.875)	19.007 (0.836)	26.218 (0.451)	7.772 (0.999)	1504.32 (0.000)	1422.66 (0.000)	2146.89 (0.000)	1855.50 (0.000)

Notes: p-values in brackets. Optimal lag lengths were chosen by Schwarz Information Criterion (BIC).

Table 2 shows the outcomes of cointegration tests developed by Pedroni (1999) between the official and black market exchange rates. The results of the test show that the null hypothesis of no cointegration can be rejected at the 1% significance level. Therefore, the official and black market exchange rates appear to be cointegrated at a reasonable significance level.

¹ The 13 MENA countries considered in this study are Algeria, Egypt, Iran, Iraq, Israel, Jordan, Lebanon, Libya, Morocco, Saudi Arabia, Syria, Tunisia and Turkey. This sample of countries is dictated by data availability.

F. Kula, A. Aslan / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 3(2014) 83-89
F. Kula, A. Aslan / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences 3(2014) 83-89

Table 2: Panel Cointegration Test Results

Panel Cointegration	Statistics	Group Mean Panel Cointegration	Statistics
Panel v-statistics	13.084 (0.000)		
Panel rho-statistics	-213.737 (0.000)	Group rho-statistics	-205.424 (0.000)
Panel PP-statistics	-66.498 (0.000)	Group PP-statistics	-97.180 (0.000)
Panel ADF-statistics	-64.441 (0.000)	Group ADF-statistics	-74.249 (0.000)

Notes: p-values in brackets.

The next step of the analysis is to test whether there is a strong long run relationship between official and black market exchange rates. To this end, we use the between dimension, group-mean panel FMOLS and DOLS estimators that can be used to directly test the condition on the cointegrating vector that is required for strong relations to hold suggested by Pedroni (2001). We focus on the between dimension tests since the between dimension approach allows for greater flexibility in the presence of heterogeneity across the cointegrating vectors where long run elasticity is allowed to vary. Additionally Pedroni (2000) shows that the between dimension FMOLS estimator has a much smaller size distortion than the within-group estimator by Monte Carlo simulation.

In our case we consider regressions the following form for FMOLS and DOLS respectively:

$$BMEX_{it} = \alpha_i + \beta_i OEX_{it} + u_{it} \quad i = 1, 2, \dots, N \quad t = 1, 2, \dots, T \quad (1)$$

$$BMEX_{it} = \alpha_i + \beta_i OEX_{it} + \sum_{k=-Ki}^{Ki} \gamma_{ik} \Delta OEX_{it-k} + u_{it} \quad i = 1, 2, \dots, N \quad t = 1, 2, \dots, T \quad (2)$$

Where OEX is the logarithm of official exchange rates of country i in year t , BMEX stands for the logarithm of black market exchange rates. For strong relations between OEX and BMEX to hold, we require under the null hypothesis that $H_0: \beta_i = 1$ for all i .

Table 3 reports the results of individual and panel FMOLS and DOLS². Individual FMOLS and DOLS estimates and the respective t-statistics for $H_0: \beta_i = 1$ are provided in the first 13 entries in Table 2, while

² See appendix for details on FMOLS and DOLS.

results for the panel estimators with and without common time dummies are shown at the bottom of the table.

Table 3. FMOLS and DOLS Results

Country	FMOLS	t-statistics	DOLS	t-statistics
Iran	0.85	-1.38	0.86	-1.27
Iraq	11.81	1.36	19.46	2.09*
Saudi Arabia	1.03	1.64	1.05	2.39*
Turkey	0.99	-3.57**	0.98	-5.57**
Israel	0.98	-6.27**	0.98	-6.02**
Jordan	1.02	1.40	1.02	1.99*
Lebanon	1.01	3.23**	1.01	3.79**
Syria	1.95	8.71**	1.96	9.47**
Algeria	1.03	0.59	1.03	0.46
Egypt	0.64	-8.17**	0.65	-7.93**
Libya	2.30	1.74*	2.10	1.51
Morocco	0.96	-3.52**	0.96	-3.28**
Tunisia	0.97	-1.76*	0.97	-1.51
Panel Results				
Without Time Dummies	1.99	-1.60**	2.81	-0.86**
With Time Dummies	0.76	2.44**	0.75	1.93**

Notes: *,** indicate 10%, 1% rejection levels respectively.

Both panel tests reject the null hypothesis of strong relation between official and black market exchange rates for full sample. As for the individual countries, in 8-9 out of 13 cases one finds rejection of the null. Also note that both FMOLS and DOLS test results are in agreement in most cases.

III. CONCLUSION

This paper has studied the long run relations between official and black market exchange rates of 13 MENA countries. We apply two classes of test and used between-group FMOLS and DOLS estimators. Our findings do not support the strong relation between official and black market exchange rates.

- F. Kula, A. Aslan / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 3(2014) 83-89*
- F. Kula, A. Aslan / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences 3(2014) 83-89*

REFERENCES

- Age'nor, P. R. and M. P. Taylor, 1993, The causality between official and parallel exchange rates in developing countries, *Applied Financial Economics* 3, 255–266.
- Akgiray, V., K. Aydogan, G. G. Booth, and J. Hatem, 1989, A causal analysis of black and official exchange rates: the Turkish case, *Weltwirtschaftliches Archiv* 125, 337-344.
- Bahmani-Oskooee, M., I. Miteza, and A. B. M. Nasir, 2002, The Long-Run Relation Between Black Market and Official Exchange Rates: Evidence from Panel Cointegration, *Economics Letters* 76, 397–404.
- Baliamoune-Lutz, M., 2009, Black and official exchange rates in Morocco: an analysis of their long-run behavior and short-run dynamics (1974–1992), *Applied Economics*, DOI: 10.1080/00036840802112463.
- Diamandis, P.F., and A. Drakos, 2005, Long-run dynamics of official and black-market exchange rates in Latin America, *Global Finance Journal* 15, 219-237.
- Gupta, S., 1981, A Note On The Efficiency Of Black Markets in Foreign Currencies, *Journal of Finance* 36, 705-710.
- Im, K.S., M.H. Pesaran, and Y. Shin, 2003, Testing for unit roots in heterogeneous panels, *Journal of Econometrics* 115, 53–74.
- Love, J. and R. Chandra, 2007, The relationship between the black market and official exchange rates: an examination of long-run dynamics in India, *Scottish Journal of Political Economy* 54, 283-294.
- Maddala, G. S. and S. Wu, 1999, A comparative study of unit root tests with panel data and a new simple test, *Oxford Bulletin of Economics and Statistics* 61, 631–52.
- Moore, M. J. and K. Phylaktis, 2000, Black and official exchange rates in the Pacific basin: some tests of dynamic behavior, *Applied Financial Economics* 10, 361–69.
- Pedroni, P., 1999, Critical values for cointegration tests in heterogeneous panels with multiple regressors, *Oxford Bulletin of Economics and Statistics* 61, 653–670.
- Pedroni, P., 2000, Fully Modified OLS for Heterogeneous Cointegrated Panels, *Advances in Econometrics* 15, 93–130.
- Pedroni, P., 2001, Purchasing power parity tests in cointegrated panels, *The Review of Economics and Statistics* 83, 727–731.
- Reinhart CM and KS. Rogoff, 2004, The modern history of exchange rate arrangements: a reinterpretation, *Quarterly Journal of Economics* CXIX: 1–48.

APPENDIX

Following from equation 1, let $\xi_{it} = (\hat{u}_{it}, \Delta OEX_{it})$ be a stationary vector including the estimated residuals and differences in OEX. Also let, $\Omega_{it} = \lim_{T \rightarrow \infty} E \left[T^{-1} \left(\sum_{t=1}^T \xi_{iT} \right) \left(\sum_{t=1}^T \xi_{iT} \right)' \right]$ be the long run covariance for this vector process which can be decomposed into $\Omega_i = \Omega_i^0 + \Gamma_i + \Gamma_i'$ where Ω_i^0 is the contemporaneous covariance and Γ_i is a weighted sum of autocovariances.

Group mean FMOLS estimators is given as

$$\hat{\beta}_{GMF}^* = N^{-1} \sum_1^N \left[\sum_{t=1}^T (OEX_{it} - \overline{OEX}_i)^2 \right]^{-1} \left[\sum_{t=1}^T (OEX_{it} - \overline{OEX}_i) BMEX_{it}^* - T \hat{\gamma}_i \right]$$

where $BMEX_{it}^* = (BMEX_{it} - \overline{BMEX}_i) - \frac{\hat{\Omega}_{21i}}{\hat{\Omega}_{22i}} \Delta OEX_{it}$ and

$\hat{\gamma}_i = +\hat{\Gamma}_{21i} + \hat{\Omega}_{21i}^0 - \frac{\hat{\Omega}_{21i}}{\hat{\Omega}_{22i}} (\hat{\Gamma}_{22i} + \hat{\Omega}_{22i}^0)$. Between dimension estimator is

$\hat{\beta}_{GMF}^* = N^{-1} \sum_{i=1}^N \beta_{CFM,i}^*$ where $\beta_{CFM,i}^*$ is conventional FMOLS estimator

applied to i^{th} country of the panel. t-statistics are calculated as

$$t_{\hat{\beta}_{GMF}^*} = N^{-0.5} \sum_{i=1}^N t_{\beta_{CFM,i}^*} \text{ where } t_{\beta_{CFM,i}^*} = (\beta_{CFM,i}^* - \beta_o) \left[\Omega_{11i}^{-1} \sum_{t=1}^T (OEX_{it} - \overline{OEX}_{it})^2 \right]^{0.5}.$$

From equation 2, we construct the group mean panel DOLS estimator as,

$$\hat{\beta}_{GMD}^* = N^{-1} \sum_1^N \left[\sum_{t=1}^T Z_{it} Z_{it}' \right]^{-1} \left[\sum_{t=1}^T Z_{it} \tilde{\tilde{B}}MEX_{it} \right] \text{ where } Z_{it} \text{ is a } 2(K+1)1$$

vector of regressors $Z_{it} = OEX_{it} - \overline{OEX}_{it}, \Delta OEX_{it-K}, \dots, \Delta OEX_{it+K}$ and

$\tilde{\tilde{B}}MEX_{it} = BMEX_{it} - \overline{BMEX}_{it}$. Between dimension DOLS estimator can be constructed as:

F. Kula, A. Aslan / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 3(2014) 83-89
F. Kula, A. Aslan / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences 3(2014) 83-89

$\hat{\beta}_{GMD}^* = N^{-1} \sum_{i=1}^N \beta_{CD,i}^*$ where $\beta_{CD,i}^*$ is conventional DOLS estimator applied to i^{th} country of the panel. t-statistics are $t_{\hat{\beta}_{GMD}^*} = N^{-0.5} \sum_{i=1}^N t_{\beta_{CD,i}^*}$ where $t_{\hat{\beta}_{CD,i}^*} = (\beta_{CD,i}^* - \beta_o) \left[\hat{\sigma}_i^{-2} \sum_{t=1}^T (OEX_{it} - \overline{OEX}_{it})^2 \right]^{0.5}$ and the long-run variance of the residuals from the DOLS regression $\sigma_i^2 = \lim_{T \rightarrow \infty} E \left[T^{-1} \left(\sum_{t=1}^T \mu_{it} \right)^2 \right]$.

BİLİNÇLİ BİR SANAT İZLER KİTLESİ İÇİN ALTERNATİF ÖĞRENME YÖNTEMLERİNİN SANAT EĞİTİMİNDEKİ ÖNEMİ: MÜZE VE SANAT GALERİLERİ

Yrd. Doç. Dr. Ayfer UZ

Trakya Üniversitesi Eğitim Fak. Resim-İş Öğretmenliği
ayferuz@trakya.edu.tr

ÖZET

Günümüzde müze ve galeriler, sanat eğitimi alanında bireyin duygu, düşünce ve hayal dünyasının geliştirip yaratıcılığının olgunlaştırılabilmesi için doğal eğitim yerleri olarak son derece değerlidir. Müze ve galerilerin önemli etkilerinden biri de kendiliğinden yaygın bir sanat işlevini başlatmış olmalarıdır. Halkın buralara gelerek sanat eserleriyle ve geçmişten günümüze gelen tarihi kültürel değerlerle karşılaşmaları onları farklı etkileyecek ve pek çok açıdan geliştirecektir.

İnsanın kültürel gelişimini ve değişimini anlamadan ve çağın düşünce, bilim, toplum yapısı ve teknolojik gelişmeleri hakkında bir fikir sahibi olmadan sanatı anlamak ve anlamlandırmak imkânsızdır. Bu nedenle kişinin bilinçli bir sanatsal alt yapı ve kültürü oluşturmada geçmiş ve günümüzü içinde barındıran müzeler ve sanat galerilerinin ve dolayısı ile bireyin içinde yaşadığı çevrenin önemli olduğu bilinmektedir.

Bu araştırmada; müze ve sanat galerilerin bireyin sanat eğitimindeki önemine dikkat çekmek, sanat eğitimindeki uygulamaları değerlendirerek önerilerde bulunmak amaçlanmıştır. Araştırmada, “nitel araştırma yöntemi” kullanılmış, veriler literatür taraması ve yapılan görüşmelerden elde edilmiştir. Toplanan veriler “betimsel analiz” yöntemiyle çözümlenmiş ve sonuca gidilmiştir.

Anahtar sözcükler: Sanat eğitimi, müzeler, sanat galerileri.

THE SIGNIFICANCE OF ALTERNATIVE TEACHING METHODS IN ARTS EDUCATION FOR CONSCIOUS ART FOLLOWERS: MUSEUMS AND ART GALLERIES

ABSTRACT

In the contemporary world, museums and arts galleries are highly valuable as natural educational settings of art education where individuals can develop their emotions, thoughts and creative minds and mature their creativity. One of the significant impacts of museums and galleries is their initiating a widespread art function by themselves. People's encounter with art artifacts and engaging with historical cultural values will significantly influence them and will cultivate them in numerous ways.

It would not be possible to understand and give meaning to art without understanding the cultural development and change of humankind, as well as

science, societal structure and technological developments. Therefore, museums, art galleries and the individual's environment are instrumental in the creation of people's conscious art sunstructure and culture

This research aims to demonstrate the significance of museums and art galleries in art education of the people and evaluate the practice in art education and offer recommendations. The research employed qualitative research methods, literature review, and interviews leading to descriptive analysis culminating in the conclusions of the study.

Keywords: Art education, museums, art galleries.

1. GİRİŞ

Cumhuriyet Türkiye'sinin ilk yıllarından başlayarak Atatürk'ün eğitime verdiği önem bellidir. Eğitim, ülkenin kalkınıp her açıdan gelişmesinde önemli bir itici güçtür. "Ancak, sadece okul sistemi yeterli değildir... Ülkenin çeşitli yörelerinde daha uygar bir yaşayışın odak noktası olacak bir eğitim ve kültür merkezleri oluşturulmalıdır. Bu merkezlerde okulların yanı sıra kütüphaneler, botanik ve hayvanat bahçeleri, konservatuvarlar, müzeler ve sanat galerileri bulunmalıdır"(Oğuzkan T., 1987: 21). Atatürk daha cumhuriyet kurulmadan 1 Mart 1923'te Dördüncü Toplanma Yılı'nı açarken yaptığı konuşmanın bir bölümünde bu konuya değinir. "Amelî ve şâmil bir maarif için hudut-u vatanın merakiz-i mühimmesinde asrî kütüphaneler, nebatat ve hayvanat bahçeleri, konservatuvarlar, darülmesaiyer, müzeler ve sanayii nefise meşherleri tesisi lâzım olduğu gibi bilhassa şimdiki teşkilat-ı mülkiyeye nisbetle kaza merkezlerine kadar bütün memleketin matbaalarla teçhizi icabetmektedir" (Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurulu, 1997: 316). Cumhuriyet kültürel temeller üzerine kurulmuştur. Bu temellerin sağlam atılması için ciddi çabalar gösterilmiştir. Çağdaş eğitim yalnızca okulda gerçekleştirilmez, okul dışındaki yapılanma müzeler, sanat galerileri, kütüphanelerin önemine dikkat çekilmektedir. Bu kurumlar yalnızca öğrenciler için değil yetişkin halk için de önemli eğitim ve kültür merkezleridir.

Hasan Ali Yücel, cumhuriyetin erken dönemlerinde eğitime, kültür ve sanata önemli katkıları olan çok yönlü bir Türk aydınıdır. Yücel, bakanlığı döneminde güzel sanatların her dalında önemli ve çağdaş girişimlerde bulunmasının yanında eski eserlerin değerlendirilmesi ve müzelerin geliştirilmesi konularına da önemle eğilmiştir (Oğuzkan, 1982: 633).

Bugün teknolojiyle birlikte hızla değişen dünya düzeni devinimi ve değişimi de beraberinde getirirken sanat eğitimi ve öğretimi de çok önemli olmuştur. Sanat eğitiminde geleneksel yöntemlerin yerini alternatif öğrenme yöntemlerine bırakmış ve bu anlamda müzelerin ve sanat galerilerin önemi de daha çok öne çıkmıştır. Eğitim sistemlerinde yeterli ve etkili bir sanat

eğitimi bireyin bütüncül gelişiminde önemli olduğu gibi toplumların bu yöndeki olumlu değişimine ve gelişimine de neden olacaktır. Zafer Gencaydın'ın dediği gibi; “sanat eğitimi, zengin deneyi, grup çalışmasını, tartışmayı, araştırmayı müze ve sergi gezmeyi, sanatsal metin incelemeyi, gözlem yapmayı, kıyaslamayı, sanatsal gezilere katılmayı ayrıca beceri gerektiren bazı işleri yapmayı kapsayan bir etkinlik bütünü niteliği taşımaktadır” (Gencaydın, 1993: 8). Günümüzde bireyin sanat eğitimi, yalnızca okulda dört duvar arasında gerçekleştirilemez. Yaratıcı, sanata karşı ilgili, meraklı ve sanatı izleyebilen bireyler yetiştirebilmek için, hiç şüphesiz alternatif öğrenme mekanları önemli katkılar sağlayacaktır.

Bu çalışmanın amacı; örgün eğitim içinde sanat eğitimi programlarında da yer alan müze ve galerilerin önemine dikkat çekmek, sorunları ortaya koymaktır. Ayrıca yetişkinlerin ve çocukların eğitime sağlayacağı önemli katkıların üzerinde durularak bireyin estetik eğitimindeki önemini belirtmek ve bu doğrultuda öneride bulunmak, bu tür faaliyetlerin artırılmasının gerekliliğine vurgu yapmaktır.

Verilerin toplanması “genel tarama” modeli çerçevesinde; konuyla ilgili kitaplar, dergiler ve internet kaynaklarından yararlanılarak gerçekleştirilmiştir. Ayrıca; araştırmanın amacı doğrultusunda “görsel sanatlar dersi programında” yer alan ve önemli hedeflerin belirlendiği alternatif öğrenme mekânlarından (müze, öğrenme yeri, sanat galerileri, sergiler vb. gibi) nasıl ve ne ölçüde yararlandığını, sorunların ne olduğunu tespit edebilmek için görüşme yönteminden yararlanılmıştır. Edirne ilinde, seçkisiz yöntemle belirlenen lise ve ilkokullarda görev yapan beş görsel sanatlar öğretmeniyle, standartlaştırılmış açık uçlu sorulardan oluşan “öğretmen görüşme formu” kullanılarak bireysel görüşmeler gerçekleştirilmiş ve elde edilen verilerle durum değerlendirmesi yapılmıştır.

Görüşme sürecinde, öğretmenlere sorulan sorular aynı tarzda ve aynı sırada sorularak görüşmecinin etkisi ve öznel yargıları en aza indirilmeye çalışılmış, ayrıca veriler not tutularak kayıt altına alınmıştır. Literatür taramasından ve görüşmelerden elde edilen veriler “betimsel analiz” yöntemiyle çözümlenmiş ve sonuca gidilmiştir.

2. MÜZE VE SANAT GALERİLERİN BİREYİN ESTETİK ÖĞRENİMİNE KATKILARI

Müzeler eğitimde yaşamsal bir role sahiptir. Öğrenciler müzeler sayesinde, yaşadıkları bölgeyi, çevreyi daha iyi tanıyıp anlayabilirler. Toplumların kültürlerini, sanatlarını, tarihlerini ve geçmişlerini görmek için müzeler insanlara önemli bir şans sunarlar (Rasool, 2009). Bugün, müze ve sanat galerileri eğitimde çok önemli bir role sahip olduğu bilinmektedir. 21. yüzyılın ışığında kültür ve sanatı yaşatma geliştirme ancak bilinçli bir izler

kitlenin, yani sanat kültürüyle donatılmış bireylerin yetiştirilmeleriyle mümkün olabilir. Bu bakımdan bireyin eğitimini yaşamın içine hatta merkezine taşıyarak gerçekleştirmek gerekir. Bu da ancak; çok yönlü, bilinçli ve etkin bir sanat eğitimiyle sağlanabilir.

Cumhuriyet döneminin önemli sanat eğitimcilerinden olan İsmail Hakkı Baltacıoğlu ve İsmail Hakkı Tonguç, sanat eğitiminde çevresel faktörlerin, müze ve sanat galerilerinin önemini çok önceden fark etmişler ve buna dikkat çekmişlerdir. İsmail Hakkı Baltacıoğlu çocuğun sanat eğitiminde çevresinin önemine şöyle değinir: “Çocuğu sosyal çevrenin zenginliklerinden yararlandırmanın yolu yalnızca yaptırmak ve öğretmek değil bizzat bu sosyal çevre ile olan samimi ilişkilerini kolaylaştırmak, güven altına almaktır. Çocuğun çevresinde hep çalışan insanlar, zevk ve tekniği taşıyan sanatçılar ya da bunların eserleri bulunur. Çocuk uygarlığın bu gibi ürünleriyle ilişki kurabilirse estetik kişiliği hemen, kendi kendine, kolayca doğal ve zorunlu olarak oluşacaktır” (Etike, 1987: 557).

İsmail Hakkı Tonguç ise bu konuyla ilgili “Öğretmen Ansiklopedisi ve Pedagoji Sözlüğü”nde şunları dile getirmektedir. “Resim sanatında, mimarlığa ve heykeltıraşlığa ait değerli eserler inceletilmek suretiyle öğrenciler bir taraftan yurdun güzelliklerini tanımaya, diğer taraftan da onlardan zevk duymaya alıştırlırlar. Çocuklar müzelere ve sergilere götürülerek veya onlara sanat şaheserlerinin kopyaları gösterilerek geçmişteki, kendi zamanlarındaki sanat hayatı ile temasa getirirler, böylece o hayatı tanımış olurlar” (Tonguç, 1952: 428-429). Yine Tonguç Sanat bakımından değerli resimlerin incelenmesinin önemine dikkat çekmektedir. “Bu alandaki etkinlik çocukların görüşlerini keskinleştirmeye ve onların güzelle çirkinini birbirinden ayırabilecek duruma gelmelerine yarar” demektedir (Tonguç, 1952: 429). Müze ve galerilerde gerçek sanat eseriyle karşılaşan öğrenci sanata ilgi duyacak ve yakınlaşacaktır. Sanat eğitiminde ilgi uyandırmak önemli bir adımdır, bu ilgiyle kişi hayatına sanatı katabilecek, sanatla ilgili alt yapıyı oluşturabilecektir. Zira sanatı anlamak, iyi sanat eserini ayırt edebilmek sanatsal bir birikimle olabilmektedir. Bu şekilde bilinçli bir sanat izler kitlesi oluşturulabilir.

“Etkileşimli sergiler bilimsel kavramları didaktik dersler kadar iyi öğretir. Galeriler yaşantısal öğrenmeyi ve aktif katılımı sağlar. Eğitimde aktif anlatım yöntemleri kullanılır. Sunulan öğrenme deneyimleri, sınıf ortamında sunulanları tanımlayıcı nitelikte tasarlanır. Ziyaretler öğrencilerin alternatif öğrenme yollarıyla karşılaşmasını ve maddî kanıtlar ile aktif biçimde çalışma fırsatı bulmalarını sağlar. Bu yüzden güdüleyici ve uyarıcıdır” (Demir, 2005: 4)

Açılış nedeni ne olursa olsun her galerinin yararlı olduğuna inanan Nuri İyem, resim sanatının gelişebilmesi; özellikle resim seyircisinin ve resim sevgisinin yaratılabilmesi için galerilerin çok önemli olduğunun geç

farkına varıldığına dikkat çekmektedir. Resim sanatı, toplumsal yaşamda seyirci ile buluşup diyalog kurabildiğince gelişir. Sanatın gelişmesinde seyircinin rolü büyüktür, aynı zamanda seyircinin manevi kazancı da büyüktür. Manen büyüyen, çoğalan, ufku genişleyen ve dünyaya bakışı derinlemesine anlam kazanan seyirci olur (İyem, 1981: 49). Sanatı sevmek anlamakla ilgilidir. Sanatı anlamak ise belirli bir sanatsal alt yapı ve kültürü gerektirir. Galeriler ve müzeler halka sanatı ulaştırmada çok önemli görevler üstlenmişler ve sanat eseriyle seyirciyi bir araya getirmişlerdir. “Galeriler bilinçli ve isteyerek olmasa da, kendiliğinden yaygın bir sanat eğitimi başlatırlar. Halktan kişilerin galerilere gelip sanat yapıtları ile karşılaşmaları giderek bir alışkanlık hâlini aldığında kendiliğinden bir sanat kültürü de oluşmuş olur” (Demir, 2005: 4). Galeriler, öğrencilere alternatif bir öğrenme yöntemi sunarken, aynı zamanda halka doğal yolla eğitim imkânı vermekte ve toplumun farklı kesimlerini bir araya getirerek kültürel bir paylaşımı da gerçekleştirmektedir.

19.Yüzyılın başında müzelerin kuruluş amaçlarından biri eğitmek ve bilgilendirmektir. Ayrıca müzelere toplumu birleştirme görevi de verilmişti. Müzeler her sınıftan insanın bir- araya gelmeleri için uygun yerlerdir (Hooper-Greenhill, 1999: 29). Günümüzde birçok ülkede müzelerin bünyelerinde önemli sanatçıların sergilerinin yer aldığı sanat galerileri bulunmaktadır. Bu şekilde hem güncel sanat değeri olan sergilerle halkın gelişimine destek verilmekte, hem de müzenin kendi bünyesinde bulunan farklı kültürel değerlerle insanları karşılaştırarak çift yönlü bir nevi yaygın eğitime hizmet etmiş olmaktadır. Müze ve galeriler halkın kendi kendini eğitime yönünde önemli fırsatlar olarak görülebilir ve uygar bir halk için bu gereklidir.

Diğer taraftan müzelerin geleneksel rolü; kültürel, dini, tarihi vb. nesnelere toplamak, onlar hakkında araştırmalar yapmak, eğitim ve eğlence amacıyla kamuoyuna sunmaktır. Müzelerin temel amaçlarından biri de görüldüğü gibi eğitimle ilgilidir. Eğitim toplumların kalkınıp gelişmesinde en önemli etkenlerdendir. Kültürden yoksun bir eğitim ise boştur eksiktir (Arinze, 1999: 1-2). Gelişmiş ülkelerde sanat eğitimde müze ve galeriler etkin rol oynadığı eğitim amaçlı yararlanıldığı bilinmektedir. Örneğin Amerika’da plastik sanatlar eğitimi sınıf ortamından çıkararak, müzelere, galerilere, sanat eğitimi veren diğer kuruluşlara taşınarak, sosyal çevreyle bütünleşmesine önem verilmektedir. Hatta sanat eğitimi alan öğrenciler; galeri ve müzelerde sanat eserlerinin bulunduğu salonlarda geceyi geçirip eserlerle birlikte uyumalarına izin verilerek, sanat eserlerinin öğrenciler üzerinde etkisini arttırmaya yönelik psikolojik ortam oluşturulmaktadır. Galeri ve müzelerde sergilenen sanat eserleri hakkında konuşmak, röprodüksiyonlarını yapmak öğrenciye, eserin iç yüzünü görmesini kolaylaştıracak ve sanatı anlamasını sağlayacaktır (Erbay, 1997: 199).

Ülkemizde Kültür Bakanlığı'nca 1976 yılında yürürlüğe konulan Müzeler İç Hizmetler Yönetmeliği'nde müzenin tanımı şöyle yapılmıştır. "Kültürel değer taşıyan unsurlardan kurulu bir bütünü korumak, incelemek, değerlendirmek, özellikle halkın eğitimi, öğretimi, dünya görüşünün yenilenmesi için sürekli sergileme yapan ve çoğunluğun yararına yönetilen daimi kuruluşlara müze adı verilir" (Gerçek, 1999: 11).

Öğrencinin farklı kültürel değerlerle ve gerçek sanat yapıtlarıyla karşılaşması, onun estetik eğitimine ve yaratıcılığına önemli katkılar sağlayacağı bilinmektedir. Bugün "Görsel Sanatlar Dersi Öğretim Programı üç öğrenme alanı altında yapılandırılmıştır. 1. Görsel Sanatlarda Biçimlendirme, 2. Görsel Sanatlar Kültürü, 3. Müze Bilinci" (Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Genel Müdürlüğü, 2007, s.11). Görüldüğü gibi müze ve galerilerden yararlanmak sanat eğitiminin programları arasına girmiştir. "Bu öğrenme alanında yer alan öğrenme mekânları, müzelerle birlikte ören yerleri, anıtlar, tarihi yapılar, sanat galerileri vb. içine alacak şekilde geniş tutulmuştur" (Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Genel Müdürlüğü, 2007: 12-13). Eğitim okulla ve belli sürelerle sınırlandıran bir olgu değildir. İnsanların kendilerini geliştirme fırsatı sunan müze ve galerilerin yaşamımızda; eğitimsel, eğlendirici, bilgilendirici ve yaşam boyu öğrenmeyi destekleyici rolleri vardır. "Müze ve Galeri Eğitimi, yaşamboyu öğrenmenin bazı temel fikirleriyle çalışır. Öğrenmenin yaşamboyu sürdüğü ve resmi bir eğitim kurumundaki çalışmalarla sınırlı olmadığı bilinmektedir" (Hooper-Greenhill, 1999: 23).

Eğitim bireyin bilgisini geliştirip muhakeme etme alışkanlığı kazandırması yanında, hayal gücünü ve duyu dünyasını genişletmeyi de amaçlamalıdır. İnsanın gelişmesinin bu yönü üzerinde müzeler muazzam bir etki meydana getirebilirler. Güzel ve nadir nitelikteki eşyayı sadece görmek bile bireyde gerçek ve mükemmellik duygusunu uyandırmaya ve geliştirmeye yeter (ICOM Türkiye Milli Komitesi, 1963: 109). "Müzeler bize, düşüncelerin fikirlerin arasında başıboş gezinmesi gibi, nesnelere arasında başıboş gezinme olanağı sağlar. Böylece müzeler yaratıcılık için mükemmel bir kışkırtma sağlarlar; çünkü büyük bir anlamlılıkla dolu, hem zihinsel hem bedensel açıdan çok çeşitli yönlerden yaklaşılabilecek ilginç nesnelere sunarlar" (Gartenhaus, 2000: 34).

"Çocuk, resim çizme, boyama, çamur ve plastik yoğurma işlemleri yaparken bir yandan da sanat sergilerini müzeleri gezmeli" (San, 1985, s.53). Müze ve sanat galerilerine geziler, sanatçı ziyaretleri, sanat ve sanatçılar hakkında kitaplar okumak, röprodüksiyonlar incelemek, film izlemek bireyde sanatsal alt yapıyı oluşturmada ve sanata ilgiyi ve merakı arttıran etkinlikler olmaktadır. Öğrenme ortamları kapalı sınıf ortamından yaşamın içine sanat müzelerine taşınırsa eğitimin niteliği artacak, ezbercilikten uzak, kalıcı bir öğrenme gerçekleştirilebilecektir. Çağımızda sanat eğitimi veren

okullar; müzeyle ve sanat galerileriyle yani farklı öğrenme alanlarıyla bütünleşmek zorundadır.

3. MÜZE VE SANAT GALERİLERİNİN SANAT EĞİTİMİMİZDEKİ YERİ VE UYGULAMALAR ÜZERİNE YAPILAN GÖRÜŞMELERDEN ELDE EDİLEN VERİLER

Edirne Anadolu Lisesi Görsel Sanatlar Dersi Öğretmeni, müzelerin ders müfredatında ayrıntılı bir şekilde yer aldığını söylemiştir. Resim öğretmeni kendi ders planına müze konusunu aldığını ve konunun önemin farkında olduğunu, ama bir ders saatinde belirlenen hedefe ulaşmanın imkânsızlığına özellikle dikkat çekmiş ve şunları eklemiştir: “Görsel sanatlar dersi müfredatında bu konu, kapsamlı bir şekilde ele alınarak hazırlanmış ve seviye oldukça yüksek, beklentiler çok, fakat bizim bu hedeflere ulaşabilmemiz için eksiklerimiz göz ardı edilmekte, en önemlisi bu kadar az ders saatiyle bunu gerçekleştirmemiz imkânsız. Bunun dışında ekonomik problemler, ulaşım aracı ayarlama problemi, bilgi ve ilgi eksikliğimiz, müzelerle ortak işbirliği yetersizliğimiz gibi sorunlar var. Ayrıca; Okul aile işbirliği ve okul yönetiminin teşvikleri yeterli düzeyde değil. Aslında her şey sanat öğretmenin gayretlerine ve çabalarına bırakılmış durumda.”

Görsel Sanatlar eğitimi programı çerçevesinde Edirne’de açılan önemli sergilere öğrencilerle gitmeye çaba harcadığını belirten öğretmen; Edirne Belediyesi’nin organizasyonu ile 2013’te gerçekleştirilen 13 Ekim- 3 Kasım tarihlerinde açık kalan Salvador Dali “Zodyak” sergisine derse girdiği tüm sınıfları götürdüğünü söylemiştir. “Bunu yapabildim çünkü sergi yeri okulumuza çok yakındı, araç ve para problemimiz olmadı” demiştir.

Son yıllarda öğrencilerle birlikte müze ziyaretine gitmediklerini söyleyen ders öğretmeni, müze konusunu öğrencileri ödevlendirerek işlemektedir. Öğrenciler kolay ulaşabilecekleri müzeleri seçerek müze ziyaretini kendileri gerçekleştirirler. Edindikleri bilgiler, çektikleri fotoğraflar, müzeden elde ettikleri farklı dokümanlarla bir sunu hazırlarlar ve sınıf ortamında bu bilgileri paylaşırlar.

Müze ve sanat galerilerinden eğitim amaçlı daha verimli yararlanmayı hedefleyen herhangi bir hizmet içi eğitim kursuna katılmadığını belirten öğretmen, böyle bir eğitimin faydalı olacağı düşüncesindedir. Bu eğitim tüm öğretmenleri ve okul yönetimini de kapsamı gerektiği ve bu sayede bazı sorunların daha kolay aşılabileceği düşüncesindedir.

Şükrü Paşa İlkokulunda, görsel sanatlar ve teknoloji tasarım derslerini yürüten öğretmen ders planında özel olarak “sanat galerilerine gezi” yer almamakla birlikte müze gezisini planına aldığını söyleyerek şunları ilave etmiştir: “Görsel Sanatlar Dersi Müfredatı’nda müze bilinci ve

sanat kültürü geliştirme konusuna ayrıntılı yer verilmektedir ve beklentiler çok yüksektir. 2014 Şubat ayında “Edirne İslam Eserleri Müzesi”ne gezi planımızı yaptık. Ayrıca ders planımızda müzeciliğimizin gelişmesinde önemli bir yeri olan ve dünya çapında tanınan ressam Osman Hamdi Bey’de yer almıştır. Bu konuyla ilgili öğrenciler ayrıntılı araştırma yapacaklar ve derste sunumla bizimle paylaşacaklar. Müze ve sanat galerilerinde eğitim-öğretim için yararlanmanın öneminin farkındayım. Sanat bilinci, sanata ilgiyi arttırması ve daha kalıcı bir eğitim için bu mekânlardan yararlanmak gerektiğini düşünüyorum. Bu konunun uygulamaya geçirilmesinde bir sıkıntı yaşamıyorum, öğretmenlerden ve okul yönetiminden destek görüyorum. Bununla birlikte müfredatta önemle üzerinde durulan ve yüksek beklentiler olan bu konu için ders saati yetersizdir ve uygulamaya dönük bilgi eksikliğimiz vardır”. Ayrıca son yıllarda, öğrencilerle birlikte bir sanat galerisine sergi görmek için gitmediklerini belirtmiş nedenlerini şöyle açıklamıştır: “Edirne’de böyle mekânlar yok denecek kadar az ve düzenli sergi açılmaz, açılanların da duyurusu iyi yapılmadığı için haberdar olamıyoruz. Sanat sergilerinin okullara afişlerinin veya davetiyelerinin gönderilmesi iyi olurdu. En azından nerede nasıl bir sergi var öğrencilerimize duyurabiliriz ve görülmesinin önemi üzerinde durabiliriz.”

Sanat eğitimde müze ve sanat galerilerini konu alan herhangi bir hizmet içi eğitime katılmadığını belirten öğretmen, böyle bir eğitimin öğretmenlere çok şey katacağını dile getirmiş ve tüm eğitimcilere, kapsamlı bir hizmet içi eğitimin gerekli olduğunu, konuyla ilgili bilmedikleri çok şey olabileceğini ifade etmiştir.

80. Yıl Cumhuriyet Anadolu Lisesi Görsel Sanatlar Dersi Öğretmeni, son iki yıldan beri müze bilinci vermek ve görsel kültürü geliştirmek için müze ziyaretlerine, ayrıca sanatsal sergileri görmeye önem verdiğini belirtmiştir. Bunu gerçekleştirebilmek için hem ders planında gezilerin yer aldığını, hem de kendi çabalarıyla öğrenciyi sergilere ve müzelere gitmeye motive etmeye çalıştığını dile getirmiş ve şunları ilave etmiştir: “10-11 ve 12. sınıflarda ders planımda; ‘müze tarihi, çevre ve müzelerde inceleme, uygulama’ konu başlıkları yer almaktadır. Çağdaş sanatları işlerken ilgili sanat eserlerini görmek için internet aracılığıyla müzeleri sanal yolla ziyaret ediyoruz ve üzerinde konuşarak bu konuyu pekiştiriyoruz. Diğer taraftan mutlaka her yıl eğitim öğretim amaçlı en az bir müze ziyaretimiz olur. Önceki yıllarda İstanbul’a müze ve tarihi yerlerini görmek için geziler yaptık. Edirne’de, “İslam eserleri Müzesi”, Sağlık Müzesi”, “Etnografya Müzesi”ne gittik. Bu gezileri gerçekleştirmede pek sıkıntı yaşamadık, okulumdan destek gördüm, öğrenciler gidip görmeye çok istekliler, kalıcı bir eğitim ve güzel anılarla geri dönüyoruz. Zaman zaman gezip gördüğümüz yerlerle ilgili izlenimlerimizi resimliyoruz.”

Edirne’de çok fazla sanat sergisi olmadığından yakınan öğretmen, duyabildikleri sergilere öğrencilerle beraber gidemeseler de, gezilip görülmesi için teşvik ettiğini belirtmiştir. 2013’de Edirne Belediyesinin organize ettiği Salvador Dali “Zodyak” sergisine öğrencilerle gidip gördüklerini de eklemiştir. Bunun dışında öğretmenlerin sanata karşı ilgisizliklerinden söz etmiş ve eğitimcilerde sanat sevgisi ve bilincinin çok önemli olduğuna değinmiştir. Ayrıca tüm eğitimcilere yönelik, müze ve sanat galerilerinden eğitim amaçlı nasıl yararlanacaklarını ve önemini içeren kapsamlı bir hizmet içi eğitimin önemli katkılar sağlayacağını düşünmektedir. Bu konuyla ilgili herhangi bir hizmet içi eğitimden geçmediğini de belirtmiştir.

Atatürk İlkokulu Görsel Sanatlar Öğretmeni, ders planında müze ve görsel sanatlar kültürünü geliştirmeye yönelik konuların yer aldığını belirtmiştir. Sanat galerilerindeki güncel sergileri gezmek sanat kültürü geliştirmek ve sanat bilinci vermek için önemli olduğunu dile getiren öğretmen, 2013 yılında Edirne Deveci Han Sanat Galerisi’nde “İstanbul ve Çiçek” sergisini, çok yakın yürüme mesafesinde olduğu için öğrencilerle gezebildiklerini söylemiştir. Bunun dışında, sergilerden haberdar olamadıklarını da eklemiştir.

Ders planında “Anadolu Medeniyetleri Müzesi” konusu yer almaktadır. “Bir saatlik derste belirlediğimiz hedeflere ulaşamıyoruz, genellikle müzelerle ilgili konuyu internet ortamında sanal müze ziyaretiyle gerçekleştiriyoruz. Bu okulda iki senedir görev yapıyorum ve bu süre içerisinde öğrencilerle birlikte ders amaçlı müze ziyareti yapmadık. Bunun en önemli nedeni, ders planında yer alan geziyi yapabilmek için birçok yazışma yapılması gerekiyor, izin almak sıkıntılı, ulaşım ve ekonomik sorunlar da var. Bununla birlikte öğrenciler gezmeye ve görmeye çok istekli, velilerin bu konuya bakışları olumlu. Ayrıca, bu sene müze gezisi yapmayı düşünmemiştim, ama sergi ve müze gezisi için çaba harcayacağım. Bu okulda yeni olduğum için öğrencileri, velileri okulun imkanlarını ve yönetimi yeni yeni tanımaya başladım” demiştir.

Son olarak görsel sanatlar öğretmeni; sanat eğitiminde müze ve sanat galerilerinden yararlanma üzerine her hangi bir hizmet içi eğitime katılmadığını, müfredatın çok açıklayıcı ve ayrıntılı verildiğini söylemiştir. Bununla birlikte öğretmen, müze ve sanat galerilerinden daha verimli yararlanmak için plan, program ve uygulamaya yönelik hizmet içi eğitimin herkese yararlı olacağını da eklemiştir.

Edirne Anadolu Öğretmen Lisesi Görsel Sanatlar Öğretmeni, bir ders saatinin yetersizliğinden ve onun da seçmeli olmasından yakınmış ve bu sürenin hiçbir şeye yetmediğini, gezilere bu nedenle gidemediklerini eklemiştir. Ders programında yer alan müzelere genellikle internet ortamında sanal yolla ziyaret ettiklerine değinmiştir. Okul yönetimi, müze ve sanat

galerilerine ziyaret için eğitim-öğretimin bittiği saatleri tercih etmelerini istemektedir. Öğretmen okula yakın yerlerdeki müze ve sanat galerilerine yürüyerek gitmek ve görmek için en az iki tam saate ihtiyaçları olduğunu belirtmektedir. 2013’de Edirne Deveci Han’da açılan “İstanbul ve Çiçek” sergisine yürüyerek gitmişlerdir. İki ders saatinin olduğu dönemde yürüyerek Edirne’deki müzeleri dolaştıklarını oralardaki izlenimlerini resimlediklerini, fotoğraf çektiklerini ve bunları okul panolarında sergileyerek geziyi tanıttıklarını anlatmıştır. Alternatif öğrenme mekânlarının etkin olarak eğitimde kullanmanın öneminin farkında olan öğretmenin en önemli sorunu ders saati sorunudur ve başka bir sorun ve engelden söz etmemiştir.

Müze eğitimi ile ilgili herhangi bir hizmet içi eğitime katılmadığını ve ihtiyaçta duymadığını belirtmiştir. Üniversitede bu konuyla ilgili ayrıntılı bilgi edindiğini kendisinin de ilgisinin olduğunu, konuyla ilgili araştırmalar yaptığını ifade etmiştir. Ayrıca öğrencilerle yaptıkları her türlü sanatsal aktivitelerden birlikte keyif aldıklarını ve çok şey öğrendiklerini söylemiştir.

4. GÖRÜŞMELERDEN ELDE EDİLEN VERİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Yapılan görüşmelerden önemli sonuçlar elde edilmiştir. Müzeler sanat dersleri müfredatında kapsamlı olarak yer almasına rağmen saptanan hedeflerin gerçekleştirilebilmesi için ders saati yetersizliği önemli bir sorun olarak görülmektedir. Ayrıca; ekonomik sorunlar, ulaşım sorunları, okul yönetiminin katkı ve teşviklerinin yetersizliği, sanat öğretmenin dışında diğer öğretmenlerin ilgisiz veya meraksız oluşları, Edirne’de sanat sergilerinin yok denecek kadar az olması, sergilerden haberdar olamamaları gibi sorunlar da sanat eğitimi olumsuz etkilediği söylenebilir. Sanat eğitiminde müze ve galerilerden yararlanabilmek sadece sanat eğitimcisinin kendi özverileri, bilgileri ve birikimleri ölçüsünde sınırlı kaldığı görülmektedir ve sonuç olarak, müzeler ve sanat galerileri eğitimin önemli bir parçası olamamaktadır.

Görüşmeye katılan öğretmenler sanat eğitiminde; müze ve sanat galerilerin önemli yeri olduğunu bilincindedirler. Öğretmenler kendi çabaları ve bilgi birikimleri doğrultusunda alternatif öğrenme mekânlarını, müzeleri ve sanat galerilerini eğitimde kullanmaya çalıştıkları görülmektedir.

“Müzelerin eğitim amacı, insanların geçmiş kültürleri arasında bağ kurmak ve kurulan bağın kopmamasını sağlamaktır. Çünkü müzeler, birer kültür/sanat hazineleridir. Ve bu hazineler kültürleri insanlara dolaysız ve somut olarak sunarlar. Böylece insanların görerek, dokunarak, hissederek ve uygulayarak öğrenme yaşantılarını canlı tutar ve kalıcı olmasını sağlarlar” (Buyursan ve Mercı, 2005: 19).

Yapılan görüşmelerden anlaşıldığı gibi, gerçekleştirilebilen galeri ve müze ziyaretleri genellikle gezmek ve görmek amaçlıdır. Çoğunlukla geziler plansız, hedefler belirsiz ve uygulamaya önem verilmemektedir. Müzelerde eğitim ortamı yaratılmalı, mümkünse öğrenciye galeri ve müzelerde uygulama olanağı verilmelidir. Ya da en azından; gezi ve ziyaretlerden sonra sınıf ortamında uygulama çalışması için plan program yapılmalıdır. Çünkü resimle ya da üç boyutlu formla deneme çalışması, öğrenciye eserin iç yüzünü görmesini kolaylaştıracağı ve sanatı anlamasını sağlayacağı için müze ve sanat galerilerindeki uygulama çalışmaları önemlidir. Aslında öğretmenler öğrenmeye açıktır bunu da hizmet içi eğitime ihtiyaç duymalarıyla ortaya koymuşlardır. Bu konuyla ilgili bilgi eksikliklerini gidermek, alternatif öğrenme mekânlarının eğitim amaçlı ve daha etkili kullanılabilmesi, ayrıca konunun öneminin daha iyi anlaşılabilmesi, problemlerin saptanabilmesi için, kapsamlı bir hizmet içi eğitimin gerekli olduğu konusunda öğretmenlerin çoğu hemfikirdir. Öğretmenin bilinçlendirilmesi eğitim kalitesini arttıracak ve bu da genç nesillere yansiyacaktır. Sanat sevgisi ve ilgisinin yanında kültürel bir alt yapı da oluşturacaktır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Ülkemizde, görsel sanatlar dersi eğitim-öğretim programındaki olumlu değişikliklerle çağın gereksinimleri doğrultusunda kendini yenilemeye ve gelişmeye devam etmesi yeterli değildir. En gelişmiş öğretim programlarında uygun koşulların oluşturulduğu, belirli olanakların sağlandığı, yeterli sürelerde, nitelikli sanat eğitimcileriyle sanat eğitimi verildiğinde amaçlar gerçekleştirilebilir. Bugün görsel sanatlar eğitiminde çağdaş öğretim yöntemi olarak müze ve sanat galerilerinin programda yerini alması; bir saatlik derslerle, ayrıca olumsuz çevre ve ekonomik koşullarda uygulanabilirliği tartışmalıdır ve formaliteyi geçememektedir. Ülkemizde sanat eğitiminde galeri ve müzelerden bilinçli bir şekilde ve yeterince yararlanıldığı söylenemez. Görerek, yaşayarak öğrenme, ezberci eğitimin yerini almak zorundadır. Plastik sanatlar eğitiminde, sanat galerileri ve sanatçı atölyeleri ile karşılıklı diyaloglar kurulabilmeli, müzeler ve galeriler eğitimin önemli bir parçası olabilmelidir.

Gerçek ilerleme sadece bilim ve teknikte gelişme değil, aynı zamanda yaratıcı gücün gelişmişliğidir. Biçim duyarlılığı gelişmemiş, estetikten yoksun düşünce dünyası ve eğitim boştur, sığdır, tekdüzedir. Plastik sanatlar eğitimi ders olmanın ötesinde daha başka anlam taşımaktadır. Eğitimden sorumlu herkesin, gençlerimizin sanat yoluyla eğitilmelerini, “geleceğimizin eğitimi” sorunu olarak görebilmeleri gereklidir (Gencaydın, 1993: 9).

A. Uz / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
 3(2014) 90-102
A. Uz / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences 3(2014) 90-102

Bilgi çağının yaratıcı insanını yetiştirmek için öğrenciler, hayatlarının her anında üretim-egitim birlikteliğini sağlamaya yönelik uzmanlık bilgisi edinirken, aynı zamanda sanat ve felsefe ile de ilgilenip entelektüel düzeylerini geliştirmelidirler. Farklı sanat dallarıyla eğitim hayatında tanışmalı ve sanatı bilinçli bir şekilde hayatlarına katmaları sağlanmalıdır. Bu sayede yaratıcı, üretici, estetik duyguları gelişmiş, sorumluluk alan ve sorgulayan, düşünen bireyler yetiştirebiliriz. Esasen amaçta böyle bireyler ve bu bireylerin oluşturduğu farkındalıkları yüksek bir toplum oluşturabilmek değil midir?

Sanatın ne denli önemli olduğu yazılı kaynaklarla ortaya konulsa da, uygulamada yeterli özen gösterilmediği bellidir. Çünkü gelinen nokta; sanat ilgisi ve sevgisi kazandıramadığımız insanların sayısı her geçen gün artmaktadır. Özellikle görsel sanatlar eğitimi veren kurumlar; sanat galerileri ve müzelerle işbirliği yaparak eğitimin niteliği arttırılmalı ezberci eğitimden kurtarılmalıdır. Öğrencileri buradaki eserlerle buluşturarak sanatla beslenmesini ve sanata yaklaşmasını sağlamak zorundadırlar. Ayrıca, öğrencilerin bu gezilere ve eğitim programına velilerle katılımına teşvik etmek gereklidir. Bu sayede; öğrenciler görerek, dokunarak, karşılaştırarak, uygulama yaparak daha kalıcı bir öğrenme gerçekleştirirken, yaygın halk eğitimine de katkı sağlanmış olacaktır.

KAYNAKLAR

- ARİNZE, Emmanuel, N. (May 17 1999). The Role of the Museum in Society. Public lecture at the National Museum, Georgetown, Guyana, http://www.maltwood.uvic.ca/cam/activities/past_conferences/1999conf/CAM'99-EmmanuelArinze.GuyanaFinal.pdf adresinden 06 şubat 2013 tarihinde edinilmiştir.
- ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURULU. (1997). *Atatürk'ün Söylev Ve Demeçleri. I-III*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- BUYURGAN, Serap ve MERCİN, Levent. (2005). *Görsel Sanatlar Eğitiminde Müze Eğitimi ve Uygulamaları*. Ankara: Görsel Sanatlar Eğitimi Derneği Yayınları.
- DEMİR, Reyhan. (2005). Sanat Eğitiminde Bir Program Önerisi: Galeri Eğitimi Programı. http://tebd.gazi.edu.tr/arsiv/2005_cilt3/sayi_1/95-104.pdf adresinden 04 şubat 2013 tarihinde edinilmiştir.
- ERBAY, Mutlu. (1997). *Plastik Sanatlar Eğitimin Gelişimi*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- ETİKE, Serap. (1987). İsmail Hakkı Baltacıoğlu ve Resim Öğretmeni Yetiştiren Programlara Öneriler. *Öğretmen Yetiştiren Yükseköğretim Kurumlarının Dünü-Bugünü-Geleceği Sempozyumu*. Gazi Üniversitesi, Ankara: Gazi Eğitim-Meslek Eğitimi-Teknik Eğitim Fakültesi. 8-11 Haziran 1987.

- GARTENHAUS, Alan R. (2000). *Yaratıcı Düşünme ve Müzeler*. (Çev) Ruhiser Mergenci, Bekir Onur, Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.
- GENCEYDİN, Zafer. (1993). *Sanat Eğitimi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- GERÇEK, Ferruh. (1999). *Türk Müzeciliği*, 1. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- HOOPER, Eilean ve GREENHILL. (1999). *Müze ve Galeri Eğitimi*. (Çev) Meltem Örgen Evren, Emine Gül Kapçı, Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk Kültür Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.
- ICOM TÜRKİYE MİLLİ KOMİTESİ. (1963). *Milletlerin Teşkilatlandırılması Pratik Öğütler*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- İYEM, Nuri. (1981). Galerilerin Yararı. Gösteri Sanat Edebiyat Dergisi, Yıl:1, sayı:6, 6 Mayıs. Hürriyet Ofset Matbaacılık ve Gazetecilik A.Ş.
- Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Genel Müdürlüğü. (2007). *Görsel Sanatlar Dersi (1-8. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu*, Ankara: MEB. Devlet Kitaplar Müdürlüğü.
- OĞUZKAN, Turhan. (1987). *Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri. "Atatürk'ün Eğitimci Kişiliği"*, Hüsnü Cırtlı ve Bahir Sorguç (Ed.), Ankara: Unesco Türkiye Milli Komisyonu.
- OĞUZKAN, A, Ferhan. (1982). *Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri, "Hasan Ali Yücel"*, Hüsnü Cırtlı ve Bahir Sorguç (Ed), Ankara: Unesco Türkiye Milli Komisyonu.
- Rasool Sarwat Ghulam. (February 08,2009). Daily Times Sitesi, "The importance of a museum" maddesi,
http://www.dailytimes.com.pk/default.asp?page=2009%5C02%5C08%5Cstory_8-2-2009_pg12_11 adresinden 05 Şubat 2013 tarihinde edinilmiştir.
- SAN, İnci. (1985). *Yaratıcılık Açısından Sanat Eğitimi. Sanat Üzerine. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları 3.*
- TONGUÇ İsmail Hakkı. (1952). *Öğretmen Ansiklopedisi ve Pedagoji Sözlüğü*, R. G. Arkın (Ed.), İstanbul: Bir Yayınları.

EK: ÖĞRETMEN GÖRÜŞME FORMU

Görüşme kısa bir tanışma ve izin alınarak gerçekleştirildikten sonra konuyla ilgili aşağıdaki üç soru sorularak durum değerlendirmesi yapılmıştır.

- 1.Müze ve sanat galerileri görsel sanatlar dersi programındaki yeri nedir ve nasıl uygulamaya geçirilmektedir?
2. Görsel sanatlar eğitimi programı çerçevesinde (müzelere, ören yerlerine, sanat galerilerine) eğitim amaçlı gezi yapıldı mı ve nerelere? Konuyla ilgili sorunlar, sıkıntılar, beklentileriniz veya önerileriniz var mıdır?
- 3.Sanat galerileri ve müzelerden, etkin bir eğitim ortamı olarak yararlanmak için "Hizmet İçi" eğitim aldınız mı sizce bu kapsamda verilecek bir "Hizmet İçi" eğitim yararlı olur mu?

*F. V. Güngördü / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Dergisi 3(2014) 103-110*
*F. V. Güngördü / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences
3(2014) 103-110*

OBSDIAN AND ITS SIGNIFICANCE FOR CAPPADOCIAN PRE-POTTERY NEOLITHIC

Öğr. Gör. Fevzi Volkan Güngördü

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi
volkangungordu@nevsehir.edu.tr

ABSTRACT

During prehistoric times, due to its natural structure and impressive color, obsidian was a common material for tool production. As a result of chemical analyses, scientists are capable for source analyses on obsidians which have unique elemental compositions in every different sources. By means of these analyses, which obsidian sources were exploited to produce obsidian tools can be identified. This information is significant for archaeologists in the process of realizing inter-regional connections.

Cappadocia region is one of the significant obsidian sources in the Near East. Cappadocian obsidians were exploited and manufactured by local Pre-Pottery Neolithic sites and they were diffused in Syria, Levant and Cyprus. The identification of Cappadocian obsidians in different regions of the Near East is important to show the connections between Syria, Levant, Cyprus and Cappadocia in 10.000 years ago.

Keywords: Obsidian, chemical analyses, Pre-Pottery Neolithic, Near East, Cappadocia.

OBSDİYEN VE SERAMİKSİZ NEOLİTİK DÖNEM'DE KAPADOKYA İÇİN ÖNEMİ

ÖZET

Prehistorik çağlarda hem doğal yapısı hem de etkileyici rengi sayesinde obsidyen alet üretiminde sıkça kullanılan bir hammaddedir. Kimyasal analizler sonucunda ana kompozisyonunun anlaşılabilceği obsidyenin, farklı kaynaklarda farklı birleşenleri içerisinde barındırması bilim adamlarına kaynak analizi yapma imkânı sağlamaktadır. Bu sayede farklı yerleşimlerde ele geçen obsidyen aletlerin üretiminde, hangi doğal kaynakların kullanıldığı saptanabilmektedir. Bu bilginin arkeologlar açısından önemi ise, yazının olmadığı prehistorik çağlarda bölgeler arası ilişkilerin obsidyen üzerinde yapılan bu analizler sonucunda saptanabilmesidir.

Yakındoğu'nun en önemli obsidyen kaynaklarından biri Kapadokya bölgesidir. Kapadokya obsidyenleri günümüzden 10.000 yıl önce hem bu bölgedeki yerel Seramiksiz Neolitik Dönem yerleşimleri tarafından kullanılmış hem de Suriye, Doğu Akdeniz ve Kıbrıs gibi Yakındoğu'nun diğer bölgelerine de yayılmıştır. Yakındoğu' da farklı bölgelerde Kapadokya obsidyenin saptanması, Kapadokya'nın

Kıbrıs, Suriye ve Doğu Akdeniz bölgeleri ile günümüzden 10.000 yıl önceki ilişkilerini göstermesi açısından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Obsidyen, kimyasal analizler, Seramiksiz Neolitik, Yakınođu, Kapadokya

I. OBSIDIAN AND ITS CHEMICAL CONFIGURATION

For prehistoric times, long before the existence of writing systems, scientists must rely on materials which are available to understand the prehistoric inter-regional connections. For that reason obsidian has a crucial significance in Near Eastern archaeology

The term obsidian derives from the Roman named Obsius who lived in Ethiopia (Balkan-Atlı, 2008: 191). Categorized as a glass, obsidian consists of 70% silicon dioxide which is related to rhyolite and granite, and also some non-silicious materials (Balkan-Atlı, 2008: 191; Whittaker, 1994: 69). Obsidian results from the rapid cooling of molten rock after a volcanic eruption. If the molten rock does not cool rapidly enough, crystals separate and the rock loses its glass quality (Whittaker, 1994: 69).

Obsidian mainly has a black or green color. Emergence of these different colors is related to the oxidation status of the chemical elements. For example the existence of magnetite causes a black color or hematite a reddish color and iron a green (Balkan-Atlı, 2008: 191).

Especially in prehistoric times, obsidian was seen as perfect raw material for tool production. Due to its more delicate nature relative to other materials, obsidian can have a finer cutting edge. Consequently it is used to manufacture blades and projectile points, (Whittaker, 1994: 69).

Geochemical analyses allow us to identify the elemental composition of obsidian samples. Archaeologists can use these signatures to locate the source of the raw material. Hence archaeologists can infer the inter-regional connections in prehistoric times by means of these geochemical analyses (Andrefsky, 2000: 41-42, Leute, 1987: 101).

Scientific studies on obsidian started in 1960s and continued to develop in more recent years (Shackley, 2008: 199). Today different geochemical analysis techniques (such as X-Ray fluorescence spectrometry (XRF), Particle included X-ray emission analysis (PIXIE), Electron used microprobe analysis (EMPA) and Instrumental neutron activation analysis (INAA) are using on obsidian. Each technique requires different samplings and provides different information (Andrefsky, 2000: 43).

*F. V. Güngördü / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Dergisi 3(2014) 103-110*
*F. V. Güngördü / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences
3(2014) 103-110*

II. OBSIDIAN SOURCES IN THE NEAR EAST

In the Near East, Anatolia, Caucasia and some Aegean islands contain obsidian deposits. Obsidian from Caucasian sources tends to be found mainly at Transcaucasian sites. On the contrary, Anatolian obsidians appear at many different regions in the Near East (Chataigner, Poidevin, Arnaud, 1998: 518).

Obsidian sources in Anatolia can be separated into different groups based on location: Central Anatolia, Southeastern Anatolia, Northeastern Anatolia, Northern and Western Anatolia (Renfrew, Dixon, Cann, 1966: 33)

III. OBSIDIAN SOURCES IN CAPPADOCIA

In Cappadocia, obsidian deposits are known in the provinces of Nevşehir, Niğde, Aksaray, east and south-east of the south end of the Tuz Gölü (Todd, 1980: 30). In the Acıgöl area, Kaleiçi, Acıgöl, Güneydağ, Kocatepe-Acıgöl and Hotamış Dağ are the main obsidian sources (Todd, 1980: 30). The Acıgöl and Çiftlik deposits are the oldest obsidian beds in Anatolia (Ercan, Şaroğlu, Kuşcu 1994: 506). Obsidian sources in the Göllü Dağ region (Niğde, Melendiz plain) are known from the Kömürcü Köyü area, Sırça Deresi and Kayırlı (Todd, 1980:33). According to the chemical analyses, Göllü Dağ obsidians can be divided into two different groups as Göllü Dağ-East and Göllü Dağ-West (Chataigner, Poidevin, Arnaud 1998: 525-526). Moreover Nenezi Dağ contains a high dome with a large obsidian flow on its western bank and there are some highly poisonous Barium-rich obsidian sources exist in Hasan Dağ (Karakapı and Tahtayayla) (Ercan, Şaroğlu, Kuşcu, 1994:506).

IIIa. Cappadocian Pre-Pottery Neolithic Sites and Obsidian

As it mentioned above, Cappadocia region contains numerous obsidian sources. These different obsidian deposits were exploited by both Cappadocian Neolithic sites and also some other Near Eastern Neolithic sites.

In Aksaray province Aşıklı Höyük is one of the better known Pre-Pottery Neolithic settlements. The architecture of Aşıklı Höyük consists of clustered rectangular mudbrick dwellings, streets, alleys and also some monumental buildings (Esin, 2000: 22-24; Esin, Harmankaya, 2007: 268).

The chipped stone industry of Aşıklı Höyük is mainly based on obsidian. Nenezi Dağ and Kayırlı obsidian deposits were exploited by Aşıklı Höyük's inhabitants. Knapping occurred both at these sources and also at Aşıklı Höyük (Esin, Harmankaya, 2007: 266). The chipped stone

assemblage contains cores, blades, bladelets, small triangles, lunates, arrowheads, scrapers and burins (Balkan-Atlı, 1994: 221).

Musular which is located only 300/400 m. northwest of Aşıklı Höyük, is another Pre-Pottery Neolithic site in Aksaray province with significant obsidian artifact deposits (Özbaşaran, 2000a: 129). The Pre-Pottery Neolithic architecture of Musular consists of Building A, units N and Z, and some rock-cut and built channels (Özbaşaran et al, 2007: 274).

As at Aşıklı Höyük, the chipped stone industry of Musular is mainly obsidian and the raw material can be sourced to Göllü Dağ and Nenezi Dağ obsidian sources. The chipped stone assemblage there contains cores, flakes, blades, scrapers, arrowheads, borers and burins (Kayacan, 2003: 7, Özbaşaran, et al, 2007: 276, Duru, Özbaşaran, 2005: 22-23).

Kömürcü Kaletepe which is located on the northern slope of Göllü Dağ on a rhyolitic formation is an obsidian workshop where both the exploitation and knapping processes were carried out (Balkan-Atlı et al. 1999: 3, Balkan-Atlı, Binder, 2001: 1). This site contains both Middle-Paleolithic and Pre-Pottery Neolithic layers (Balkan-Atlı, Binder, 2007: 218).

Kömürcü Kaletepe has a unique type of naviform bidirectional core which has not been found on any other Anatolian Neolithic sites (Balkan-Atlı, Binder, Cauvin, 1999: 138). These cores were used to produce bidirectional blades which are significant to manufacture arrowheads. Moreover the site also yields prismatic blade production assemblages. According to Nur Balkan-Atlı and Didier Binder these two different production techniques require a high proficiency (Balkan-Atlı, Binder, 2001: 12, Balkan-Atlı, Binder 2007: 219).

IIIb. Cappadocian Obsidians in the Near East

In the Near East, Cappadocian obsidians were found in Syria, Levant and Cyprus. In terms of diffusion, evaluations can be classified in two different aspects.

Firstly, as a raw material, Cappadocian obsidians have been found in Syria, Levant and Cyprus. Göllü Dağ obsidians have been identified at Syrian Pre-Pottery Neolithic sites such as Mureybet, Cheikh Hassan and Jerf el-Ahmar. They also were recovered from the well-known Southern Levantine Pre-Pottery Neolithic site of Jericho as well as the Cypriot Neolithic site Khirokitia (Chataigner, Poidevin, Arnaud, 1998: 523-525, Renfrew, Dixon, Cann, 1968: 325). In addition, Kömürcü obsidians were found at some Syrian Pre-Pottery Neolithic sites such as Dja' de, Mureybet and Halula (Balkan-Atlı et al. 2000: 46, Balkan-Atlı, Binder, 2001: 14). Kömürcü examples have been identified in another Cypriot Neolithic site,

F. V. Güngördü / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 3(2014) 103-110
F. V. Güngördü / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences 3(2014) 103-110

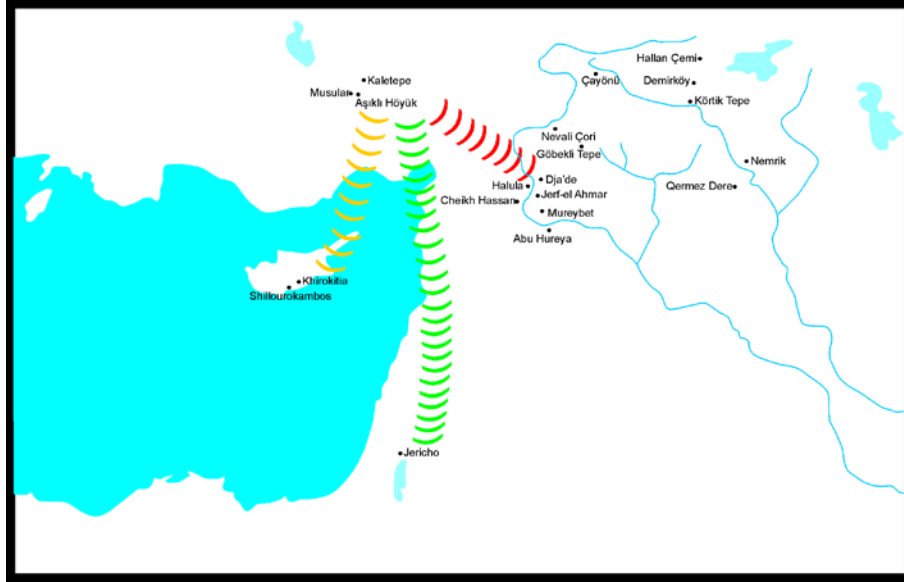
Shillourokambos (Balkan-Atlı et al. 2000: 46, Balkan-Atlı, Binder, 2001: 14, Briois, Gratuze, Guilaine, 1997: 105).

Secondly, in terms of knapping techniques, the Kömürcü Kaletepe obsidian workshop produced two types of blades: bidirectional and prismatic. Although bidirectional blade production has been documented in Syria and Levant at sites the Kaletepe style has only been recovered at Dja' de. Prismatic blade production has been identified in Syria and Cyprus at sites such as Mureybet, Tell Halula and Shillourokambos (Balkan-Atlı et al. 2000: 46, Balkan-Atlı, Binder, 2001: 14).

VI. SIGNIFICANCE OF OBSIDIAN IN CAPPADOCIAN PRE-POTTERY NEOLITHIC CONTEXT

Obsidian is one of the common materials for tool production especially in prehistoric times due to its fascinating color and natural structure. Its fingerprint quality is crucial for archaeologist when the process of understanding the interregional connections in prehistoric times when long before the writing systems exist. By means of source analyses on obsidian, archaeologists can identify the sources and then establish a relation between the source location and the archaeological context where the finished product belongs.

The Cappadocia region has a significant role in the Near East for 10.000 years due to both its central location and its possession of valuable raw materials. In particular Cappadocia was one of the most significant obsidian producing areas of the entire Near East. Geochemical analyses show that Cappadocian obsidians reached in Syria, Levant and also Cyprus revealing long distance cultural interactions 10. 000 years ago. Moreover their presence at the Cypriot Pre-Pottery Neolithic sites Shillourokambos and Khirokitia indicate maritime connections between Cappadocia and Cyprus during earlier periods.

Map: Diffusion of the Cappadocian Obsidians 10.000 years ago

REFERENCES

- Andrefsky, W. Jr. (2000). *Lithics: Macroscopic approaches to analysis*. United Kingdom: Cambridge University Press.
- Balkan-Atlı, N. (1994). "The Typological Characteristics of Aşıklı Höyük Chipped Stone Industry." In Hans Georg Gebel and Stefan Karol Kozłowski, eds., *Neolithic Chipped Stone Industries of the Fertile Crescent*. Berlin: ex oriente, 209-221.
- (2000). "Kapadokya Obsidyen Araştırmaları ve Kömürcü Kaletepe Obsidien Atölyesi Kazısı." In Oktay Belli, ed., *Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi (1932-1999)*. İstanbul: Başak Matbaacılık, 32-38.
- (2008). "Prehistoric Obsidian Mining in Göllü Dağ." In Ü. Yalçın, H. Özbal, A. G. Paşamehmetoğlu, eds., *Ancient Mining in Turkey and the Eastern Mediterranean*. Ankara: Atılım University, 191-208.
- Balkan-Atlı, N., Binder, D. (2001). "Obsidian exploitation and blade technology at Kömürcü-Kaletepe (Cappadocia, Turkey)." In Isabella Caneva, Cristina Lemorini, Daniela Zampetti, Paolo Biagi eds., *Beyond Tools. Redefining the PPN Lithic Assemblages of the Levant*. Berlin: ex oriente, 1-16.
- (2007). "Kömürcü-Kaletepe Obsidyen İşçiliği". Özdoğan, M. N. Başgelen, eds., *Anadolu'da Uygarlığın Doğuşu ve Avrupa'ya Yayılımı Türkiye'de Neolitik Dönem Yeni Kazılar, Yeni Bulgular*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 217-222.

F. V. Güngördü / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Dergisi 3(2014) 103-110
F. V. Güngördü / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences
3(2014) 103-110

- Balkan-Atlı, N., Binder, D., Cauvin, M.C. (1999). "Obsidian Sources, Workshops, and Trade in Central Anatolia." Özdoğan, M. N. Başgelen, eds., *Neolithic in Turkey The Cradle of Civilization New Discoveries*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 133-145.
- Balkan-Atlı, N., Binder, D., Cauvin, M.C., Faydalı, E. (1999). "Kömürcü /Kaletepe Obsidyen Atölyesi 1997 Kazısı." *Kazı Sonuçları Toplantısı* 20(1): 1-21.
- (2000). "1998 Kömürcü/Kaletepe Obsidyen Atölyesi Kazısı." *Kazı Sonuçları Toplantısı* 21(1): 41-50.
- Briois, F., Gratuze, B., Guilaine, J. (1997). "Obsidiennes du site néolithique précéramique de Shillourokambos (Chypre)." *Paléorient* 23(1): 95-112.
- Chataigner, C., Poidevin, J.L., Arnaud, N.O. (1998) "Turkish Occurrences of Obsidian and Use by Prehistoric Peoples in the Near East from 14,000 to 6.000BP." *Journal of Volcanology and Geothermal Research* 85:517-537.
- Duru, G., Özbaşaran, M. (2005). "A 'Non-Domestic Site in Central Anatolia.'" *Anatolia Antiqua* 13: 15-28.
- Ercan, T., Şaroğlu, F., Kuşçu, İ. (1994) "Features of obsidian beds by volcanic activity in Anatolia since 25 million years BP" In Demirci, Ş., Özer, A.M., Summers, G.D., eds., *Archaeometry 94 The Proceedings of the 29th International Symposium of Archaeometry*. Ankara: Tübitak, 505-513.
- Esin, U. (2000). "Aşıklı Höyük Kurtarma Kazıları." In Oktay Belli, ed., *Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi (1932-1999)*. İstanbul: Başak Matbaacılık, 20-28.
- Esin, U., Harmankaya, S. (2007). "Aşıklı Höyük." In Özdoğan, M. N. Başgelen, eds., *Anadolu'da Uygarlığın Doğuşu ve Avrupa'ya Yayılımı Türkiye'de Neolitik Dönem Yeni Kazılar, Yeni Bulgular*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 255-272.
- Kayacan, N. (2003). "Chipped Stone Industry of the Neolithic Site of Musular (Cappadocia): Preliminary Results." *Anatolia Antiqua* 11: 1-10.
- Leute, U. (1987). *Archaeometry, An introduction to Physical Methods in Archaeology and the History of Art*. - Weinheim, New York: VHC.
- Özbaşaran, M. (2000). "Melendiz Boyu Yerleşmelerinden: Musular." In Oktay Belli, ed., *Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi (1932-1999)*. İstanbul: Başak Matbaacılık, 44-50.
- Özbaşaran, M., Duru, G., Kayacan, N., Erdoğan, B., Buitenhuis, H. (2007). "Musular 1996-2004 Genel Değerlendirme." In Mehmet Özdoğan and Nezih Başgelen, eds., *Anadolu'da Uygarlığın Doğuşu ve Avrupa'ya Yayılımı Türkiye'de Neolitik Dönem Yeni Kazılar, Yeni Bulgular*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 273-283.
- Shackley, M. S. (2008). "Archaeological Petrology and the Archaeometry of Lithic Materials." *Archaeometry* 50: 194-205.
- Todd, I.A. (1980). *The Prehistory of Central Anatolia I The Neolithic period*. Göteborg: Paul Aström Förlag.

*F. V. Güngördü / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Dergisi 3(2014) 103-110*
*F. V. Güngördü / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences
3(2014) 103-110*

- Renfrew, C., Dixon, J.E., Cann, J.R. (1966). "Obsidian and Early Cultural contact in the Near East." *Proceedings of Prehistoric Society* 32: 30-72.
- (1968). "Further Analysis on Near Eastern Obsidians." *Proceedings of the Prehistoric Society* 34: 319-331.
- Whittaker, J. C. (1994). *Flint knapping: Making & Understanding Stone Tools*. Austin: University of Texas Press.

M. Güçlü / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
 3(2014) 111-127
M. Güçlü / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences 3(2014)
 111-127

İLKÖĞRETİM DERGİSİNDE YAYIMLANAN ÖĞRETMENLİK MESLEĞİ İLE İLGİLİ MAKALELERİN DEĞERLENDİRİLMESİ (1939-1966)^{1 - 2}

Yrd. Doç. Dr. Mustafa GÜÇLÜ

Erciyes Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü

mguclu@erciyes.edu.tr

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, 1939 ve 1966 yılları arasında yayın faaliyetini sürdüren İlköğretim Dergisi'nde yayımlanan öğretmenlik mesleği ile ilgili makalelerin genel bir değerlendirmesini yapmaktır. Bu çerçevede dergide yayımlanmış makaleler incelenmiş, konuyla ilgili makaleler belirlendikten sonra amaca uygun olanlar içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. Araştırma sonunda dergide öğretmenlik mesleği ile ilgili olarak 1939 ve 1966 yılları arasında öğretmen yetiştirme ve öğretmenlik mesleğinin nitelik ve özelliklerine yer verildiği görülmüştür. Hizmet öncesi ve hizmet içi öğretmen yetiştirilmesi ile ilgili yer verilen makalelerde genel olarak Türk öğretmen yetiştirme tarihinde önemli yerleri olan eğitim enstitüleri, köy enstitüleri ve öğretmen okullarının tarihsel gelişimleri yanında oynadıkları roller hakkında da bilgiler verilmiştir. Bunun yanında dergide öğretmenin iş başında yetiştirilmesi ile ilgili konulara yer verildiği görülmektedir. Öğretmenlik mesleğinin nitelikleri ve özellikleri ile ilgili makalelerde ise; öğretmenlik mesleğinin özellikleri, öğretmenlerin taşınması gereken nitelikler, öğretmenlerin karşılaşmış oldukları sorunlar, öğretmen-veli ilişkileri ve öğretmenlerde meslek heyecanının diri tutulması için yapılması gerekenler gibi konularda bilgiler verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Süreli yayın, öğretmen eğitimi tarihi, öğretmenlik mesleği, ilköğretim dergisi

EVALUATION OF PAPERS RELATED TO TEACHING PROFESSION IN THE JOURNAL OF İLKÖĞRETİM

ABSTRACT

The purpose of this study was to make an overall assessment of articles related to profession of teacher those appeared in the Journal of İlköğretim, which had been published between 1939 and 1966. For this purpose, the articles in the journal were analyzed by using content analysis, and evaluated in terms of

¹ Bu araştırma Erciyes Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından desteklenen "İlköğretim Dergisi'nin Türk Eğitim Hayatındaki Yeri ve Önemi" adlı projeden üretilmiştir.

² Bu araştırma 5-7 Şubat 2014 tarihinde Dubai'de gerçekleştirilen "International Teacher Education Conference" da aynı adla sunulan bildirinin yeniden düzenlenmiş halidir.

profession of teacher At the end of the reserach in the journal between 1939 and 1966 are also included in the problems of teacher education and the profession of teaching. The articles cited in this journal are related to pre-service and in-service teacher education program along with the historical development of teacher trainer school called Köy Enstitüleri; Eğitim Enstitüleri; Öğretmen Okulları. It is also figured out that the topics releated to training teachers at schools were studied in this journal. This journal also covers the following: Characters of teaching profession; the features that teachers should have; the problems that teachers confront; teacher and parent relationship; and teachers professional motivation.

Keywords: Journal, teacher education history, profession of teaching, Journal of İlköğretim

I. GİRİŞ

Türkiye modern bir toplum olma yolunda ilerlerken, eğitimin bu süreçte itici bir rol üstlendiği görülmektedir. Geçmişten günümüze toplumsal gelişimde eğitim kurumlarının ve öğretmenlerin özel bir yeri olmuş, toplumun yapısının değiştirilmesinde ve toplumsal yaşamın daha iyi hale getirilmesinde dinamik bir sosyal kuvvet olarak dikkat çekmiştir (Duman, 1991: 1). Türkiye, öğretmen yetiştirme alanında oldukça zengin bir tecrübesi olan bir ülkedir. Çünkü Türkiye, örgün eğitim tarihi boyunca kendi eğitim kurumlarını kuran ve bunlara kendisi öğretmen yetiştiren bir ülkedir (Ergün, 1998: 3).

Öğretmen yetiştirme sisteminin daha iyi hale getirilmesi, günün koşullarına uygun olarak reforme edilebilmesi için yararlanılan bilim dallarından birisi de eğitim tarihidir. Eğitim tarihinin en önemli amaçlarından birisi de geçmişten dersler çıkarmak ve gelecekte benzer hatalar yapmayarak sorunlara kalıcı çözümler üretmektir. Eğitim tarihi bu amaçlara ulaşmak için farklı araçlar kullanır. Bu araçlardan bir tanesi de dergilerdir.

Dergiler içinde yaşanan zamanı canlı olarak aktaran araçlar olması bakımından önemlidir. Dergilerin yayın hayatına devam ettiği yıllarda ele aldığı sorunlar ve bu sorunlara karşı geliştirilen çözüm önerileri günümüz açısından önemlidir. Eğitim tarihinin en önemli araçlarından olan bu dergilerden birisi de İlköğretim Dergisi'dir.

İlköğretim Dergisi 1939 ve 1966 yılları arasında yaklaşık 27 yıl yayın faaliyetlerine kesintisiz olarak devam etmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından çıkarılan dergide dönemin çok farklı eğitim sorunları yanında ele alınan bir diğer sorun da öğretmenlik mesleği ile ilgilidir. Derginin yayın hayatına devam ettiği yıllar öğretmenliğin Türkiye'de meslek haline gelmesinde önemlidir. Derginin yayımlandığı yıllar öğretmen okulları, eğitim enstitüleri, köy enstitüleri, yükseköğretmen okulları açısından önemli yıllardır.

M. Güçlü / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 3(2014) 111-127
M. Güçlü / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences 3(2014) 111-127

Bu araştırmada İlköğretim Dergisi'nde yayımlanan öğretmenlik mesleği ile ilgili makaleler değerlendirilmiştir. Konuya uygun makaleler içerik özelliklerine göre iki başlık altında incelenmiştir. Bunlar; öğretmenlerin hizmet öncesi ve hizmetiçinde yetiştirilmesi, öğretmenlik mesleğinin özellikleri ve nitelikleri ile ilgilidir.

II. HİZMET ÖNCESİ VE HİZMETİÇİ ÖĞRETMEN YETİŞTİRME İLE İLGİLİ MAKALELER

Dergide hizmet öncesi ve hizmet içi öğretmen yetiştirme ile ilgili yer verilen makalelerde genel olarak Türk öğretmen yetiştirme tarihinde önemli yerleri olan eğitim enstitüleri, köy enstitüleri ve öğretmen okullarının tarihsel gelişimleri yanında oynadıkları roller hakkında da bilgiler verilmiştir. Bunun yanında dergide öğretmenin iş başında yetiştirilmesi ile ilgili konulara yer verildiği görülmektedir.

Cumhuriyet döneminde ilköğretim alanında yaşanan problemlerin en önemlilerinden birisi de yeterli sayıda öğretmenin bulunmamasıdır. 1964 yılında dergide yer alan bir yazıda ilkokullarda görev yapan öğretmenlerin 3391'inin vekil, 2605'inin eğitimci, 8810'unun eğitimci ve 62.083'ünün asil öğretmen olarak çalıştıkları ifade edilmektedir. Öğretmenlerin %1'inin türlü sebeplerle hizmetten ayrılacağı ve her yıl yeni okul yapılacak olmasından dolayı Öğretmen Okulları Genel Müdürlüğü planlarına göre 1972 yılına kadar 50.000 öğretmen yetiştirilmiş olması gerekmektedir (İlköğretim Dergisi, 1964: 28-29).

1957-1958 eğitim-öğretim yılının başlaması münasebetiyle Maarif Vekili Tefik İleri'nin radyoda yapmış olduğu konuşmalar dergide de yayımlanmıştır. Bakan konuşmasının bir bölümünü öğretmenlere ayırmıştır. Öğretmenlik mesleği ile ilgili alınacak en önemli tedbirin iyi öğretmen yetiştirme olduğunu ifade eden Tefik İleri, bir yandan ilkokullara öğretmen yetiştirmek için farklı illerde yeni öğretmen okulları açarken bir yandan da artan ortaokul ve lise öğretmeni ihtiyacını karşılamak için yeni arayışlar içinde olduklarını ifade etmiştir. Ortaokul öğretmeni yetiştirmek için eğitim enstitülerinin sayılarını artırılması, lise öğretmeni ihtiyacını karşılamak için de Ankara ve İstanbul'da üniversite dışında, üniversitede görev yapan öğretim üyelerinden de yararlanarak Yüksek Öğretmen Okullarının açılması bu arayışlar içinde düşünülmüştür. Bakan Tefik İleri, bu konuşmasında Yüksek Öğretmen Okullarına öğretmenlik mesleğini seçmiş lise mezunları ile geniş ölçüde yapılacak bir seçme sınavı ile İlköğretim Okulları mezunların da alınacağını belirtmiştir. Yine farklı genel müdürlüklere bağlı olarak gerçekleştirilen öğretmen yetiştirme anlayışı yerine, öğretmen yetiştirme işinin tek bir genel müdürlüğüne bağlanması ve böylece öğretmenlerin derecelerine göre aynı meslek esaslarına göre yetiştirilmeleri

mesalesi bu konuşmada ele alınan konulardan birisi olmuştur (İlköğretim Dergisi, 1957: 3).

Yeterli sayıda öğretmen yetiştirememe sorunu yanında öğretmenlerin hangi kaynaktan yetiştirileceği yönünde de sorunlar bulunmaktadır. Güzdüzalp (1952c: 3-4), günümüzde de çok fazla tartışılan, fen-edebiyat fakültesi mezunlarının öğretmen olma durumlarını tartışmaktadır. Ona göre fen-edebiyat mezunlarının eğitim enstitülerindeki fen, edebiyat ve yabancı diller bölümlerinin lağvedilerek ortaokul öğretmenliğinin kendilerine verilmelerini istemeleri haksız bir istektir. Çünkü Güzdüzalp, fen-edebiyat fakültelerinin kuruluş amaçlarının öğretmen yetiştirmekten ziyade herhangi bir bilim alanında derinlemesine araştırma yapacak elemanlar yetiştirmek olması, ortaokullarda öğretmenlerin “Türkçe, tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi” yahut “matematik, fizik, kimya, tabiat bilgisi hatta ilave olarak tarım ve ticaret derslerinin” tamamını yüklenebilmelerine rağmen fen-edebiyat mezunlarının bu branş derslerinin tamamını okutmada yetersiz kalmaları, öğretmenliğin kendine özgü bazı özellikleri olan bir meslek olması ve eğitim enstitüsü mezunlarının ülkenin en ücra yerlerinde çalışmaya razı olurken fen-edebiyat mezunlarının çoğunluğunun buna razı olmayacağı gibi nedenlerle bu isteklerine karşı çıkmaktadır.

Dergide Türkiye’de öğretmen okullarının gelişimini tanzimattan itibaren inceleyen araştırmalar bulunmaktadır (Ayasbeyoğlu, 1951: 4109; Doran, 1960: 6; Güvenç, 1958: 6; İnan, 1948: 3272; Kazmaz, 1958: 2; Koryak, 1948: 3251; Köroğlu, 1946: 3275; Okuturlar, 1958: 3-4; Öymen, 1948: 3244-3245; Tuncor, 1958: 3-4; Ülkümen, 1948: 3255; Üsterci, 1956: 4-5). Bu okulların gelişimini tarihsel olarak anlatan makalelerde ayrıca 1946’dan sonra demokratik gelişmelerin ilköğretim hayatında da önemli etkiler yarattığı, daha önce köylüler tarafından yapılan okulların yapımının vilayet ve devlet bütçesine alındığı, öğretmen yetiştiren kurumlar arasında birlik sağlandığı ve ilkokul öğretmenleri için intibak kanununun çıkarıldığı, Cumhuriyetle beraber öğretmen olmak isteyen kızların sayılarında önemli artışlar yaşandığı gibi bilgilere de yer verilmiştir.

Öğretmen okullarının programları günün ihtiyaçlarına göre zaman zaman değişikliğe uğramıştır. Alpan (1952: 10-11), öğretmen okullarının 1952-1953 eğitim öğretim yılı başında yenilenen taslak programını değerlendirmiştir. Taslak programın eğitim-öğretim faaliyetlerinin aktif bir metotla işlenmesi, işin bir amaç değil araç olarak görülmesi, bütün faaliyetlerde öğrenci ilgi, ihtiyaç ve kabiliyetlerinin dikkate alınması, son sınıflara uygulama derslerinin konulması ve bu amaca ulaşabilmek için uygulama ilkokulunun bu kuruma bağlanması gibi yenilikler getirdiğini ifade eden Alpan, derslerle ve özellikle programa yeni giren derslerle ilgili ders ve yardımcı ders kitaplarının yazılması, psikolojik teknik araçlarının

M. Güçlü / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 3(2014) 111-127
M. Güçlü / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences 3(2014) 111-127

bulundurulması, öğretmenlerin yeni programlara göre yetiştirilmeleri gibi eksikliklere de değinmiştir.

Ayesbeyoğlu (1956: 2), öğretmenliği meslek haline getiren asıl nedenin “metot” olduğunu anlattığı makalesinde yeni nesillere verilecek eğitimin temellerinin ilköğretim öğretmenleri tarafından atıldığını vurgulamaktadır. Ona göre bu öğretmenlere yetiştirilmeleri sürecinde geniş bir felsefi kültür verilirse eğitim öğretim metotlarında daha başarılı olacaklarını ifade etmektedir. Bu nedenle ilköğretim okullarının programlarında felsefeye özel bir önem verilmelidir.

Tonguç (1948: 3246), öğretmen okullarının toplum içinde önemli görevler yüklendiğini ifade etmektedir. Ona göre iş eğitiminin gelişmesine çok yardımcı dokunan kurumlar arasında öğretmen okullarının ayrı bir yeri vardır. Modern anlamda iş eğitiminin gelişmesi, halk arasında yayılması her şeyden önce ilköğretim öğretmenlerinin iş ilkesine dayalı eğitim ve öğretim metotlarını benimsemelerine bağlıdır. Ona göre öğretmen okulları bu fikre kaynaklık yapmıştır. İş eğitimi fikri burada beslenmiş ve buradan etrafa dağılmıştır. Avrupa ve Türkiye’de bulunan öğretmen okullarında iş eğitimi çalışmalarını değerlendiren Tonguç, öğretmen okullarını batı kültürünün yarattığı bilimsel esaslara dayanarak işletme meselesinde geç kalmamış olsaydı Türkiye’de mecburi eğitim davası (7-16 yaş) kökten halledilmiş, modern pedagojinin ilkelerinin ilk ve orta dereceli okulların tamamını sarmış olacağını dile getirmiştir.

Türkiye’de öğretmen yetiştirme tarihinde eğitim enstitülerinin ayrı bir yer vardır. İlk kez 1946 yılında artan öğretmen ihtiyacını karşılamak amacıyla kurulan eğitim enstitülerinin sayısı ilerleyen dönemde 17’ye kadar ulaşmış ve ülkenin ortaokul öğretmen ihtiyacını karşılamıştır. Dergide eğitim enstitülerinin kurulmasının sadece ortaöğretim kademesinde değil aynı zamanda ilköğretim öğretmenleri üzerinde de önemli yararlar sağlayacağı vurgulanmıştır. Eğitim enstitülerinin ilköğretim öğretmenlerine sağlanacak yararlar şöyle ifade edilmiştir (Kurtça, 1947: 2916-2917):

- İlkokul ve ortaokul öğretmenleri birbirlerini zayıf öğrenciler nedeniyle birbirlerini suçlamak yerine iyi ilişkiler geliştireceklerdir.
- Eğitim enstitüsünden yeni mezun olmuş birisi ilköğretim ve ortaokul öğretmeni olabildiği gibi başarılı ilköğretim öğretmenlerinin de ortaokul öğretmeni olabilmelerinin yolu açılmıştır.
- İlkokul öğretmenlerine ortaokul öğretmeni olabilme şansının verilmesi çevrede ilköğretim öğretmenlerini küçümsemek gibi bir durumu ortadan kaldıracaktır.
- Eğitim enstitüleri özel yetenek gerektiren; müzik, resim, beden eğitimi yabancı dil gibi branşlara da öğretmen yetiştirmektedir. Bu öğretmenler ilköğretim ve ortaokulun birleştiği yerlerde sınıf

öğretmenlerinin girmekte zorlandığı bu derslerde görev alacaklardır. Böylelikle ilkökul öğretmenleri, vermekte zorlandıkları bu ders yüklerinden kurtulacaklardır.

- Eğitim enstitüsünden yeni mezun olan öğretmenler ile ortaokul öğretmenliği yapmaya hak kazanan ilkökul öğretmenleri, birinci sınıftan son sınıf olan 8. sınıfa kadar öğrencilerini daha iyi tanıma imkânına sahip olacaklardır. Böylelikle öğretmen e öğrencilerinin ilgi ve yeteneklerini daha yakından tanıma şansı bulacaktır.

Öğretmenlerin yüksek tahsil yapabilme imkânlarından yoksun olduğu ifade edilen dergide bu konuda tek açık kapının Eğitim Enstitüleri olduğu belirtilmektedir. Eğitim Enstitülerinin her yıl ortalama 350-370 öğrenci aldığı ve bunlarından dörtte birinin lise mezunu olduğu ifade edilen dergide bunun da ancak 33 bin ilkökul öğretmenin binde 8'inin yükseköğrenim görebilme şansı yakaladığı anlamına geldiği ifade edilmektedir. Dergiye göre ilkökul öğretmenlerinin yükseköğrenim görmeleri sağlansa bile mali, ailevi, yaşlılık ve bekâr olup olmama gibi nedenlerle öğrenime devam edememe gibi sorunlar da bulunmaktadır. Bu nedenle öğretmenlerin iş başında bu eğitimleri almaları sağlanmalıdır (Gündüzalp, 1952b: 3; Türkyılmaz, 1955: 2; Yıldırım, 1952: 4). Dergide öğretmenlerin tıpkı doktor, avukat ve mimarlar gibi sürekli okumaları, mesleklerindeki gelişmeleri takip etmeleri ve yeni kurslara katılmaları gerektiği belirtilmektedir. Öğretmenlerin mesleğe girdikten sonra yeni şart ve durumlara kendilerini uydurabilmeleri, bilgi ve görgülerini arttırmaları, öğretme becerilerini geliştirebilmeleri amacıyla düzenlenen faaliyetlere iş başında yetiştirme denilmektedir (Anderson, 1963: 9; Arifoğlu, 1963: 12; Aygün, 1964: 21).

Dergide öğretmeni işbaşında yetiştirme yöntemleri ve programları hakkında bilgilere de yer verilmiştir. Karagöz (1955: 10-11), Amerika'da öğretmen eğitiminin hizmet öncesi ve hizmet içi olmak üzere iki şekilde gerçekleştirildiğini, bu iki eğitim işinin de üniversitelere bağlı kolejler tarafından gerçekleştirildiğini belirtmektedir. Songür (1957: 5) ise Türkiye'de iş başında eğitimin farklı araçları olduğunu, bunların en önemlilerinden birisinin de öğretmenlerin meslek toplantıları olduğunu ifade etmektedir. Holmund (1963) dergide, Türkiye'de öğretmeni iş başında yetiştirme programlarının nasıl geliştirilebileceği ile ilgili bazı önerilere yer vermiştir. Bakanlık tarafından düzenlenecek olan kurs ve yaz etkinliklerine katılanlara kredi ya da akademik bir derece verme, kursları başarılı bir şekilde tamamlayan öğretmenlerin maaşlarında iyileştirmeler yapma, sadece yazın değil aynı zamanda akşamları da kurslar düzenleme, mahalli seviyede çok sayıda faaliyete girişme, mahalli okul idarecilerini eğitim programlarının oluşturulma sürecine dahil etme, öğretmenin ders programlarında bu kurslara devam edebilmeleri için boş zamanlar bırakma, büyükşehirlerdeki üniversite

M. Güçlü / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 3(2014) 111-127
M. Güçlü / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences 3(2014) 111-127

ve bazı enstitü uzmanlarından bu kurlarda yararlanma bu kurumun başarılı olması ve geliştirilmesi için getirilen önerilerdendir.

Türkiye’de öğretmen yetiştirme tarihi içinde önemli kurumlardan birisi de köy enstitüleridir. Köy enstitülerinin öğretmen yetiştirme tarihimizde önemli görevler yerine getirdiğine dair dergide çok sayıda makale bulunmaktadır (Aydın, 1939: 149; Gündüzalp, 1949: 3548; Koca, 1949: 3550; Öymen, 1940a: 520; Öymen, 1942: 1513; Öztürk, 1949: 3552; Tonguç, 1942: 1499; Uyanık, 1942: 1483). Karagöz (1950: 3896), köy enstitülerinin 10 yıl gibi kısa bir zaman içinde önemli hizmetler verdiğini dile getirmektedir. 10 yıl içinde köy enstitülerinden 15 bine yakın öğretmen ve sağlıkçı yetiştirilmiştir. Ona göre köy enstitülerinin kısa zamanda bu kadar ürün vermesinin nedenini tarihimizde aramak gerekmektedir. Cumhuriyetin kuruluşu ile beraber nüfusun büyük kısmının köylerde yaşaması ve halkın ancak %10’unun okuma-yazma bilmesi köy enstitülerini kısa zamanda daha fazla enerji harcayarak ürün vermeye zorlamıştır.

Koç (1961: 2-3), iktidarların değişmesiyle etkilenmeyecek bir eğitim sistemi için 200 dolayında eğitimcinin eğitimin farklı dallarında neler yapılması gerektiği konusunda ilkeler geliştirdiğini belirtmektedir. Kendisinin de katılmış olduğu “Öğretmen Yetiştirme” komitesinde de bazı ilkeler geliştirildiğini ifade etmektedir. Bu ilkeler şunlardır:

- Hangi alan ve hangi seviyede olursa olsun öğretmenlik görevini yapacak kişilerin mutlaka öncelikle genel bir eğitimden, temel kültür ve bilgi veren lise seviyesinde bir eğitimden geçmesi gerekir.
- Genel kültürden sonra adaylara çalışacakları okulların yapısına uygun bir branş kültürü verilmelidir. Branş kültürü; ilkokul öğretmenleri için ilkokul dersleri ile birlikte ekonomik ve sosyal hayatımızda gerekli değişmeyi yapmaya yarayan tarım, sanat, sağlık gibi yardımcı branşlardır. Ortaokul öğretmenleri biraz daha derinlemesine bilgiye ihtiyaç duydukları için üniversite bilgilerin köklerini alarak yetiştirilmelidir. Branş bilgisinden sonra, bütün öğretmen adaylarına öğretmenlik bilgisi ile ilgili teorik bilgiler ve uygulamalar yaptırılmalıdır.

III. ÖĞRETMENLİK MESLEĞİNİN NİTELİK VE ÖZELLİKLERİ İLE İLGİLİ MAKALELER

Dergide bu başlıkla ilgili olarak; öğretmenlik mesleğinin özellikleri, öğretmenlerin taşıması gereken nitelikler, öğretmenlerin karşılaşmış oldukları sorunlar, öğretmen-veli ilişkileri ve öğretmenlerde meslek heyecanının diri tutulması için yapılması gerekenler gibi konulara değinilmiştir.

Dergide öğretmenlik mesleğinin kendine özgü bazı nitelikleri olduğundan söz edilmektedir. Zor bir meslek olmasına rağmen manevi açıdan öğretmenleri diri tutması, her gün yeni bilgi ve görgü öğrenmeyi gerektirmesi, çevreye karşı iyi bir örnek olmanın gerekliliği bu özelliklerden bazılarıdır. Bunun yanında dergiye göre öğretmek demek, öğretilen üzerinde kontrol ve otorite sahibi olmak demektir. Fakat gerçek bir öğretmenin öğrencileri üzerindeki otoritesi sert ve kaba bir otorite olmaktan ziyade tatlı ve manevi bir tesir alma biçimindedir. Dergide öğretmenin bu tesir ve nüfuzunu iki biçimde kullandığını belirtmektedir. Bunlardan birincisi; eşya ve olayları ve onlara ait bilgileri mükemmel bir şekilde tanımak, diğeri bu eşya ve olayları ve onlarla ilgili bilgileri öğrencilere tam, kolay, çabuk ve istekle benimsetmek konusunda gösterilen istidat ve kabiliyettir (Aytuna, 1949: 3551; Baymur, 1942: 1240-1241).

Öğretmenlik mesleğinin diğer mesleklere göre sağladığı bazı yararlarından da söz edilmektedir. Öğretmenlerin; toplum içinde saygı görmesi, çocuklar için sadece öğretmen değil anne, baba kısacası her şey olmaları, yetiştirdikleri öğrencilerin gelecekte önemli toplumsal görevlere gelmesi, toplumsal birçok sorunun çözümünde önemli anahtar rol durumunda olması, öğrencilerin gelişimlerini yakından görmesi, ders verirken izlenecek metot bakımından özgür olması, derse hazırlanırken ve ders verirken aynı zamanda kendisini de geliştirebilmesi, oldukça uzun bir tatili olduğu için istediği birçok işi yapabilmesi bu avantajlardan bazılarıdır (Dinçer, 1947: 3117).

Dergide özel yetenek gerektiren derslerin ilkokul öğretmenlerince uygulanması önemli problemlerden birisi olarak görülmüştür. Bu derslerden birisi de müzik dersidir. Müzik derslerinin diğer derslerden daha zayıf yürümesinin özellikle iki nedeni üzerinde durulmuştur. Bunlardan birincisi öğretmenlerin müzik bakımından yetersizliği, ikincisi ise okullarda çocuklara yönelik eser azlığıdır (Koray, 1947: 2957). Dergiye göre bu nedenle müzik öğretmeni yetiştirme meselesi Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren ele alınan konulardan birisi olmuştur. Cumhuriyet dönemi müzik öğretmeni yetiştirme sürecinin Cebeci'de 1 Kasım 1924 yılında açılan Musiki Muallim Mektebi ile başladığı ifade edilen dergide bu okulun 15 yıl faaliyette kaldığı belirtilmekte, 1 Eylül 1939 tarihinden sonra okulun sadece bir müzik bölümü olarak Gazi Eğitim Enstitüsü bünyesinde görevine devam ettiği ifade edilmektedir. Bunun yanında dergide nitelikli müzik öğretmeni yetiştirmek için önerilere de yer verilmiştir. Okulu 6 yıllık bir okul haline getirerek öğrencilerini ortaokuldan alınması ve Devlet Konservatuarına birer pedagoji bölümü ekleyerek buralardan öğretmen yetiştirmek bu öneriler arasında yer almıştır (Tangör, 1962: 7).

Okul-aile birliklerinin kurulması ilk kez 1947 yılında 415 sayılı Tebliğler Dergisi'nde yer almış ve bu kurumların bir an önce kurulması

M. Güçlü / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 3(2014) 111-127
M. Güçlü / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences 3(2014) 111-127

istenmiştir. Fakat Vural (1947: 2971), okul-aile birliklerinin sadece bir birlik olarak oluşturulmasının bir anlam taşımayacağını, bu kuruluşun başarılı olması ve kendisinden beklenen katkıyı yapabilmesi için öğretmenlerin sorumluluk alması gerektiğini belirtmiştir. Fakat Göker (1962: 10) okul-aile birliklerinin kuruluş amacından uzaklaştığını, okul müdürlerinin bu kurumu parama toplama amacıyla kullanmaya başladığını ifade etmektedir. Ayasbeyoğlu (1950: 3844) ise her şeye rağmen öğretmen ve öğrenci velisinin çocukların istenmeyen davranışlarının ortadan kaldırılması ile ilgili ortak hareket etmelerinin gerekliliğine vurgu yapmıştır.

Dergide kalabalık sınıfların dezavantajları yanında öğretmenlere önemli yararlar sağladığı da belirtilmektedir. Çünkü sınıfın kalabalık olmasının eğitim-öğretim sürecinde olumlu sonuçlar verdiğini iddia eden araştırmacılar da bulunmaktadır. Bunlara göre sınıfın kalabalık olması sınıf ruhunun yapıcı ve düzenleyici havasını oluşturmada önemli etki yapmaktadır. Dergide, 50-60 kişilik sınıflarda görev yapan öğretmenlerin yakınmak yerine kalabalık psikolojisinin yapıcı, yaratıcı ve dayanışmacı atmosferinden faydalanmaları gerektiği belirtilmektedir (Güneşlioğlu, 1950: 3752).

Makalelerde tartışılan konulardan birisi de başöğretmenlik konusudur. Mickelson'un "Modern İlkokulda Başöğretmen" adlı eserinde başöğretmenliğin tekâmül safhasını; öğretici, kâtip, idareci ve rehber biçiminde sıraladığını ifade eden Er (1950: 3966), iyi bir başöğretmenin bu dört fonksiyonu yerine getirmesi gerektiğini belirtmektedir. Diğer bir ifadeyle iyi bir başöğretmen; hem öğretici, hem kâtip, hem idareci hem de iyi bir rehber olmalıdır. Salmagil (1941: 922-923) ise başöğretmen olarak görevlendirilen kişilerin idari işler, eğitimlerle münasebetleri ve eğitim-öğretim işleri bakımından önemli görevler üstlendiklerini belirtmektedir. Öymen (1940b: 478) ise gezici başöğretmenlerin eğitim sorunlarını yerlerinde görmeleri nedeniyle önemli görevler üstlendiğini ifade etmektedir.

Özgür (1948: 3200), Türkiye'deki gezici başöğretmen kurumuna karşılık Amerika'da gezici öğretmenlik kurumunun bulunduğunu, bunların görevlerinin ise ülkemizdeki başöğretmenlik kurumundan farklı olduğunu söylemektedir. Buna göre Amerika'da gezici öğretmenler, öğretmenler arasından seçiliyor ve bu seçimin ardından üniversitelerden psikoloji, sosyoloji, ruh bilimi gibi derler almıyor ve daha sonra da psikoloji kliniklerinde staj yapılmaktadır. Gezici öğretmenler okullarda ders okutmamaktadırlar. Sadece okul, aile ve toplumsal çevreye uyum sağlamada problem yaşayan öğrencilere yardım etmektedirler.

Dergide en fazla yer verilen alanlardan birisi de köy eğitimidir. Köy eğitimi ile ilgili ele alınan konulardan birisi de öğretmenlerdir. Bu makalelerde köyde görev yapan öğretmenlerin toplum kalkınmasında önemli

görevler üstlenebilmesi için bazı önerilere yer verilmiştir. Köy öğretmenin köy kalkınmasında görev alabilmesi için öncelikle kendini köylüye sevdirmesi gerektiği ifade edilen dergide, öğretmenlerin nazari bilgiler yanında köyü ilgilendiren pratik konularda da bilgi sahibi olması, toprağın nasıl daha iyi işletileceğini bilmesi, hayvan ve hayvan hastalıkları konusunda bilgili olması gerektiği belirtilmektedir (Kızıloğlu, 1940: 518; Yarat, 1952: 12). Dergide köyde görev yapan öğretmenlerin bazı sorunlarına da değinilmiştir. Köylerde görev yapan öğretmenlerin şehirde görev yapan öğretmenlere göre şartlarının daha ağır olduğu ifade edilen dergide köy öğretmenin sadece okuldaki eğitim-öğretim ile değil aynı zamanda köylünün eğitimi ve mesleki işleriyle de ilgilenmek zorunda kaldığı söylenmektedir. Bunun yanında köy öğretmeni öğrencilerin eğitim-öğretimiyle ilgili yayınları da takip edememekte, dolayısı ile kendilerini geliştirememektedirler (Ağırnaslı, 1942:1472; Tuğral, 1957:12; Yücel, 1949: 3602; Zeyrek, 1949: 3605).

Dergide tüm zorluklara rağmen öğretmenlerde meslek heyecanının diri tutulmasının önemine vurgu yapılmaktadır. Öğretmenlerin mesleklerinde diri, heyecanlı tutulmasının onları mesleki bilgilerle teçhiz etmekten daha önemli olduğu ifade edilen dergide bunun nedeni olarak da bilginin tek başına insanı harekete geçirmede yeterli olmaması, bilginin duygularla ve heyecanlarla beslendiğinde anlam ifade etmesi gösterilmiştir. Öğretmenlere bu meslek heyecanının kazandırılması için toplumun bazı sorumlulukları bulunmaktadır (Gündüzalp, 1952a: 4244-4245).

Sungu (1942: 1273) ise öğretmenlerin vazifelerini anlattığı yazısında öğretmenlerin öğrencileri sadece derste değil ders dışında da çalıştırmaları gerektiğini belirtmekte, ders dışı çalışmalarının çocukların hayatlarına katkı sağlayan çalışmalar olmasını vurgulamaktadır. Bunun yanında öğretmen öğrencilerine ceza olarak ödev vermemeli, çocukların nasıl ders çalışmaları gerektiği konusunda aydınlatıcı olmalı, derste çevreden yararlanabilmeli ve öğrencileri derslerde aktif tutmalıdır.

Binbaşıoğlu (1957: 6-7), eğitim kavramının değişime uğraması ile öğretmenin görevinin de değiştiğini belirtmektedir. Daha önce sadece öğretmenin bilgi aktarması eğitim olarak anılırken artık bireyin değişen hayata uyum sağlaması eğitim olarak tanımlanmaktadır. O, öğretmenin iyi bir öğretim için çocuğu tanımasının yanında çevrenin de tanınmasının önemi vurgulamaktadır.

Dergide öğretmenler için kurulan bazı örgütler hakkında da bilgiler verilmektedir. Tonguç (1944: 2000) köylerin şehirlere göre hastalığa yakalanma riskinin fazla olduğunu ifade etmektedir. Fakat buna karşı köy öğretmenin çaresiz kaldığını ifade eden Tonguç, 1943 yılında köy öğretmenleri sağlık ve içtimai yardım sandığı kurulduğunu ve bu kurumun önemli görevler üstlendiğini belirtmektedir. Sandık, kurulduğu andan

M. Güçlü / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 3(2014) 111-127
M. Güçlü / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences 3(2014) 111-127

itibaren köy öğretmenlerden 244 kişiye doğum, 29 kişiye evlenme, 2 kişiye kaza ve 9 kişiye ölüm yardımı olmak üzere 284 kişiye yardım etmiştir. Arman (1944: 2094) ise öğretmenlerin tek başlarına yeterli derecede para biriktirememeleri ve bu nedenle de ev sahibi olmamaları nedeniyle 1943 yılında 4357 Sayılı Kanun ile “Yapı Sandıkları”nın kurulmaya başlandığını ifade etmektedir.

Makalelerde öğretmenlik mesleği ile ilgili ele alınan konulardan birisi de nitelikli öğretmenlerin özellikleridir. Buna göre nitelikli öğretmen; bilmek, öğretmesini sevmek ve öğretmekten haz almak özelliklerine sahip olmalıdır. Başarısızlık öğrencilerin istidatsızlığından değil, öğretmenlerin bu istidatsızlıklarını bulup tanıyamamasından ileri gelmektedir. Bunun yanında nitelikli öğretmenin zaman zaman kendisini hesaba çekmesidir (Arıkan, 1957: 9; Fener, 1958:4-6).

Berktin (1962a: 4), öğretmenlik mesleğinin özellikleri ve öğretmenlerden beklentilerini kaleme aldığı makalesinde Atatürk ve yabancı bilim adamlarının öğretmenlik mesleği ile ilgili düşüncelerine yer vermiştir. Bu düşüncelerde genellikle öğretmenlik mesleğinin faziletlerine yer verilmiştir. Aytuna (1950: 4011), ise zamanın en yeni pedagojik görüşlerin öğretmenin şahsiyetini eğitim-öğretim sorunlarının en başına koyduklarını ifade etmektedir. Pedagoji ile ilgili yapılan bu araştırmalarda başlıca şu sorulara cevap aranmıştır: Öğretmen nasıl bir şahsiyettir? Öğretmenlik mesleği için en gerekli olan nitelikler nelerdir? Öğretmenin nasıl bir mesleki değeri olmalıdır? Öğretmenin kültürü, nicelik ve nitelik olarak nasıl olmalıdır? Öğretmene nasıl bir pedagojik ve didaktik hazırlık verilmelidir?

Berktin (1962b: 11-12), F. H. Wart’ın lise öğrencileri üzerinde yapmış olduğu en iyi ve en kötü öğretmen özellikleri ile ilgili araştırmanın sonuçları hakkında da bilgiler vermektedir. Berktin bu konuda en iyi müfettişin öğrenciler olduğunu ifade etmektedir. Araştırma sonucuna göre en sevilen öğretmenler; okul görevlerine yardım eden, dersini iyi anlatan, şakacı ve neşeli olan öğretmenlerdir. En az sevilen öğretmen özellikleri ise; aksi ve huysuz olması, öğrencilerine yardım etmemesi, derslerini plansız olarak işlemesidir. Er (1950: 3900) ise makalesinde iyi bir öğretmenin mutlaka çocuğu iyi tanınması gerektiğini belirtmektedir. Öğretmenin rehberliği ancak onun psikolojisini, büyüme ve gelişim safhalarını bilmesi ile mümkündür. Bilsel’e (1939: 29) göre iyi bir öğretmen samimiyet, nezaket, neşe, sabır, kıyafet, intibak ve organize etmek kabiliyeti gibi özelliklere sahip olmalıdır.

Dergide iyi öğretmen niteliklerine ilişkin yurt dışı değerlendirmelere de yer verilmiştir. Bunlardan Amerika’da öğretmen yetiştirme problemini inceleyen Aslan (1953: 5-8), Amerika’da sağlam bir genel ve mesleki eğitimi olan, insanlarla iyi iletişim kuran, beden ve zihni yönden sağlıklı durumda bulunan, eleştirel düşünen, insanlığın menfaatleri için mücadele

eden ve demokratik hayatın gereklerine sahip öğretmenlerin iyi öğretmen olarak görüldüğünü ifade etmektedir.

Dergide öğretmenlerin güzel sanatlar alanında kendilerini yetiştirmelerinin yeri ve önemi hakkında bilgilere de yer verilmiştir. Dergiye göre her öğretmen gerçek bir sanatkâr olmayabilir. Fakat ilgi duyduğu sanat dallarından birisinde kendini geliştirmeye çalışmalıdır. Çünkü öğretmenlerin öğrencilere yaptıkları bir resmi, bir yazılı ders ödevini gereğini gibi değerlendirebilmesi, onlara uygun fırsatlarda sanat zevk ve anlayışını kazandırarak yetenekli öğrencileri geliştirip önlerini açabilmeleri için sanat dallarından en az birisi üzerinde kendisini yetiştirmesi gerekmektedir (İlköğretim Dergisi, 1961: 9).

Öğretmenlerin rehberlik faaliyetlerindeki yeri ve önemi ele alınan konulardan birisidir. Öğrencilere iyi bir çevre yaratma, onların bedensel, zihinsel, duygusal gelişimlerini engelleyen nedenleri bulma ve bunları ortadan kaldırma konusunda onlarla en yakın temasın öğretmenden geldiği belirtilen dergide bu nedenle iyi bir öğretmenin aynı zamanda başarılı bir rehber olduğu ifade edilmektedir. Bu konuda bir öğrencinin duygusal ve fiziksel dünyası emniyette değilse öğrenmeye ve öğrendiklerini hazmetmeye hazır olmadığı vurgulanmakta, bu konuda öğretmenin çocuk psikolojisini ve ruh sağlığı alanında iyi yetişmiş olması gerektiği belirtilmektedir (Berklin, 1962c: 10-11).

Öğretmen kişiliğinin öğrenci davranışları üzerindeki etkilerini konu alan makalede çocukların kişiliğinin oluşmasında aileden sonra en önemli etkinin öğretmenden geldiği belirtilmektedir. Öğretmenin bu etkisinin iki açıdan ele alındığı belirtilen makalede bunlardan birincisinin öğretmenin inandığı metot ve araçlarla sistemli bir şekilde yaptığı çabalar ve ikincisi ise öğrencinin davranış örneği olarak öğretmenin alması olduğu ifade edilmektedir. Dergiye göre öğretmenlerde görülen kişilik bozukluklarının öğrenci davranışlarına olumsuz yansımaktadır. Öğretmenlerin kişiliklerinde ortaya çıkabilen bu aksaklıklar; aşağılık duygusu ve sinirlilik gibi ortaya çıkan duygusal istikrarsızlıklardır. Değişik mesleklerde de buna benzer kişilikte insanlar bulunsa da bunların etkileri öğretmenler kadar etkili olmamaktadır. Dergide bu tarz kişilik bozukluklarına karşı alınacak önlemler konusunda da önerilere de yer verilmiştir. Bu konuda ilk alınacak önlem öğretmen okullarına bu kişilik tiplerine sahip adayların alınmaması için iyi bir seçme işlemi yapılmalıdır (Enç, 1949: 3500).

Öğretmenin cemiyet içinde oynadığı role dikkat çeken Irmak (1949: 3596), onun cemiyeti bir hamur gibi yoğuran ve ona dilediği şekli verebilecek tek kuvvet olduğunu vurgulamaktadır. Ona göre bir millet için büyük hamle ve inkılaplara girişildiği bir dönemde aynı dünya görüşüne bütün kalbiyle bağlı ve fedakâr bir öğretmen kitlesine sahip olmak büyük bir mutluluk kaynağı olduğu kadar ideale yaklaşmanın tek çaresidir. Bu,

M. Güçlü / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 3(2014) 111-127
M. Güçlü / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences 3(2014) 111-127

öğretmenin görev ve sorumluluğunun diğer mesleklerden daha önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

Dergide ele alınan konulardan birisi de yedek subay adayı öğretmenler konusudur. İlk olarak 1960-1961 eğitim öğretim yılında başlayan yedek subay adayı öğretmen uygulamasının intibak sorunu aşıldıktan sonra önemli sonuçlar verdiği belirtilmektedir. Yedek subay adayı öğretmenlerin başarılı olabilmeleri için bazı önerilerde getirilmiştir. Her şeyden önce bu kişilere metot, mesleki bilgi ve idari bilgi yönünden kurslar verilmelidir. Dergiye göre yedek subay adayı öğretmenlerin başarılı olmalarının önündeki en önemli engel metot bilmemeleridir. Bunun yanında kurslarda köy eğitimi ve birleştirilmiş sınıflarda eğitim konularında bilgi verilmesi, milli eğitim müdürlüklerinin bu öğretmenler için birer danışma ve yardımlaşma birimi oluşturması, öğretmeni işbaşında yetiştirme çalışmasının devam ettirilmesi konuyla ilgili getirilen belli başlı öneriler arasındadır (Günden, 1961: 14).

SONUÇ

1939 ve 1966 yılları arasında yaklaşık 27 yıl yayın hayatına devam eden İlköğretim Dergisi'nde dönemin önemli eğitimcileri yanında öğretmen, yönetici ve müfettişlerin yazılarına da yer verilmiştir. Bu makalelerde ele alınan konulardan birisi de öğretmenlik mesleğidir. Öğretmenlik mesleği ile ilgili olarak öğretmen eğitimi ve öğretmenlik mesleğinin nitelik ve özellikleri yanında köy öğretmenleri ile ilgili çalışmalar ele alınan başlıca konular olmuştur.

Öğretmen okulları, eğitim enstitüleri ve köy enstitülerinin gelişimleri hakkında bilgilere yer verilen dergide bu kurumların yaşamış oldukları tecrübeler konusunda da günümüze ışık tutulmaktadır. Bunun yanında işbaşında eğitimin de sık olarak vurgulanması öğretmenin kendisini geliştirmesi bakımında son derece önemli görülmüştür.

Öğretmenlik mesleğinin özellikleri, iyi bir öğretmenin nitelikleri ve öğretmenlerin görevleri dergide ele alınan bir konu olmuştur. Zor bir meslek olmasına rağmen manevi açıdan önemli yararlar sağlaması, toplumda iyi bir örnek olunması, kendisini sürekli olarak geliştirmek zorunda olması öğretmenlik mesleğinin öne çıkan özellikleri olarak dikkat çekmektedir. Dergide ayrıca köy öğretmenlerinin yaşamış oldukları sorunlar yanında, başarılı olmaları için bazı tavsiyelere de yer verilmiştir. Özellikle öğretmenlerin köyü ve köylüyü sevmesi, sadece okulda değil okul dışında da aktif olarak çalışması onun köyde başarılı olması için şart koşulmuştur.

- M. Güçlü / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
3(2014) 111-127
- M. Güçlü / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences 3(2014)
111-127

KAYNAKLAR

- Ağırnaslı, N. (1942). Köy öğretmenin okul dışındaki vazifeleri, *İlköğretim Dergisi*, 6(112), 1472-1473.
- Alpan, N. (1952). Öğretmen okulları ve köy enstitüleri programı, *İlköğretim Dergisi*, 18(342), 10-11.
- Anderson, C. D. (1963). İşbaşında yetiştirmede öğretmen yetiştiren müesseseler, *İlköğretim Dergisi*, 28(513), 8-9.
- Arıkan, M. B. (1957). Yüksek kaliteli öğretmen ihtiyacı, *İlköğretim Dergisi*, 23(427), 9.
- Arifoğlu, R. (1963). Öğretmeni işbaşında yetiştirme bürosu, *İlköğretim Dergisi*, 28(513), 12-14.
- Arman, M. (1944). İlkokul öğretmenleri yapı sandığı çalışmaları, *İlköğretim Dergisi*, 8(159-161), 2094-2096.
- Aslan, H. (1953). Amerika'da öğretmen yetiştirme problemi, *İlköğretim Dergisi*, 18(350), 5-8.
- Ayas, N. (1950). İlköğretim çocuklarının yetiştirilmesinde öğretmenlerin ve ailelerin rolü, *İlköğretim Dergisi*, 15(295-296), 3844.
- Ayasbeyoğlu, N. (1951). Öğretmen okullarının tarihine bağlı bir niçin, *İlköğretim Dergisi*, 16 (315-316), 4108-4110.
- Ayasbeyoğlu, N. (1956). Öğretmen ve metot, *İlköğretim Dergisi*, 22 (414), 2-3.
- Aydın, Ş. (1939). Gönen eğitimci yetiştirme kursu, *İlköğretim Dergisi*, 2 (27), 149-150.
- Aygün, T. (1964). Öğretmeni iş başında yetiştirme, *İlköğretim Dergisi*, 29 (521), 21 ve 32.
- Aytuna, H. A. (1949). Öğretmen, *İlköğretim Dergisi*, 14 (271-272), 3551-3552.
- Aytuna, H. A. (1950). Öğretimde öğrencinin ve öğretmenin şahsiyeti, *İlköğretim Dergisi*, 16 (308-310), 4011-4012.
- Baymur, F. (1942). Öğretmenlik mesleğinin hususiyetleri, *İlköğretim Dergisi*, 5(98), 1240-1241.
- Berklin, C. T. (1962a). Öğretmen, *İlköğretim Dergisi*, 27(497), 4 ve 16.
- Berklin, C. T. (1962b). Öğretmen II, *İlköğretim Dergisi*, 27(498), 11-12.
- Berklin, C. T. (1962c). Rehberlik ve öğretmen, *İlköğretim Dergisi*, 28(506), 10-11.
- Bilsel, T. (1939). İyi bir öğretmenin vasıfları, *İlköğretim Dergisi*, 1(3), 29.
- Binbaşoğlu, C. (1957). Öğretmen, çocuk ve çevre, *İlköğretim Dergisi*, 23(425), 5-7.
- Dinçer, A. (1947). Evet, ben bir öğretmenim, *İlköğretim Dergisi*, 12 (239-240), 3116-3117.
- Doran, M. (1960). Öğretmenliğin bir meslek olarak doğuşu, *İlköğretim Dergisi*, 25 (569), 6 ve 10.
- Duman, T. (1991). *Türkiye'de Ortaöğretime Öğretmen Yetiştirme*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

M. Güçlü / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
3(2014) 111-127
M. Güçlü / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences 3(2014)
111-127

- Enç, M. (1949). Öğretmen kişiliğinin öğrenci üzerindeki etkileri, *İlköğretim Dergisi*, 14 (267-268), 3500-3503.
- Er, Ö. (1950). Modern okulda başöğretmenin rolü, *İlköğretim Dergisi*, 15 (299-300), 3900-3901.
- Er, Ö. (1950). İyi bir öğretmen öğrenciyi tanır, *İlköğretim Dergisi*, 16 (305-306), 3966-3967.
- Ergün, M. (1998). Bilgi toplumuna öğretmen yetiştirme, *Milli Eğitim Dergisi*, 138, 3-5.
- Fener, M. S. (1958). İyi bir öğretmen miyim?, Çev. A. Zeki Ökmen, *İlköğretim Dergisi*, 23 (432), 4-6.
- Göker, Y. (1962). Okul-aile birlikleri ve aile-öğretmen ayrılığı, *İlköğretim Dergisi*, 27(496), 10.
- Günden, S. (1961). Yedek subay adayı öğretmenler, *İlköğretim Dergisi*, 27 (489), 14.
- Gündüzalp, F. (1949). Köy enstitüleri 9 yaşında, *İlköğretim Dergisi*, 14 (271-272), 3548-3549.
- Gündüzalp, F. (1952a). Meslek heyecanını diri tutmak meselesi, *İlköğretim Dergisi*, 17 (326), 4244-4245.
- Gündüzalp, F. (1952b). İlkokul öğretmenlerinin üniversitede okumaları meselesi, *İlköğretim Dergisi*, 17 (333), 2-3.
- Gündüzalp, F. (1952c). İlkokul öğretmenlerinin üniversitede okumaları meselesi, *İlköğretim Dergisi*, 17 (340), 3-5.
- Güneşlioğlu, N. (1950). İlkokullarımızda sınıf mevcutları, *İlköğretim Dergisi*, 15 (287-288), 3752.
- Güvenç, N. (1958). Ankara erkek öğretmen okulunun kuruluş yıldönümü münasebetiyle, *İlköğretim Dergisi*, 24(446), 6.
- Holmund, W. S. (1963). Yetiştirme programları nasıl geliştirilir?, *İlköğretim Dergisi*, 28(513), 10 ve 27.
- Irmak, S. (1949). Öğretmen ve cemiyet, *İlköğretim Dergisi*, 14 (274-277). 3596.
- İlköğretim Dergisi (1957). Maarif Vekilimizin radyo konuşmaları, *İlköğretim Dergisi*, 23(425), 2-4.
- İlköğretim Dergisi (1961). Öğretmen ve güzel sanatlar, *İlköğretim Dergisi*, 27(494), 9.
- İlköğretim Dergisi (1964). İlköğretimde öğretmen problemi, *İlköğretim Dergisi*, 29(524), 28-29 ve 31.
- İnan, A. (1948). Yüzüncü yıl dönümünün bana hatırlattıkları, *İlköğretim Dergisi*, 13(249-251), 3272.
- İnan, M. R. (1948). Öğretmenlik sanatı ve değeri öğretmenlik atmosferi Öğretmenin iş vazife ahlakı, *İlköğretim Dergisi*, 13(249-251), 3253-3254.
- Karagöz, S. (1950). Köy enstitüleri, *İlköğretim Dergisi*, 15 (299-300), 3896.
- Karagöz, S. (1955). Amerika'da öğretmen meslek içinde nasıl yetiştiriliyor?, *İlköğretim Dergisi*, 20(389), 10-12.

M. Güçlü / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
3(2014) 111-127
M. Güçlü / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences 3(2014)
111-127

- Kazmaz, S. (1958). Öğretmen okullarının kuruluşu, *İlköğretim Dergisi*, 24 (452), 2.
- Kızıloğlu, Z. (1940). Köyde öğretmen ve kalkınma, *İlköğretim Dergisi*, 3 (51), 518.
- Koca, M. (1949). Köy enstitüleri hakkında, *İlköğretim Dergisi*, 14 (271-272), 3550.
- Koç, M. Ş. (1961). Öğretmen yetiştirmede yeni ufuklar, *İlköğretim Dergisi*, 26 (484), 2-3.
- Kurtça, H. (1947). Yeni kurulan eğitim enstitüleri ilkokul öğretmenlerine neler kazandıracak?, *İlköğretim Dergisi*, 12 (223-224), 2916-2917.
- Koray, F. (1947). Müzik durumumuz, *İlköğretim Dergisi*, 12 (25-27), 2957-2959.
- Koryak, B. E. (1948). Darül muallimin-i aliye, *İlköğretim Dergisi*, 13(249-251), 3251-3252.
- Okuturlar, Ş. (1958). İlköğretmen okullarımızın tarihçesi ve maarif hayatımıza bakış, *İlköğretim Dergisi*, 23 (436), 3-5.
- Köroğlu, H. (1946). Yükseköğretmen okulu kuruluşunun 98. Yılı, *İlköğretim Dergisi*, 11 (209-211), 2725-2726.
- Öymen, H. R. (1940a). Köy enstitüleri ve köy öğretmeni, *İlköğretim Dergisi*, 3(5), 520-522.
- Öymen, H. R. (1940b). Ankara'nın gezici başöğretmenlerini dinlerken, *İlköğretim Dergisi*, 3(48), 478-479.
- Öymen, H. R. (1942). Köy enstitüleri ve öğretmenleri, *İlköğretim Dergisi*, 6(115), 1513-1514.
- Öymen, H. R. (1948). Öğretmen okullarının yüzüncü yılında, *İlköğretim Dergisi*, 13(249-251), 3244-3245.
- Özgür, İ. (1948). Amerika'da gezici öğretmenler, *İlköğretim Dergisi*, 13 (245-246), 3199-3200.
- Öztürk, H. (1949). 17 Nisan, *İlköğretim Dergisi*, 14 (271-272), 3552-3553.
- Salmagil, E. (1941). Gezici başöğretmenlerin vazifeleri, *İlköğretim Dergisi*, 4(78), 922-923.
- Songür, İ. (1957). Öğretmen meslek toplantıları, *İlköğretim Dergisi*, 22(424), 5-7.
- Sungu, İ. (1942). Öğretmenin vazifesi, *İlköğretim Dergisi*, 5(100), 1272-1274.
- Tangör, S. (1962). Müzik öğretmenin yetişmesi, *İlköğretim Dergisi*, 27(501), 7.
- Tonguç, H. (1942). Maarif vekili köy enstitülerinde, *İlköğretim Dergisi*, 6(114), 1499-1502.
- Tonguç, H. (1944). Maarif vekili köy enstitülerinde, *İlköğretim Dergisi*, 8(151-152), 2000-2002.
- Tonguç, H. (1948). Öğretmen okulları ve iş eğitimi, *İlköğretim Dergisi*, 13(249-251), 3246-3249.
- Tuğral, M. E. (1957). Öğretmen-köylü münasebetleri, *İlköğretim Dergisi*, 23(425), 12.
- Tuncor, F. R. (1958). Öğretmenlik mesleği ve kadın, *İlköğretim Dergisi*, 24 (452), 3-4..

- M. Güçlü / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*
3(2014) 111-127
- M. Güçlü / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences* 3(2014)
111-127

- Türkyılmaz, Ş. (1955). Öğretmenlerin yüksek tahsil yapabilme imkânları ve vazife esnasında yetiştirilmeleri, *İlköğretim Dergisi*, 20(387), 2.
- Uyanık, M. (1942). Köy enstitülerinde beden terbiyesi, *İlköğretim Dergisi*, 6(113), 1482-1484.
- Ülkümen, O. (1948). İlkokul öğretmenlerinin meslek haline gelişi ve ilkokul öğretmenlerinin aylıklarının özel idare bütçelerinden genel bütçeye alınışı ve bunun mesleğe kazandırdıkları, *İlköğretim Dergisi*, 13(249-251), 3255-3256 ve 3261-3264.
- Üsterci, C. (1956). Öğretmen okullarımızın tarihçesi, *İlköğretim Dergisi*, 21(403), 4-5.
- Verimer, O. F. (1961). Öğretmen ve tutumu, *İlköğretim Dergisi*, 27 (492), 4 ve 15.
- Vural, N. (1947). Okul-aile birliklerinde öğretmen, *İlköğretim Dergisi*, 12 (28), 2970-2972.
- Yarat, R. (1952). Öğretmenin köyde yapacağı ilk iş, *İlköğretim Dergisi*, 17(338), 12.
- Yıldırım, H. (1952). Öğretmenleri kendi bünyelerinde geliştirme ve terfi etme yolları, *İlköğretim Dergisi*, 17 (334), 4-5.
- Yücel, H. (1949). Köy ilkokulunda devam işinin sağlanmasında öğretmen şahsiyetinin rolü, *İlköğretim Dergisi*, 14 (274-277). 3602-3604.
- Zeyrek, H. (1949). Öğretmenin köye intibakı ve köy kalkınma programı, *İlköğretim Dergisi*, 14 (274-277). 3605.

YABANCI DİL ÖĞRETİMİNDE YAPILANDIRMACI KURAM¹

Prof. Dr. Tahsin AKTAŞ

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Eğitim Fakültesi
tahsinak@nevsehir.edu.tr

Yrd. Doç. Dr. Bahar İŞİGÜZEL

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Eğitim Fakültesi
bahar.isiguzel@nevsehir.edu.tr

ÖZET

Yapılandırmacı kuramı temel alan bir yabancı dil öğretme süreci, çevre koşullarını ön plana çıkararak ve çevrede olup biten olayları ve bu olayları yaşayan öğrencilerin bilişsel ve psikolojik durumlarını sürekli olarak göz önünde bulunduran bir yol izlemektedir. Karşılıklı etkileşimin büyük önem kazandığı bu kuramda eğitim ortamı, kişinin kendi dünya görüşünü oluşturan yapılandırmacı bir mekân olarak görülmektedir. Bu mekânda öğrenci her türlü baskıdan uzak, istediği gibi hareket edebilme özgürlüğüne sahiptir. İnsan beyni pasif bir düzenek değil, tam tersine aktif olarak hareket edebilen, kazanılan bilgilerin işlendiği ve organize edildiği bir mekanizma olarak değerlendirilmektedir. Duyu organlarıyla algılanan yabancı dilin zihinde işlenmesi süreci, deneyime dayanan, kişiye özgü, eleştirel, sorgulayıcı ve bilişsel yapılandırmacı işlemleri takip etmektedir. Yabancı dili anlama süreci ise, elde edilen yeni yabancı dil bilgileri ile daha önce kazanılan dilsel ve çevresel bilgiler arasındaki etkileşim sonucu gerçekleşmektedir. Bir başka deyişle öğrenilen yeni bilgiler, edinilen eski bilgilerle birleşerek beyinde işlenmekte ve daha sonra üst üste yığılarak yapılanmaktadır. Yabancı dil öğretim sürecinde yapılandırmacı kuramı benimsemiş bir yabancı dil öğretmenin öğrencilerine rehber olarak, öğrenci merkezli bir bakış açısıyla eğitim ortamını düzenlemesi ve öğrencilerin bilişsel ve psikolojik durumlarını sürekli olarak izlemesi yabancı dil dersinin başarısı için önemli bir adım olmaktadır. Bu çalışmada yabancı dil öğretmenlerin yapılandırmacı yaklaşımı temel olarak öğretme süreçlerinden olumlu yönde nasıl çıkarımlar yapabilecekleri üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Yapılandırmacı kuram, yabancı dil öğretimi, öğretme süreci, öğretmen rolü.

¹ Bu çalışma, sözlü bildiri olarak 31 Mayıs- 2 Haziran 2013 tarihleri arasında ULEAD 2013 Annual Congress: International Congress on Research in Education /ICRE Uluslararası Sempozyumu'nda sunulmuştur.

T. Aktaş, B. İşigüzel / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 3(2014) 128-145
T. Aktaş, B. İşigüzel / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences 3(2014) 128-145

THE CONSTRUCTIVIST THEORY IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING

ABSTRACT

A foreign language teaching process based on constructivist theory follows a path which highlights the environmental conditions and events happening in these environments and keeps always in mind the cognitive and psychological status of the students who experienced these events. Educational environment in this theory in which mutual communication gains great importance is considered as constructivist place designing individual's own world view. In this place, student is far away from any pressure and has the freedom of acting independently. Human brain is treated as an active mechanism rather than a passive mechanism which processes and organizes the acquired information. The processing duration of foreign language perceived through senses follows individual, critical and cognitive constructivist processes based on experiences. On the other hand, understanding the processing of foreign language occurs as a result of the interaction between newly acquired foreign language knowledge and previously acquired linguistic and environmental information. In other words, newly acquired information is processed by combining previous information in the brain and then, constructed by stacking on top of each other. It is an important step for a foreign language teacher as a guide who adapted constructivist theory in a foreign language teaching process to design educational environment with a student-centered point of view and to monitor constantly students' cognitive and psychological situations for a successful foreign language teaching course. In this study, it was focused on how foreign language teachers can make positive interpretations from teaching processes by modeling on constructivist theory.

Keywords: Constructivist theory, foreign language teaching, teaching process, teacher roles.

GİRİŞ

Yapılandırmacılık kavramı köken olarak Latince "constructio" kavramından gelmekte ve esas itibarıyla güzel sanatlarda geometrik biçimlere şekil veren bir sanat akımını ifade etmektedir. Bu sanat akımı genel olarak bir şeyi resmetmek, çizmek, biçimlendirmek, düzenlemek, planlamak anlamlarını yansıtmakla birlikte, dilbilimde kelimeleri kurallara uygun biçimde birleştirerek anlamlı cümleler kurma anlamına gelmektedir (Wahrig, 2000: 762). Söz konusu kavramın temel ilkeleri eğitim felsefesi uzmanı Dewey' in, Gestalt psikologları Barlett ve Bruner ile bilişsel psikolojiyi "Kognitive Psychologie" geliştiren Piaget ve Vygotsky gibi kuramcılarının araştırmalarında yer almaktadır (Woolfolk, 2001: 329). Buna göre yapılandırmacılık bilgi edinme ve öğrenme süreçlerinde çevre koşullarını ön plana çıkarmakta ve çevrede olup biten olaylar ve bu olayları yaşayan bireylerin bilişsel ve psikolojik durumlarını sürekli olarak göz

önünde bulundurmaktadır (Kahler, 2001: 75). Bu yaklaşımda Reich'in da (2006: 72) belirttiği gibi karşılıklı etkileşime büyük önem verilmekte, okul öğrencilerin kendi dünya görüşlerini oluşturan yapılandırmacı bir mekân olarak görülmektedir. Bu mekânda öğrenci her türlü baskıdan uzak, istediği gibi hareket edebilme özgürlüğüne sahiptir. Bu yaklaşımda insan beyni pasif bir düzenek değil, tam tersine aktif olarak hareket edebilen, kazanılan bilgilerin işlendiği ve organize edildiği bir mekanizma olarak değerlendirilmektedir (Müller, 2001:5-6). Bu arada duyu organlarıyla algılama süreçleri, deneyime dayanan kişiye özgü, eleştirel, sorgulayıcı ve bilişsel yapılandırmacı işlemler olarak görülmektedir. Anlama süreci ise, çevredeki uyarıcılar ile elde edilen yeni bilgiler ve daha önce kazanılan bilgiler arasındaki etkileşim sonucu gerçekleştiği kabul edilmektedir. Bir başka deyişle öğrenilen yeni bilgiler, edinilen eski bilgilerle birleşerek beyinde işlenmekte ve daha sonra üst üste yığılarak yapılanmaktadır. Yapılandırmacılık, Akınoğlu' nunda (2012: 155-160) vurguladığı gibi, bugün hem eğitim-öğrenme kavramlarını hem de bilgi felsefesini (epistemolojiyi) açıklayan bir kuramdır. Bu kuram bilgiyi temelden kurmaya dayanır. Özünde, öğrencinin bilgiyi yapılandırması ve uygulamaya koyması vardır. Yapılandırmacılık öğretmeni değil, öğrenciyi ve öğrenmeyi merkeze alan bir yaklaşımdır. Probleme dayalı öğrenme yapılandırmacı yaklaşımdaki temel prensipleri en iyi içeren uygulamalardan biridir. Temellerini John Dewey'in görüşlerinden yaparak yaşayarak öğrenmeden almıştır. Probleme dayalı öğrenmenin Temel Adımları: Problemin farkına varılması, Problemin tanımlanması, Olası çözümlerin/ hipotezlerin oluşturulması, Veri toplama, Verilerin analiz edilmesi ve değerlendirilmesi, sonuç ve genellemelere varma, raporlaştırma. İşbirliği (cooperation) ortak amaçlara ulaşmak için bu yaklaşımda öngörülen bir çalışmadır. Wolff (2001:188) yabancı dil öğretiminde de bu yaklaşımın uygulanmasını önermektedir. Bu yaklaşıma göre bir dili öğrenmek demek, o dili değişik iletişim ortamlarında yazılı ve sözlü olarak kullanmak demektir. Dilin kullanılmasını esas alan bu yaklaşımda dil unsurlarının öğrenilmesi beyinde bir takım bilişsel ve eleştirel süreçlerden geçerek gerçekleşmekte, bir başka deyişle, duyu organlarımız vasıtasıyla dış dünyadan algıladığımız ham bilgiler beynimizde daha önce edindiğimiz bilgiler ışığında işlenerek, yorumlanarak yapılanmakta ve böylece kullanıma hazır hale gelmektedir. Bu yaklaşım, geleneksel yaklaşımlarda söz konusu olan öğretmeni yapay ders ortamlarında dinleme, taklit etme, konuşulanları tekrar etme, diyalogları okuma, dramatize etme gibi aktivitelerle yabancı dili öğretmeyi yeterli görmemektedir. Daha çok bugün Türkiye de ilk ve ortaöğretim kurumlarında benimsenen Avrupa Ortak Yabancı Dil Programının ilkelerini yansıtmaktadır. Şöyle ki Avrupa Ortak Yabancı Dil Öğretme politikasında söz konusu olan yaşam boyu öğrenme, kendi kendine öğrenme ve öğrenmeyi öğrenme gibi kazanımlar ile öğrenciler için verilen görevleri yerine getirme,

T. Aktaş, B. İşigüzel / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 3(2014) 128-145
T. Aktaş, B. İşigüzel / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences 3(2014) 128-145

stratejileri kullanma, çeşitli bağlamlarda bunları uygulama işlemi bu yaklaşım için de geçerlidir. Bu yaklaşım, dil unsurları hakkında geniş bir bilgilenmeyi ön gördüğü gibi, bu bilgilerin içinde yapılandığı düzenek hakkından da bilgi edinilmesini, yani bu düzeneği doğal iletişim ortamlarında kullanmak için gerekli bilgi ve becerilerle donanmayı gerekli kılmaktadır. Daha açık bir deyişle bu yaklaşımda insan öğrendiği dilin önce gerçek hayattan alınmış tıpkı ana dil öğreniminde olduğu gibi basit dil unsurlarını, sözcükleri, sözcüklerin anlamlarını, onların yapı taşlarını öğrenmekte ve bunu yaparken kendi deneyimlerini, yani o dille ilgili daha önce öğrendikleri bilgileri de kullanmaktadır. Bu bilgiler bir yandan sözcük düzeyindeki bilgileri içermekte, değişik bir deyişle kişinin beyninde üst üste yığılan sözcük kümelerini, onların şekillerini, kısaca nasıl yapılandığını, anlamlarını ve ayrıca bu sözcüklerin fonetik, fonolojik ve morfolojik özelliklerini, yazım şekillerini kapsamaktadır (Wolff, 2002: 118). Diğer yandan öğrenilen dilin söz dizim (sentaks) kurallarına göre kurallı cümle kurma yolları ile dilin en ince ayrıntılarıyla ilgili bilgileri, standart dil ile yerel dil kullanılmaları konusunda prosedürleri içerir. Kısaca yabancı dil öğretiminde gerekli olan dinleme, konuşma, okuma ve yazma gibi dilin dört temel becerisiyle ilgili bilgileri kapsar. Bu yaklaşım öğrenci merkezli bir ders programını öngörmekte ve içerik çoklu olarak sunulmakta ve öğrenme, öğretme sürecinde sorumluluk paylaşılmaktadır. Duman'ın (2012: 362) belirttiği gibi yapılandırmacı öğrenme yaklaşımında birey daha önceki bilgi, beceri ve deneyimlere dayalı belirlenmiş düşünce yapısını alır, kendine göre bir takım değişikliklerle şekillendirir ve ilkelere dayalı olarak oluşturacağı yeni yapıyı benimser. Yani öğrenci bilgiyi kendi deneyim ve düşüncelerine dayandırarak oluşturur, öğrenci bilgiyi aynen almaz, kendilerinde var olan bilgiyle beraber yeni bilgiyi, yine kendi öznel durumlarına uyarlayarak öğrenirler (Özden, 2003: 54). Bu öğrenme olayında öğrencinin daha önceki yaşantıları öğrenmede temel oluşturur. Bilgi konu alanlarına bağlı olarak değil, bireylerin yarattığı ve ifade ettiği şekilde yapılandırılarak var olur. Bu sebeple öğrenme deneysel, subjektif ve bireyseldir. Kısaca bilgi öğrenci tarafından gerçekleştirilen bir yapılandırmadır. Bu kuramda daha öncede belirtildiği gibi öğrenci pasif değil, aktiftir, anlamı bilerek, seçerek oluşturabildiği, kendi bireysel bilgi ve anlamlarını hem bireysel hem de sosyal etkinlikler bağlamında yapılandırabilmektedir (Duman, 2012: 366). Bu yaklaşımda öğretmen adeta bir orkestra şefi görevini üstlenerek öğrencileri yönlendirmektedir. Bimmel ve Rampilton (2000: 55) öğretmenin görevini bir menajerin (yönetmenin) görevine benzetmektedir. Öğretmen tıpkı yönetmenler gibi vizyonunu, misyonunu, ulaşılması gereken hedefleri belirlemekte ve stratejileri, yapılacak aktiviteleri ve etkinlikleri saptamakta ve bunların öğrenciler tarafından yerine getirilmesini denetlemektedir. Burada işi öğrenci yapmakta öğretmen yapılan işi kontrol etmektedir. Bu yöntemle öğrenci bir işi yaparak, yaşayarak öğrenmeye teşvik edilmekte ve

bağımsız iş yapma becerisi kazandırılmaya çalışılmaktadır. Bu yaklaşımı Gömleksiz ve Elaldı da (2011: 445) paylaşmakta ve öğrencilerle doğru iletişim kurmanın bu yaklaşımda önemli olduğunu, öğrencilere derste “evet”, “hayır” yanıtı verip, yorum yapmaktan kaçınacağı sorular yerine “bu konuyla ilgili ne düşünüyorsunuz?”, “neden böyle düşünüyorsunuz?”, “bu sonuca nasıl vardınız?” gibi sorular yöneltebileceğini belirterek, bu yaklaşımın amacını şu veciz Çin atasözüyle özetlemektedir: “Bana söylersen unutturum, gösterirsen hatırlarım, ama yaptırırsan öğrenirim, anlarım”. Bu kazanımları gerçekleştirmek için, öğretmen Yabancı dil dersini işlemeden önce, Wolff’un da (2002: 344) belirttiği aşağıdaki ilkeleri saptaması gerekir:

1. DERSİN AMACI

Diğer yaklaşımlarda olduğu gibi bu yaklaşımda da yabancı dil dersinin amacı, kazanımlar açık seçik belirlenmek zorundadır. Amaç belirlenirken dört temel dil becerisinin kazandırılması göz önünde bulundurulur. Bu arada gramer bilgilerinin de verilmesine gerekli özen gösterilir. Ayrıca bu yaklaşım öğrenilen dil ve o dilin ait olduğu toplumun kültürün de dille birlikte kazandırılmasını hedeflemektedir. Zira modern dil öğretiminde kültürden kopuk bir yabancı dil öğretiminin başarılı olamayacağı savunulmaktadır. Dili öğrenilen toplumun dil kullanım şekli (kültürü), örf adet, gelenek, görenek, moral değerleri dili kullanmada büyük rol oynadığı unutulmamalıdır.

2. KONU VE İÇERİK

Yabancı dil öğretmeni bu yaklaşımda öğrencilerle birlikte ders içeriklerini belirlemek durumundadır. Bunun için değişik metin türlerinden oluşan metinleri ve konuşma materyallerini sınıfa getirir ve bunlar öğrenciler tarafından ilgi ve ihtiyaçlarına göre seçilir. Bu yaklaşım derste sadece ders kitaplarının kullanılmasını öngörmez. Ders araç ve gereçlerinin belirlenmesini ve ders planını, öğretmen, Reich’ında (2006: 95) belirttiği gibi tek başına değil, öğrencilerle birlikte hazırlamak ve onlarla içeriği tartışarak belirlemek durumundadır. Burada öğrencilerin deneyimleri, hayata bakış tarzları, bireysel ilgi ve ihtiyaçları belirlenmiş amaçlar çerçevesinde dikkate alınır. Bu yaklaşımda dilin doğal iletişim ortamlarında kullanılmasını öğördüğünden, dersler mümkün olduğu kadar doğal iletişim ortamlarında realize edilir. Dolayısıyla yapılandırmacılık bir süreçtir. Bu süreçte öğrencilerin yazılı ve sözlü iletişim için gerekli bilgi ve becerilerle donanması ve dili rahat bir şekilde kullanması hedeflenmektedir. Wolff (2002: 21) bunların gerçekleşmesi için öğrencilerin sadece ders kitaplarına bağlı kalmaması gerektiğini belirtmekte ve ders kitapları kurmaca olarak, yani yapay ortamlara göre tasarlandığı için, verilmek istenen içeriklerin öğrencilerin ilgi, istek, deneyim ve yaşantılarıyla kimi zaman ilgisi

T. Aktaş, B. İşigüzel / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 3(2014) 128-145
T. Aktaş, B. İşigüzel / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences 3(2014) 128-145

olamayacağına ilişkin dikkatimizi çekmekte ve bu konuyla ilgili görüşlerini şöyle sıralamaktadır:

İletişim, derste yapay rol oyunları ile ve bu rolleri taklit etmek suretiyle gerçekleştirilmeye çalışılan bir etkileşim olayı değildir. Ders araç ve gereçleriyle, asıl ders kitapları, yardımcı kitaplar kurmaca ortama göre tasarlandığı ve öğrencilere katı gramer kurallarına göre yazılmış metinler sunduğu için bunlarla gerçek iletişim kurulamaz. Wolff'un bu yaklaşımından ders kitaplarında yer alan diyalogların derste iki öğrenci tarafından karşılıklı olarak okunması, dramatize edilmesi sonucunda kazanılan bilgi ve becerilerin doğal iletişim ortamlarına transfer edilemeyeceğini, dolayısıyla iletişim kurulamayacağını anlıyoruz. Böyle bir aktivitede doğal iletişimde söz konusu olan söz eylem niyeti, çabası yok. Smolka (2004: 73) dersin gerçekleştiği ortamın ve bu ortamda kullanılan materyallerin öğrencilerin her zaman derse karşı olan motivasyonunu artıracaklarını, öğretmenlerin bu durumu göz önünde bulundurması gerektiğini vurgulamaktadır. Smolka burada öğrencilere ders araç ve gereçlerinin, ders kitaplarındaki ya da kasetteki diyalogların yapay olarak taklit ettirmenin öğrenciye bir yarar sağlayamayacağını belirtmekte ve öğrenci taklit ettiği diyalogların sonradan kasetteki orijinal versiyonunu dinlerken kendi sunumlarıyla karşılaştırmakta ve kendi sunumlarının uygun olmadığını düşünerek utanma belirtileri gösterdiklerini hatırlatmaktadır.

3. ÖĞRENME ORTAMININ OLUŞTURULMASI

Bu yaklaşım, öğrencilerin duyduğunu (duyduğu şeyleri) ve okuduğunu (okuduğu şeyleri) algılamasını, anlamasını ve kazandığı yeni bilgileri ön bilgileri yardımıyla yorumlayarak düşüncelerini sistematik olarak yazılı ve sözlü bir şekilde alıcıya yönelik düzenleyerek oluşturabilmesi ve ifade edebilmesini gerektirmektedir (Genç, 2000:102). Kazanılan yeni bilgilerin yapılandırılması yapay ders ortamlarında değil de, gerçek yapılandırma sürecini mümkün kılan öğrenme ortamlarında gerçekleştirilmektedir. Zira öğrenci yapay öğrenme ortamlarında duyduğu ve gördüğü şeyleri yapılandırma zorunluluğu hissetmemekte ve daha genel bir deyişle dış dünyada olup bitenlerin fotoğrafını gözlemleyerek çekmemekte, tersine kendisi bizzat devreye girerek, olayları görerek, yaşayarak, o ortamdaki bilgileri bireysel olarak yapılandırabilmektedir. Bu açıdan bakıldığında öğrenme ortamı ya da çevresi, öğrencilerin içinde bulunduğu gerçek yaşama yönelik olması, gerçek yaşam koşullarını yansıtması son derece önemlidir. Onun için öğrenme ortamı (evreni-çevresi) öğretmen tarafından değil de öğrenciler tarafından önceden belirlenmelidir. Bu böyle olmazsa, o zaman öğrencilerin derse karşı ilgi ve motivasyonlarının azalması söz konusu olabilir.

4. YAPILANDIRMA BECERİSİNİ ÖZENDİRME (TEŞVİK ETME)

Öğrencilerin öğrendikleri bilgileri yapılandırmaya zorlayan (özendiren) bir öğrenme ortamının sağlanması tek başına yeterli değildir. Wolff'un da (2002: 346f.) belirttiği gibi, öğrenme ortamı bu yaklaşımda önemli bir rol oynamaktadır. Bu ortamda öğrenciler sözlü ve yazılı iletişim için gerekli olan kazanımları elde etmek için, hedefledikleri söz eylemleri değişik aktiviteler ve etkinliklerle gündeme getirecek ve bunları tam manasıyla, bilinçli, planlı, analiz ve sentez yaparak ve bizzat uygulayarak benimseyecek, böylelikle bireysel yapılandırma süreçlerini ve stratejilerini de geliştirmiş olacaktır. Bu görüşü Bimmel ve Rampillon da (2000: 91–98) paylaşmakta ve bu amaçlara ulaşmak için söz konusu etkinlik ve aktivitelerin öğretmen tarafından belirlenmesinin yeterli olamayacağını, bunları ilk etapta öğrencilerin de kabul etmesi, benimsemesi ve derslerde uygulaması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu arada hedefler belirlenirken, bunların doğru olarak belirlenmesi, öğrencilerin neleri öğrenmek zorunda olduğu ve neleri öğrenmemesi gerektiği konusunda bilinçlendirilmesi gerekir. Sıraladığımız bu görüşlere Reich da (2006: 192) da katılmakta ve bu arada öğrenme olayının yaparak, yaşayarak öğrenme bağlamında gerçekleşmesinden yana olduğunu belirtmektedir.

5. ÖĞRETMEN VE ÖĞRENCİ DAVRANIŞ VE TUTUMLARI

Yapılandırmacı yabancı dil öğretiminde öğretmen ile öğrenci arasında sürekli bir iletişim söz konusudur. Programı uygulayacak olan öğretmenlerin, Duman'ında (2012: 373) belirttiği gibi bir takım niteliklere sahip olması gerekir. Yapılandırmacı yabancı dil öğretmeni açık fikirli, çağdaş, sürekli kendini yenileyebilen, bireysel farklılıkları dikkate alan ve mesleki alan bilgisinde çok iyi olmanın yanında, bilgiyi aktaran değil, uygun öğrenme süreçlerini sağlayan kişidir. Öğretmene öğretici yerine ortam düzenleyici, yönlendirici, kolaylaştırıcı rolleri yüklenmektedir. Öğretmenin temel rolü, öğrenme-öğretme ortamını düzenlemek, etkinlikler konusunda öğrencilere rehberlik yapmaktır. Öğrenme sürecinde öğrencilerin düşünce ve sorularını açıkça ifade edebilecekleri ortamları oluşturma gibi rolleri yerine getirmek durumundadır. Bu arada öğrencilerin bireysel farklılıklarına uygun öğrenme seçenekleri sunar ve her öğrencinin kendi kararının kendisinin olmasına yardımcı olur. Öğretmen sıcak bir iletişim ortamında öğrenciye neyi öğreneceğini, bunları nasıl ve niçin öğreneceğini ve bunları öğrenirken ne yapacağını anlatarak onların daha kolay derse odaklanmasını sağlar. Ayrıca bu yolla öğrencilerin beklentilerini yabancı dille ilgili bilgilerini ve ya da öğrenilecek konu hakkında ne derecede ön bilgilerinin olduğunu öğrenmiş olur. Öğrenciler, öğretmenin bu tür bir yaklaşımıyla konuyu daha kolay anlayacak ve beyninde yapılandırabilecektir (Ruf ve Goetz, 2002: 71). Aynı görüşü savunan Akınoğlu da (2012: 155)

T. Aktaş, B. İşigüzel / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 3(2014) 128-145
T. Aktaş, B. İşigüzel / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences 3(2014) 128-145

öğretmenin, öğrencilerin öğrendikleri bilgileri yapılandırması için gereken ortamın ve etkinliklerin hazırlanması, düzenlemesi ve sorularla öğrencilerin yönlendirilmesinde büyük rol oynayabileceğini belirtmektedir. Derste başarıyı artırmak ve öğrencilerin derse aktif katılımını sağlamak için, onların öğrenme düzeylerine uygun içerikte öğretim modelleri tasarlar. Öğrencilere düşündürücü sorular sorarak, onları problem çözmeye cesaretlendirir. Sınıf içinde öğretmen otorite değil, gözlemci rolündedir. Onun denetimi dolaylı duygusal ve zihinseldir. Öğretmen, öğrenciler arasında yoğun diyalogu geliştirmeyi, ilerletmeyi ve açık-kapalı uçlu sorulara dayalı olarak öğretim etkinliklerini gerçekleştirir. Bununla birlikte öğretmen, öğrencilerin kendi anlayışlarını kazanabilmeleri için uygulayacağı aktivitelerin kendilerine nasıl yardımcı olacağını değerlendirmede sürekli olarak öğrencileri cesaretlendirirler (Duman, 2012: 367). Öğrenmede öğrencinin rolü ise öğrenilen bilgilerin yapılandırılması ve öğrenmenin oluşum sürecinde sürekli aktif bir rol oynamaktır. Öğrenci kendi öğrenmesinden birinci derecede sorumludur. Öğrenmenin kontrolü öğrencidir. Kendi kararlarını kendisi alır. Öğrenciler bilgiyi onlarda oluşan anlamları işleyerek, düzenleyerek yapılandırır. Yapılandırmacılıkta öğrenenin; meraklı, sabırlı, mücadeleci ve girişimci özellikte olması beklenmektedir. Yapılandırmacı yaklaşım uygulamaları öğretmenleşen öğrenci, öğrencileşen öğretmen eğilimini yansıtır.

6. YAPILANDIRMACI ÖĞRENME-ÖĞRETİM SÜRECİNİN ADIMLARI

Bu yaklaşım Öğrenme-Öğretim Sürecinde 5 E Modeli diye bilinen bir modelin uygulanmasını öngörmektedir. Akınoğlu (2012: 155-156) bu modeli irdelerken, adı geçen modelin 5 adımdan oluştuğunu belirtmektedir:

- Giriş (**E**ngage)
- Keşfetme (**E**xplore)
- Açıklama (**E**xplain)
- Derinleşme (**E**laborate)
- Değerlendirme (**E**valuate)

Akınoğlu'nun belirttiği bu adımların yabancı dil dersinde de uygulanabileceğini söyleyebiliriz. Bu adımları Almanca'nın yabancı dil olarak ders planını yaparken şöyle uygulayabiliriz:

- Giriş için: "Aufnahmephase/Motivationsphase"
- Keşfetme adımı için: "Präsentationsphase"
- Açıklama safhası için: "Übungsphase/Phase der Bewusstmachung"
- Derinleşme adımı için: "Festigungsphase"

T. Aktaş, B. İşigüzel / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 3(2014) 128-145
T. Aktaş, B. İşigüzel / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences 3(2014) 128-145

- Değerlendirme adımı için: “Transferphase/Phase der freien Anwendung”

Giriş aşaması olarak belirttiğimiz “Aufnahmephase” aşamasında öğretmen, öğrencilerde yeni öğrenilecek konuya karşı merak uyandırmaya, onları konuya ısındırmaya, alıştırmaya, motive etmeye çalışır. Bu arada öğrencilerin konuya dikkatini çekmek için çeşitli sorular sorar. Bu sayede öğrencilerin dikkatini, ön bilgilerini, kavrama düzeylerini ve varsa yanlış kavramlarını ortaya çıkarır.

İkinci aşama olarak yapılandırmacı yaklaşımda söz konusu olan “Keşfetme/Araştırma (explore)” aşamasını yabancı dil dersinde dersin sunulması anlamına gelen “Präsentation” adımı olarak uygulayabiliriz. Bu aşamada öğrenci odaklı bir ders anlayış yöntemiyle öğrenciler, farklı bilgi kaynakları kullanarak bizzat kendileri ders konusunu araştırırlar. Öğretmen, sınıf tartışması, okumalar, deneyler gibi aktiviteler ve teknikleri kullanarak öğrencilerin sorunu çözmek veya söz konusu olayı, konuyu açıklamak için öğrenmelerine, deneyim kazanarak düşünceler üretmeye yönlendirir.

Yapılandırmacı yaklaşımda üçüncü adım olarak belirtilen Açıklama (explain) aşamasını yabancı dil öğretiminde anlama ve kontrol aşaması “Übungsphase / Phase der Bewusstmachung” olarak nitelendirdiğimiz aşamayla denkleştirebiliriz. Bu aşamada konunun iyi kavranılmasını sağlamak üzere konuyla ilgili bir takım reproduktif (öğretmen destekli) ve produktif (öğrencinin kendisinin ürettiği) diye nitelendirdiğimiz aktivitelerin yapılması hedeflenir. Öğrencilere kuralların buldurulması ve açıklatılması, keşfetme yoluyla dilbilgisi öğrenimi, kuralların görselleştirilmesi, dilbilgisi yapılarının kavratılması sağlanır. Öğrenciler, yaptıkları etkinlikleri, öğrendikleri bilgi ve kavramları açıklarken, öğretmen onlara rehberlik eder. İhtiyaç olduğunda yeni sorular sorarak öğrencilerin yetersiz olan eski düşünce ve bilgilerinin daha doğru olan yenileriyle değiştirmelerine temel bilgi düzeyinde açıklamalarda bulunarak yardımcı olur.

Yapılandırmacı yaklaşımın dördüncü aşamasında söz konusu olan Derinleşme (elaborate) aşamasını yabancı dil öğretiminde öğrenilen konuyu pekiştirme anlamına gelen “Festigungsphase” kavramıyla eşleştirebiliriz. Öğrenci edindiği yeni bilgi ve becerilerini bu aşamada iyici pekiştirmek için kontrollü olarak basit aktivitelerden daha karmaşık aktivitelere doğru bir süreç izler.

Yapılandırmacı yaklaşımda beşinci adım olarak nitelenen Değerlendirme (evaluate) aşamasını da yabancı dil öğretiminde öğrencilerin kazandıkları bilgi ve becerileri günlük yaşamda yeni durumlara, olaylara, problemlere uygulaması ve sorgulaması anlamına gelen “Transferphase / Phase der freien Anwendung” aşaması olarak değerlendirebiliriz. Öğrencilerden öğrendikleri alıştırmaların yeni bağlantılarla başka alanlara

T. Aktaş, B. İşigüzel / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 3(2014) 128-145
T. Aktaş, B. İşigüzel / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences 3(2014) 128-145

aktarılması ve iyice kavranması, yeni ve çeşitli iletişim ortamlarında bunları kullanması beklenir.

7. ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Öğrencilerin öğrendikleri bilgiler ölçülmesi, öğrenme sürecinde sorumlu oldukları ödev, proje, sunum gibi ürün değerlendirmesine göre yapılır (Gömlüksiz ve Elaldı, 2011: 451). Bu arada öğrencilerin bireysel ve grup içinde gösterdikleri performansları dikkate alınır ve öğrencilerin hangi koşullarda zorlandığının saptanması, zayıf ve iyi olduğu yönlerin belirlenmesi ortaya konulur; yani öğrenilen biliyi ölçme işlemi, öğrencilerin eksiklikleri ve yanlışlarının fark edilmesini sağlayan ve bunları düzeltilmesine fırsat tanıyan bir değerlendirme sistemiyle yapılır. Öğrencilerin dil bilgisini, sözcük bilgisini ve dil becerilerini ne kadar kullanabildiklerini ölçmek amacıyla kısa testler ve ana sınavlar da değerlendirmenin bir parçasını oluşturmaktadır. Ancak öğrenenlerin sadece sınavlardan aldıkları puanlar değil, öğrenme sürecinde yapmış oldukları tüm etkinlikler değerlendirilerek akademik başarılarına yansıtılmaktadır (Kılıç, Karadeniz ve Karataş, 2003: 156). Yabancı Dil Öğretiminde “ ölçme ve değerlendirme yapılırken okuma, yazma, dinleme ve konuşma becerileri”, “yabancı dilde dört beceri” esas alınmalıdır. Bu durumda her birinde farklı testlerin veya ölçme araçlarının kullanılması gereklidir. Demirel (1992: 132) dilde dört yeteneği test ederken bilişsel alanla ilgili kazandırılması istenilen hedefleri ve bu hedefleri öğrenmek için yapılan ölçme yöntemlerini şöyle sıralamıştır:

- Bilgi (mekanik olarak alınan); eşleştirmeli ve çoktan seçmeli sorular,
- Anlama (anlamalı bir şekilde kavrama); değiştirme, tamamlama ve cloze test uygulamaları,
- Uygulama (iletişim); soru- cevap, diyalog tamamlama ve mektup yazımı,
- Analiz; bir cümlenin analizinin yazımı,
- Sentez; özet yazma veya hikâyeye yazma,
- Değerlendirme; eleştiri yazma

8. DERS ARAÇ VE GEREÇLERİ

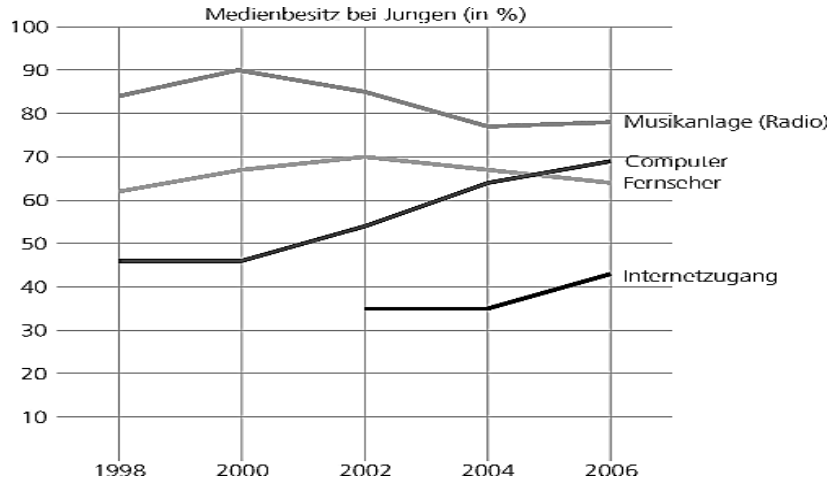
Yapılandırmacı yaklaşım modeline göre yapılan bir derste ders araç ve gereçleri öğretmen ve öğrenciler tarafından o derste ne gibi ders araç ve gereçlerinin kullanılması gerektiği birlikte belirlenir. Bu yaklaşım derste “neue Medien” dediğimiz modern medyanın modern ders araç ve gereçlerinin kullanılmasını öngörmektedir. Modern medya kavramından görsel ve işitsel medyayı bunların arasından, kitle iletişim araçlarını, görsel

ve yazılı basın, yani radyo, televizyon, bilgisayar, sinema, film, çizgi film, kaset, CD, kitap, slayt, bilgisayarlı sınıf donanımı (akıllı sınıf) kısaca görsel ve işitsel medyayı, bir başka deyişle hem göze hem de kulağa hitap eden medyayı anlıyoruz. Bu tür medyanın derste kullanılması Koch ve Neckel'in de (2001: 41) belirttiği gibi hem göze hem kulağa hem diğer duyu organlarına hitap edeceğinden öğrencilerin öğrendiği yeni bilgileri kolayca algılaması, anlaması ve yapılandırmasına ve kafada muhafaza etmesine yardımcı olacaktır. Maier (2004: 5-8) yapılandırmacı yaklaşımda kullanılan modern meydanının işlevini şöyle sıralamaktadır:

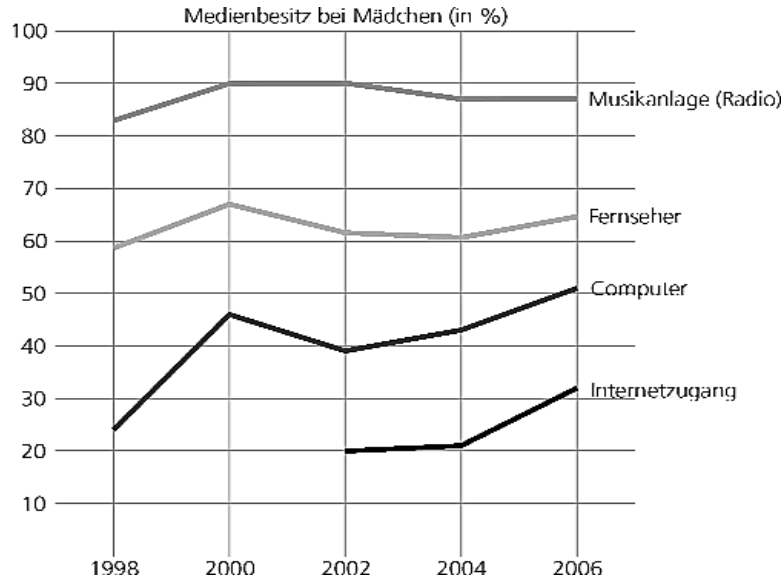
- Öğrenciler modern medya vasıtasıyla bilgiyi kaynağından öğrenir, ayrıca modern medyanın teknik açıdan özelliklerini ve bunların kullanımlarını öğrenir.
- Medya aracılığıyla, örneğin resim, fotoğraf, çizelge grafik karikatür film, video klip video, gazete, dergi v.b. yardımıyla bir şeyin içeriğini, anlamını öğrenir.
- Öğrenciler söz konusu medyayı kendi işlerinde nasıl kullanabileceğinin yolunu ve yöntemini öğrenir.

Medyanın bu işlevlerin yanında derste motivasyonu artırdığını (Koch ve Neckel, 2001: 33), öğrencilerin iletişim kurma ve birlikte iş yapma becerisini geliştirdiğini (Platten, 2003:175), ayrıca kültürlerarası iletişim kurma becerisini geliştirmesinin yanında, onların dilini öğrendikleri ülkenin geçmişi, medeniyeti, uygarlığı konusunda istediği bilgileri elde edebileceğini, o ülkenin kültürel değerleri, etik değerleri hakkında bilgi sahibi olabileceğini, bunun sonunda da bu kültürün kendi kültürüyle örtüşen veya örtüşmeyen yanlarını öğrenebileceğini ve o farklı kültüre karşı ön yargıların ortadan kalkacağını ve bundan sonra onlara karşı daha toleranslı ve saygılı olacağını söyleyebiliriz. Bu arada öğrenciler derste bu modern medya kullanmasıyla hem yabancı dil becerilerini hem de medyayı kullanma becerilerini geliştirmiş olacak, medyanın yabancı dille ilgili sunduğu içeriklerin değerlendirmesini ve analizini yapacak ve konuyu daha iyi anlamış, öğrenmiş olacaktır. Kısaca öğrenciler, dil becerilerini geliştiren bilgi kaynaklarına ve teknolojilerine bu medya ile daha kolay ulaşmış olacaktır. Görsel ve işitsel medyanın (televizyon, radyo, bilgisayar ve internet gibi) derste kullanımıyla ilgili 1998, 2000, 2002, 2004 ve 2006 yıllarında yapılan üç ayrı araştırmada 12 ile 19 yaş grupları arasında yer alan öğrencilerin medyaya karşı yaklaşımları, tutumları ortaya konulmuştur. Bu araştırmalar MPFS (Südwest Medya Eğitimi Araştırma Grubu) tarafından gerçekleştirilmiştir. Birinci araştırma erkek öğrenciler, ikinci araştırma kız öğrenciler, üçüncü araştırma da çocuklar arasında yapılmıştır.

T. Aktaş, B. İşigüzel / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 3(2014) 128-145
T. Aktaş, B. İşigüzel / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences 3(2014) 128-145

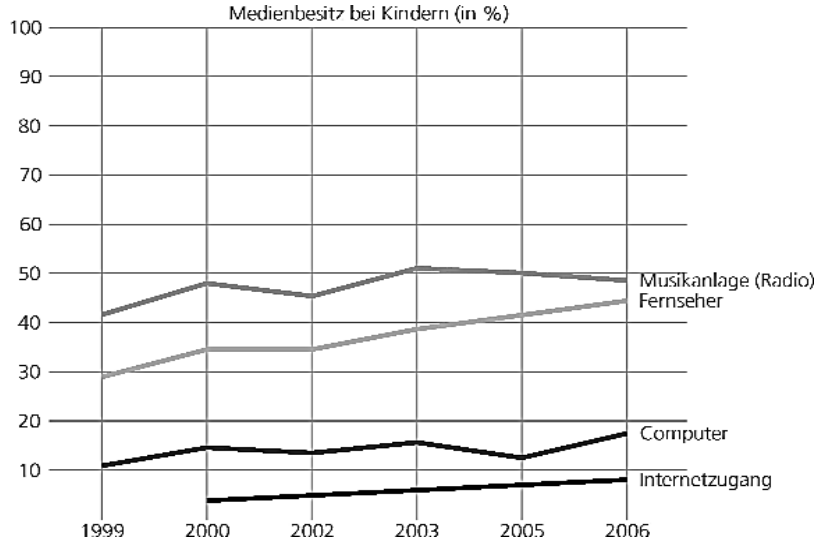

Görüldüğü gibi öğrencilere 1998 yılından itibaren 2006 yılına kadar her iki yılda bir yapılan bu araştırmada İnternet, bilgisayar, televizyon ve radyonun derste kullanımı sorulmuş, öğrenciler adı geçen bu medya araçlarından İnternet ve bilgisayarın daha fazla tercih ettiğini ve yılları baz aldığımızda da bunların kullanımında bir artış trendinin olduğunu görüyoruz. Radyo ve televizyon kullanımında ise bir gerileme, bir düşüş eğilimin söz konusu olduğunu anlıyoruz. Bunun nedenleri arasında İnternet ve bilgisayarın kullanım alanının radyo ve televizyona göre daha fazla olması, bu medya araçların günümüzde daha yaygın olarak kullanılması ve çok fazla olanaklar sunması, bunlarla her konuyla ilgili bilgilere çok kısa zamanda ulaşılmasını sayabiliriz.

T. Aktaş, B. İşigüzel / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 3(2014) 128-145
T. Aktaş, B. İşigüzel / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences 3(2014) 128-145

Kızlar arasında yapılan bu araştırmada da yine internet, bilgisayar, radyo ve televizyonun kullanımı test edilmiş, burada internetin 2002 yılından itibaren 2006 yılına kadar önemli ölçüde bir artış eğilimi gösterdiğini, bilgisayarın ise 1998 den başlayıp 2006 yılına kadar aynı şekilde bir artış grafiğini görüyoruz. 1998 yılında başlayan radyo, televizyon tercihinde ise pek önemli bir gelişme görmediğimizi, aynı çizgide devam ettiğini belirtebiliriz.

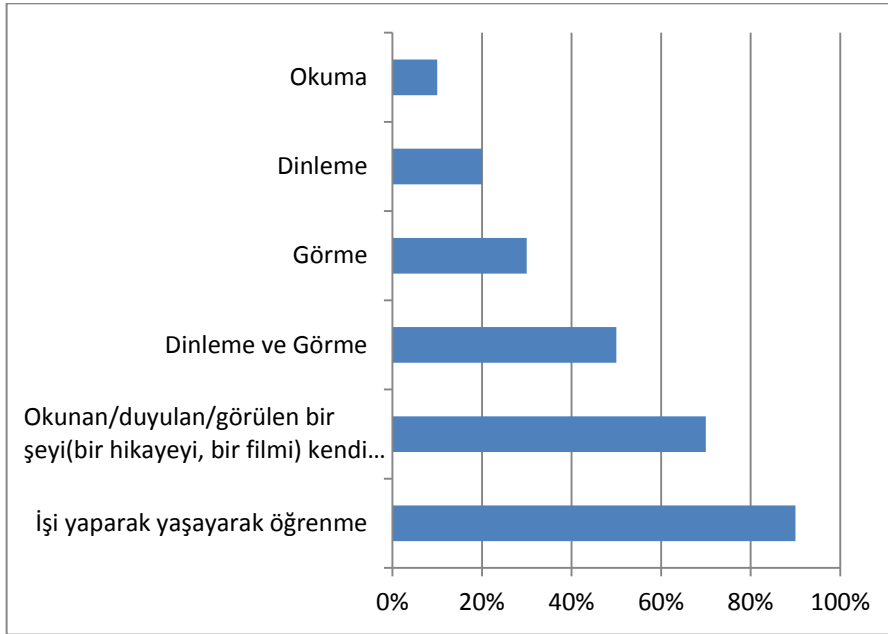

Çocuklar üzerinde yapılan ve 2000 yılında başlayıp 2006 yılına kadar devam eden üçüncü araştırmada internet kullanımında istek boyutları basamaklar halinde en düşük düzeyde görülmektedir. Bilgisayar kullanımını internet kullanımıyla karşılaştığımızda 1999 da başlayan 2006 yılına kadar devam eden bu araştırmada, bilgisayarın internete göre daha fazla çocuklar tarafından tercih edildiğini, ancak bu tercihin yıllara göre yüksek bir eğilim göstermediği, hemen hemen aynı çizgide devam ettiğini söyleyebiliriz. Bu arada 1999 başlayıp 2006 ya kadar devam eden radyo ve televizyon kullanımıyla ilgili araştırmada internet ve bilgisayara göre bir yükselme eğilimini görüyoruz. Bunun nedenleri arasında çocukların radyo ve televizyona daha fazla alışık oldukları, internet ve bilgisayar kullanımı konusunda deneyimli olmadıklarını sayabiliriz.

Yapılandırmacı yabancı dil öğretiminde yukarıda da belirtildiği üzere, materyal kullanımı, öğretim ortamının zenginleştirilmesini, öğrencilerin derse karşı motivasyonunu artırma ve buna bağlı olarak kendilerine sunulan bilgileri daha iyi anlayabilme olanağı sağlayacaktır.

T. Aktaş, B. İşigüzel / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 3(2014) 128-145
T. Aktaş, B. İşigüzel / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences 3(2014) 128-145

Kullandıkları materyallere göre öğrencilerin öğrenme ve öğrendiklerini hatırlama düzeyleri artacaktır. Kullanılan materyaller bir ya da birkaç duyuya hitap etmekte ve duyu sayısı artıkça, öğrenme düzeyi bununla paralel olarak önemli ölçüde artacaktır. Dolayısıyla yapılandırmacı yaklaşımda öngörülen modern materyaller değişik duyu organlarına hitap ettiği için, öğrenme olayı kolaylaşmakta, öğrenilen bilgiler kolayca yapılandırılmaktadır. Bu arada Weidenmann (2002: 48) modern ders araç ve gereçlerinin dört temel dil becerisinin kazanılmasında büyük rol oynadığını ve beynimizde yapılandırılmasında son derecede etkili olduğunu şöyle bir çizelgeyle izah etmektedir:

Weidenmann'ın bu çizelgesinde söz konusu ders araç ve gereçleriyle yapılan etkinliklerin her birinin yabancı dilde elde edilmesi gereken kazanımları geliştirmede ne derecede katkı sağlayacağı çıkarımını elde ediyoruz. En başta belirtilen yabancı dil öğretiminde okuma kazanımını elde etmek için modern medyanın bu kazanımı sağlamada %10, dinleme kazanımında %20, görseliğin kazanımında %30, hem işitsel, hem de görseliğin kazanımında %50, ayrıca görsellerin yardımıyla okuma, işitme (duyma) etkinlikleriyle birlikte bir konuyu, bir öyküyü, bir filmi kendi ifadeleriyle anlatma becerisini elde etmede %70 ve nihayet öğrencinin işi bizzat yaparak, yaşayarak öğrenme becerisinin oluşumunda ise %90 payı olduğunu anlıyoruz. Bu değerlendirmeyi dikkate aldığımızda bir bilgiyi ideal olarak öğrenmenin tek duyu ile değil, birkaç duyunun birleşimiyle, hatta beş duyuyla öğrenilebileceğini, böyle bir öğrenmede bilginin uzun süre akılda

kalma olasılığının çok yüksek olduğunu söyleyebiliriz. Uzun yıllar süren yabancı dil derslerimizdeki deneyimlerimizle de bunu böyle olduğunu çok kez test ettik.

Öğrenciler herhangi bir vokabüleri, herhangi bir dilsel öğeyi ya da söylemi birkaç duyu yardımıyla öğrenince daha kolay öğrendiklerini ve kolay, kolay bunları unutmadıklarını gördük. Weidenmann (2002: 48 – 54) yabancı dil öğretimini yapılandırmacı yaklaşım bağlamında irdelerken, yabancı dil öğretiminde daha önce modern medya diye nitelediğimiz ders araç ve gereçlerinin kullanılmasıyla birlikte tüm duyu organlarımızı devreye sokmamız gerektiğini, onların topluca, yani her birinin yardımıyla söz konusu bilgiyi öğrencilerin rahatlıkla öğrenebileceğini, ayrıca aynı bilgiyi değişik duyu organlarıyla öğrenme söz konusu olduğu için tek bir duyu organına aşırı derecede yüklenme olamayacağı, dolayısıyla o duyunun yorulmayacağı, şayet yorgun duyuyula öğrenmeye zorlandığında yarı bucuk bir bilginin öğrenilebileceğini ve öğrenilen bu bilginin de kısa bir süre sonra kafadan uçup gittiğini vurgulamaktadır.

Bu yaklaşımda okuma becerisini geliştirmek için kullanılan metinler bağlamın öngördüğü, orijinal, güncel metinler olmalıdır. Bu metinler geleneksel (klasik) okuma metinlerinden farklı olarak öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarına uygun olarak ve öğrencilerin bizzat kendileri tarafından internetten, gazete ve dergilerden seçildiğinden bu metinleri zevkle okuyacaklar ve okuma becerilerini geliştireceklerdir. Bununla birlikte bu metinlerdeki bilgileri de kolaylıkla ve isteyerek beyinlerinde yapılandırabileceklerdir.

Yapılandırmacı yaklaşımın derslerde modern medyanın kullanılmasını önermesi öğrencilerin sosyal medyayla tanışmasını, onları sosyal hayata hazırlamasını, kısaca sosyal yönden bilgi ve becerilerinin geliştirilmesini ve genişletilmesini hedeflemektedir. Ayrıca bu tür medya kullanımını öğrenciler yaparak, yaşayarak derste öğrenecekleri için sosyal hayatta da değişik iletişim ortamlarında bu medyayla istediklerinde kolaylıkla yazılı ve sözlü iletişim kurabileceklerdir. Zira yapılandırmacı yaklaşımın öngördüğü bu modern medya aracılığıyla öğrenciler, derste bir topluluk içinde ya da bir grup veya arkadaşlar arasında nasıl hareket edilmesi gerektiğini, onlarla nasıl iletişim kurulabileceğini, örneğin bir tartışmaya katılacaksa bunun usul ve ilkelerini yani tartışma kültürünü öğrenmiş olacaktır. Görüldüğü gibi bu yaklaşım, öğrencileri sosyal hayata hazırlamak, bu hayattaki karşılaşılabilecekleri sorunların üstesinden gelebilmek için onları bilgi ve becerilerle donatmayı esas amaç edinmektedir. Derste öğrencilerin örneğin bilgisayarı kullanması, internetten istedikleri bilgileri elde etmesi ve ödevlerini hazırlamak için aynı şekilde internetten yararlanması, internetten ve bilgisayardan yararlanarak derslerini sunması bunu kanıtlamaktadır. Bu yaklaşımda modern ders araç ve gereçlerinin tercih edilmesinin ve sürekli

T. Aktaş, B. İşigüzel / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 3(2014) 128-145
T. Aktaş, B. İşigüzel / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences 3(2014) 128-145

öne çıkarılmasının bir nedeni de derse öğrencilerin daha iyi motive olabileceği görüşüdür. Bu konuda Koch ve Neckel (2001: 37) derste yeni elektronik iletişim araçlarının (yani modern medyanın) kullanılmasının öğrencilerin derse karşı motivasyonlarını artıracaklarını savunmaktadır. Aynı görüşü paylaşan Schulz-Znder (2005: 9) Söz konusu araç ve gereçlerin motivasyonu artırmakla birlikte, öğrencilerin yaratıcılık becerilerini geliştirebileceğini, istedikleri yerlere bu araçları kullanarak ulaşabileceklerini vurgulamaktadır. Öğrencileri motive etmeden, derse başlanılmaması gerektiğini belirten Alm (2007: 18) derste bilgisayar ve internet gibi modern araçların motivasyonu artıracaklarını ve ardından öğrencilerin bilgi ve becerilerinin daha kalıcı olarak yapılandırma işleminin gerçekleşeceğini ileri sürmektedir. Alm'a göre modern medya bu belirtilenlerin dışında öğrencilere

- gerekli olan bir şeyi yapabilme becerisi, gücü ve yeterliliğini,
- bir yere mensubiyet (aidiyet) duygusunu,
- kendi kendini yönetme, bağımsız olarak hareket edebilme becerisini kazandırmaktadır.

SONUÇ

Sunduğumuz bu araştırmada yapılandırmacı yaklaşımın yabancı dil öğretiminde uygulanışını irdelemeye çalıştık. Araştırmamızın başında öncelikle yapılandırmacı yaklaşımın, işlevini, özelliklerini bilimsel literatürün ışığında analiz ettik ve farklı dil, kültür, medeniyet ve uygarlıkların birbirlerine tanıtılmasında en önemli bir yaklaşım olduğunu vurguladık. Öğrenme sürecinde beş duyuya önem veren, beş duyu eksenli bir yabancı dil öğretimi vasıtasıyla öğrencilerin gerek vokabüler, gerek sentaks, gerekse kültürel boyutta öğrendikleri bilgileri, söylemleri kolay kolay unutamayacaklarından, böylelikle dilini öğrendiği toplumu her yönden daha yakından tanıyacaklarından, önyargılardan kurtulacaklarından ve sonuçta iki toplum arasında daha iyi bir iletişimin daha sıcak ve canlı diyalogların kurulacağından söz ettik. Ardından bu yaklaşımın yabancı dil öğretim sürecinde, yani dersin işleyiş sürecinde nasıl uygulanabileceğini somut örneklerle gösterdik. Bunu yaparken bu yaklaşımın yabancı dil öğretiminde kullanılan diğer yaklaşımlarla benzerlik ve farklılıklarını da ortaya koymaya çalıştık. Araştırmamızın son bölümünde bu yaklaşımın öngördüğü yabancı dil öğretim sürecinde öğretmene düşen görevleri tartıştık ve bu bağlamda öğretmenin sürekli kendini yetiştirmek zorunda olduğunu, yabancı dil ile kendi anadilini ve bu dillerin ardındaki medeniyeti, kültürü ile uygarlığı iyi bilmesinin yanında çok bilgili, donanımlı ve deneyimli, hoşgörülü olması ve ayrıca iyi bir analiz ve sentez yapabilme becerisi ile geniş bir yorum bilgisine sahip olması gerektiğini vurguladık.

- T. Aktaş, B. İşigüzel / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 3(2014) 128-145
- T. Aktaş, B. İşigüzel / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences 3(2014) 128-145

KAYNAKÇA

- Akinoğlu, O. (2004). Yapılandırmacı Öğrenme ve Coğrafya Öğretimi, *Marmara Coğrafya Dergisi*, Sayı: 10, 83-94 .
- Alm,A. (2007). Motivationstheoretische Grundbedingungen für den erfolgreichen Einsatz von neuen Medien im Fremdsprachenunterricht in *Zeitschrift für interkulturellen Fremdsprachenunterricht*,12/1.
- Bimmel, P. ve Rampillon, U. (2000). *Lernerautonomie und Lernstrategien*. München,Goethe-Institut.
- Bruner, J.,S. (1964). *Toward a Theory of Instruction*. USA: Harward University Press
- Demirel, Ö. (1992), *ELT Methodology*, Ankara: Pegem Akademi.
- Duman, B. 2012: Yapılandırmacılık, içinde: *Öğretim İlke ve Yöntemleri*,Pegem Akademi, Ankara, s. 360 – 382.
- Genç, A. (2000), *Wörterbuch Pädagogik*, Ankara: Hacettepe Taş Kitapçılık Ltd. Şti, Feryal Matbaası.
- Gömlüksiz, N. M. ve Elaldı, Ş., (2011) Yapılandırmacı Yaklaşım bağlamında yabancı Dil Öğretimi, *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish*, Volume 6 / 2 Spring, 443 – 454.
- Koch, H ve Neckel, H (2001). *Unterrichten mit Internet und Co-Methodenhandbuch für die Sekundarstufe I un II*, Berlin: Cornelsen Verlag.
- Kahlert, J. (2001). Didaktische Netze – ein Modell zur Konstruktion situierter und erfahrungsoffener Lernumgebungen, içinde: Meixner, J. ve Müller, K., *Konstruktivistische Schulpraxis. Beispiele für den Unterricht*.Neuwied, Kriftel, Hermann Luchterhand Verlag GmbH.
- Kılıç, E., Karadeniz, Ş., ve Karataş, S., (2003), İnternet Destekli Yapıcı Öğrenme Ortamları, *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23 (2), 149 – 160.
- Maier, W. (2004). *Grundkurs Medienpädagogik Mediendidaktik. Ein Studien- und Arbeitsbuch*. Weinheim/Basel, Beltz Verlag.
- Müller, K. (2001). Der Pragmatische Konstruktivismus. Ein Modell zur Überwindung des Antagonismus von Instruktion und Konstruktion, içinde: Meixner,J.ve Müller,K., *KonstruktivistischeSchulpraxis. Beispiele für den Unterricht*.Neuwied,Kriftel, Hermann Luchterhand Verlag GmbH.
- MPFS – Medienpaedagogischer Forschungsverbund Südwest: 1998, 2000, 2002, 2004, 2006 JIM-Studie, Jugend, Information, Multi-Media. Basisuntersuchung zum Medienumgang 12-bis 19 jaehriger. (www.mpfs.de)
- Özden, Y. (2003). *Öğrenme ve Öğretme*, Pegem A Yayıncılık, Ankara
- Piaget, J. (1972). *The Psychology of the Child*. New York: Basic Books.
- Platten, E. (2003). Chat-Tutoren im Didaktischen Chat-Raum-Sprachliche Hilfen und Moderation. içinde: Legutke, M. ve Rösler. D. (Ed.) *Fremdsprachenlernen mit digitalen Medien*, Tübingen: G. Narr Verlag.

- T. Aktaş, B. İşigüzel / *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 3(2014) 128-145
- T. Aktaş, B. İşigüzel / *Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences* 3(2014) 128-145

- Reich, K. (2006). *Konstruktivistische Didaktik. Lehr-und Studienbuch mit Methodenpool*. Weinheim, Basel, Beltz Verlag.
- Ruf, U. ve Goetz, N. B. (2002). Dialogischer Unterricht als pädagogisches Versuchshandeln – Instruktion und Konstruktion in einem komplexen didaktischen Arrangement, içinde: Voß, R. (Ed.) *Die Schule neu erfinden. Systemisch-konstruktivistische Annäherungen an Schule und Pädagogik*. Neuwied, Kriftel, Hermann Luchterhand Verlag GmbH.
- Smolka, D. (2004). Motivation und Leistung. In: Smolka, D. (Ed.) *Schülermotivation. Konzepte und Anregungen für die Praxis*. München, Neuwied, Wolters Kluwer Deutschland GmbH.
- Schulz-Zander (2005). Lernwege suchen. Vatterichtsformeneigenaktiren und kooperativen Lernes, içinde: *Computer und Unterricht* 14, 6-10.
- Wahrig, G. (2000). *Deutsches Wörterbuch*, Bertelsmannlexikon Verlag, München.
- Weidenmann, B.(2002). Multicodierung und Multimodalität im Lernprozess. In:Issing, L. J. ve Klimsa, P. (Ed.) *Information und Lernen mit Multimediaund Internet. Lehrbuch für Studium und Praxis*. Weinheim,Verlagsgruppe Beltz, Psychologische Verlags Union.
- Wolff, D. (2001).Zum Stellenwert von Lehrwerken und Unterrichtsmaterialien in einem konstruktivistisch orientierten Fremdsprachenunterricht, içinde: Meixner, J. ve Müller, K., *Konstruktivistische Schulpraxis. Beispiele für den Unterricht*.Neuwied, Kriftel, Hermann Luchterhand Verlag GmbH.
- Woolfolk, A. (2001). *Educational psychology*, Needham Heights, MA: Allyn Bacon.
- Wygotsky, L. (1978). *Mind in society*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

SATRAŇÇ HİKÂYESİNDE KİŞİLER DÜNYASI

Yrd. Doç. Dr. Bülent Kırmızı

Fırat Üniversitesi, İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi

bkirmizi@firat.edu.tr

ÖZET

Alman Edebiyatı'nda ayrıcalıklı bir yere sahip olan Stefan Zweig, Satrañç adlı hikâyesinde, satrañç oyunundan yararlanarak savaş döneminde bireylerin tüm olumsuzluklara rağmen ayakta kalma ve var olma mücadelelerine dair yaşanan süreci aktarır. Satrañç hikâyesi, karakterlerin davranışlarından hareketle psikolojik tahlillere meydan veren bir hikâyedir. Eserde, savaş döneminde Naziler tarafından tutuklandıktan sonra yurtsuzluğa mahkûm edilen bir karakterle dünya satrañç şampiyonu olan bir karakterin satrañç mücadelesi ele alınır. Hikâyenin belki de en önemli özelliği kurgu kişilerle gerçek kişiler arasındaki paralelliklerdir. Mekânın kişinin ruh dünyasında meydana getirdiği çatışmalar ve yönelimler dile getirilirken kahramanların bağlı buldukları farklı dünyalar okura birçok yönüyle sunulur. Yazarın, kitaplarının yakılarak vatanından göçe mecbur edilmesini, kitapta birebir yaşayan Dr. B.'dir. o da eğitilmiş, görgülü ve kültürlü bir insandır, ancak dönemin Almanya'sında istenmeyen bir özelliği vardır: Yahudi olmak! Satrañç okunduğunda, yazarın adeta kendisini anlattığı görülür ve hem kitaptaki karakterin hem de yazarın hazin sonu da birbirine benzer özellikler gösterir. Bu çalışmada, hikâyenin eylem düzleminde rol alan kişiler dünyasının önemli karakterleri tespit edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Stefan Zweig, satrañç, savaş, kişiler dünyası

THE PEOPLE OF THE CHESS STORY

ABSTRACT

Having a privileged place in German literature, Stefan Zweig, Chess's story, taking advantage of a game of chess during the war and being of individuals struggle to survive in spite of all the negativity in the process of the transfer. The story of Chess, the behavior of the characters in a story that move the challenge of psychological analysis. In this work, after being arrested by the Nazis during the war yurtsuzluğa convicted of a character in a character, the world chess champion, chess is considered to struggle. Perhaps the most important feature of the story is the similarity between fiction people and real people. Conflicts caused by a person's mood and trends in the world of space expressed in the document presented to many aspects of the reader different worlds to their respective heroes. Visit their books to be burned homeland forced migration, Dr. B. who lived through the book respectively. he also trained, well-mannered and cultured man, but an undesirable feature of Germany in the period are: to be a Jew! Chess is read, and the book is told by the author himself almost tragic character, as well as the author shows similar

*B. Kırmızı / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Dergisi 3(2014) 146-165*
*B. Kırmızı / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences
3(2014) 146-165*

properties in the end. In this study, the prominent people involved in the story, the characters will be determined in the plane of action.

Keywords: Stefan Zweig, chess, war, the world of people

*“Küçüklerin büyüklük taslaması kadar
tehlikeli bir şey yoktur”
Stefan Zweig.*

1. GİRİŞ

Lise yıllarında Hugo von Hofmannstahl ve Rainer Maria Rilke etkisinde kalarak yazdığı şiirlerle başlayan edebiyat yaşamı sonraki yıllarda yaptığı çevirilerle ve kaleme aldığı onlarca eserle devam etti. Yahudi kökenli bir ailenin oğlu olan Zweig, Avrupa'nın en görkemli şehirlerinden biri olan Viyana'da 28 Kasım 1881'de dünyaya gelir ancak hayata gözlerini yumduğu yer memleketinden kilometrelerce uzakta olan Brezilya'da Petropolis'tir. Yazar, Viyana ve Berlin'de felsefe öğrenimi almış İngilizce, Fransızca, Latince ve Yunanca dillerine hâkim çok yönlü bir kişiliktir. I. Dünya Savaşı (1914-1917) yıllarında Viyana'da gönüllü memur olarak çalışmış ve savaşın bitiminden sonra da Salzburg'da Kapuziner yokuşundaki villasında dönemin ünlü yazarlarını ağırlamış ve önemli eserlerini de bu yıllarda vermiştir. Zweig daha sonra birçok ülke dolaşır sonunda Brezilya'ya yerleşir. Zweig ve eşi 23 Şubat 1942'de yatak odalarında ölü bulunur. En dikkat çekici nokta ise yazarın Petropolis Valisi'ne bir mektup yazmış olmasıdır. Bu mektupta Brezilya'yı çok sevdiğini ancak manevi yurdu olan Avrupa'nın Nazilerce işgal edilmesinin ardından artık bir umudunun kalmadığını belirtir. Mektupta, onun memleket hasretine daha fazla dayanamadığı ve gücünün tükendiği anlaşılır. Acaba, yazarın yurdum diye bahsettiği Avrupa satranç tahtası, insanlar da satranç taşı olabilir mi?

Satranç Stefan Zweig'in 1938-1941 yıllarında Brezilya'da sürgünde olduğu bir dönemde kaleme aldığı son ancak en önemli eseridir. Kitap ilk kez 7 Aralık 1942'de Buenos Aires'de 300 adet olmak üzere sınırlı sayıda yayınlanır. Eserin Avrupa'da yayımı ancak bir yıl sonra gerçekleşir ve 1943 Aralık ayında okuyucuyla buluşur. 1944 senesinde ise İngilizceye tercümesi yapılarak New York'ta basılır. Satranç, kısa bir hikâyedir ancak içeriği çok kapsamlıdır ve savaş dönemiyle ilgili önemli ipuçlarını barındırır. Eser, ben anlatıcı tarzında kaleme alınmıştır ve anlatıcı duyduklarını okuyucuya kendi bakış açısıyla verir. Birçok yerde de neyin önemli olduğuna ya da önemsiz olduğuna anlatıcı karar verir, örneğin karşıt güçleri temsil eden karakterlerin biyografik geçmişlerini dile getirirken yaptığı gibi. Mirko'nun yaşam öyküsü anlatıcı tarafından verilirken, Dr. B.'nin ki kendi ağzından verilir. Varlığı sadece biyolojik düzlemde mevcut olan anlatıcının adı, mesleği ve kişisel özellikleri ile ilgili bir ipucu verilmez. Sürekli gözlem yapan ve

değerlendiren anlatıcı farklı zamanlarda farklı karakterleri destekleyen ve belki de tek bir doğrunun olmadığı mesajını vermek isteyen biridir. Kitapta anlatım sürekli geriye dönüşler yapılarak verilir. Eserde, mücadele eden iki önemli karakter olan Czentovic ile Dr. B. arasında bir uyum yoktur, aksine her ikisi de zıt kutupları oluşturan tüm özellikleri barındırır. Yazar bu iki farklı kişiliğin karşılaşmasını kurgularken satranççı kullanır. Eserde mekân son derece kısıtlı ve sınırlıdır. Eserin kahramanı olan Dr. B. için neredeyse ayak basabileceği bir karış toprak yoktur ve bu da yurtsuzluğu simgeler. Metropole ve Gemi iki farklı dar mekândır. Gemi, vatansızlığın ve yurtsuzluğun sembolü olarak kabul edilebilir. Czentovic'in gemideki karşılaşmayı zaferle sonuçlandırması, vatanını terk eden Dr. B.'yi hepten yenilenenler sınıfına sokar. Bir başka nokta da eserde istasyonun yerini limanın almış olmasıdır. İstasyon, hem bir son hem de yeni bir başlangıcı simgeler ve aynı zamanda acıyı, terk edişi de anlatan en iyi kavramdır. Kitapta, liman da aynı anlamı yüklenen bir kavramdır. Nitekim kitabın sonunda Dr. B.'nin oyundaki yenilgisi, Zweig'in hayat mücadelesindeki yenilgisiyle paralellik gösterir. Eserdeki bir diğer karakter McConnor'dır. O, güçlü bir fiziki görünüme sahip, California'daki petrol kuyularından çok para kazanıp zengin olmuş, yenilgiyi hazmedemeyen birisidir.

Tablo 1. Satranç Kitabında Tematik ve Karşıt Güçler

	Tematik Güç /Ülküdeğer	Karşıt Güç /Karşıdeğer
Kişiler Düzeyinde	<i>Dr. B., Anlatıcı, McConnor, Doktor</i>	<i>Mirko Czentovic, Gestapo</i>
Kavramlar Düzeyinde	<i>Bağlılık, Sadakat, Mücadele, Kendilik Bilinci</i>	<i>Yabancılaşma, Bencilik, Ötekileşme, Yurtsuzluk</i>
Simgeler Düzeyinde	<i>Satranç, Hastane Odası</i>	<i>Satranç, Otel Odası, Metropole Otel, Berlin, München</i>

2. SATRANÇ

2.1. Eserin Özeti

New York'tan Buenos Aires'e giden yolcu vapurunda dünya satranç şampiyonu Mirko Czentovic'i görüp de onunla bir el oynamadan bu yolculuğu sonlandırmak olmazdı. Onu ilginç kılan sadece bir dünya şampiyonu olması değildi. Mirko, yoksul bir gemici olan babasını bir gemi

kazasında kaybettikten sonra, bir papaz ona acımış ve bakımını üstlenmişti. Bu iyi kalpli papaz, Mirko'nun eğitimi için elinden geleni yapmış fakat Mirko'da gelişimin emaresi görülmemişti. Kendisine söylenen her işi yapan Mirko, bir işin yapılması için özel bir çağrı olmadığı zamanlarda kıpırdamadan boş gözlerle oturmuştu. Papazın ve jandarma çavuşunun akşamları satranç oynadığı saatlerde yanlarına dikilip anlıyormuş gibi kareli tahtaya boş gözlerle bakmıştı. Bir gün papazın yarım bırakmak zorunda kaldığı oyuna, jandarma çavuşunun alaycı bir sesle sorduğu “Ne o, oyunu tamamlamak mı istiyorsun?” sorusu üzerine Mirko devam etmiş ve o günden sonra kareli tahta üzerinde oynadığı her oyundan galip ayrılmıştı. Onu ilginç kılan, bu tinsellikten uzak davranışlarının onun bir gün dünya şampiyonu olacağına işaretini vermemiş olmasında yatıyordu. Zihinsel faaliyetleri son derece zayıf şampiyon, amatörlerle oynadığı oyun başına iki yüz elli dolar alıyordu. Bizimle oyun oynaması için McConnor ona bu parayı vermeye hazırды. Büyük bir servetin sahibi olan McConnor başarılı ve oyunda rakibinin yaptığı başarılı bir hamleyi, kendisine yapılmış bir saldırı olarak görebilecek kadar hırslı bir adamdı. Czentovic'in biz amatörlerle karşı oynadığı ilk oyun, beklenildiği gibi onun galibiyetiyle sonuçlandı. McConnor hırsla rövanş istedi. Parayı veren düdüğü çalar misali, Mirko ücreti ödendiği takdirde amatörlerle oynamaması için bir sebep bulamıyordu. Yalnız ikinci oyunda garip bir şey oldu ve amatör grubumuzun başarısız bir hamle yapacağı sırada bir adam ortaya çıktı ve bizim hamlemizi engelledi, bize yapmamız gereken hamleyi, ileriki hamlelerin nasıl olacağını, rakibin yapacağı hamleleri söyledi. Afallamıştık. Oyun sonunda bu gizemli adamın öngördüğü gibi bir dünya şampiyonuyla berabere kalmıştık. Bir dünya şampiyonuyla beraberlik! Bu kez rövanş teklifi Czentovic'ten gelmişti. Kurtarıcımız Czentovic ile baş başa bir oyunu kabul etmek istemiyordu. Az önce satrancın tüm inceliklerini bildiğine emin olduğumuz bu gizemli adam –Dr.B.- şimdi çekingen tavırlar sergiliyor ve satranç tahtasına 20-25 yıldır elini bile sürmediğini iddia ediyordu. Onu ikna etmek bana düşmüştü ki ilginç hikâyesini bu yolla öğrendim. Avusturya kökenli olan Dr.B. önemli bir aileden geliyordu ve Hitler iktidarından sonra Gestapo tarafından Nasyonel Sosyalistlerin önemli tutsaklarını toplama kampları yerine Metropole Oteli'ne yerleştirdiği önemli tutsaklardanmış. Aylarca birkaç eşya dışında hiçbir şeyin bulunmadığı bir hücrede kalan Dr.B. bir gün sorgulama öncesinde bekletildiği odada asker montlarından birinin cebinde bir kitap gözüne çarpar ve onu gizlice alır. O sorgulamadan sonra tüm vaktini bu kitaba ayırır. Bu, içinde dünya şampiyonlarının kendi tekniklerini anlattığı bir satranç kitabıdır. Dr.B. ekmek kırıntılarını satranç taşı ve nevesimini satranç tahtası olarak düşünür ve aylarca satranç oynar. Öyle hırsla oynar ki bir gün–kendisinin satranç zehirlenmesi adı ile bahsettiği- bir ruh hastalığına yakalanır ve kapatıldığı hücrede deli gibi bağırıp etrafına saldırdığından hastaneye kaldırılır. Bu, onun için bir çıkış kapısı açmıştır. Ülkeden ayrılmak

üzere bindiği bu gemide, benim de ısrarlarımla Czentovic ile oynamaya razı oldu. İlk başta çekinerek oynayan Dr.B.'nin davranışlarında oyunu galip bitirmesiyle değişiklikler gözlemledim. Bir dünya şampiyonunu yenmişti, bu olağanüstü başarıydı; fakat burada durması gerekirdi. Durmalıydı; çünkü satranç zehirlenmesi aniden baş gösterebilirdi. Czentovic'in rövanş teklifini büyük bir hırsıyla kabul ettikten sonra öfkesinin her an kontrol edemeyeceği bir düzeye gelmesi an meselesiydi. Hamleleri hızlı, rakibine davranışları çirkindi. Kolundan tutup her an nüksedebilecek hastalığını anımsattım. Silkindi. Hepimizden özür diledi ve uzaklaştı. Yalnızca ben biliyordum, elini bir daha neden satranç tahtasına sürmeyeceğini. McConnor hayal kırıklığına uğramıştı. Az önce Dr.B.'nin hamleleri karşısında terleyen Czentovic ise eski ukala tavırlarına dönmüştü.

2.2. Karakterler

Czentovic

Bir satranç dâhisi olan Czentovic'i tanımlamak için birbirinden çok farklı ifadeler kullanır anlatıcı. Bu tanımlamalar çoğunlukla birbirinden farklıdır, çünkü o hem *“ışık hızıyla yükselen, genç bir dünya şampiyonu”* (s. 13) hem de *“her alanda evrensel bir kültürsüzlük içinde”* (s. 14) olan bir karakterdir. Kişisel özellikleri bakımından Dr. B.'den birçok açıdan farklılık gösteren biridir. Mirko, gerek kültürsüz oluşunu maskeleyerek için gerekse ruhunun derinliklerinde yatan bozuk şifrelerin deşifre olmaması için çok konuşmaktan hoşlanmaz, bu nedenle de onla ilgili neredeyse hiçbir gazeteci tam bir bilgi sahibi değildir. Kendini gizleme ihtiyacı genelde başkaları tarafından anlaşılammaktan doğar ya da kişi kendisini iyi ifade edemiyordur. Anlatıcı onu, *“En yırtık gazetecinin bile ağzından kamuoyuna ilginç gelebilecek tek sözcük almayı başaramadığı ağırkanlı, ağzını bıçak açmayan bir köylü çocuğu”* (s. 19) biçiminde tanımlar. Genç yaşına rağmen satranç oyununda zirveye çıkmış biri olan karakter, çocuk yaşta babasını kaybeder ve bir papazın yanında eğitim almaya başlar. Papazın tüm çabalarına rağmen Czentovic, entelektüel anlamda kendini geliştiremez. Onun sorgulayıcı olmaması ve sadece kendine verilenlerle yetinmesi, hatta onları dahi tam anlamaması kişisel gelişimini olumsuz etkiler. En basit toplama işlemlerini dahi yapmakta zorlanan birinin satranç gibi akıl oyunları gerektiren bir oyunda zirveye çıkması ilginç gelir okuyucuya. *“Ağır işleyen beyninde, en basit ders konularıyla bile uğraşacak güç yoktu. On dört yaşındayken bile, hesap yapması gerektiğinde parmaklarından yardım alıyordu ve bir kitap ya da gazete okumak, yetişme çağındaki bu çocuk için daha da çok çaba gerektiriyordu”* (s. 14).

Czentovic söylenenleri ikiletmeyen ve istenilen her şeyi anında yerine getiren, güvenilir bir çocuk olmakla birlikte iradesini kullanarak kendi

B. Kırmızı / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 3(2014) 146-165
B. Kırmızı / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences 3(2014) 146-165

kendine bir şey yapmaması onun ilgisizliğini gösterir. “*Özel bir çağrı almadan hiçbir şey yapmazdı, hiçbir zaman soru sormazdı, başka oğlanlarla oynamaz ve bir şey ona açık bir dille buyrulmadığı sürece kendiliğinden bir uğraş aramazdı*” (s. 15). Satranca karşı yeteneği bir rastlantı sonucu keşfedilir. Sürekli jandarma çavuşuyla satranç oynayan papazın bir gün iş icabı gitmesi gerektiğinden oyunu bırakmak zorunda kalması üzerine, jandarma çavuşunun Mirko ile oynaması sonucu ortaya çıkan bu yetenek, onu dünya çapında tanınan bir oyuncu haline getirir. Jandarma çavuşunun “*Ne o, oyunu tamamlamak mı istiyorsun?*” (s. 15) sorusu üzerine başlayan oyunda çavuş mağlup olur. Şaşırtıcı olan ise Mirko’nun satrançta bu denli başarılı olmasından çok onun gibi okuma-yazma bilmeyen ve olayları çok geç kavrayan ya da hiç kavrayamayan birisinin satrançı nasıl oynadığıdır. Onun oyun yeteneği, başarısını hızlandıran en önemli faktör olur. Papazın onu güzelce giydirip komşu kente satranç oynamaya götürmesinin ardından, onun gelecekte iyi bir satranç ustası olduğu anlaşılır. Czentovic ve papazın yaşadığı mekân bir taşra kentidir ve hayat koşulları da oldukça ağırdır. Bu mekânda yaşayan insanların yaşam kaygısından başka düşünebilecekleri bir konu olmadığından, Mirko gibi bir çocuğun çıkıp da bu kentin adını duyurabilme şansına sahip olması herkesi heyecandırır. “*Küçük bir Slav taşra kentinde heyecan uyandıran şeyler çok ender olur; bu nedenle bu köylü şampiyonun ortaya çıkışı orada toplanmış ileri gelenlerin gözünde hemen bir sansasyona dönüştü*” (s. 16). Kentin zenginlerinden biri olan Kont Simczic de onun satranç dersi alabilmesi için gerekli parayı karşılamayı kabul eder. Mirko sadece 6 ay gibi bir sürede satranç kurallarıyla ve oyun teknikleriyle öğrenerek mükemmel bir oyuncu olur. Onun satrançta en önemli eksikliği hayal gücünü kullanamamasıdır. Ancak bu eksikliği onun başarılarını engelleyemez. “*Daha on yedi yaşındayken bir düzine satranç ödülü kazanmıştı bile, on sekizinde Macaristan şampiyonu oldu, en sonunda yirmisinde dünya şampiyonluğunu ele geçirdi*” (s. 18).

Anlatıcı onun başarılarından ve yenilmez oluşundan bahsederken, diğer oyuncuların “*onun kaya gibi dayanıklı aklı karşısında pes ediyorlardı*” (s. 18) diye bahseder. Yazarın burada kullandığı benzetme aslında, Mirko’nun aklının dışarıdan bir şey almayan özelliğini vurgulamaya yöneliktir. Diğer satranç ustalarının deha derecesine varan zekâlarının yanında, Czentovic’in doğru düzgün cümle bile kuramaması ve algılama gücünün çekmesi onun aklıyla ilgili bazı şüpheler uyandırır. Böylece satranç dünyasına ilk kez böyle biri adım atmış olur. Mirko, satranç tahtasının başından kalktığı zamanlarda, sudan çıkmış balık gibidir. Sosyal bir insan olmadığı için, kendisini sadece satranç başında ifade edebilmektedir. Czentovic, için satranç tahtası bir savaş alanına benzetilebilir, çünkü o bu alandan çıktığında güçsüz, zayıf ve çaresiz bir zavallıdır. O, satranç tahtasının başındayken herkes ona hayranlıkla bakar ancak oyundan kalkar

kalkmaz büyüsu bozular. Mirko, kendini gerçekleştirme zorunda olan ve toplumun ondan istediği rolü yerine getirmek zorunda olan bir karakterdir. Kentte bilinçaltına yerleştirilen kazanma direktifi, onu ne olursa olsun kazanmaya odaklar. Sevgi, şefkat ve merhametten yoksun büyüyen Mirko, dikkatini sadece oyuna ve kazanmaya verir. Kendini keşfedemeden karanlık bir dünyada çıkış yolu ararken ona çizilen bu yolda yürümeye karar veren karakter, varoluş sürecini bu şekilde gerçekleştirmek için insani değerlere de yabancılaşmaya başlar. Bu nedenle de kendisine daha ciddi bir hava vermek ve saygın bir görünüm sergilemek için siyah takım giyer. Giyimi ne kadar düzgün olursa olsun davranışları onun nereye ait olduğunu gösteren en güzel kanıttır.

Anlatıcı, onun meslektaşlarının görüşlerine de yer verir, onlara göre Mirko, *“yeteneğini ve ününü akılsızca ve hiç utanmadan kabalıkla kullanıp dar görüşlü ve hatta bayağı bir açgözlülükle, kazanabildiği kadar para kazanmaya çalışıyordu”* (s. 19). Buradan da anlaşılacağı üzere Czentovic ödülü olmayan bir oyunda yer almak istemez. Arenada boğayı öldürmek için her yolu mubah gören matador misali, bu karakter de savaş alanını en iyi şekilde kendi lehine çevirmeye çalışır. Tek amacı satranç oynayarak para elde etmek olan Mirko için zaman, mekân ya da rakibin hiçbir önemi yoktur. *“Hep en ucuz otellerde kalarak kent kent dolaşıyordu, ücreti karşılandığı sürece en döküntü kulüplerde bile oynuyordu”* (s. 19).

Czentovic’le ilgili en dikkat çekici ayrıntı ise resmini sabun reklamlarında kullandırmasıdır. Hikâye tamamen satranç üzerine kurgulanmışken ve Mirko’nun bu oyunun dışında hiçbir konuyla ilgili bir ilişkisi ve bağlantısından söz edilmemişken, kitabın 19. sayfasında aniden sabun reklamından söz edilmesi ilginçtir. Yazarın ‘Satranç’ adlı bu eserinin yayımlandığı dönemde ‘sabun’ sözcüğü sadece temizliği ifade eden bir madde değil, aynı zamanda Hitler’in, Yahudileri öldürerek sabuna dönüştürdüğü varsayımı da yaygındır. Bu açıdan düşünüldüğünde yazarın Mirko’yu Hitler ile bağdaştırdığı düşünülebilir. Bunun yanında Mirko’nun adını ‘Satranç Felsefesi’ isimli bir kitap için satması da düşündürücüdür. Zweig bu eserinde satranç sembolik bir değer olarak kullanıp reel hayata gönderme yapmışsa, gerçek yaşamda karşılıkları olan hikâye karakterlerinden Mirko’nun da hangi siyasi kimliği temsil ettiğini tespit etmek pek güç olmayacaktır. Yazarın ana vatanından göç etmek zorunda bırakılması, kitaplarının yakılması ve çektiği onca sıkıntının kaynağı olan kişilerle sanki Mirko’nun kişisel özellikleri bazı açılardan paralellik gösterir.

Satrançtaki başarısı, onun zaten olmayan kültürsüzlüğüne bir de kendini beğenmişlik gibi olumsuz bir özellik daha katar. Toplum içindeki iletişim ve bilgi yetersizliğini bu şekilde kamufle etmeye çalışarak, kendini önemli bir insanmış gibi lanse eder. *“Dünya turnuvasındaki zaferinden beri kendini dünyanın en önemli adamı olarak görüyordu ve bütün bu zeki, akıllı,*

B. Kırmızı / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 3(2014) 146-165
B. Kırmızı / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences 3(2014) 146-165

göz kamaştırıcı konuşmacıları ve yazarları kendi alanlarında yenmiş olduğunu, üstelik onlardan daha çok kazandığını bilmek, onun o eski güvensizliğini soğuk ve çoğunlukla kabalıkla gözler önüne serilen bir gurura dönüştürdü” (s. 19). Genç yaşına rağmen çok fazla para kazanması onu diğer insanlara karşı daha güçlü olduğuna inandırır. Sadece satranç taşlarının yerini, diğer insanlara göre daha iyi değiştirmeyi bilmesi onun tek bu alanda iyi olduğunu gösterir, ancak insanlık adına yapabileceği hiçbir şey yoktur ve bunun yanında insani değerlerden de uzaktır. Sabit fikirli olması, onun kendi içinde bir dünya yaratmasına neden olmuş ve kimseye ihtiyaç hissetmeden bu küçük dünyasında parayla mutlu olma yolunu seçmiştir. “Dünyamızda satranç ve para dışında başka değerler de bulunduğundan haberi olmamasından ötürü, kendisinden etkilenmemesi için her türlü nedeni var” (s. 20).

Anlatıcı 12 gün sürecek bu gemi yolculuğunda Czentovic ile tanışıp onun psikolojisini keşfetmeyi amaçlar. İnsan içine girmeyen, güverteye çıktığında ise aceleyle yürüyüşünü tamamlayıp kamarasına dönen biriyle tanışma imkânı bulmak anlatıcı için gerçekten zor olur. En önemlisi de iletişime kapalı biriyle diyalog kurmayı becermek oldukça yaratıcılık gerektiren bir durumdur. Dünyayı tamamen 64 siyah ve beyaz kareden ibaret sayan bir bireyin ilgisini çekmek de ancak bu dünyaya bir şekilde dâhil olmaktan geçer. Bu dünya zıtlıklar üzerine kuruludur ve bu oyunda hangi taraf olursanız olun, galibiyet bir rastlantı değildir. İnsan satranç tahtasına bir anlamda hayatını yansıtır ve mücadele eder sürekli ve zayıf düştüğünde teslim olmaktan başka çare kalmaz. Tam da bu noktada Hitler’in felsefesi devreye girer, “Zayıfa acımak doğaya ihanettir.” Anlatıcı, satrancı yaşamın odak noktası saymayı ve düşünme gücünü bütünüyle buna yoğunlaştırmayı kısaca şu şekilde özetler: “*Bir tahtanın üzerinde tahta bir şahı köşeye sıkıştırmak*” (s. 23). Bu ifade elbette anlatıcının da dediği gibi sadece bir tahtanın üzerinde bir tahtayı köşeye sıkıştırmak değildir, çünkü satranç tahtası bir ölüm kalım mücadelesinin verildiği, rakibin yok edilmeye çalışıldığı bir arenadır aynı zamanda. Adolf Hitler’e kulak verelim yine: “*Ben savaş istiyorum. Benim için her türlü vasıta doğru olacaktır. Benim sloganım ‘ne yaparsan yap, düşmanı rahatsız et’ değildir. Benim sloganım şudur: ‘Bir şekilde onu yok et!’ Ben bu savaşı sürdüreceğim insanım!*” (s. 66).

Anlatıcı, satrancı sadece gergin zamanlarında, hoş vakit geçirmek için oynadığını belirtir ve bir satranç dehasıyla oynayabilecek güçte olmadığını itiraf eder, fakat sonunda Mirko’yu onun silahıyla vurmaya karar verir, yani satrançla: “*Yabanhorozunu tuzağına düşürmek için avcının başvurduğu en güvenilir yöntemin, onun çiftleşme ötüşünü taklit etmek olduğu geldi aklıma en sonunda*” (s. 23). Anlatıcının karısıyla birlikte başladığı satranç oyununa daha sonra İskoç bir yol mühendisi olan McConnor da dâhil olmak ister. 2 gün boyunca anlatıcının ve McConnor’un

kendi aralarında sigara salonunda satranç oynamalarının ardından ancak üçüncü gün Mirko'nun dikkatini çekebilirler. Ustanın satranç tahtasına bakmasıyla oradan ayrılması bir olur. McConnor'un, satranç dehasının yanlarına gelip gitmesinden sonradan haberi olur ve onla bir oyun oynamak için inanılmaz bir hırs duyar. Czentovic'in arkasından koşturur ve bir oyun oynamak istediğini belirtir, o ise hiçbir nezaket gösterisinde bulunmadan ve hatta elini bile uzatmadan bunun sadece 250 dolara mümkün olabileceğini belirtir. Gemide satranç ustasına karşı bu oyunu bilenler tarafından bir grup oluşturulur ve bir gün sonra geminin sigara salonunda oyunu oynamak üzere herkes bir araya gelir. Mikro, kendisini ağırdan satmak ve önemini hissettirmek için maça söylendiği vakitten en az 10 dakika geç gelir. Bu tür davranışlar onun oyun stratejisinden de kaynaklanıyor olabilir, çünkü satranç gibi oyunlarda rakibi öncelikle psikolojik olarak yıpratmak maçı yarı yarıya kazanmak demektir. Ona karşı oynayacak grubun olanca heyecanına rağmen onun son derece sakin ve soğukkanlı hali, masada hem oyunun hakimini hem de kural koyucuyu belirler. Öyle de olur, çünkü Mirko, karşısında ona rakip olan kalabalık grubun nasıl davranması gerektiği konusunda birtakım kuralları belirler ve bunlara uyulmasını ister. Oyun daha yirmi dördüncü hamlede Czentovic'in lehine sona erer. Onun oynarken hiç konuşmaması, sadece oyuna odaklanması anlatıcıda, onun bir robottan farksız olduğu düşüncesini uyandırır. Usta bir satranç oyuncusunun, karşısındaki acemi oyunculara jest yapması ya da oyunu biraz eğlenceli hale getirmesi beklenebilir elbette, ancak Czentovic'in insani değerlerden uzak bir yapıya sahip olması tüm bunları engeller. Mağlubiyetin hemen ardından McConnor'un tekrar oynamak istemesi üzerine oyun yeniden başlar. Gözünü para hırsı bürümüş olan Mirko için karşısındaki bu acemi grup iyi bir kaynaktır. Daha şimdiden cebine 500 dolar koyan dahi satranç ustası hiç istifini bozmadan, profesyonellere has duruşu ve görev bilinciyle ikinci oyuna başlar. İkinci oyun birincisinden farklıdır, çünkü on yedinci hamleye geldiklerinde anlatıcı ve McConnor'un grubuna biri daha girer ve onlar hamleyi yapacağı anda müdahale eder. "Tanrı aşkına! Sakın ha!" (s. 30). Bu kişi Dr. B.'dir. Dr. B. oyunun şu aşamasından sonra galibiyetin mümkün olmadığını ancak doğru taşlar oynanırsa bir beraberliğin mümkün görüldüğünü söyler. Onun bu satranç önsezisi karşısında gruptakilerin ona karşı ilgisi ister istemez yoğunlaşır ve bu noktadan sonraki hamleler onun idaresinde yapılır. Onun yapılmasını önerdiği hamleler savunma yerine hücum odaklıdır. Mikro karşısında savunma odaklı oynayıp ezilip büzülen grup Dr. B.'nin oyuna müdahil olmasıyla birlikte strateji değiştirerek saldırıya geçer. Grup, saldırıya geçtikten sonra Mirko'nun tavırlarında gözle görülür bir değişimi hemen fark eder, çünkü oyun onun önceden planladığı biçimde gitmez ve ilk kez tahtaya uzun uzun düşünceli bakar ve birkaç hamle sonra da ayakta oynadığı oyunu oturarak oynamak zorunda kalır. Grup böylece aslında ilk galibiyetini almış olur. Czentovic'in oynamak için

*B. Kırmızı / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Dergisi 3(2014) 146-165*
*B. Kırmızı / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences
3(2014) 146-165*

oturmaya dahi gerek duymayan, rakiplerine yüksekte bakan, grubu küçük gören tavrı kırılır. Anlatıcı ve oyun arkadaşlarının tek amacı vardır, o da Czentovic gibi kibirli, kendini beğenmiş ve insanlıktan nasibini almamış birini mat ederek onun egosunu yerle bir etmek. Oyun süresince rakipleriyle iletişim kurmaktan korktuğundan göz göze gelmekten bile çekinen, Mirko'nun oturmasıyla birlikte belki de oyun süresince taraflar ilk kez göz göze gelir. Oturma pozisyonlarının eşitlenmesi, oyunda gruba bir özgüven kazandırır ve daha da önemlisi gerçekten bir rakip olarak görülmenin hazzını yaşatır onlara. Oyunu berabere bitiren grubun özgüveni yerine gelir.

Czentovic mağlup olmasa da beraberliğin verdiği sersemliği üzerinden atarak kendisini hızla toparlayarak, tekrar bir oyun isteyip istemediğini sorar. Sorunun muhatabı Dr. B.'dir. Bunun üzerinde McConnor hiç düşünmeden ikisi arasında bir karşılaşma olması gerektiğini söylediğinde, Dr. B. birden oyundaki kimliğinden sıyrılır ve bambaşka bir insana dönüşür sanki. Yeni bir oyun istemediğini çünkü yaklaşık 25 yıldır satranç oynamadığını belirterek salonu terk eder. Czentovic ise beraberliğin aslında kendi isteğiyle olduğunu, sadece Dr. B.'ye bir şans vermeyi amaçladığını, yeni bir oyun istendiği takdirde, oynayabileceğini belirterek salondan ayrılır. Kendisi de bir Avusturyalı olan anlatıcı, yurttaşı olduğunu öğrendiği Dr. B.'yi karşılaşma konusunda ikna etmek için kolları sıvar. Dr. B. yeni bir oyun için ikna edilir ancak oyunla ilgili şüphelerinin olduğunu da belirtir. Mirko ertesi gün saat tam üçte salonda hazır bulunur bu kez. Daha önceki gibi geç kalmaz, çünkü bu sefer karşısındaki rakibini önemsemektedir. Bu mücadelede en dikkat çekici nokta ise oyunun kendisinde çok birbirinden çok farklı kişiliklere sahip iki kişinin savaşıdır. Bu savaş sanki iyile kötünün, siyahla beyazın, karanlıkla aydınlığın ya da doğruyla yanlışın savaşıdır. Mirko her zamanki soğukkanlılığı ile mesleğini her şeyin üzerinde tutan bir bilim adamı ciddiyetiyle oyuna odaklanır ve kendini kazanmaya ama sadece kazanmaya motive eder. Bu anı o kadar yoğun yaşar ki, dünyada her şey önemini yitirir ve tek hedef tahtanın üzerindeki taşları doğru hareket ettirmektir artık. Ağır ve yavaş düşünen bir insan için böylesine bir şöreti yakalamak güç olduğundan onu elinde sıkı sıkı tutmak da zordur elbette. Czentovic'in yakaladığı bu hızlı yükseliş trendini devam ettirmesi ve hep daha fazlasını kazanması gerekir. Bu şansını kaybettiği takdirde o eski sefil yaşamına dönmesi gerektiğinin o da farkındadır. Ancak tüm çabalarına rağmen, bu ilk oyunda Dr. B. karşısında yenilmekten kurtulamaz ve mat olmadan oyunu bitirir. Kendisini izleyen, gemideki bu küçük grup karşısında mat olmadan oyunu bitirmesi onun yenilgiyi kabullenemediğini gösterir. Oyunun bitiminden hemen sonra yeni bir oyun daha ister Mirko. Bu yenilgi sadece satranç tahtası üzerinde yaşanan bir yenilgi değil aynı zamanda onun varoluş sebebi olan satrançta, kralların oyunu olarak bu sihirli oyunda, tahtını kaptırma tehlikesini de sezer.

Czentovic, hızlı olmasa da ağır işleyen beyninin yapabildiği en iyi şey, strateji üretmek ve üzerinde durduğu bedene soğukkanlı davranmasını telkin etmektir. Mirko, zamanı iyi yöneten bir lider vasfıyla oturur satranç tahtasının başında. Takındığı tavırlar, onu bir ordunun başındaki komutan, tahtanın üzerindeki taşları da birer asker gibi gösterir. Düşman askerlerini tuzağa düşürmek için, acele etmeden doğru stratejiler üretmek isteyen bu kumandan dik duruşu ve sonu gelmez planlarıyla rakibinin sabrını taşırır. Rakibi, omzuna incek kılıç darbelerinden çok her an yeni bir kılıç hamlesi beklemekten yorgun düşer. Böylece rakibinin huysuzlanıp yanlış bir hamlede bulunmasına da neden olur ve oyunu kazanır. Gemideki son oyunu da aynen böyle olur. Dr. B. sabrı taşıdığı ve asabileştiği için aceleci davranır ve yanlış bir hamle yapar ve ardından oyunu terk eder.

Dr. B.

Dr. B.'nin adı kitapta ilk kez 37. sayfada geçer. 45 yaşlarında Viyanalı tanınmış bir aileye mensup olan bu karakter önceleri babasıyla birlikte işlettiği avukatlık bürosunu, babasından sonra da kendisi yürütmeye devam eder. Babasının geniş çevresinden yararlanarak avukatlık yerine, İmparatorluk ailesinden bazı kimselerin mallarını yöneten bir işe sahiptir. Saray çevresinin mallarını korumak üzere Dr. B.'yi tercih etmeleri, öncelikle onun tanınmış bir aileye sahip olduğunu ve bunun yanında güvenilir olduğunu gösterir. Saray mensupları ile kilise görevlileri arasında uzun yıllar bir köprü vazifesi görmüş olması da onun hem birçok gizli bilgiye vakıf olduğunu hem de kraliyetin ve kilisenin sırlarını biliyor olması dolayısıyla güvenilir bir kişilik olduğuna işaret eder. Mirko gibi Dr. B. de kiliseye yakındır. Birini bir papaz yetiştirir, diğeri de kilisenin yazışmalarını yapar. Papazların her ikisinin hayatında önemli bir rolü olmuştur. Ancak daha da önemlisi din adamları Mirko'nun yükselmesini sağlarken, Dr. B.'nin tutuklanmasında önemli bir paya sahiptir, çünkü jurnalcıyı Dr. B.'ye yanında çalıştırması için bir papaz önerir. Hitler'in yönetimi ele geçirdikten sonra dini temsil eden kilisenin mallarına el koyması Dr. B.'yi de tehlikeye sokar. Almanya da diğer birçok Avrupa Ülkesi gibi Hitler'le birlikte kendini dinin ve dini temsil eden değerlerin etkisinden kurtarmaya yönelir. Hitler'in saldırgan tutumu ve acımasız politikaları halktan bazı kesimleri mağdur etmiş ve zor durumda bırakmıştır. Bunlardan birisi de Dr. B.'dir. O, mevcut iktidarın muhalif olarak gördüğü saray çevresine ve dini kurumlara karşı yakınlığı ile doğrudan Nasyonal Sosyalistler'in hedefi olur.

Dr. B. Çok gizli ve titiz davranmasına rağmen, Hitler'in adamlarının kendi bürosuna da bir jurnalcı yerleştirdiğini ancak tutuklandıktan sonra anlar. Bir papazın tavsiyesiyle işe aldığı eleman bir yolunu bulup büronun aslında avukatlık işleri yerine başka işlerle uğraştığını anlar. Bu elemanın, emri München ya da Berlin'den almış olabileceği varsayımı bu iki şehri de dar-kapalı mekân durumuna sokar. Edebi yazılarda dar-kapalı mekânlar,

*B. Kırmızı / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Dergisi 3(2014) 146-165*
*B. Kırmızı / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences
3(2014) 146-165*

karakterin ilerleyişini durduran önemli bir faktördür. Anlatıcı, Dr. B.'nin dış görünüşünden bahsederken onun sinirden sürekli ağzının kenarının seğirdiğini belirtir. Yüz ifadeleri ve mimikler karşındaki insanı tahlil etme açısından son derece önemlidir. Dr. B. eğitilmiş olmasına ve seçkin bir aileden gelmesine rağmen, yaşadıkları onda bazı kalıcı izler bırakır.

Hitler iktidarı, vatansever Avusturya vatandaşlarını toplama kamplarına götürerek onların geçmişle bağlarını kesip yeni yönetime boyun eğmelerini ister. *“Eski Avusturyamıza bağlı kalan herkesin gönderildiği toplama kampından, orada yaşadığım aşağılama ve işkencelerden söz edeceğimi sanıyorsunuz herhalde şimdi”* (s. 39-40). Uzun süren işkencelerden sonra, insanlar yarı akıllı yarı deli biçimde Nasyonal Sosyalistleri tanımak zorunda kalır. Führer, 1938’de yaptığı bir konuşmasında şöyle der: *“Bazı gazeteler bizim Avusturya’yı zorbalıkla işgal ettiğimizi iddia etmişlerdir. Sadece diyebilirim ki, ölümler bile yalan söylemekten vazgeçmezler. Politik mücadele süresince halkımdan çok sevgi gördüm, fakat Avusturya sınırını geçtikten sonra gördüğüm sevgi selini hiçbir zaman görmedim. Biz zorbalılar olarak gelmedik, kurtarıcılar olarak geldik.”* Konuşmalarında sürekli yayılcı politikanın gerekli olduğunu vurgulayan Hitler, görüşlerinin benimsenmesi için şiddet uygulamaktan kaçınmamıştır. Onun en büyük emeli büyük bir Alman İmparatorluğu kurmaktır: *“Alman asıllı Avusturya devleti doğal olarak yeniden büyük Alman yurduyla birleşmelidir.”*

Gestapo’nun halkı bu şekilde değerlerinden uzaklaştırmaya zorlaması aynı zamanda yabancılaşmayı da beraberinde getirir. Kendi vatandaşını öteki gören iktidar, bunu Büyük Almanya ideali uğruna yapar. Bu dayatmaya direnen daha çok aydınlardır ve onlar da yurt dışına sürülerek cezalandırılmıştır. Zweig bunlardan sadece biridir ve daha birçok yazar, şair ve bilim adamı can korkusuyla dünyanın dört bir tarafına yayılmıştır. Dr. B. ve onun gibiler toplama kampı yerine Gestapo’nun karargâhı olan Metropole götürülür ve orada ağırlanır. Metropole, yunanca bir sözcüktür ve diğerlerine göre her açıdan daha fazla gelişmiş merkez şehir anlamına gelir. Yazarın otelin adını ‘Metropole’ olarak seçmesinin nedeni, o dönemde sadece Gestapo üyelerinin kalabildiği lüks bir ortama gönderme yapmak istemesinden olabilir. Onu diğerlerinden ayıran en önemli özelliği, çok bilgiye sahip olmasıdır. Gestapo, ondaki bilgileri uzun bekleme süreleri, görüşmelerdeki psikolojik baskılar ve fiziki şartlarla yıldırma uygulayarak elde etmek ister. Bireyleri hatta toplumları ötekileştiren yıkıcı ideolojilerin altında şiddet ve baskı vardır. Tarihte birçok ideolojik baskılar genelde din adına yapılmışken, Hitler yönetimi, arzularını gerçekleştirmek için dinden medet ummaz, onların hareket noktasını ırkçılık oluşturur. Ulusal-etnik söylemleriyle ırkçılığa merdiven dayayan Heidigger’den Richard Wagner’e ve Nietzsche’ye uzanan bir düşünsel akımın uygulayıcısı olur Naziler.

Dr. B.'nin tutsaklık döneminde kaldığı mekânın Gestapo'ya ait bir otel oluşu ve bunun yanında odasının da görünüş itibariyle sıcak olması, bu karakter açısından açık-geniş mekân gibi algılansa da, odaya getiriliş nedeni bakımından dar-kapalı mekân özelliği gösterir. Çünkü Dr. B. için bu mekân, özgürlüğün sona erdiği, adeta başka bir varlığa dönüştüğü yerdir.

Onun için yutucu olan bu otel, halkına yabancılaşmış iktidarın kendini gerçekleştirdiği bir yerdir. Dr. B. için artık sadece getirildiği otel ya da oda değil aynı zamanda Almanya da kapalı bir mekândır. *“Zira kapalı-dar mekânlar, çevreden merkeze akan bir darlaşma göstererek kahramanın dışlanıp, kaçmasına ve mekâna öteki olmasına neden olur”* (Şahin, :56). Bu tür mekânlar karakteri sıkı, kişi kendini iyi hissetmez ve buradan kurtulmak için elinden geleni yapar. Kapalı-dar mekânlar (Korkmaz, 1997: 170), fiziki boyutuna göre değil anlatı kişinin ruhsal durumuna göre anlam kazanan yerlerdir. Karakter bu tip mekânlarda ontolojik olarak kendini gerçekleştirmekten uzaktır. Kahramanın ayağını adeta yere basmakta korktuğu dar mekânlar, olayın karmaşık bir yapıya dönüşmesine neden olur (Duymaz, 2000: 68). Karakter kapatıldığı odada en çok da hiçlik duygusunu yaşar. Arayışın ve var olmanın bittiği bu noktada zaman ve mekân kavramı da önemini yitirir. Baskının dışarıdan değil de insanın içinden gelmesi, kişiyi yavaş ama derinden kemiren bir duygudur. Aslında eğitilmiş ve dışa dönük bir kişiliğe sahip olan Dr. B. tutuklu bulunduğu odayı detaylı bir şekilde anlamlandırır. Dr. B. kaldığı odayı tarif ederken başlangıçta rahatsız verici olmadığını dile getirir. *“Bana ayrılmış oda ilk bakışta hiç rahatsız etmedi beni”* (s. 41). Ancak başta rahatsızlık vermeyen odası zamanla bir işkence odasına döner. Onun gibi eğitilmiş birinin uzun zaman okuyacak ve yazacak bir şeylerinin olmaması onu çıldırma noktasına getirir. *“Bir kapı, bir yatak, bir koltuk, bir leğen, bir parmaklıklı pencere vardı odada. Ama kapı gece gündüz kilitliydi, masada hiçbir kitap, gazete, kâğıt, kalem durmasına izin yoktu”* (s. 41). Dr. B.'nin kaldığı bu oda kitaptaki kapalı-dar mekânların başında gelir. Hayatı en aza indirgenerek, birkaç parça eşyayla yaşamaya mahkûm edilir. Anlatıcıyla konuşurken kullandığı dil de öyledir. Ne bir benzetme ne de şiirsellik vardır konuşmalarında. Kaldığı oda sıcak olmasından dolayı evrensel anlamda huzuru çağrıştırması gerektirirken, Gestapo'nun merkezi olmasından ve psikolojik baskı altında olduğu için baskı mekânına dönüşür. Bu odada aynı zamanda zamansızlık da hâkimdir. Zamanın bilinmemesi için saat verilmez. Odanın penceresinin bir duvara bakması da zamanı tahmin etmeyi önler. Dış dünyadan tamamen yalıtılmış bir mekân olan bu oda Dr. B.'nin ruh halini altüst eder. *“Masada hiçbir kitap, gazete, kâğıt, kalem durmasına izin yoktu, pencere bir yangın duvarına bakıyordu; bütün çevreme ve hatta kendi bedenime bile tümüyle hiçlik egemendi”* (s. 41).

B. Kırmızı / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 3(2014) 146-165
B. Kırmızı / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences 3(2014) 146-165

Gestapo'nun yıkıcı yönünün mekâna sinmesi ile birlikte, oda karakteri kuşatır ve kendi benliğinde yok olmasına neden olur. Onu dış dünyadan koparır içine gömülmesine neden olur. Onun psikolojik durumu odanın dolayısıyla da otelin ontolojik anlamını yitirmesine yol açar. İktidarın acı ve ihanetinin merkezi olan bu otel "*kısıtlanmışlığın, korkunun, tükenişin mekânı olur*" (Eliuz, 2009: 55). Dr. B. 14 gün boyunca odanın dışına çıkarılmaz. Bu süreci anlatırken sürekli tekrarlar yapar: "*İnsan bekler; bekler; bekler; şakakları zonklayana dek düşünür; düşünür; düşünür. Hiçbir şey olmaz. İnsan yalnız kalır. Yalnız. Yalnız*" (s. 42). Bu tekrarlar, o an içinde bulunduğu duruma vurgu yapmak için Dr. B.'nin başvurduğu bir yöntemdir. 14 gün sonra başlayan sorgulamalar esnasında da zamanın gece mi gündüz mü olduğunu fark etmez. Sorgulamalar süresince kendinden ne istendiğini ve ellerinde kendisiyle ilgili neler olduğunu da bilmez. Tutuklanmadan önce, yardımcısına teslim ettiği evrakların ellerine geçip geçmediğini merak eder. Bu bilinmezlik içerisinde günler geçer. Vereceği cevapların başka insanları da zor duruma sokabileceği bilinciyle, sorgulama esnasında zorlanan Dr. B. kendisini de güç bir pozisyonda bırakmak istemez. Bu gelgitler devam ederken onun en zorlandığı an ise odasına döndüğü zamandır. O an sanki zaman durur, eşyalar donuklaşır ve o içine kapanır. "*En kötüsü, sorgulamadan sonra hiçliğime geri dönmekti; aynı masanın, aynı yatağın, aynı leğenin, aynı duvar kâğıdının olduğu aynı odaya*" (s. 43). Ruhunda karamsarlık yaratan odanın hali odanın mekânsal açıdan darlaşmasına neden olur. Odanın boşluğu aynı zamanda karakterin içinde bulunduğu hiçliğe yansıyan yüzü olur. Kendilik değerlerini ele vermeden kurtulma umudunun olup olmadığını dahi bilmeyen karakter bütünüyle bir mekânsızlık ve zamansızlık içindedir. İnsanın sağlıklı bir ruh yapısına sahip olabilmesinin ilk şartı kendisiyle barışık olmasıdır. Kişi yaratılışı itibarıyla diğerleriyle etkileşim içerisinde olması gereken toplumsal bir varlıktır ve sorgulayıcıdır.

Dr. B.'nin bu rutin, sessiz ve çıldırtan yalnızlığı 4 ay sürer. "*Bu boşlukta, zamansızlıkta geçen bir dört ayın ne kadar sürdüğünü hiç kimse bir başkasına da kendine de anlatamaz, ölçemez, gözünde canlandıramaz; insanın çevresindeki bu hep aynı hiçliğin, bu hep aynı masa, yatak, leğen ve duvar kâğıdının ve hep aynı suskunluğun, insana bakmadan yemeğini içeri iten hep aynı gardiyanın, insanı çıldırtana kadar boşlukta dönüp duran hep aynı düşüncelerin insanı nasıl yiyip bitirdiğini ve yıktığını kimse kimseye anlatamaz*" (s. 45). Bu karakter söylediklerini düşünmekten akıl sağlığını kaybet üzeredir. Sorgudan döner ve sürekli sorgu üzerine kafa yorar bu onun psikolojisini derinden etkiler. Ruhsal yönden sağlıklı olmak, bireyin kendisiyle ve çevresiyle uyumlu olmasını gerektirir, ancak Dr. B. ne kendisiyle ne de öteki olarak gördüğü sorgucularla uyum içerisindedir. Hatta öyle bir an gelir ki, bu bunaltıcı durumdan kurtulmak için bildiği her şeyi söylemek için gardiyanı çağırır ancak o duymaz. Dr. B.'nin her şeyden

umudunu kestiği bir anda, 27 Temmuz günü yaşadığı bir olay, onun hayata tutunmasını sağlar. 27 Temmuz tarihinin Almanya tarihi ve yazar açısından bir önemi yoktur. O gün yağın yağmuru, sorgu odasına götürülürken önünden geçtiği camlardan fark eder. Her zamankinden fazla süren bekleme süresinde, içerde neler konuşulacağını düşünürken bir yandan da bekleme odasını inceler. Bu oda birçok açıdan kendi odasından farklıdır ve bu fark ona rahatlık veren bir durumdur. *“Ama her şeye karşın bu ayakta beklemenin çektiği işkence aynı zamanda benim için bir iyilikti, bir zevkti, çünkü bu oda hiç olmazsa benimkinden başka bir odaydı, biraz daha büyüktü ve bir yerine iki penceresi vardı, ve yatak yoktu, leğen yoktu, pencerenin pervazındaki, milyonlarca kez baktığım o bildik çatlak yoktu”* (s. 46). Dr. B. için kendi odası kapalı-dar bir mekânken, bekleme odası açık bir mekâna dönüşür, çünkü bu odada az da olsa bir ferahlık ve rahatlama hisseder. Yalnız geçen bitmek bilmeyen saatler boyunca odasında her şeyi en ince detayına kadar inceleme alışkanlığı kazanan karakter, bekleme odasında da aynısını yapar ve odayı inceler. Gözlem ve detayı görme yeteneği o denli gelişmiştir ki, odanın bir köşesinde asılı duran ıslak paltodan akan damlaları dahi, yüksekte uçan bir kartalın yerdeki en ince detayları dahi seçebildiği bir bakışla damlanın hareketini gözlemler. *“Bu paltolardaki her kıvrımı gözledim, örneğin ıslak yakaların birinden sarkan bir damlayı ayırırsadım ve bu size çok gülünç gelebilir ama çılgınca bir heyecanla bu damlanın ne yapacağını bekledim, en sonunda kıvrım boyunca aşağı mı süzülecekti, yoksa yer çekimine biraz daha direnip olduğu yerde mi kalacaktı”* (s. 47). Ayrıntıları görebilmek, bir bütünü parçalara ayırmak ve her parçayı da yine parçalara ayırarak kendi içinde gözlemleyebilmeyi gerektirir. Bu davranış biçimini sergileyen daha sonra bütüne baktığında onu daha farklı algılar. Dr. B. için de palto sadece bir palto değil aynı zamanda dış dünyadan gelen bir kurtarıcı olur. Dışarıda yağın yağmur damlalarının üzerinde durduğu palto o an için karakteri huzura boğan bir manzaraya benzer, ancak onu daha çok sevindirecek şey asıl paltonun cebindeki kabarıklıktır. Kabarıklığın dikdörtgen biçimi ona eskiden tanıdık gelir, bir objeyi hatırlatır. Bu objenin daha eline geçmeden sadece varlığını hissetmesi dahi onu heyecanlandırmaya yeter. Mutluluk anlarda gizlidir ve o da o an kendini mutlu edecek bir obje bulur. *“Dizlerim titremeye başladı: BİR KİTAP! Dört aydır elime kitap almamıştım ve içinde insanın art arda sıralanmış sözcükler, satırlar, sayfalar ve yapraklar görebileceği, başka, yeni, şaşırtıcı düşünceleri okuyabileceği, tanyabileceği, beynine alabileceği bir kitabın hayali bile insanı hem coşturuyor hem de uyuşturuyordu”* (s. 47).

Yeniden bir kitap okuyabilme ihtimali onu heyecanlandırır ve odada gardiyan olmasına rağmen duvara dayanma bahanesiyle paltoya doğru ilerler. Paltonun dışından kitaba dokunduktan sonra artık dönülmez bir yola girer ve istese de kendini durduramaz. Kitabı yavaşça paltonun cebinden

*B. Kırmızı / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Dergisi 3(2014) 146-165*
*B. Kırmızı / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences
3(2014) 146-165*

çıkartıp pantolonunun içine yerleştirir ve kalçasının üstüne doğru iter. O günkü sorgulamada akli hep kitaptadır ve sorgulama da kısa sürer. Her insanın ihtiyacı farklıdır, kimi kitaba ihtiyaç duyar kimi de farklı nesnelere. Dr. B.'nin her türlü tehlikeyi göze alarak bir kitabı çalma girişimi onun bu konudaki açıklığını gösterir. Bu kitap, karakterin artık yavaşlayan zihinsel faaliyetlerini kurtaran ve aynı zamanda onu çıldırmaktan ya da bir ruh hastası olmaktan kurtaran bir nesneye dönüşür. Kitap yazarın hayatında da çok önemli bir yer tutar. Zweig'in sürgüne gitmesine neden olan kitapları hikâyedeki Dr. B. karakterinin kurtarıcısıdır. Nazilerin kitaba ve dolayısıyla da düşünme özgürlüğüne karşı olması, Alman kültür tarihi açısından büyük bir kayıp olur, çünkü binlerce kitap yakılarak ortadan kaldırılır. Hitler'in bir sözü yaptıklarını destekler niteliktedir: *"Düşünce özgürlüğü tüm kötülüklerin anasıdır."* Hitler'in fikir öncülerinden Nietzsche'nin kitapla ilgili düşüncesi şu şekildedir: *"Bütün yazılmış şeyler içinde yalnız, kanla yazılmış olan severim. Kanla yaz; göreceksin ki kan ruhtur"* (Nietzsche, 2011: 55).

Dr. B. sorgudan çıkıp odasına döndükten sonra kitabı hemen çıkarmaz pantolonundan. Uzunca bir süre sadece kitabı düşünür ve onun ne tür bir kitap olduğuna dair fikirler yürüterek onun hazzını yaşar. Beklemek kavuşma anından daha haz vericidir, hele de sevgilinin geleceği bilirse. O da bunu bildiği için kavuşma anını uzatmak ister. Daha fazla dayanamayıp kitabı çıkardığında ise hayal kırıklığı yaşar, çünkü o bir şiir kitabı ya da bir roman beklerken bir satranç kitabı bulur. O an, o kadar öfkelenir ki kitabı pencereden fırlatmak gelir içinden, ancak yazarın özellikle satranç kitabını tercih etmesinin bir nedeni olmalıdır. Yazar burada satrancın mücadele, savaş, karşı koyma ve zıtlık gibi anlamlarından yararlanarak bir gönderme yapar. Kitabın asıl sahibi bir Nazi Subayıdır ve o günün şartlarında bu subay, kitapları yakan, halkı konuşmaya zorlayan, insanları sürgüne gönderen halkına uzaklaşmış, yabancılaşmış bir karakteri simgeler. Satranç oyunu da bir strateji oyunudur ve yazar böylece eğitim düzeyi yüksek de olsa halktan biri olan Dr. B.'nin mücadele etmesini ya da onların stratejileriyle savaşmasını istemiş olabilir. *"Kitap yüz elli ustanın oyunundan oluşan bir toplamaydı"* (s. 49). Karakter satranç oynamak için bir rakibin olması gerektiğini düşünür, oysa rakip reel hayatta onu tutuklayan kişilerdir. Her gün sorgulama odasına giderken yanlış bir şey söylememek için saatlerce düşünmesi ve karşı tarafın da onun ağzından laf alabilmek için kurnazca davranması bir satranç oyununun zaten oynandığını gösteriyor. Satranç gençlik yıllarında eğlence amaçlı oynayan Dr. B., yatak çarşafının kareli olduğunu fark eder aniden ve bunun üzerine çarşafı satranç tahtası olarak kullanır, satranç taşlarını da ekmekten yapar. Ekmek, alman edebiyatında önemli bir motif olarak kullanılır, özellikle de Nazilerin neden olduğu yokluk yıllarında. Wolfgang Borchert'in "das Brot" adlı kısa hikâyesi de Savaş Sonrası Alman Edebiyatı'nın çok okunan eserlerindedir. Dr. B.

çarşafın üzerinde ekmekle satranç oynamaya çalışır ancak ekmeği ile oynanan ve açlığa mahkûm edilen bir toplumun sadece bir üyesi olan karakter denemelerinde başarısız olur. Zamanı o kadar çoktur ki adeta zamansızlık onu boşlukta yaşayan bir varlığa dönüştürür. Oynamaya başladıktan tam 14 gün sonra artık oyunu kafasında kurgulayarak hayali bir biçimde oynayacak kadar geliştirir kendisini. Nazilerin psikolojik baskıları sonucu, deliren ya da ruhsal problemler yaşayan insanlar da Dr. B. gibi kafalarında yaşadıklarını ve hatta yaşamadıklarını kurgular, belli bir süre sonra da artık hiçbir şeyi anlamlandıramayacak kadar aklını yitirmiş olurlar. Ancak bu uğraş onun zihinsel faaliyetlerini devam ettirerek yavaşlamasını önlediği için, onu canlı tutar. Satranç ustalarının oyun taktiklerini ezberler ve o andan sonra da sorgulamalarda açık vermez. Bu durum iki buçuk ay sürer ve onun için artık 150 oyundan oluşan bu oyunun da bir faydası olmaz, çünkü her gün rutin bir şekilde yaptığı tekrarlar onu çıldırma noktasına getirir. Kendine karşı oynamayı düşünür bir ara, ancak satrancın doğasında insanın kendisiyle mücadele etmesi yer yoktur. İnsan aynı anda hem iyi hem de kötü olamaz. *“Rastlantıdan tümüyle kopmuş bir düşünce oyunu olan satrançta, kendine karşı oynamak istemenin mantıksal açıdan bir saçmalık olduğunu anlamak için fazla düşünmeye gerek yok sanırım”* (s. 53). Buna rağmen kendine karşı mücadele etmeyi dener ve bu noktada onda bir kişilik bölünmesinin ortaya çıktığı söylenebilir. *“Siyah ve beyazdan oluşan her iki ben de yarışa girişmeden edemiyordu ve her ikisi de yenmek, kazanmak için kendine göre bir hırsla, bir sabırsızlığa kapılıyordu”* (s. 55).

Dr. B. satranç zehirlenmesi adını verdiği bir hastalığa yakalandığından bahseder anlatıcıya. Ara vermemek için yemek dahi yemediği satranç bir süre sonra önlenemez bir tutkuya dönüşür. *“İçinde bulunduğum bu durumun, tinsel açıdan aşırı uyarılmanın bütünüyle patolojik bir biçimi olduğunu bugün çok iyi biliyorum elbette ve bunu tanımlamak için tıbbın bilmediği bir addan başkası gelmiyor aklıma: satranç zehirlenmesi”* (s. 57). Bu satranç oynama tutkusu onu çoğu zaman güçsüz bırakır, ancak oyuna başlar başlamaz gücü tekrar yerine gelir. Dr. B.’nin hayatta yön verebildiği tek şey olan beynini en verimli bu şekilde kullanabilmesi, satrancı adeta bir silah gibi algılamasına neden olur. Bu strateji oyunu onun için artık bir oyundan çok daha fazlasını ifade eder. Yön verdiği taşlarla kendisiyle bir savaş halindedir artık. Çaldığı kitap, onun hem beyin fonksiyonlarını işletmesi hem de yalnızlık hissini en aza indirgeyebilmesi açısından son derece önemli olmuştur. Böylece can tehlikesi olmasa da aklını yitirme riskine, karşı koyma gücünü kaybetmez. Yaklaşık 1 yıl süren tutukluluk süresince sorguculardan başka hiç kimseyi görmez ve bir gün odasında bayılır. *“Yaklaşık bir yıldır sorgu hâkimlerinin sert, keskin ve kötü sözlerinden başka bir şey duymamıştım”* (s. 58). Geçirdiği krizden sonra kaldırıldığı hastane odasında duyduğu mutluluk bu

*B. Kırmızı / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Dergisi 3(2014) 146-165*
*B. Kırmızı / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences
3(2014) 146-165*

mekâna geniş mekân özelliği katar. Odada her şeyden önce tutukluluğu anımsatacak unsurlar yoktur, örneğin demir parmaklık ya da duvara bakan pencere gibi. O verdiği mücadeleyi akıl oyunları ile kazanan bir kişidir ve sonunda eserde onu anlayan, ailesini tanıyan ve yardım elini uzatmak isteyen olumlu bir karakter olan doktorla tanışır. Doktorun Gestapoya verdiği rapor doğrultusunda 14 gün içinde vatanını terk etmek zorunda bırakılan Dr. B. kendini birden uluslararası sulara yüzen bir gemide bulur.

Yazarın bu karaktere bir isim verme yerine neden Dr. B. dediği kitapta gizemini korur, ancak bu karakterin onlarca oyunu ezberlemesi ve bu oyunları hafızasında ezber oynaması ve daha da önemlisi kendiyi mücadele etmesi, yazarın ona Dr. unvanını yakıştırmasına neden olabilir. 'B' harfi içinse bir ipucu yoktur.

SARAY OYUNUNDA FİNAL

Sabahın üçünde geminin sigara salonunda başlayan Czentovic ile Dr. B.'nin satranç mücadelesinde anlatıcı ve arkadaşları oyundan çok, onlar için tuhaf olan bu iki kişiyi izler. Bir yanda eğitilmiş ve kültürlü olan Dr. B., diğer tarafta ise okuma yazması dahi olmadığı iddia edilen bir satranç ustası vardır. Her ikisi de çok konuşmaz. Dil neredeyse bir iletişim aracı olmaktan çıkar ve bu karşılaşma adeta psikolojik bir savaşa döner. Mirko, her zamanki gibi donuk, sert ve hissiz bir duruş sergilerken, Dr. B. son derece rahat ve ne yaptığını bilen bir tavır takınır. Satranç ustası çevresiyle hiçbir iletişim kurmazken, diğeri aralarda oyunla ilgili bilgilendirmelerde bulunup, sakin bir şekilde sigarasını içer. Eserde derinliği olan bu iki karakter satranç farklı amaçlarla oynar. Czentovic, para ve şöhret sahibi olmak için oynarken, Dr. B. tutukluken ayakta kalabilmek için oynar bu oyunu. Hiçbir oyunu ezberinde tutamayan ve anlık düşüncelerle savaşan dünya şampiyonunun önceden bildiği bir strateji yoktur. Bu nedenle oyunu zorunlu olarak yavaş oynar, buna karşın hafızasında yaklaşık 150 oyunu olan Dr. B. anında yaptığı hamlelerle hızlıdır. Ancak bu oyunda rastlantıya yer olmadığı gibi hızlı olmak da bir avantaj değildir. Rakibinin yavaş hareketleri, hamleleri ezberleyen Dr. B.'yi kızdırmaya başlar. Burada içerde geçirdiği günlerin vermiş olduğu gerginlik yavaş yavaş kendini göstermeye başlar. *“Geçmişte olan deneyimle... Bilinçaltında akıyor. Fakat onun duygusal etkisi dehşet bilinç üstüne fırlıyor.”* (Kaplan, 1999: 303). Anlatıcı onun o anki davranışlarını şu şekilde dile getirir: *“Oyun uzadıkça Dr. B.'nin giderek daha huzursuzca koltuğunda kıpırdanışını kaygıyla izledim, bazen sinirden art arda sigara yakıyordu, bazen de bazı notlar almak için kurşunkaleme uzanıyordu”* (s. 65). Oyunun ilerleyen dakikalarında Dr. B.'nin Czentovic'in bir hamlesine karşılık vererek kazanmış ya da iş tamamdır der gibi bir ifade takınması rakibini hiç etkilemez, ancak birkaç dakika sonra Czentovic oyundan kendi

isteğiyle çekilir. Yaklaşık 20-25 yıldır eline satranç taşı almamış olan birine yenilmek Mirko'ya ağır gelir ve bir oyun daha oynamak ister.

Anlatıcı bir oyun daha oynamasının iyi olmayacağını fısıldamasına rağmen, Dr. B. sanki anlatıcının daha önce konuştuğu o insan değil başka biridir o anda. Onun içinde barındırdığı ikinci benlik diğerini bastırarak ön plana çıkar. “Zorlamak mı? Ha!’ diye kahkahalarla ve kötü kötü güldü” (s. 67). İki oyuncu arasındaki gerilim artarak devam eder. Dr. B. eski nezaketini bir kenara bırakarak kabalaşmaya başlar ve rakibine sözlü sataşmalarda bulunur. “Eee, oynayın artık!” (s. 68). Fiziksel olarak da pek rahat olmadığı gözlenen amatör oyuncuyu anlatıcı şöyle anlatır: “Normal olmayan bir heyecanın bütün belirtileri belirgin bir biçimde ortaya çıkıyordu; alnının terlediğini ve elindeki yara izinin kızarıp derinleştiğini gördüm” (s. 68).

Dr. B.’nin artarak devam eden gerginliği vücut hareketlerinden gözlemlenebilir. Sürekli ileri geri sallanmaları ve parmaklarını masaya vurması, sorgulama döneminin etkisini hala sürdürdüğünü ve bu davranışları istem dışı yaptığını gösterir. Czentovic’in ağır hareketlerle oynadığı oyun bir türlü ilerlemezken onun Gestapo’nun sorgulama subaylarını andıran soğukkanlılığı, Dr. B.’yi daha da çileden çıkarır. Sonunda o da dayanamaz ve uyarıda bulunur: “Masaya vurmamanızı rica edebilir miyim? Beni rahatsız ediyor. Böyle oynayamam” (s. 69). Kısa süren sözlü atışmalarda Dr. B.’nin bir ihtimal kendisini sorgulayan subaylarla aralarında benzerlik kurduğu Mirko’ya karşı sınırlarına hâkim olamaz. Oysaki oyunun en önemli kuralı motivasyonun sağlanması için sükûneti bozmamak ve uzun düşünme sürelerinde sınırlara hâkim olmaktır. Savaş, panik yapmayı ve rakibi küçümsemeyi affetmez, en küçük bir yanlış hayata mal olur. Bu durumda oyun Dr. B.’nin aleyhine dönmeye başlar, çünkü o ne oyunu ne de Mirko’yu önemsemeyiz. Bir süre sonra da yüksek bir sesle bağırarak “Şah! Şah mat!” (s. 70) der. Ancak ortada ‘şah mat’ yoktur ve o büyük bir ihtimalle yine hayalinde diğer benliği ile bir oyun kurgulayarak kendisiyle savaşmaktadır. Oyunu satranç tahtasından çok hayalinde oynamayı becerebilen biri için, oturup dakikalarca rakibin hamle yapmasını beklemek elbette sıkıcı gelir. O, sadece kendisiyle bir yarış içerisindedir, içindeki iyi ve kötünün yarışı ve mücadelesi sürekli devam eder. Çift karakterli bir benlik yapısının, karakterin zihnini ablukaya alarak onu hareketsiz bırakması sonucu ne yaptığını bilmeyecek kadar bilinçsiz ve hoyratça davranışlar sergilemeye başlar. Bunun sonucunda da kendisini şu biçimde ifade eder: “Saçma bir şey söyledim ya da yaptım mı... sonunda yine mi şey oldum?” (s. 71). Sonra da yine o eski nezaketini esirgemediği özür diler ve oradan uzaklaşır.

- B. Kırmızı / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 3(2014) 146-165*
B. Kırmızı / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences 3(2014) 146-165

KAYNAKÇA

- Duymaz, Recep (2000), “Muhayyelât’ın Anlatı Geleneğindeki Yeri”, **Hece Öykü**, Türk Öykücülüğünün Özel Sayısı S.46/47 s.64-71.
- Eliuz, Ülkü (2009), **Küçük Adam –Orhan Kemal’in Romanlarında Yapı ve İzlek**, Öykü Yay., Ankara.
- Kaplan, Bert (1999), **Akıl Hastalıklarının İç Dünyası**, (Çev. Bengi Güngör), Öteki Yay., Ankara.
- Nietzsche, Friedrich W. (2011). Böyle Buyurdu Zerdüşt, Tutku Yayınevi, Ankara.
- Korkmaz, Ramazan (1997), **Sabahattin Ali İnsan ve Eser**, Y.K.Y., İstanbul.
- Synder, Louis Leo, **Hitler and Nazism**, Bantam Books; Reprint Ed. Edition, New York City 1961.
- Şahin, Veysel, (2010), Halide Edip Adıvar’ın Romanlarında Yapı ve İzlek, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Zweig, Stefan, (2013), **Satranç**, (Çev. Ayça Sabuncuoğlu), Can Yayınevi, İstanbul.

TÜRK TEZKİRECİLİK TARİHİNDE YENİ BİR SAYFA: AZƏRBAYCAN TƏZKİRƏÇİLİK TARİXİ

Arş. Gör. Murat GÜR

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
muratgur@nevsehir.edu.tr

Türk edebiyatında Arap ve Fars biyografi yazıcılığı örnek alınarak başlayan şair tezkireleri yazma işi, XVI. yüzyıldan XX. yüzyıl başlarına kadar bir gelenek olarak devam etmiştir. Bu gelenek imparatorluk ile birlikte gelişen dil ve edebiyatın önemli temsilcilerinin unutulmamasını hatta onların isimlerinin bugüne kadar ulaşmasını sağlamıştır (Kılıç, 2011: 10). Bu yönüyle şair tezkireleri, yazıldıkları dönem üzerine yapılacak araştırmalar için vazgeçilmez birer kaynak niteliğindedir.

Özellikle Mustafa İsen ve Filiz Kılıç'ın çalışmaları ile söz konusu geleneğin Osmanlı sahasındaki gelişimi ve yüzyıllara göre değişen biçim, içerik, dil ve üslup özellikleri belirlenmiştir. Bu çalışmalar kendilerinden sonraki incelemeler için birer örnek oluşturmuştur. Vüsalə Musalı'nın *Azərbaycan Təzkirəçilik Tarixi* başlıklı kitabı da, benzer şekilde, tezkire yazma geleneği hakkındaki araştırmaları Azerbaycan sahası Türk edebiyatına taşımaktadır. Burada, Musalı'nın söz konusu kitabı değerlendirilecek ve yapıtın edebiyat araştırmalarına katkısı tartışılacaktır.

Musalı'nın yapıtı dört ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm "Azərbaycan Təzkirələrinin Nəşri Vəziyyəti və Tədqiq Tarixi" başlığını taşır. Bu bölüm kendi içinde iki alt başlığa ayrılmaktadır. Yazar, "Təzkirələrin Nəşri Vəziyyəti və Problemləri" başlığı altında öncelikle Azerbaycan sahası şair tezkireleri hakkında Azerbaycan ve Türkiye'de yayımlanan kitapların ve hazırlanan tezlerin genel çerçevesinden bahseder. Daha sonra bu çalışmalarda ele alınan şair tezkiresi sayısını vurgular. Musalı'ya göre, bu kitaba kadar araştırmacıların üzerinde durdukları tezkire sayısı yaklaşık yirmidir. Oysa araştırmacı, bu sahada kırk altı tezkire tespit etmiştir.

Bu noktada, yazarın hangi yapıtları Azerbaycan tezkiresi saydığı önemlidir. Onun çıkış noktası tezkire yazarlarının millî mensubiyetleri olmuştur. Bu yüzden Musalı, tezkirelerin yazıldığı dil ve mekânı göz önünde bulundurmamış, Azerbaycanlı yazarların kaleme aldıkları yapıtları Azerbaycan tezkireleri olarak değerlendirmiştir. İlk bölümde yazar, bu tezkireleri sıraladıktan sonra, bunlar hakkındaki yayınları eleştirel bir bakışla değerlendirmiştir.

"Təzkirələrin Tədqiq Tarixi" başlıklı ikinci alt bölümde Azerbaycan sahası tezkireleri hakkındaki incelemelerin bir tür bibliyografyası verilmektedir. Yazar, Silvestre de Sacy'nin 1798 tarihli makalesinden başlayarak günümüze kadar Azerbaycan sahası şair tezkireleri hakkında öne çıkan çalışmaları eleştirel

KİTAP TANITIMI

M. Gür / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
3(2014) 166-170

M. Gür / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences 3(2014)
166-170

bir gözle değerlendirir. Musalı daha sonra Azerbaycanlı yazarlar tarafından yazılan kırk altı şair tezkiresi olmasına rağmen bunların yalnızca altı tanesinin Azerbaycan Türkçesinde yayımlandığına, dolayısıyla bu alandaki boşluğa dikkat çekerek yapılacak çalışmaların önemini vurgular.

Kitabın ikinci bölümü, “Azərbaycan Təzkirələrinin Təsnifatı” başlığını taşımaktadır ve bölüm kendi içinde altı alt bölüme ayrılmaktadır. Burada Azerbaycan sahası şair tezkireleri, sırasıyla tezkirelerin nazım ve nesir dili, yapısı, kapsadıkları coğrafya ve zaman aralığı, yazıldıkları zaman ve mekân, tarihî yapıtların tezkire bölümleri ve tezkire özelliği taşıyan yapıtlar gibi başlıklar altında ayrı ayrı sınıflandırılmaktadır.

“Təzkirələrin Nəzm Və Nəsr Hissələrinin Dili” başlığı altında Musalı, Azerbaycan sahası tezkirelerini nazım ve nesir bölümlerinin dili bakımından beş sınıfa ayırmaktadır. Bu sınıflandırma şöyledir: 1) Biyografi bölümü Türkçe yazılan ve yalnız Türkçe şiirlerden örnekler içeren tezkireler; 2) Biyografi bölümü Türkçe yazılan, hem Türkçe hem de Farsça şiir örnekleri içeren tezkireler; 3) Hem biyografi bölümünün hem de şiir örneklerinin Türkçe ve Farsça olduğu iki dilde yazılan tezkireler; 4) Biyografi bölümü Farsça yazılan, Türkçe ve Farsça örnekler içeren tezkireler; 5) Biyografi bölümüyle birlikte seçilen örneklerin de Farsça olduğu tezkireler (43).

Tezkire çalışmalarında böyle bir sınıflandırmanın ilk defa Musalı'nın bu yapıtında kullanıldığı görülmektedir. Bununla birlikte Musalı, yalnızca, belirttiği sınıflara giren tezkirelerin adını vermekle yetinir ve sınıflandırması hakkında herhangi bir gerekçe sunmaz. Bu durum Musalı'nın yapıtı açısından bir eksiklik olarak düşünülebilir. Ne var ki, bu sınıflandırma ilham vericidir. Örneğin, yalnızca bu sınıflandırmadaki verilerden yola çıkılarak Azerbaycanlı yazarların hangi dönemlerde Farsça edebiyattan daha çok etkilendiği araştırılabilir. Dahası Anadolu sahasında Farsça tezkireler yazılmamasına rağmen, Azerbaycanlı yazarların neden bu tür metinler oluşturduğu Türk tezkirecilik geleneği açısından sosyolojik bağlamda irdelenebilir.

Musalı'nın bir diğer sınıflandırması, “Təzkirələrin Strukturu” başlığını taşır. Burada yazar, Azerbaycan sahası şair tezkirelerini yapılarına göre sınıflandırır. Bu sınıflandırma ana hatlarıyla şu başlıkları taşır: tabaka, elifba, coğrafi ve kronolojik. Bunların yanı sıra yazar, sistemsiz yapıya sahip tezkirelerin yanında, içerdiği örneklerin türüne göre düzenlenmiş tezkirelerin de olduğunu dile getirir (44). Bu bölümde tezkirelerin yapısına dair bilgi vermekle yetinen Musalı, tek tek tezkirelere ayırdığı bölümlerde daha derin bir inceleme sunar.

“Təzkirələrin Əhatə Etdiyi Coğrafiya Və Zaman” başlıklı üçüncü alt bölümde, tezkireler kapsadıkları zaman dilimi ve coğrafyaya göre sınıflandırılır. Coğrafi sınıflandırma Azerbaycan, İran, Orta Asya ve Osmanlı coğrafyalarında yer alan şairlerin biyografilerini içeren “ümumşərq” tezkireler, yalnızca Azerbaycan coğrafyasındaki şairleri ele alan “ümumazərbaycan” tezkireler ve belirli bir yörede yetişen şairlere yer veren “məhəlli” tezkireler olarak üç

bölümde incelenir. Zaman dilimi açısından da tezkireler, belirli bir zaman diliminde yetişen şairlere yer verenler ve herhangi bir zaman sınırlandırması içermeyenler biçiminde iki bölümde sınıflandırılır. “Təzkirələrin Yazıldığı Zaman Və Məkan” başlıklı dördüncü alt bölümde de yazar, tespit ettiği tezkirelerin yazıldıkları mekânlar hakkında bilgi verdikten sonra bu tezkireleri yüzyıl esasına göre sınıflandırır (54-59).

Beşinci alt bölüm, “Tarixi Əsərlərin Təzkirə Hissəsi” başlığını taşımaktadır. Yazar bu bölümde Mustafa İsen’in Osmanlı tezkirecilik geleneği hakkındaki düşüncelerinden yola çıkmıştır. İsen, *Tezkireden Biyografiye* adlı çalışmasında 16. yüzyılın sonuna kadar Osmanlı biyografi geleneğinde üç farklı uygulamanın olduğu dile getirir ve bunları şu şekilde belirtir: “1. Umumi tarihlerde yer alan biyografiler; 2. Şakaik, te’lif, tercüme ve zeyillerinde yer alan biyografiler; 3. Şuarâ Tezkirelerinde yer alan biyografiler” (İsen, 2010: 8). Musalı, bu tespit doğrultusunda yaptığı araştırmalarda Azerbaycanlı yazarların da bazı tarih kitaplarında şairlere ayrıntılı olarak yer verdiği sonucuna ulaşmıştır (59).

Musalı, “Təzkirə Xarakterli Əsərlər” başlığı altında, tezkire özelliği gösteren yapıtları sıralar ve içeriklerinden söz eder. Ona göre 20. yüzyılın ortalarından itibaren Azerbaycan’da tezkire olarak adlandırılmasa da tezkire özelliği taşıyan yapıtlar oluşturulmuştur. Bunların önceki tezkirelerden en önemli farkı, biyografik bilginin daha az olması ve şiir örneklerine daha çok yer verilmesi, başka bir deyişle antoloji özelliği gösteriyor olmasıdır (68-69).

Musalı’nın yaptığı bu sınıflandırmalar Türk tezkirecilik geleneği açısından çalışmanın özgün yanlarından birini oluşturmaktadır. Osmanlı sahası şair tezkireleri hakkındaki çalışmalar genel olarak değerlendirildiğinde, Azerbaycan sahası tezkireleri ile benzer özellikleri taşıdıkları gözlemlenebilmektedir. Ne var ki, yapılan çalışmalarda Osmanlı tezkirelerinin yapısal özelliklerine değinilmesine rağmen, sınıflandırma genel olarak yüzyıl esasına göredir. Oysa Musalı’nın çalışması farklı açılardan sınıflandırmalara yer vererek tezkirelerin özgün yanlarının ortaya çıkmasına olanak sağlamaktadır. Bu yüzden Musalı’nın söz konusu kitabının kendinden sonraki çalışmalar için yenilikçi bir yöntem önerdiği söylenebilir. Üstelik bu öneri, Osmanlı tezkireleri ile Azerbaycan tezkirelerinin karşılıklı olarak ele alındığı “Azərbaycan Təzkirəçiliyinin Spesifikası və Osmanlı Təzkirələri ilə Fərqli və Oxşar Xüsusiyyətləri” başlıklı bölümde daha belirgin hâle gelir.

Sınıflandırma bölümünde de Azerbaycan sahası şair tezkirelerinin Osmanlı tezkireleri ile benzer ve farklı noktalarına değinmiş olan Musalı bu bölümde, daha ayrıntılı olarak bu noktaları irdelemektedir. Bu açıdan öncelikle “Osmanlı Təzkirəçiliyinə Qısa Rakurs” başlığı altında Osmanlı tezkirecilik geleneğinin tarihsel gelişimi ve genel özellikleri hakkında bilgiler verir. Daha sonra “Azərbaycan və Osmanlı Təzkirələrinin Fərqli Və Oxşar Xüsusiyyətləri” başlığı altında ayrıntılı bir karşılaştırma yapar.

KİTAP TANITIMI

M. Gür / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
3(2014) 166-170

M. Gür / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences 3(2014)
166-170

Burada yazar, ilk olarak, yüzyıllara göre Azerbaycan ve Osmanlı tezkirelerinin yazılma dinamikleri üzerinde durur. Her iki sahada geleneğin başlangıcı aynı yüzyıl olmasına rağmen Osmanlı tezkirecilik geleneği 19. yüzyılda büyük ölçüde sona ermiş ve 20. yüzyılda yalnızca bir örnek verilmiştir. Oysa Azerbaycan'da bu geleneğin 21. yüzyıla kadar sürdüğü görülmektedir. Üstelik Anadolu sahasında yazılan otuz iki tezkire bulunurken Azerbaycan sahasında kırk bir yazarın, kırk altı tezkiresi olduğu Musalı'nın bu ayrıntılı çalışmasıyla gün yüzüne çıkmıştır. Yazar her iki sahaya ait tezkireleri yüzyıl esasına göre oluşturduğu bir grafikte gözler önüne sermiştir (83).

Ayrıca yazar, bu bölümde Osmanlı ve Azerbaycan sahası tezkirecilerinin karşılıklı etkileşimini gösteren ilginç bir tespitte bulunur. Ona göre, 16. yüzyıl Osmanlı tezkirecilerinden Beyani, Sam Mirza tezkiresinden alıntılar yapmış ama yapıtın adını kendi tezkiresinde anmamıştır (86). Musalı, Beyani'nin davranışını yorumlar, bunun arkasında yatabilecek nedenleri tartışır. Dahası, Sam Mirza tezkiresinin nerede bulunduğunu bildirir. Bu açıdan söz konusu iki tezkire karşılıklı bir inceleme için meraklı ve ilgili araştırmacıları beklemektedir.

Musalı, çalışmasında ayrıca, Azerbaycan ve Osmanlı tezkirelerini yapısal açıdan karşılaştırmıştır. Ona göre, her iki gelenek de Herat ekolünün etkisi altında gelişmesine rağmen, kendilerine özgü yapılarda tezkireler meydana getirilmiştir. Bu bölümde örneklerle geleneğin birbirinden renkli yönlerinin altı çizilmektedir. Örneğin, yalnızca kadın şairlere dair kaleme alınmış, "Nüqli-mælis" başlığını taşıyan tezkire kayda değerdir. 19. yüzyılın ilk çeyreğinde oluşturulan bu yapıtta yalnızca kadın şairlere yer verilmesi ilgi çekicidir. Tezkire, kadınların edebiyat geleneğindeki araştırılması açısından önem taşımaktadır.

Türk tezkirecilik geleneği açısından Musalı'nın vurguladığı dikkate değer bir diğer nokta da "otobiyografik tezkire" olarak adlandırılacak nitelikteki tezkirelerdir. Yazar, Mir Möhsün Nəvvab ve Yəhya Şeyda'nın tezkirelerini oluştururken çağdaşı olan şairlerin hayat hikâyelerini "şairlerin kendilerine" yazdığını ve şiirleri de onlara seçtiğini dile getirir (88). Daha önceki çalışmalarda değinilmeyen bu yöntemin de Azerbaycan tezkirecilik geleneğine özgü olduğu anlaşılmaktadır.

Musalı, çalışmanın boyutunu tezkirelerin kapsadıkları coğrafyaya da taşır. Azerbaycanlı şairler hakkında bilgi veren Osmanlı tezkireleri ile Osmanlı şairleri hakkında bilgi veren Azerbaycan tezkirelerinin dil özelliklerini karşılaştırır. Azerbaycan tezkirelerinin büyük bir bölümü Farsça yazılmış olmasına rağmen, Osmanlı tezkireleri Türkçe yazılmıştır. Musalı'ya göre dil açısından en büyük farkın bu olduğu söylenebilir (88-89). Musalı bu karşılaştırmaların sonucu olarak Azerbaycan ile Osmanlı sahasındaki tezkirelerin arasında benzerlikten çok farklılıkların olduğunu dile getirir (90). Bu tespitleriyle yazarın iki sahaya ait tezkireler hakkında yapılacak karşılıklı araştırmalar için bir yol haritası çizildiği söylenebilir.

Musalı'nın çalışmasının asıl odak noktasını "Azərbaycan Təzkiyəçiliyinin İnkişaf Mərhələləri" başlığını taşıyan dördüncü bölüm oluşturmaktadır. Yazar bu bölümü yüzyıllara göre alt başlıklara ayırmaktadır. Her bölümde o yüzyılda yazılan şair tezkireleri ayrıntılı olarak ele alınır. Bu tezkirelerin yazarları, yazıldıkları zaman, kapsadıkları coğrafya hakkında bilgiler verilir. Dahası Musalı, tezkirelerin dil özelliklerine, biyografisi verilen yazarlara da değinmiştir. Üstelik tezkirelerde aynı yazarlar hakkında verilen benzer ve farklı bilgiler tartışılmıştır. Bunlara ek olarak her tezkire yapısal açıdan irdelenmiş, bu tezkirelerin nasıl bölümlendiği hakkında derin incelemeler yapılmıştır. Ayrıca yazar ele aldığı her tezkirenin tespit edilen nüshalarının hangi kütüphanelerde olduğu hakkında bilgi vermiştir. Azerbaycan sahasına ait kırk bir şair tezkiresi bu şekilde incelenmiştir.

Bakü Devlet Üniversitesi Kütüphanecilik ve Enformatik Fakültesi öğretim üyelerinden Vüsalə Musalı'nın *Azərbaycan Təzkiyəçilik Tarixi* başlıklı bu çalışması, her şeyden önce Azerbaycan sahası tezkirelerini bir bütün olarak inceleyen ilk çalışma olması açısından önemlidir. Yazar, Azerbaycan sahasında şimdiye dek tespit edilen bütün tezkireleri kronolojik bir düzende inceleyerek Azerbaycan sahası şair tezkireciliğinin bir tarihini sunmaktadır. Ayrıca, özellikle tezkirelerin sınıflandırılmasındaki özgünlüğü nedeniyle bu yapıtın Osmanlı şair tezkireleri hakkında yapılacak çalışmalar için de bir örnek oluşturabileceği söylenebilir. Dahası Musalı, kitabında, alandaki, bu yazıda da bazı örnekleri verilen birçok eksikliğe dikkat çekmiştir. Bu yönüyle de kitap kendinden sonraki araştırmalar için doldurulmayı bekleyen sayfalar açmaktadır.

KAYNAKÇA

- İsen, M. (2010). *Tezkireden Biyografiye*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Kılıç, F. (2011). "Edebiyat Tarihimizin Vazgeçilmez Kaynakları: Şair Tezkireleri". *Klasik Türk Edebiyatının Peşinden*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Musalı, V. (2012). *Azərbaycan Təzkiyəçilik Tarixi*. Bakü: Elm və Təhsil.

NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

Amaç ve Kapsam

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi'nin amacı, sosyal bilim alanlarında ve disiplinlerarası çalışmalarda yüksek akademik standartlarda bilime katkı sağlamak, global bir bakış açısıyla özgür bilimsel düşünce gücünü desteklemek, meslek kuruluşları ve bireylerin ulusal ve uluslararası gelişimlerine yardımcı olmak, alanındaki gelişmeleri takip etmek ve bu alanlarda Türkçe ve İngilizce akademik kaynak oluşturmaktır.

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Arkeoloji, Antropoloji, Psikoloji, Felsefe, Sosyoloji, Coğrafya, Edebiyat, Dil, Eğitim Bilimleri, İşletme, Girişimcilik, Örgütsel Davranış, İktisat, Turizm, İstatistik, Hukuk, Siyaset Bilimi, Kamu Yönetimi, Uluslararası İlişkiler, İletişim, Tarih, Sanat Tarihi, Güzel Sanatlar ve Spor Yönetimi gibi sosyal bilim alanlarındaki bilimsel çalışmaların yanı sıra disiplinlerarası çalışmalara da yer veren uluslararası hakemli bir dergidir. Derginin yayın dili Türkçe, İngilizce ve Almanca'dır.

Yayın Aralığı

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, uluslararası hakemli dergi statüsünde yılda iki sayı olarak yayınlanacaktır. Bileşik sayı basılmayacaktır.

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Yayın İlkeleri

1. Türkçe yazılarda, yazım ve noktalamada TDK İmlâ Kılavuzunun en son baskısı esas alınır. Gönderilen yazılar dil ve anlatım açısından bilimsel ölçülere uygun, açık ve anlaşılır olmalıdır.

2. Sosyal Bilimler alanında olması şartıyla hakem değerlendirilmesine sunulan çalışmalarda öncelikli olarak alanında bir boşluğu dolduracak, araştırmaya dayalı, özgün, daha önce yayınlanmamış, konusunda yeni ve dikkate değer görüşleri ortaya koyan araştırma veya inceleme olması şartları dikkate alınır. Herhangi bir sempozyum ya da kongrede sunulan yazılarda kongrenin adı, yeri ve tarihi belirtilmelidir.

3. Derginin editörleri veya editörler kurulu tarafından derginin yayın ilkelerine uygun olduğuna karar verilen çalışmalar içerik ve biçim bakımından incelenmek üzere en az üç hakeme gönderilir. Yayınlanması istenen çalışmalar, üç hakemin değerlendirmesine sunulduktan sonra, en az iki hakemin onayı ile yayına kabul edilmektedir. Hakemlerin kimlikleri hakkında yazarlara, gönderilen makalenin kime ait olduğu konusunda da hakemlere bilgi verilmez. Hakem raporları gizlidir. Olumlu rapor alamayan makaleler yayınlanmaz ve yazarına iade edilmez; bu konuda idarî ve hukuki sorumluluk kabul edilmez. Hakem değerlendirme raporları, Sosyal Bilimler Veri Tabanı Oluşturma Kurulu'nun incelemesine olanak verebilecek şekilde yayın tarihinden sonra en az 5 yıl süreyle saklanır ve istenildiğinde birer kopyaları Sosyal Bilimler Veri Tabanı Oluşturma Kurulu'na ulaştırılır.

Düzeltilme istenen yazılar, gerekli değişiklikler için yazar(lar)ına geri gönderilir. Düzeltilmiş metni 20 günlük süre (posta süresi dahil) içerisinde dergiye ulaştırmak yazar(lar)ın sorumluluğundadır. Düzeltilmiş metin, gerekli görüldüğü durumlarda, değişiklikleri isteyen hakemlerce tekrar incelenebilir. Hakem oluru alan makaleler, editörler veya editörler kurulu tarafından derginin konu içeriği esas olmak üzere, hakem raporlarının tamamlanma tarihlerine göre sıraya konarak yayınlanır.

4. Dergiye yayınlanmak üzere gönderilen tercüme ve çeviri yazılar için, makale sahibinin yayın izni alınmalı ve orijinal metin ayrıca gönderilmelidir. Bu çalışmalar da telif çalışmalar gibi hakem onayına gönderilir.

5. Dergide sosyal bilimler konuları çerçevesinde yayımlanmış bilimsel kitaplarla ilgili değerlendirme yazılarına yer verilir.

6. Dergi yıl içinde düzenli aralıklarla yayınlanır, derginin her sayısından 2 adet, yayımlandığı tarihten itibaren en geç 6 ay içerisinde "**TÜBİTAK-ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanı Oluşturma Kurulu YÖK Binası B-5 Blok 06539 Bilkent-ANKARA**" adresine ulaştırılır. Ayrıca ULAKBİM tarafından belirlenen standart formata uygun olarak 1 elektronik kopyası ULAKBİM'e ulaştırılır.

7. Dergi künyesinde derginin tam adı, kısaltılmış adı, açık adresi, editörün ve kurumsal olarak derginin e-posta dahil güncel adresleri belirtilecektir. Kapakta ve/veya iç kapak sayfasında derginin yayın aralığı ve yayınlanması gereken tarih (yıl ve ay olarak) belirtilecektir.

8. Bir yıl içindeki toplam bilimsel araştırma yazısı 15'ten az olmayacak ve toplam bilimsel yazı sayısının (araştırma, olgu sunumu, derleme) en az %50'sini oluşturacaktır.

9. Dergide yayınlanan bilimsel yazılar, türlerine göre sınıflandırılır (araştırma, olgu sunumu, derleme vb.) içindekiler bölümünde ve bilimsel yazının ilk sayfasında belirtilir.

10. Bilimsel yazıların ilk sayfasında, yazıların gönderim/kabul tarihleri belirtilir, yazarların kurumları ve iletişim kurulacak yazarın adres bilgilerine yer verilir.

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Yazım Kuralları (Yazarlar İçin Talimatlar)

1. Dergiye gönderilecek yazılar WINDOWS ortamında ve MS WORD'ün yeni sürümlerinde yazılmalıdır. Yazı içinde kullanılan grafikler WINDOWS ortamında açılacak bir grafik formatında, fotoğraflar da fotoğraf formatında gönderilmelidir. Dergiye gönderilen yazı, şekil ve fotoğrafların dijital kayıtları bir CD ile gönderilmelidir. Orijinal fotoğraflar yüksek kontrastlı ve ser karton olmalıdır.

2. Yayınlanmak üzere gönderilen yazılar, özet ve kaynakça dâhil 6000 (yaklaşık 20 sayfa) sözcükten fazla olmamalıdır.

3. Gönderilen yazının başlığı büyük harf, koyu, "Times New Roman" yazı karakteri ve 12 punto olmalıdır.

4. Bütün bilimsel yazılarda; Türkçe ve İngilizce başlık, 150 kelimelik Türkçe ve İngilizce özet mutlaka bulunmalıdır. Özeti altına yapılandırılmış öz ve yeterli sayıda (en az 3 ve en çok 6) anahtar kelime özeti dilinde verilmelidir. Yazı bir başka dilde yazılmışsa başlığın ve özeti Türkçe tercüme verilmelidir. Türkçe ve İngilizce özetler, çalışmanın amacını, yöntemini ve temel bulgularını kapsamalıdır. Özet "Times New Roman" yazı karakteriyle 10 punto ve tek satır aralıklı yazılmalıdır.

5. Ana metin, Giriş bölümü başta olmak üzere İngilizce anahtar kelimelerden hemen sonra 1 satır boşluk bırakılarak "Times New Roman" yazı karakteri, 11 punto ve satırlar tek aralıklı yazılmalıdır. Metinde belli bir plan dahilinde giriş, araştırma metni, bulgular, yorumlar, sonuçlar ve önerilere yer verilmelidir.

6. Gönderilen yazılarda dipnotlar sayfa altına verilmiş ise, 9 punto ve tek satır aralıklı yazılmalıdır.

7. Gönderilen yazılarda paragraf ölçüleri, ilk satır 1,25, paragraflar arası önceki 3 nk, sonraki 3 nk, metin iki yana dayalı olmalıdır.

8. Sayfa düzeni normal, sayfa yapısı üstten 5 cm, alttan 5,5 cm, sol 4,5 cm, sağ 4,5 cm, cilt payı 0 olmalıdır.

9. Dergiye gönderilen yazılarda başlıklarda numaralandırma yapılmalıdır. Yazılarda başlıklardan önce bir satır boşluk bırakılmalıdır. Ana başlıklar büyük harfle ve **bold**, alt başlıklar ise sadece ilk harfleri büyük harf olmak üzere **bold** ve *italic* olarak yazılmalıdır.

10. Dergiye gönderilen yazılarda Tablo adları üste olmalı ve her kelimenin ilk harfi büyük yazılmalıdır. Resim, şekil, grafikler bilgisayarda çizilerek "Şekil" adı altına gösterilmeli ve her kelimenin ilk harfi büyük olmalıdır. Tablo ve Şekiller sırasıyla numaralandırılmalıdır. Tablo ve Şekil içindeki metinler 10 punto ile yazılmalıdır. Tablo ve Şeklin hemen altında ise yararlanılan kaynak tam olarak belirtilmelidir. Yararlanılan kaynak "Times New Roman" yazı karakteri, 9 punto ve tek satır aralıklı yazılmalıdır.

11. Referans vermede Amerikan Psikoloji Derneği Yayın Kılavuzu 6. Basımını esas alınacaktır. Bu çerçevede;

a) Dergiye gönderilen yazılarda dipnotlar Harvard (Bağlaç) Sistemi olarak adlandırılan; yani yazar soyadı (kurum ve rapor adı vs.), tarih ve sayfa numaralarının verildiği sisteme göre yapılmalıdır. Örnek: Eğer Can Tansel Tuğcu'nun 2010 yılında yayınlanmış kitabının 23. sayfasından alıntı yapılmış ise, yazıda metin içerisinde referans şöyle verilmelidir (Tuğcu, 2010: 23). Eğer referans DPT'nin 2000 yılındaki raporunun 28. sayfasına yapılmış ise, dipnot şu şekilde verilmelidir (DPT Raporu, 2000: 28). Ancak gerekli durumlarda sayfa altı dipnot sistemi de kullanılabilir.

b) Yazarlar, konu ile doğrudan ilgili olmayıp eserde yer alması gerektiğine inandıkları bilgileri, metin içerisinde ilgili sözcüğün sağ üst köşesine sıra numarası vererek, aynı numara ile sayfa altına 9 punto 1 satır aralığı ile dipnot olarak verilmelidir.

c) Tablo, Şekil ve Grafik gibi normal yazı dışındaki göstergelerin çok olması durumunda Tablo, Şekil ve Grafik için başlıklar; EK Tablo 1, EK Grafik 3 ve

EK Şekil 7 gibi yazılmalı, EKLER, metin sonunda KAYNAKÇA'dan sonra verilmelidir. Bu göstergelere metin içerisinde yapılan göndermelerin mutlaka EK Tablo 1, EK Grafik 3 veya Ek Şekil 7 şeklinde yapılmalıdır. Tablo, şekil, grafik ve resim için şayet alıntı yapılmışsa, mutlaka kaynak belirtilmelidir.

d) Dergiye gönderilen yazılarda kullanılan bütün kaynaklar, yayının sonunda "Kaynakça" başlığı altında, yazarın soyadına göre alfabetik biçimde bibliyografya kurallarına uygun olarak verilir. Kaynak bildiriminde sıra; "yazar soyadı, adı, eserin adı (italik), (varsa çevirenin adı soyadı) basım yeri ve yılı" olarak düzenlenmelidir. Kaynakça "Times New Roman" yazı karakteri, 10 punto ve tek satır aralıkla yazılmalıdır.

e) Metin içerisinde verilen referanslar ve kaynakçadaki gösterimlerine ilişkin bazı örnekler aşağıda verilmiştir:

Kitaplar (Books)

1) Tek yazarlı kitap :

Kaynakçada:

Achenbaum, W. A. (1986). *Social Security*, London: Cambridge University Press.

Kılıç, F. (1998). XVII. yy.Tezkirelerinde Şair ve Eser Üzerine Değerlendirmeler, Ankara: Akçağ Yayınları.

Metin içinde: (Achenbaum, 1986: 40-51)

(Kılıç, 1998: 21)

2) İki yazarlı kitap:

Kaynakçada:

Bartol, K. and Martin, D. C. (1994). *Management*, New York: McGraw Hill Inc.

Aldemir, M. C. ve Ataol, A. (1991). *Personel Yönetimi*, İzmir: Kardeşler Kitabevi.

Metin içinde: (Bartol and Martin, 1994: 22-25)

(Aldemir ve Ataol, 1991: 34)

3) İki yazarlı çok yazarlı kitap:

Kaynakçada:

Frederick, W. C., Davis, K. and Post, J. E. (1998). *Business and Society: Corporate Strategy, Publicity, Ethics*, Sixth Edition, New York: McGraw-Hill Pub.

Can, H., Tuncer, D. ve Ayhan, Y. (1994). *Genel İşletmecilik Bilgileri*, 3. Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi.

Metin içinde: (Frederick et.al., 1998: 79)

(Can vd., 1994: 121-127).

4) Derleme kitap:

Kaynakçada:

Miller, F. D. Jr. and Ahrens, J. (1998). The Social Responsibility of Corporations **In Tibor R. Marchan (Ed.)**, *Commerce and Morality* (p.140-160), New Jersey: Rowman&Littlefield Co., 1998.

Özgener, Ş., Öğüt, A. ve Kaplan, M. (2008). İşgören-İşveren İlişkilerinde Yeni Bir Paradigma: Örgütsel Sinizm, **Mahmut Özdevecioğlu ve Himmet Karadal (Ed.)**, *Örgütsel Davranışta Seçme Konular* (s.53-73), İlke Yayınevi, Ankara.

Metin içinde: (Miller and Ahrens, 1998: 142-144)

(Özgener vd., 2008: 54)

Makaleler (Articles):

1) Tek yazarlı makale

Kaynakçada:

Carmeli, A. (2004). The link between organizational elements, perceived external prestige and performance. *Corporate Reputation Review*, 6 (4), 314-331.

Yıldırım, M. (2009). Kamu yönetiminde yeni bir ikilem: yurttaş odaklılık ya da müşteri odaklılık. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 10(1), 99-115.

Metin içinde: (Carmeli, 2004: 315).

(Yıldırım, 2009: 99-101).

2) İki yazarlı makale

Kaynakçada:

Todd, S. and Kent, A. (2009). A social identity perspective on the job attitudes of employees in sport. *Management Decision*, 47(1), 173-190.

Yüksel, Ö. ve Erkuşlu, H. (2003). Personel Güçlendirme-Empowerment. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(1), 131-141.

Metin içinde: (Todd and Kent, 2009: 173)

(Yüksel ve Erkuşlu, 2003: 132-137)

3) İki yazarlı çok yazarlı makaleler

Kaynakçada:

Lipponen, J., Helkama, K., Olkkonen, M. and Juslin, M. (2005). Predicting the different profiles of organizational identification: A case of shipyard subcontractors. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 78, 97-112.

Akman, G., Özkan, C. ve Eriş, H. (2008). Strateji odaklılık ve firma stratejilerinin firma performansına etkisinin analizi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 1 (13), 93-115.

Metin içinde: (Lipponen et al., 2005: 97)

(Akman vd., 2008: 99)

4) Aynı yazara ait birden fazla eser

Aynı yazarın aynı yılda yayınlanmış birden fazla eseri makalede kullanılmışsa eserler a,b,c, şeklinde sıralamaya tabi tutulur:

Kaynakçada:

Carmeli, A. (2004a). Exploring determinants of job involvement: an empirical test among senior executives. *International Journal of Manpower*, 26(5), 457-472.

Carmeli, A. (2004b). The link between organizational elements, perceived external prestige and performance. *Corporate Reputation Review*, 6(4), 314-331.

Metin içinde: (Carmeli, 2004a: 457)

(Carmeli, 2004b: 315-317)

5) Basımda olan dergi makaleleri

Kaynakçada:

Yang, J., He, J. and Gu, Y. (in press). The implicit measurement of destination image: the application of implicit association tests, *Tourism Management*. Available online 23 February 2011.

Metin içinde: (Yang et. al., 2011)

6) Popüler dergi makaleleri

Kaynakçada:

Celil, A. (Ocak 2011). Global doğan şirketlerin tepe yönetimi sendromu, *Capital Dergisi*, 234, 14-17.

Metin içinde: (Celil, 2011:14)

Çeviri Eserler

Kaynakçada:

Thurow, L. C. (1996). *Kapitalizmin Geleceği*, 1. Baskı, (Çev.) Serpil Demirtaş ve Nebil İlseven, İstanbul: Çağdaş Bakışlar Dizisi: 14, Sabah Yayınları.

Metin içinde: (Thurow, 1996: 112)

Toplantı ve Sempozyum Bildiri Kitapları

Kaynakçada:

Tak, B. ve Aydemir, B. A. (2006). Algılanan örgütsel prestij ile örgütsel bağlılık ve örgütsel özdeşleşme arasındaki ilişkilerin incelenmesine yönelik bir araştırma. *14.Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiriler Kitabı içinde (s.215-216)*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi.

Deci, E. L. and Ryan, R. M. (1990). A motivational approach to self: integration in personality. In R. Dientsbier (Ed.), *Nebraska Symposium on Motivation* 38 (pp.237-288). Lincoln: University of Nebraska Press.

Metin içinde: (Tak ve Aydemir, 2006: 215)

(Deci and Ryan, 1990: 237-238)

Tezler

Kaynakçada:

Şahin, E. (1996). *İşletme-Çevre Etkileşimi ve İşletmelerin Sosyal Sorumluluğu*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Metin içinde: (Şahin, 1996: 141)

Ansiklopedi veya Sözlük

Kaynakçada:

Sadie, S. (Ed.) (1980). *The new Grove dictionary of music and musicians* (6th ed., Vols, 1-20, pp.502-513). London: MacMillan.

Öztuna, Y. (1969). *Türk musikisi ansiklopedisi*. (C.2, ss.201-205) İstanbul: MEB Devlet Kitapları.

Metin içinde: (Sadie, 1980: 312).

(Öztuna, 1969: 201-205)

Yazarı belli olmayan resmi, özel yayınlar, raporlar vb.

Kaynakçada:

National Institute of Mental Health. (1990). *Clinical training in serious mental illness* (DHHS Publication no. ADM 90-1679). Washington, DC: U.S. Government Printing Office.

Türkiye Genç İşadamları Derneği. (2006). TÜGİAD'ın 2006 yılı 2. yarın beklentileri ve bu beklentiler doğrultusunda değerlendirme ve önerileri, İstanbul: Simge Ofis Matbaacılık.

Önortaç, N. (2007). Avrupa birliği müktesebatı (Tek. Rap. No. 11). İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Yönetim Uygulama ve Araştırma Merkezi.

Metin içinde: (National Institute of Mental Health, 1990: 22)

(Türkiye Genç İşadamları Derneği, 2006: 16-17)

(Nuri, 2007: 7).

İnternet Kaynakları

Kaynakçada:

Lawson-Body, A. and Limayem, M. (2004). The impact of customer relationship management on customer loyalty: the moderating role of web site characteristics. *Journal of Computer-Mediated Communication* 9(4), Retrieved November 20, 2004 from the http://www.ascusc.org/jcmc/vol9/issue4/lawson_body.html.

PCaW-Public Concern at Work. (1998). Internal Whistle Blowing. *Public Concern at Work Web Site*, Retrieved 26 May 2007 from <http://www.pcaw.co.uk>.

Yeşilyurt, S. (2008). Üniversiteye giriş sınavına hazırlanan öğrencilerin dersaneleri tercih etme sebepleri ve dersanelerdeki biyoloji öğretiminin durumu üzerine bir çalışma. *Türk Fen Eğitimi Dergisi*, 10, <http://www.pegem.net/akademi/3-47754.asp> adresinden 25 Şubat 2011 tarihinde edinilmiştir.

Metin içinde: (Lawson-Body and Moez, 2004: ¶72)

(PCaW-Public Concern at Work, 1998: ¶5)

(Yeşilyurt, 2008: ¶95-109).

Film incelemeleri

Kaynakçada:

Kraus, J. (1992). Visions of psychology: A videotext of classic studies [Review of the motion Picture *Discovering Psychology*]. *Contemporary Psychology*, 37, 1146-1147.

Durak, E. Ş. (2007). Film analizi yöntemi ile Virginia satır aile terapisi yaklaşımına bir bakış [Annem Uğruna filminin değerlendirilmesi]. *Türk Psikoloji Yazıları* 10 (20), 43-62.

Metin içinde: (Kraus, 1992: 1146-1147)
 (Durak, 2007: 43)

Sinema filmi

Kaynakçada:

Scorsese, M. (Producer) and LONERGEN, Kenneth. (Writer/Director). (2000). You can count on me [Motion picture]. United States: Paramount Pictures.

Deveci, S. (yapımcı) ve Oğuz, A. (Yönetmen). (2006). *Mutluluk* [Sinema Filmi]. Türkiye: ANS&Higway Film.

Metin içinde: (Scorsese and Lonergen, 2000)
 (Deveci ve Oğuz, 2006)

Televizyon Yayını

Kaynakçada:

Güçlü, A. (Yöneticisi), (2004, 21 Şubat). *Genç bakış* [Televizyon Yayını]. İstanbul: Kanal D Company.

Metin içinde: (Güçlü, 2004, 21 Şubat)
 Televizyon Dizileri

Kaynakçada:

Türkoğlu, A. (Yapımcı) ve Gürtop, H. (Yönetmen). (2005). *Hayat türküsü* [Televizyon Dizisi]. Ankara: Koliba Film.

Metin içinde: (Türkoğlu ve Gürtop, 2005)

Müzik Kayıtları

Kaynakçada:

Yayla, B. ve Filiz, A. Ş. (2004). Senden kalan. *Pervane üstünde* [CD]. İstanbul: Kalan Müzik.

Metin içinde: (Yayla ve Filiz, 2004)

Yazar dışında bir sanatçı tarafından yeniden yapılanmış kayıtlar

Müren, Z. (1976). Bir yangının külünü [Kayıt Muazez Abacı]. *Zirvedeki şarkılar üstünde*. [CD]. İstanbul: Yavuz&Burç Plakçılık.

Metin içinde: (Müren, 1976)

Ses Kayıtları

Costa, Paul.T., Jr. (Speaker). (1988). *Personality, contiunity, and changes of adult life* [Cassette Recording No.207-433-88A-B). Washington, DC: American Psychological Association.

Metin içinde: (Costa, 1988)

12. Etik kurul kararı gerektiren klinik ve deneysel çalışmalar için etik kurul onayı alınmalı ve gerektiğinde belgelendirilmelidir. Bilimsel araştırma ve yayınlarda ulusal ve uluslararası alanda geçerli etik kurallara uyulmalıdır.

13. Bilimsel yazıların bütünlüğünü bozmamak açısından reklam ve benzeri tanıtılar bilimsel yazı içinde yer almamalı ve bunlara sayfa numarası verilmemelidir.

14. Gönderilen yazılarda yazar ve yazarların açık adresleri (aktif kullanılan mail adresi dahil) olmalıdır. Örneğin; Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Ahmet TANÇ, atanc@nevsehir.edu.tr gibi.

Telif Hakkı ve Makale Kabul Süreci

1. Dergiye gönderilecek yazıların, daha önce başka bir yerde yayımlanmamış olması ve değerlendirme sürecinde bulunmaması gerekmektedir. Ayrıca yazılar, dergiye gönderilen yayınlar ile ilgili süreçler tamamlanıncaya kadar başka bir dergiye değerlendirilmek üzere gönderilmemelidir. Yazarlardan bu hususlara riayet edilmesi ve doğabilecek sıkıntıların engellenmesi amacıyla dergi otomasyonu web sayfasındaki “**Yayın Hakkı Devir Sözleşmesi**” formu imzalanarak posta ile Enstitümüze ulaştırılmalıdır. Aksi halde Makale/Yazılar yayımlanmayacaktır.

2. Dergiye gönderilen makaleler/yazılar, Dergi Otomasyonu programı (<http://edergi.nevsehir.edu.tr>) aracılığı ile gönderilmelidir. Otomasyon haricinde gönderilen makaleler işleme konmaz. Gönderilen makaleler hakkında yazarlar kendilerine ait şifreleri kullanarak dergi otomasyon programı üzerinden bilgi alabilirler.

3. Dergide yayımlanan yazılara telif ücreti ödenmez. Dergide yayımlanan yazıların telif hakkı Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi'ne aittir. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü, telif hakkı karşılığında yazarlarına iki (2) adet dergi gönderir. Yayımlanmış yazının tamamının tekrar yayın hakkı, derginin iznine bağlıdır.

4. Dergide yayımlanan yazıların bilimsel, hukuki ve idari sorumluluğu yazarlarına aittir.

5. Yayın hakları saklıdır. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi'nin yazılı izni alınmaksızın dergide yayımlanan çalışmaların bütünü veya bir kısmı elektronik, mekanik kayıtlama veya benzeri bir araçla herhangi bir şekilde basılamaz, çoğaltılamaz, fotokopi veya teksir edilemez. Ancak, kaynak göstermek şartıyla alıntı yapılmasına izin verilir.

Editör Yazışma ve Abonelik Adresi

Dergi web sayfası adresi: <http://edergi.nevsehir.edu.tr>

E-mail adresi: sbedergi@nevsehir.edu.tr

Adres: 2000 Evler Mah. Zübeyde Hanım Cad. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Yerleşkesi 50300 Nevşehir

NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ UNIVERSITY
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Aim and Scope

The aim of Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences is to contribute in the fields of social science and multidisciplinary studies with high standards of academics, to support the power of free scientific thought on a global perspective, to assist the development of professional organizations and individuals in national and international scales, to follow developments in the fields of social science and to create Turkish and English academic source for the fields.

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences (NUJSS) is an international double blind peer-reviewed journal that covers multidisciplinary studies in addition to the fields of social sciences such as Archeology, Anthropology, Psychology, Philosophical, Sociology, Geography, Literature, Linguistics, Educational Sciences, Business Management, Entrepreneurship, Organizational Behaviour, Economics, Tourism Management, Statistics, Law, Political Science, Public Administration, International Affairs, Communication Sciences, General History, History of Art, Fine Arts, Sport Management and multidisciplinary studies. The languages of the Journal are Turkish, English and German.

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences (NUJSS) is published at twice a year and is an international peer-reviewed journal and no composite will published.

Instructions for Authors

Please note, all papers must be submitted in accordance with the Instructions for Authors:

1. Manuscripts must adhere to the style and conventions of the *Publication Manual of the American Psychological Association*, 6th edition. Authors whose native language is not English should have a native speaker of English with knowledge of grammar and styles in the U.S. context review their manuscripts before submission.

2. Each manuscript must be accompanied by a statement that it has not been published elsewhere and that it has not been submitted simultaneously for publication elsewhere in the same form, in any language.

3. Authors are required to submit manuscripts electronically. This journal uses Open Journal Systems (<http://edergi.nevsehir.edu.tr>) to peer review manuscript submissions. Please read the guide for OpenJournalSystems authors before making a submission. Complete guidelines for preparing and submitting your manuscript to this journal are provided below. New users should first create an account. Once a user is logged onto the site submissions should be made via the Author Centre. If submitting a disk, it should be prepared using MS Word and should be clearly labeled with the authors' names, file name, and software program.

4. Manuscripts must be single-spaced, in Times New Roman with 11-point font. In manuscripts, page layout has to be arranged as to leave 5 cm from above, 5.5 cm from below, 4.5 cm from left, 4.5 cm in from right.

5. Submission: Manuscripts should be of 6,000 words (including figures, tables, appendixes and references). Please ensure that the files are not saved as read only and virus-check all files before uploading them. Please also ensure that there are no macros, hidden text, tracked changes or comments in the files.

6. Title page: title, authors' names, affiliations and addresses and the name, address, email address, and telephone and fax numbers of the author to whom all correspondence concerning the article should be sent, plus a biography for each author (c. 150 words each) detailing the authors' background, affiliations and interests.

7. Second page: title, abstract of about 150 words.

Abstract must be single-spaced, in Times New Roman with 10-point font. Abstract should include the following information:

- *Purpose of the Manuscript:* What are the reasons for writing the manuscript or the aims of the research? (Mandatory)
- *Design/Methodology/Approach:* What are the main methods used for the research? (Mandatory)
- *Findings:* What was found in the course of the work? (Mandatory)
- *What is Original/Value of Manuscript:* What is new in the manuscript? State the value of the manuscript and to whom. (Mandatory)
- *Research/Limitations/Implications:* If research is reported on in the manuscript, include suggestions for future research and identified limitations and implications for practice in the research process. (if applicable)

8. Keywords: Please supply three to six keywords. Of these, one should describe the topic area and one should describe the methodology used. The remaining keywords should reflect the specificity of the manuscript. Keywords must be single-spaced, in Times New Roman with 10-point font.

9. Headings: Level of headings should be clear. Main headings should be in **bold** and subheadings in *italics*. Sentence case (Only the first word capitalized) should be used for all headings. Headings must be double-spaced, in Times New Roman with 12-point font.

10. Tables and Figures: Each should be numbered in the order in which they are referred to in the text and cited as Figure 1, Table 1, etc. Figures and tables must be placed in the manuscript close to where they are referred to. Please put page breaks before and after each table / figure to ensure the best conversion into PDF format for proofing. Figure and Table must be single-spaced, in Times New Roman with 10-point font.

11. Footnotes: Footnotes should be kept to a minimum and should offer significant comment and not just merely cite references. References should be indicated within the main body of the text. Namely, footnotes must be in **Harvard**

style and carefully checked for completeness, accuracy and consistency. Footnotes must be single-spaced, in Times New Roman with 10-point font.

12. References: References must be single-spaced, in Times New Roman with 10-point font Please supply five to six keywords. References are indicated in the text in the APA (American Psychological Association) style. Guide to these can be downloaded:

Full reference style guide

<http://sbe.nevsehir.edu.tr/journal/authors/style/reference/APA.pdf.asp>.

If you have any questions about references or formatting your article, please contact sbedergi@nevsehir.edu.tr.

13. Refereeing: All submitted manuscripts are logged and given a reference number, which will be used in all correspondence throughout the review process. Manuscripts are then passed to the Journal Editors, who will desk review them and decide whether they are suitable submissions to the Journal. At this stage, authors will either receive a desk reject letter from the Editors or their manuscript will be passed to an Associate Editor expert in the subject area. The Associate Editor will then send the manuscript to three reviewers whose interests and expertise lie within a relevant field. All manuscripts are double-blind reviewed.

We hope to receive reviews back within 6-8 weeks and once the reviews have been received, the Editors will make a decision. Authors will be sent a copy of the reviewers' comments and as a result of these comments may be asked to revise and resubmit their manuscripts. Resubmitted manuscripts may then be returned to the original reviewers for further comment.

14. Copyright: Authors can receive four complimentary copies of the issue containing their article. To order extra copies of the issue containing your article, please contact NEU Graduate School of *Social Sciences* Customer Services Team at sbedergi@nevsehir.edu.tr. After publication, the copyrights of the manuscripts belong to Nevşehir Hacı Bektaş Veli University-Graduate School of *Social Sciences*. No copyright fee is paid to the authors. No material published in this journal may be reproduced, stored, transmitted or disseminated in any forms or by any means without obtaining written permission from Nevşehir Hacı Bektaş Veli University-Graduate School of *Social Sciences*. "The Transfer of Copyright Agreement" form (<http://sbe.nevsehir.edu.tr/preparation/copyright.asp>) must be filled out and uploaded by the corresponding author with the main manuscript. If the form is not completed as instructed, the manuscript will not be considered for peer review. Legal and Scientific responsibility for the article belongs to the authors themselves.